

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Πολωνία

Τουρκία

ή Αριστερά και το Πασόκ

Μηνιαία επίθεώρηση ● τεύχος 37 ● Αύγουστος-Σεπτέμβριος ● 80 δρχ.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία επιθεώρηση ● τεύχος 37 ● Αύγουστος-Σεπτέμβριος ● 80 δρχ.
Κέκροπος 2, Αθήνα (Πλάκα), τηλ. 3245332

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παντελή Μπουκάλα		Ανατολίτικος θερινός ιρασιοναλισμός
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου		Αφήστε πολλές «τομές» ν' ανθίσουν
Γιώργου Ουρανίου		Ρουμανία: Έλληνες φοιτητές, «περιλαΐμια» και «άρκοϋδες»
Δ. Παύλου		Αντιιμπεριαλιστική συμφωνία
Κώστα Ζουράρη		Οι διαστάσεις της δομικής άκνησίας ή η μετάβαση προς τό σοσιαλισμό
Μιχάλη Παπαγιαννάκη		Οικονομικές κατακτήσεις του «ύπαρκτου σοσιαλισμού» στην Πολωνία: μύθος και πραγματικότητα
Άγγελου Έλεφάντη		Πολωνία: Κοινωνία των πολιτών έναντιον του κράτους Μολώχ
A.F.P.		Πώς γεννιέται ένα ελεύθερο συνδικάτο
O.K.		Τουρκία: παράδεισος για τις τρομοκρατίες
Δ.Α. Φατούρου		Ατελή στέγαστρα και κατοικία
Άλεξάνδρα Κορωνάου		Τό παιδί και ή διαφήμιση
Θανάση Βαλαβανίδη		Χρωμοσώματα και ή πολιτική της γενετικής κατωτερότητας
Παύλου Ίωαννίδη		Δέν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά
Γιώργου Καρρά		Διάλογοι κουφών πλην λαλίστατων
Χρύσανθου Λαζαριδη		Συζήτηση τελειωμένη, συζήτηση χωρίς τελειωμό
Άνδρέα Παππά		«Ανανεωσιοκτόνοι» και «άνανεωσιωσώτηρες»
Μπάμπη Νούτσου		Προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης, Α' Συνέδριο Παιδείας ΟΙΕΛΕ
Άποστόλη Άνδρέου		Προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης, για την εισήγηση του Θανάση Φίλια «Υλικοτεχνική υποδομή της εκπαίδευσης
Γιώργου Καρρά		Η θεωρία του Λένιν για τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό του Νίκου Μουσούρου
Βιβλία, περιοδικά		
Έπιστολές		

Σχέδιο έξωφύλλου: Κυριάκος Κατζουράκης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: έξάμηνη 400 δρχ., έτήσια 800. ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Ευρώ-
πης: έξάμηνη 550 δρχ., έτήσια 1000 ΗΠΑ-Καναδ. (άερ.): έξάμηνη 600 δρχ. έτήσια 1200 ● Για
Όργανισμούς, Τράπεζες, Άνών. Έταιρείες: έξάμηνη 600 δρχ., έτήσια 1200 ● ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ –
ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Σπύρος Δελέγκας, Κέκροπος 2, Αθήνα 119, τηλ. 32.45.332.

Έκδότης: Νικ. Πολίτης, Βορρά 9, Άγία Παρασκευή, Ίδιοκτησία: «Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε.», Διευθυντής: Άγγελος
Έλεφάντης ● Φωτοστοιχειοθεσία: Φωτοκύτταρο ΕΠΕ, Ύμηττου 219, τηλ. 7516333, 7514958 ● Φωτοαναπαραγωγή:
Σταύρος Κουνδουράκης, Έμμ. Μπενάκη 122 και Πετσόθου 12, τηλ. 3622383 ● Έκτύπωση: Άφοι Χρυσοχού, Στυμφαλίας
8 – Περιστερί, τηλ. 5719937 ● Διόρθωση: Παντελής Σπ. Μπουκάλας ● Έπιμέλεια, Άφροδίτη Άντωνάκη ● Κυκλοφορεί
στά περίπτερα και τά θιβλιοπωλεία ● Κεντρική διάθεση για Θεσσαλονίκη και Β. Έλλάδα: θιβλιοπωλείο Κοτζιά, Τιμισακή
78, τηλ. 279720.

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

'Ανατολίτικος θερινός ιρασιοναλισμός

Δρυός πεσούσης πᾶς ἀνήρ ξυλεύεται

Τό δέντρο τῆς γνώσης, ὁ μαρξισμός ντέ, ἀπόκαμε ν' ἀνθοβολεῖ. Καί οἱ ξυλευόμενοι μεταποιοῦν τή χαρτομάζα, κατασκευάζουν, μαζικά, βιβλία καί τά κρεμᾶνε πάνω του, λογιάζοντάς τον πιά χριστουγεννιάτικο δενδρῦλλιο. Ἴσως καί νά θέλουν νά συντείνουν στή θεραπεία του μέ τούτα τά εὐλαδῆ ἀναθήματα.

"Ὅπου, ὡς διά μαγείας, βρεθήκαμε ὄλοι μας ὠρμοὶ γιά τήν Πάτμο καί τά ἀποκαλυπτικά τῆς μυστήρια – ἦ, ἐστῶ, γιά τήν ψυχεδελική Μύκονο. «Ἐνας ἄλλος τρόπος ζωῆς», ἡ φρασούλα πού, καταρχήν, ἀπορρίπτει ἀναφανδόν καί ἀσκαρδαμνκί τούτη τή ζωή πού ζοῦμε – στρεβλή, μουγγή, μουντή κι ἀνάποδη, τήν ζοῦμε πάντως. Θάνατος στό στυγνό ρασιοναλισμό, ζήτω ἡ ἐνόραση καί ἡ... γιόγκα. Ἴδονιστές ἐκδιάζοντας τό κορμί μας, ἡδονοθήρες σέ μή-ἀνθρώπινους τόπους. Ὀνοματίζουμε τήν κούρα ἀδυνατίσματος ἑξαγνιστική χορτοφαγία προσθέτοντας σάν καρύκευμα ὀλίγην σπαρτιατική λιτότητα γιά νά συμβιδαστοῦμε καί μέ τούς προπάτορές μας. Ὑποκαθιστοῦμε τήν Κάμα-Σούτρα καί τήν (ὄποια) σύλληψη πού τήν ἐξανθρωπίζει μέ σουηδική γυμναστική καί, προφανῶς, πεδουκλωνόμαστε.

Μιλᾶμε ἀφορμώντας ἀπό δύο βιβλία πού κυκλοφόρησαν καθ' ὅλα εὐπρεπεῖς ἐκδοτικοί οἴκοι: *Underground* τοῦ Λουίς Ραθιονέρο (στό ἐξώφυλλο, Ραθιονέρο στόν ψευδοτίτλο) στή σειρά «Σύγχρονα Θέματα» τοῦ «Ὀδυσσεά» καί *Ζέν, Βουδισμός καί Ψυχανάλυση* τῶν Ἐριχ Φρόμ, Ν.Τ. Σουζούκι καί Ρ. Ντέ Μαρτίνο τοῦ «Μπονκουμάνη». Καί τά δύο ἀφορμίζουν τά ἀριστερά μας τραύματα. Ὁ μυστικισμός ιδεολογικοποιεῖται, ἡ μεταφυσική ἐξεπιστημονίζεται, ὁ αὐτοεγκλεισμός γυρεῖ προγόνους ἀνάμεσα στούς μάλιστα τῆς φαντασίας, π.χ. Μπλαίηκ, τούς σαμάν καί τούς γκουρού. Μ' ἓνα τρίπ ὁ Πλάτων ἀνασκοποῖται, ὁ Καρτέσιος ἐξανδραποδίζεται, ὁ Μάρξ ἐξοβελίζεται. Εὐκόλα, πολύ εὐκόλα – τουλάχιστον γιά κάνα δυό ὠρίτσες. Ὑστερα, βλέπουμε.

'Ανήκομεν εἰς τήν Δύσιν...

'Αφοῦ δέν μπορούμε νά εἶμαστε ἀλλά πρέπει νά ἀνήκομεν· ἀφοῦ ἐκστομίσουμε τήν ἀνησυχία μας περὶ πεζοποίησης (κατά τόν, καί γλωσσοπλάστη, κ. Μάνο) τοῦ κεφαλαίου δέλτα τῆς Δύσεως καί ἀφοῦ ἀρνηθοῦμε ἑλληνικά τήν διά τοῦ «Ντάλας» ἑλληνοποίηση τοῦ ἐξίσου ἐξόχου γλωσσοπλάστη κ. Στεφαννάκη, τοῦ τῆς ΕΡΤ, θά συμφωνήσουμε δι' ὄντως ἀνήκομεν εἰς τήν Δύσιν: Ἀκόμα καί τ' ἀνατολίτικα μυστήρια, Μαχαρατζήδες, νιρβάνες, μετεμψυχώσεις, διαλογισμοί, καράτε καί κινέζικα ζώδια, ξανανιώνουν στόν Γενναῖο Νέο Κόσμο κι ἀπέ διαβαίνουν καί στά Μπαλκάνια. Τό τάβλι καί τό κομπολόι βρῖσκουν τούς διαδόχους τους.

"Ὅλα τούτα δεδαίως συμπλέκονται ἀρμονικότερα μέ τό γνωστό μεσογειακό τζίνι, μέ τό συμπάθειο: δαιμόνιο. Ἐξοῦ καί ὁ Κολλάτος ἦρθε στά μέρη μας γιά νά πλουτίσει ἐκδιάζοντας τό χαμόγελό μας μέ τούς παπαδοκρεοπώλες. Φαίνεται πώς ἐδῶ φυσοῦν ἀνεμοὶ μέτριοι ἕως κολάσιμα ἀφελεῖς. Ἐξοῦ καί ὁ ἐργατοπατήρ κ. Λάσκαρης προσέτρεξε στήν ἀγία Ἀθανασία τοῦ Αἰγάλεω καί στή δερματογραφία τῆς μιάς καί πετύχει τήν ὀριστική καταδάρθρωση τῆς ταξικῆς πάλης. Ἀρχουσα μεταφυσική καί ἀρχόμενη ἀηδία.

"Ὅσονούπω, ὁ ἀγαπητός του συνάδελφος ἐπὶ τῆς Δημοσίας Τάξεως θ' ἀναγκαστεῖ νά καταφύγει στήν καφετζού τῆς γειτονιάς του. Ἴσως ἔτσι καταφέρει νά ἀνακαλύψει τούς θερινούς ριφιφήδες. Τά σώματα ἀσφαλείας ἀπασφαλίζουν τήν ταχύτητά τους μονάχα δι' ἄλλο καί ν' ἀλλάξουν τά φῶτα διαδηλωτῶν γιά νά ἐξασφαλίσουν τήν καθημερινή εὐταξία.

Καφεμαντεία, τείομαντεία, ἡδυποτομαντεία, χειρομαντεία, κλωτσομαντεία (τουτέστιν ΠΡΟ-ΠΟ), ἀμέτρητα βιβλία πού ἐκσφενδονίζουν στό πατάρι τίς πολιτικοκοινωνικές ἀναλύσεις. Ἡ ζωὴ δέν ἐπιδέχεται ἀνάλυση ἀλλά μαντεία.

"Ὀλων τῶν λογιῶν οἱ ἱεροπραξίες καί ἱερομαντείες συμποσοῦνται τελικά στό στυλνῶ, πνιγηρό μηδενικό τοῦ ἐνδιαφέροντος καί τοῦ ἐγκοινωνισμοῦ. Πού πιά καιρός γιά συμπόσια ἀνταλλαγῆς καί διαφιλονίκησης ἀπόψεων.

Δια γυμνου οφθαλμου Δια γυμνου οφθαλμου

‘Ο καθείς και τό δωμάτιό του.
‘Ο καθείς και τό ζώδιό του.

Ζώδια, UFO και άλλα τινά

‘Εβδομαδιαία περιοδικά ποικίλης ύλης, δεκαπενθήμερα για τή γυναίκα, καθημερινές έφημερίδες [άρχες Σεπτέμβρη ή Μεσημβρινή άγγέλλει πανηγυρικά τήν καθιέρωση καθωσπρέτει ώροσκοπίου] και έπιστημονικοειδείς κακέκτυπες μπροσούρες κάνουν τίς σπονδές του στών «άστρων τίς μακρινές έπιρροές». Τό βάρος τους στήν υπόθαλψη και κραταίωση του πεσιμισμού και τής μοιρολατρίας αναλογεί εύθώς πρός τό εξειδικευμένο τους ύφος.

Ευνοώντας τήν κοινωνική παραίτηση μεταλλάσσουν ταυτόχρονα τίς ανθρώπινες σχέσεις, κυρίως τήν έρωτική, σέ μαγνητικό ίσολογισμό: ό Ταύρος εύδοκιμεί μέ τόν Παρθένο, ό Καρκίνος πολλαπλασιάζεται στα σπλάχνα του Λέοντος. Οί ήδη δυσκίνητες αισθήσεις υποβάλλονται σ’ έναν όδυνηρό έξορθολογισμό παραλογικής καταγωγής.

‘Απ’ τ’ άστρα οί καθοριστικές επιδράσεις, απ’ τ’ άστρα και τά ‘Αγνωστης Ταυτότητας ‘Ιπτάμενα ‘Αντικείμενα. Θεοί γεννήτορες, ήμίθεοι συνδρομητές, ρομπότ ύπηρετές. ‘Η, επί λέξει, τρομερή άνθηση τής σχετικής φιλολογίας δέν συναντά τό όμοιό της παρά στους τίτλους των ψυχολογιζόντων διβλιαρίων – και αυτά άγνωστης ταυτότητας, εκδοτικής και μεταφραστικής.

Τά πάντα και για τούς πάντες διακανονίζονται από τό Θεό, τά άστρα, τά UFO, τό άσυνείδητο, τό κόμμα: άλλοιες και γελοίες εκφάνσεις τής ίδιας μεταφυσικής άπραξίας.

Τό όλον θέαμα εκπληκτικό. ‘Οργασμός παραγωγής όραμάτων και έλπίδων. ‘Ο,τι έξωτικό, επιτίθεται στόν κλιμακτηρικό πολιτισμό μας κι εκείθε ακολουθούν τερατογονίες.

Νά καρτεράμε τίς άπορριπτικές λειτουργίες πού συνεπάγονται οί μεταμοσχεύσεις θά ‘ταν έθελουφλία.

- Σέ καιρούς κόπωσης, ή κριτική ίκανότητα άμβλύνεται.
 - Σέ καιρούς έκπτωσης των ιδεολογημάτων και δυσλειτουργίας των μυθευμάτων, τό πρώτο έλιξίριο, τό πρώτο ψυχοπολλαπλασιαστικό γίνεται άνάρπαστο.
 - Σέ καιρούς πού ή παράδοση χρησιμοποιείται άπαράδεκτα σάν ψυχομαλακτικό, ή άκριτη άποδοχή άλλοδαπών τρόπων μοιάζει έξέγερση.
 - Σέ καιρούς πού ή τέχνη καταβροχθίζει τίς άπορες σάρκες της, οί έξωτικοί ρυθμοί φαντάζοντε λυτρωτικά έμβόλια.
 - Σέ καιρούς πού ή τεχνολογία εκμαυλίζει μέ τά «κομβία άνεσης» πού παρέχει, άπεργαζόμενη συνάμα ένα άντιανθρώπινο περιβάλλον, ή φύση γίνεται φυσιολατρία, ειδωλατρία, φαντασματολατρία.
 - Σέ καιρούς πού ή έναλλακτική πολιτική πρόταση κυκλοθυμεί άμήχανη, οί δωρητές έστω και στιγμιαίας άπόλαυσης θριαμβολογούν.
- ‘Η φυγή καιροφυλακτεί στα χάσματα του έπιστημονικού λόγου, άντιμάχεται τό σιδηρομπετόν του. ‘Η άσφυξία πού αυτός παράγει στή δοκιμή του νά αρτιώσει τήν παντογνωσία, και έξ αυτής τήν παντοκρατορία του, άποτελεί ίκανό έδαφος για νά καλλιεργηθούν τά πάσης φύσεως ναρκωτικά.

‘Ο άνθρωπος στήν πολλαπλότητά του, τό άτομο στήν ιδιαιτερότητά του μέ δημιουργική εκκένωση όλης του τής ενέργειας, είναι ζητήματα πού δέν έξυπηρετούνται ούτε από τή φαρμακολογία, ούτε από τίς μυστικές διόδους έντελώς διαφορετικών πολιτισμικών οικοδομημάτων.

‘Επιτέλους, και τό περιβάλλον κάπου ένέχεται, και οί πολιτισμοί δέν κινδυνεύουν από τή σύγκρουσή τους.

Παντελής Μπουκάλας

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

'Αφῆστε πολλές «τομές» ν' ανθίσουν

Περί έκπαραθύρωσης από την ΕΡΤ της έκπομπής «Τομές» του Χ. Φιλιππίδη.

Ής τό ποῦμε ἐξαρχῆς: ἡ ἐκπομπή αὐτή ἦταν ἀπό τίς ἐλάχιστες τῆς κρατικῆς μας ραδιοφωνίας-τηλεόρασης πού ἔδινε στόν ἀκροατή – κυρίως στόν δημοκράτη ἀκροατή – τήν δυνατότητα τῆς σιωπηρῆς κατ' οἶκον διαφωνίας.

Πράγμα ἐξαιρετικά σημαντικό κατά τή γνώμη μου, μιά καί ἡ ὑπαρξη τῆς διαφωνίας ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιά τή δημοσιοποίησή της.

Μέ τόν κ. Φιλιππίδη λοιπόν διαφωνοῦσαμε. Διότι οἱ ἀπόψεις, ἡ κριτική, οἱ «τομές» πού ἐπιχειροῦσε ἀντανακλοῦσαν βέβαια τή δεξιά τοποθέτηση, τή συντηρητική ἰδεολογία του. Ὅμως ἡ δυνατότητα ἔστω καί ἀδηλῆς διαφωνίας, καί μάλιστα ἐπί τῆς οὐσίας, θά ἀποτελοῦσε κατάκτηση γιά τά ἐπίσημα ἐρτζιανά. Κατάκτηση, διότι ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο λειτουργεῖ μέχρι σήμερα ἡ ΕΡΤ ἀποκλείει ἐκ τῶν πραγμάτων τήν πρώτην βαθμοῦ διαφωνία. Κατάκτηση διότι χοντρά-χοντρά, ὅταν μοῦ λένε νά πλένω τά ρούχα μου μέ Ἐσσεξ, ἡ μόνη «διαφωνία» πού μπορῶ ὁ δύσμοιρος να προβάλλω ἐγκριταί στήν πιθανή ἀπό μέρους μου προτίμηση τοῦ Τρύλι. Κι αὐτό δέν εἶναι οὐσιαστικό. Τό οὐσιαστικό μετατοπίζεται πλέον ἐπί τῆς διαδικασίας, γιά τήν ὁποία ὁμως ἔχει ληφθεῖ πρόνοια ὥστε νά ἐξελισσεται δίχως ἐξωθεν ἐνστάσεις: ἰδοῦ ὁ ἀδιατάρακτος κύκλος τῆς ἀποβλάκωσης.

Ἄν ἀναφέρω ὅλα αὐτά εἶναι γιατί ἡ ἐκπομπή «Τομές» πραγματευόταν θέματα, ἔκανε κριτική, προέβαλλε ἀπόψεις. Πού σημαίνει πρώτα καί κύρια ὅτι παραδεχόταν πώς οἱ ἐννοιες αὐτές ὑφίστανται. Ὅμως αὐτό εἶναι μία ἐσωθεν ἐνσταση. Τό ἀμέσως ἐπόμενο δῆμα – αὐτόνητο γιά μιά πλουραλιστική δημοκρατία – εἶναι ἡ παραδοχή ὅτι ἀπόψεις δέν ἔχει μόνο ὁ κ. Φιλιππίδης, ἀλλά καί ἄλλοι πολλοί. Καί μάλιστα συγκρουόμενες. Ὅτι στά ὅσα μᾶς ἔλεγε ὁ σχολιαστής αὐτός, ὁ οἰοσδήποτε, καί κυρίως ὅλοι οἱ δημοκράτες πολῖτες κάτι ἔχουν νά ποῦν, καί μάλιστα ἐπί τῆς οὐσίας. Καί ὅτι ὁ περίφημος πιά ἐκδημοκρατισμός τῆς ΕΡΤ, δέν συνίσταται τέλος πάντων σέ τίποτα ἄλλο παρᾶ στήν ὑπαρξη τόσο τοῦ λόγου τοῦ ὁποιοῦ Χ. Φιλιππίδη, ὅσο καί τοῦ ἀντίλογου σ' αὐτόν.

Ὅμως ἐδῶ ἀνοίγεται ἕνα μεγάλο ρῆγμα: ἡ ἐκπομπή «Τομές», χωρίς ἀντίλογο, ἀποτελοῦσε φανερή καί ἀπροκάλυπτη προπαγάνδα. Ὁ ἀντίλογός της ἀπό τήν ἄλλη θά σημαίνει ἐν ὀλίγοις τήν ἀνοχή στά κρατικά μέσα ἐνημέρωσης τῆς πάλης τῶν τάξεων στό πολιτικοἰδεολογικό ἐπίπεδο. Τή λύση, ὡς ἀπό μηχανή θεός, ἔδωσε ἡ «συντεχνιακή» ἀντίδραση σύσσωμου τοῦ κοινοβουλίου, ὅταν ὁ κ. Φιλιππίδης τόλμησε νά τό πιάσει στό στόμα του. Ἡ ὑπεύθυνη καί δημοκρατική πολιτική μας ἠγεσία ἀποφάσισε ὅτι προκειμένου νά ὑφιστάμεθα προπαγάνδα δευτέρου βαθμοῦ, εἶναι κατά πολύ προτιμότερη ἡ πρωτοβάθμια πλύση. Κι ἂν μέ τόν κ. Φιλιππίδη ἔχουμε ἀντιθέσεις, τότε νά πᾶμε ἄλλοῦ νά τά ποῦμε, ἔξω ἀπό τήν ΕΡΤ. Καί μάλιστα σιγά, διότι θά ταράξουμε τόν ὕπνο τῶν τηλεθεατῶν.

«Λεγκαλιστικές ἀυταπάτες» θά ψιθυρίζει σίγουρα ἡ συνεπῆς ἀριστερή πτέρυγα τῆς ὑπεύθυνης δημοκρατικῆς μου ἠγεσίας. Ὅμως δέν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Ἄπλως ἐπειδή ἡ δημοκρατία δέν ὑπάρχει χωρίς τή σύγκρουσή της σέ ὅλα τά ἐπίπεδα μέ τόν κ. Φιλιππίδη, ἐπειδή ἀκόμα ἡ τηλεόραση μπαίνει μέσα σέ κάθε ἑλληνικό σπίτι, γι' αὐτό κάτι θά ἔπρεπε νά γαργάλει τίς δημοκρατικές δυνάμεις ὥστε νά πιέζουν στό νά μεταφερθεῖ ἡ σύγκρουση αὐτή μέσα σέ ὅλα τά ἑλληνικά σπίτια. Εἶναι θέμα ὑπαρξης γι' αὐτές. Τό ἀντίστροφο δέν ἰσχύει. Ἡ ἐξουσία μπορεῖ νά ὑπάρχει καί χωρίς τήν ἐπίδικη ἐκπομπή. Κι αὐτό τό γνώριζε πολύ καλά ἡ κυβέρνηση ὅταν τήν καταργοῦσε.

Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος

Δια γυμνου οφθαλμου Δια γυμνου οφθαλμου

Ρουμανία: Έλληνες φοιτητές, «περιλαΐμια» καί «άρκουδες»

Έ από Έλληνα φοιτητή πού σπουδάξει στή Ρουμανία λάβαμε τό ακόλουθο γράμμα-τεκμήριο, ίσως αποσπασματικό, αποκαλυπτικό ωστόσο μιᾶς κατάστασης πού επικρατεῖ ἐκεῖ.

Γιά πέμπτη χρονιά οἱ Έλληνες φοιτητές, στή Ρουμανία καί μπορούμε ἀδίαστα νά πούμε τό γνωστό κάθε πέρυσι καί καλύτερα. Οἱ ἀξήσεις διδάκτρων εἶναι σίγουρες καί φέτος, οἱ συνθήκες διαβίωσης χειροτερεύουν. Ἦδη ἐκιδιάζονται ἑκατοντάδες φοιτητές νά νοικιάσουν γκαρσονιέρες πληρώνοντας 150 δολ. τό μήνα, μολονότι δικαιούνται νά μένουν σέ φοιτητικές ἐστίες. Φῶς, νερό κόβονται στό τέλος κάθε χρόνου, πρὸς δόξαν κάθε γραφειοκράτη πού θέλει νά κρατήσει τό πλάνο κατανάλωσης. Τό δικαίωμα ἐξόδου ἀπό τή χώρα, χωρίς προηγούμενη ἀδεια ἀπό τίς πανεπιστημιακές καί ἀστυνομικές ἀρχές, κόπηκε (ἴσως γιά νά νιώσει ὁ ξένος φοιτητής πιό κοντά στό Ρουμάνο ὑπήκοο;) Καί οἱ πολιτικοί γάμοι πληθαίνουν προκειμένου νά μή συγκατοικήσεις μέ ἄλλους τρεῖς στό ἴδιο δωμάτιο. Τό ρουμανικό κράτος πιό ἐπιθετικό μέρα μέ τήν ἡμέρα περνάει ὁποιο μέτρο θέλει ἐπιβεβαιώνοντας τήν ἀποψη ὅτι ὁ ξένος φοιτητής ταυτίζεται μέ τό σκληρό συνάλλαγμα πού εἰσάγει.

Ἄπέναντι στά παραπάνω, καί σέ ἕνα σωρό ἄλλα, οἱ φοιτητικοί σύλλογοι παραδέρνουν, μακριά ἀπό τή διεκδίκηση αἰτημάτων, ἀναλώνονται σέ μιᾶ γκρίνια οἰκογενειακή, ἐκτονώνονται βερμπαλιστικά χάνοντας τήν ἐπαφή μέ τή φοιτητική παροικία. Ἡ ΚΝΕ στό ὄνομα τοῦ «προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ», τῆς «σοσιαλιστικῆς νομιμότητας» παίζει τό ρόλο πυροσθέστη σέ κάθε διεκδίκηση καί δηλώνει ἀπερίφραστα ὅτι γιά ὅλα φταίει ὁ καπιταλισμός κι ἄς ὀψεται. Ἄλλωστε θά βγάλουμε ψήφισμα καί θά τόν καταγγείλουμε...

Ἡ ΠΑΣΠ κινεῖται κάπου ἀνάμεσα στό βερμπαλισμό, τήν ἐκτόνωση, τίς διεθνείς σχέσεις τοῦ ΠΑΣΟΚ, τόν πρόσφατο πρόλογο τοῦ Ἄνδρεα σέ βιβλίο τοῦ Ν. Τσαουσέσκου. Ἄδυνατεῖ μέχρι σήμερα νά ἐπεξεργαστεῖ πρόγραμμα ἢ θέσεις, καί ζητάει πάντως μέ ὅλη τή δύναμη τῆς φωνῆς τῆς τήν τροποποίηση τῆς ἑλληνορουμανικῆς συμφωνίας μορφωτικῶν ἀνταλλαγῶν πού βέβαια θά ἔρθει μέ τήν ἄνοδο τοῦ «φορέα τῆς ἀλλαγῆς» στήν ἐξουσία. Ψηφίστε ΠΑΣΟΚ καί βλέπουμε.

Ὁ «Ρήγας» ἀνάμεσα σέ σωστές ἀναλύσεις τῆς κατάστασης καί τήν κομματική γραμμή τυραννιέται γιά τήν ἐφεύρεση μορφῶν πάλης. Ἄδυνατεῖ νά ἐμπνεύσει τά μέλη του, δέν πείθει τόν κόσμο ὅτι μπορεῖ μέ συνέπεια καί πείσμα νά διεκδικήσει. Καί βέβαια δέν πείθει ὅταν τά μέλη του διαπαιδαγωγούνται μέ βάση τή ρήση περί ἀνεξαρτησίας τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων καί ἡ Ἀύγή ἀρνεῖται νά δημοσιεύσει ὅτι ἴδιότε θά εἶχε σχέση μέ τά προβλήματα τῶν φοιτητῶν τῆς Ρουμανίας «γιά νά μή θιγοῦν οἱ σχέσεις μέ τούς συντρόφους». Ἀκόμη πιό πολύ ὅταν γράφει μέ τόσο θαυμασμό (ἄρθρα ἀνταποκριτῆ στό Βουκουρέστι) γιά τή σοσιαλιστική οἰκοδόμηση ἢ εἰδήσεις τοῦ τύπου: ὁ Ν. Τσαουσέσκου μεγαλύτερος κυνηγός, σκότωσε μιᾶ ἀρκούδα ἢ, ἐνώ δημοσιεύει γιά τό Γκντάνσκ, ξεχνάει τίς ρουμανικές ἀπεργίες τῶν ἀνθρακωρύχων.

Οἱ αὐτόνομες συσπειρώσεις, ἀντίδραση κορεσμένων «πρώην», προσπαθοῦν νά βροῦν ψηλαφητά τό ρόλο τους ἀλλά χωρίς μεγάλη διάθεση γιά δουλειά.

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Ἡ ΠΠΣΠ διαμαρτύρεται ἀκατάπαυστα, κρύβοντας ἐντεχνα τὸ σταλινισμό της. Ἄλλωστε φοβίζεται τὸ πρότυπό της ἢ Ἄλβανία καὶ τὸ ἐπιφανειακὸ πρόγραμμά της.

Οἱ φοιτητὲς ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὶς παρατάξεις δὲν ξέχασαν, οἱ περισσότεροι, τὴ συνήθεια νὰ ψηφίζουν. Κομπάρσοι τῆς ὄλης ἱστορίας, παρὰ τὶς κάποιες φιλότιμες προσπάθειες, «συλλάβανε» τὸ νόημα τῆς ὑπόθεσης. (Καὶ ναὶ μὲν εἴμαστε δηκτικοί, σίγουρα ὅμως ἀλήθειες λέμε).

Τὸ δόγμα εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς ἑλληνικῆς παροικίας. Παντρευτήκαμε καὶ λύσαμε τὸ πρόβλημα συγκατοίκησης, φαγητοῦ, ἔρωτα. Λαδώσαμε καὶ κάναμε τὸ δύσκολο μάθημα εὐκολο. Δώσαμε διαζύγιο στὴ λογοτεχνία καὶ «κουλτουριάζουμε» ἀκατάπαυστα μὲ SAS, NOPA, ΒΙΠΕΡ, ΑΡΛΕΚΙΝ γιὰ νὰ ξεχνᾶμε καὶ νὰ ξεχνιόμαστε, νὰ μὴ σκεφτόμαστε καὶ νὰ μὴν προβληματιζόμαστε. «Διασκεδάζουμε» τρώγοντας στὰ ἀκριβὰ ἐστιατόρια μὲ τὰ διπλά σερβίτσια (μαύρη ἀγορὰ στὸ συνάλλαγμα γάρ) ἢ σὲ κάποιο δωμάτιο κάνοντας κοινωνικὴ κριτικὴ (βλέπε «θάψιμο») μὲ Καζαντζίδη, κονιάκ Μεταξᾶ, καὶ Καρέλια. Καταριόμαστε κατὰ τὰ ἄλλα τὴν ὥρα καὶ τὴ στιγμή πού ἤρθαμε ἐδῶ καὶ περιμένουμε νὰ τελειώσουμε γιὰ νὰ γυρίσουμε στὴν Ἑλλάδα. Πῶς; Διαπαιδαγωγημένοι νὰ λέμε πολλά Da (συνήθεια βλέπεις), ἔτοιμοι νὰ ξεπεράσουμε προβλήματα ἀνοίγοντας κερκόπορτες (τί κρίμα πού τὰ τσιγάρα δὲν λύνουν καὶ ἐκεῖ τὰ προβλήματα!), πτυχιούχοι πάντως ἀπὸ «σοσιαλιστικὴ» χώρα ὅπου, ὡς γνωστόν, ἡ ἐκπαίδευση εἶναι σοβαρότατη.

Πέμπτη χρονιά φέτος καὶ ἴσως τὸ τρένο δὲν χάθηκε. Χρειάζονται ὅμως σοβαρὲς ἀποφάσεις καὶ κότσια γιὰτί τώρα δὲν βγαίνει ὁ βολεμένος ἀπὸ τὸ καθούκι του, δὲν πείθεται εὐκολὰ νὰ διεκδικήσει. Πρέπει νὰ προωθηθοῦν διαδικασίες συζήτησης καὶ σύγκλισης. Νὰ μποῦν τὰ προεκλογικὰ πολιτιστικὰ προγράμματα σὲ λειτουργία. Νὰ γίνει κατανοητὸ ἀπ' ὄλους ὅτι δὲν εἶναι ἀριστερισμὸς τὸ νὰ μὴν ἀφήνεις νὰ σοῦ περάσουν περιλαίμιο. Τὰ κόμματα στὶς διμερεῖς συζητήσεις μὲ τὸ ΡΚΚ πρέπει νὰ θυμηθοῦν καὶ τὰ προβλήματα τῶν φοιτητῶν ἐκτός ἀπὸ τὰ ἀπύραυλα Βαλκάνια, καὶ ὁ τύπος νὰ ἀσχολεῖται στὰ σοβαρὰ μὲ τὸ πρόβλημα κι ὄχι μὲ τὶς ἀρχοῦδες τοῦ Τσαουσέσκου. Ὁ Σύλλογος γονέων καὶ κηδεμόνων νὰ συντονίσῃ τὴ δράση του μὲ τοὺς φοιτητικὸς συλλόγους. Καὶ κυρίως, νὰ παλέψῃ ὄχι στὸ ὄνομα τῆς λατρείας τῆς «ρήξης» ἀλλὰ πραγματικά. Γιατί, π.χ., ἂν τὸ 1976 τὰ δίδακτρα ἦταν 150 δολ. τὸ μῆνα καὶ τὸ 1980 ἦταν 270, σὲ ἓνα δύο χρόνια θὰ εἶναι 400. Καὶ τότε πόσοι θὰ τελειώσουν;

Γιώργος Οὐρανίου

Ἐντιμπεριαλιστικὴ συμφωνία

Εἶναι εὐαίσθητος, εἶναι σκληρός καὶ ἔχει τὶς χάρες ὅλες, ἐκφραστικός, περιέργως ἀπλὸς μὲ μάτια γελαστά, ἀτίθασα μακριὰ μαλλιά, βιβλικὴ γενειάδα καὶ τὸν βλέπεις νὰ ὑποφέοι καὶ ἀποπάνω.

«Νιώθεις ὅτι ὀργίζεται καὶ ὅτι προσπαθεῖ νὰ μὴν τὸ δείξει, σάν

Δια γυμνου οφθαλμου Δια γυμνου οφθαλμου

νά βλέπεις ένα φράγμα, πού αν σπάσει θά πλημμυρίσει τόν κόσμο, θά πεί πράγματα αφάνταστα».

Έτσι ο δημοσιογράφος τής Έξορμησης (Κυριακή, 21.9) κ. Ν. Λαγκαδινός μέ... μαστοριά ζωγραφίζει τό απρόσωπο προσωπείο του συνθέτη Γ. Μαρκόπουλου, κι ύστερα τόν βάζει νά μās τά πεί έτσι όπως αρμόζει στους καιρούς μας κάτω από τό γενικό τίτλο: «Η ιμπεριαλιστική κουλτούρα διαιωνίζει τήν εξάρτηση τής χώρας». Δέν έχουμε καμιά πρόθεση νά κρίνουμε τή μουσική και τό έργο του συνθέτη Γ. Μαρκόπουλου κι ούτε είμαστε αρμόδιοι· ακόμη ούτε στά τής ζωής του δρώμενα έχουμε δικαίωμα νά επέμβουμε, τό αν μεγάλωσε σε γειτονίες ψαράδων «έκει πού τό προλεταριάτο κρατούσε στά χέρια του τīs πιό μαγικές μουσικές». Άλλά όταν πνευματικοί άνθρωποι, στό όνομα τής κουλτούρας και τής τέχνης, μās λένε τά παρακάτω, νά μαστε προσεκτικοί απέναντί τους:

«Γενιά είναι οι άνθρωποι πού έχουν ξεχωρίσει κι αποτελούν αν θέλεις τήν καινούρια πνευματική έξουσία. Αυτό βέβαια τό ξεχώρισμα είναι αντιδιαλεκτικό και ίσως αντιμαρξιστικό. Είναι όμως σε όρια συναισθηματικά και επιπλέον μιά μεθοδολογία νά εγκλωβίσεις μέ τήν έννοια τής γενιάς, τήν ομαδικότητα και τή δράση παρά τήν ατομικότητα».(...)

«Μεσόγειος είναι τά κράτη πού άκουμπουνε στή θάλασσά μας. Σ' όλες τīs χώρες τής Μεσογείου ένας λαός τριγυρίζει από τήν αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. Δηλαδή πριν από δυό χιλιάδες χρόνια μπορεί νά είμαστε στή Λιβύη, τό 1500 Αιγύπτιοι κλπ. Ένας λαός γυρίζει και πάει στήν Τουρκία, τήν Ελλάδα, τήν Ιταλία, κατεβαίνει στό Μαρόκο.»

Είμαστε υποχρεωμένοι νά παίρνουμε πολύ στά σοβαρά αυτά τά λόγια, όταν μάλιστα τό πράγμα έχει και συνέχεια. Άφου τέτοια διαδρομή έχουν κάνει τά σπερματοζωάρια μας σύμφωνα μέ τόν συνθέτη Γ. Μαρκόπουλο, ιδού πώς έχει τό θέμα τής ΕΟΚ και του ιμπεριαλισμού:

«Η ΕΟΚ θέλει τήν Ελλάδα για νά καλλιεργήσει τά χωράφια της και νά τήν κάνει βιομηχανική χώρα. Όλα καλά όσο θά καλλιεργεί τά παρθένα έδάφη της και θά παίρνει τόν καρπό της. Κάποια στιγμή και τά χωράφια θά έχουν ξεχερωθεί και εμείς δέν θά χουμε γίνει βιομηχανική χώρα. Και ή ΕΟΚ θά ψάχνει για άλλες χώρες νά τīs εκμεταλλευτεί. (...)

Γιά νά υποταχθούμε στους κανόνες του δικου τους έμπορίου, πρέπει πρώτα νά υποταχθούμε στήν κουλτούρα τους. Ο καλύτερος ύπουργός Έξωτερικών του ιμπεριαλισμού είναι ή «θανμάσια» κουλτούρα του. Πρώτα στέλνει τά φίλμ, μετά καραμέλες και τσίχλες, μουσική ρόκ, μετά τά ναρκωτικά και τέλος έρχεται ο στόλος κουστομαρισμένος χωροφύλακας. (...) Κι όσο για τήν εδρωπαϊκή μουσική δέν υπάρχει τίποτε, ή Ευρώπη είναι ένα πτώμα, τέλειωσε. Παντου άμερικάνικη μουσική».

Θά μās υπενθυμίσει όμως ότι τό ΠΑΣΟΚ (ετυχώς!) τά έχει άντιληφθεί όλα αυτά. Και μέ τήν ίδια... άνεση περνάει σε άλλα θέματα. Άλλά δέν θά καταπιανόμουν μέ τό συνθέτη Γ. Μαρκόπουλο, αν τό τίμημα και τό μίσθωμα τής καταπληκτικής και άνυποψίαστης άνεσής του δέν τό πληρώναμε όλοι μας. Όταν σύμφωνα μέ τά λεγόμενα του συνθέτη

«ή ρόκ και ή πόπ μουσική εκφράζει μιά κινησιολογία τής νεο-

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

λαίας πού όμως μπορεί να βολευτεί με κινησιολογία πολλών χορευτικών δυνατοτήτων, όπως με ένα πηδηχτό μπορούν να γίνουν πύο ούσιώδη πράγματα ή με τούς γρήγορους ρυθμούς πού διαθέτει ή Θράκη».

τότε, αλίμονο στη νεολαία, στη μουσική, και στη μουσική μας παράδο-
ση.

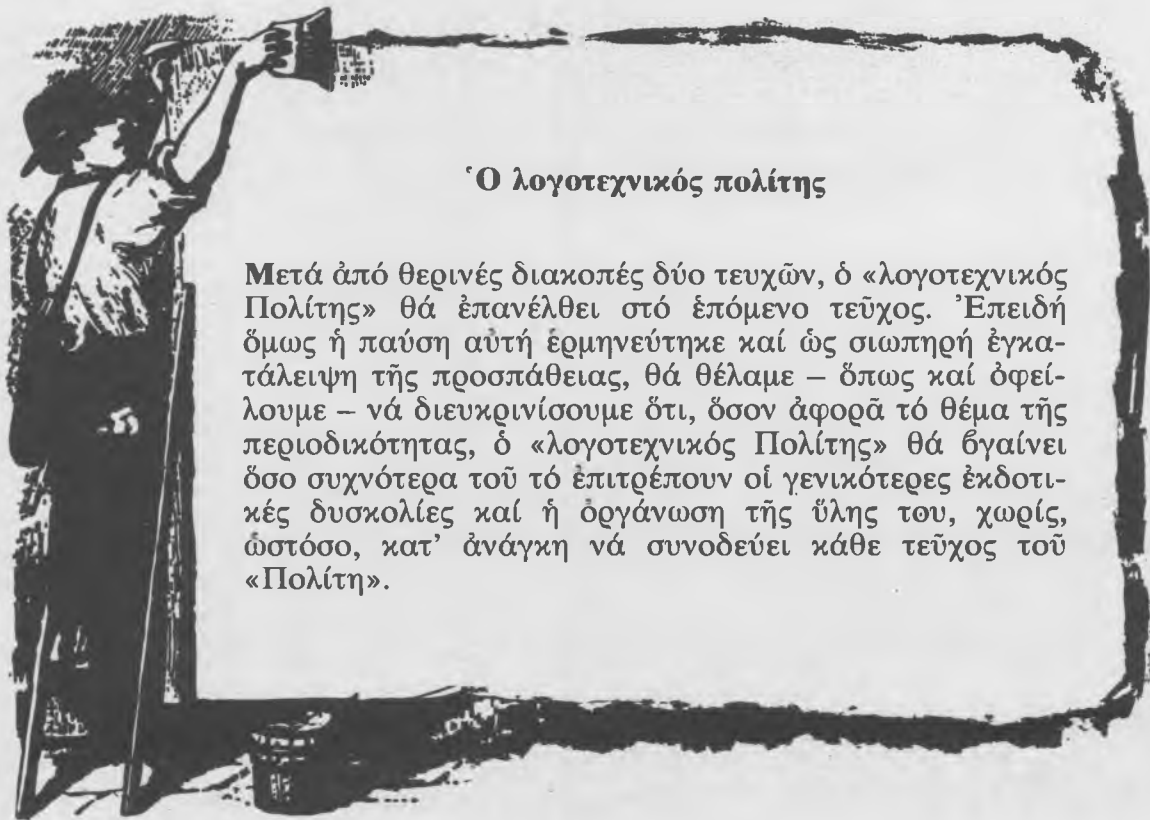
Όταν ο πολιτιστικός καθρέφτης δίνεται στα χέρια τέτοιων έκφραστῶν τότε τί γίνεται με τήν έκφραση;

Όταν μέσα από τίς απόψεις τους τό σκοτάδι συναντάει τό σκοτάδι, γιατί θά πρέπει νά ζητιανεύουμε τή συμμετοχή τους στά φεστιβάλ νεότη-
τας;

Όταν ο τύπος τούς επιβάλλει ως είδωλα ποιός θά μās γλιτώσει από τήν εικόνα τους;

Ίσως αύριο είναι άργά, ίσως αύριο νά μήν μās μένει παρά μονάχα ένα σύνθημα στην Πλατεία Συντάγματος: «Βαράτε βιολιτζήδες».

Δ. Παύλου

Ό λογοτεχνικός πολίτης

Μετά από θερινές διακοπές δύο τευχῶν, ο «λογοτεχνικός Πολίτης» θά επανέλθει στό επόμενο τεύχος. Έπειδή όμως ή παύση αυτή έρμηνεύτηκε και ως σιωπηρή εγκατάλειψη τής προσπάθειας, θά θέλαμε – όπως και όφείλουμε – νά διευκρινίσουμε ότι, όσον άφορᾶ τό θέμα τής περιοδικότητας, ο «λογοτεχνικός Πολίτης» θά βγαίνει όσο συχνότερα του τό επιτρέπουν οί γενικότερες έκδοτικές δυσκολίες και ή οργάνωση τής ύλης του, χωρίς, ώστόσο, κατ' ανάγκη νά συνοδεύει κάθε τεύχος του «Πολίτη».

Οί διαστάσεις τῆς δομικῆς ἀκινησίας ἢ ἢ μετάβαση πρὸς τὸ σοσιαλισμό

τοῦ Κώστα Ζουράρη

«Καί δὲν γνωρίζω παρά ἓναν τρόπο γιὰ νὰ ἐμποδιστεῖ ὁ ἐκφυλισμός τῶν ἀνθρώπων: νὰ μὴν παραχωρηθεῖ σέ κανέναν, μαζί μέ τήν παντοδυναμία, ἢ κυρίαρχη ἐξουσία τοῦ νὰ τοὺς ἐξαχρειώνει».

Τοκβίλ: Ἡ δημοκρατία στήν Ἀμερική

Στίς ἀρχές Ἰουλίου τοῦ 1980 τὸ Κέντρο Μεσογειακῶν Σπουδῶν, πού πρόκειται στό ΠΑΣΟΚ, ὀργάνωσε μιά διεθνή ὁμήγουρη οἰκονομολόγων, μέ θέμα τῆς μετάβαση στό σοσιαλισμό. Ἡ συμμετοχή τεχνοκρατῶν, μελῶν τοῦ ΠΑΣΟΚ ἢ συμπλεόντων, ἦταν σημαντική καί ἰδιαίτερα χαρακτηριστικός ὁ τόνος πού κυριάρχησε στίς εἰσηγήσεις. Ἐπειδή δέ τὸ ΠΑΣΟΚ ἔχει ὡς στόχο τήν ἐπικείμενη σοσιαλιστική ἀλλαγὴ, ἐφόσον αὐτοτιτλοφορεῖται, ἀλλά καί εἶναι, ἐκλογικά τουλάχιστον, ὁ κύριος φορεὺς τῆς ἀλλαγῆς, μιά κριτική ἀποτίμηση τοῦ κλίματος αὐτοῦ τοῦ συμποσίου εἶναι ἐξαιρετικά ἐπίκαιρη.

Ἡ ΠΡΩΤΗ ἐπιφύλαξη, πού ἐκφράσθηκε καί στό συνέδριο εἶναι, ὅτι ἡ μονόχωνη παρουσία οἰκονομολόγων, γιὰ ἓνα ζήτημα ὅπως ὁ σοσιαλισμός, γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ὡς ἄνω δὲν ἔχουν ἐγκυρότερη ἀρμοδιότητα ἀπὸ τῆ γνωστὴ νοικοκυρά τοῦ Λένιν, φανερώνει μιά κλίση γιὰ ἓνα σοσιαλισμὸ ἐσωτερικῶν χώρων, πού εἶναι ἴσως ἄδολος ὡς ἐναρκτήρια πρόθεση, ἀλλά καταλήγει σέ εἰρκτή... Ἀντιπαρατηρήθηκε ἀπὸ τοὺς ὀργανωτὲς ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ τεχνοκράτης καί ἔπονται μύριοι ὄσοι ἀναρμόδιοι. Ἔστω λοιπὸν τὸ εὐεργέτημα τῆς ἀμφιβολίας...

Οἱ εἰσηγητές, Ἕλληνες καί ξένοι, ὅπως καί οἱ παρεμβαίνοντες διακρίθηκαν σέ συγκρατημένα ἀπαισιόδοξους, σέ ἀσυγκράτητα αισιόδοξους καί σέ συνθηματολόγους. Θὰ ἀσχοληθῶ μόνο μέ μιά περίπτωση συνθηματολογικοῦ σοσιαλισμοῦ, λόγω εἰδικοῦ δά-

ρους τοῦ προσώπου καί γενικῆς ἀσυναρτησίας τῆς θεωρίας του. Πρόκειται περὶ τοῦ Σαμίρ Ἀμίν.

Ἐθνικο-λαϊκὸς σοσιαλισμός: ἓνας λαός, ἓνα κράτος, ἓνας ἀρχηγός;

Ὁ Σαμίρ Ἀμίν εἶναι ἀπὸ τοὺς κύριους ἐκπροσώπους τῆς θεωρίας κέντρου-περιφέρειας καί τῆς ἀνίσης ἀνταλλαγῆς. Ἐχει γίνει ἤδη διεξοδικὴ ἀνασκευὴ τῆς. Θὰ περιορισθῶ νὰ ἀναφέρω ὅτι ἐντελῶς πρόσφατα, σέ συνέδριο στό Πανεπιστήμιο τῆς Βενσέν, ὁ Μπενέτι, παρόντος τοῦ Σαμίρ Ἀμίν, ἀνέτρεψε πλήρως μιά ἐξίσωση στήν ὁποία δάσισε τὴν ὀρθότητα τῆς ἀπόψεώς του περὶ ὑπεραξίας. Ἡ σύγκυση, ὁμως, στήν ἀποψη αὐτὴ βρίσκεται ὄχι τόσο σέ ἐπιμέρους οἰκονομικὲς ἀναλύσεις, πού τμηματικά εἶναι σωστές, ἀλλὰ στήν μηχανικὴ μεταγωγὴ τους στό πολιτικὸ ἐπίπεδο, ὅπου λειτουργοῦν παραμορφωτικά ὡς πολιτικὲς κατηγορίες.

Ἡ ἀποψη περὶ ἰμπεριαλιστικοῦ κέντρου καί ἐξαρτημένης περιφέρειας μηδενίζει κατ' ἀρχὴν τὴν ἐξόρυξη τῆς ὑπεραξίας στίς χώρες τοῦ κέντρου καί ἐξισώνει μητροπολιτικούς ἐκμεταλλευτὲς καί ἐκμεταλλεόμενους ὡς πρὸς τὴν περιφέρεια. Ὑποθαμίζει ἐντελῶς τὸ ἐπίπεδο τῆς πάλης τῶν τάξεων στὰ ἰμπεριαλιστικά κέντρα καί θεωρεῖ ὅτι ἡ κρίσιμη φάση τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ἡ μετωπικὴ σύγκρουση καί ἡ ἀνατροπὴ τοῦ κέντρου ἀπὸ τὴν περιφέρεια.

Ἡ ἐξισωτική τούτη ὑπεραπλούστευση πού θέλει νά ἀγνοεῖ ἢ ὑποτιμᾷ τήν κοινωνική διάρθρωση τῶν μητροπόλεων, τήν πολιτική ὑπόσταση τῆς ταξικῆς τους πάλης καί τήν ἀναπόφευκτη ἀνάδραση μεταξύ «μητροπολιτικῶν» δεδομένων καί «περιφερειακῶν» ἐξελίξεων, ἐμφανίζει μιά ὄχι τυχαία ἀντιστοιχία μέ τήν θεωρία τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ, πού ἀνέπτυξε ὁ Κάουτσκι καί ἀνέτρεψε ὁ Λένιν. Διότι ἡ θεωρία «κέντρου-περιφέρειας» ἐξυπακούει, ὅπως ἐκείνη, «τῆ φάση... τῆς συνένωσης τῶν ἱμπεριαλιστῶν ὄλου τοῦ κόσμου κι ὄχι τῆς πάλης τους, τῆ φάση τῆς ἀπό κοινοῦ ἐκμετάλλευσης τοῦ κόσμου ἀπό τό διεθνικά ἐνωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο». (Λένιν: *Ὁ Ἰμπεριαλισμός...*, Θεμ. 1964, σελ. 115).

Ἄποψη πού ὁ Λένιν χαρακτηρίζει ὡς «ὑπερανουσία», μέ κύριο ἐπιχείρημά του ὅτι οἱ «νεκρές αὐτές ἀφαιρέσεις περὶ ὑπεριμπεριαλισμοῦ ἐξυπηρετοῦν ἀποκλειστικά ἕνα ὑπεραντιδραστικό σκοπό: ἀποσπῶν τήν προσοχή ἀπό τό βάθος τῶν ἀντιθέσεων πού ὑπάρχουν».

Ἡ ἀντιστοιχία μεταξύ Κάουτσκι καί Σ. Ἄμιν εἶναι προφανής:

1. Ὁ πρῶτος ἐξαλείφει μέσω μιᾶς ἀνύπαρκτης ἐνοποίησης τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου τίς διακριτικές καπιταλιστικές συγκρούσεις, ὁ δεύτερος, στό ἀπροσδιόριστο ἰδεολόγημα τοῦ «κέντρου», ἀγνοεῖ τὰ πολλαπλῶς συγκρουόμενα ἱμπεριαλιστικά συμπεριφέροντα καί τό ἐπίπεδο τῆς ταξικῆς πάλης, πού προκύπτει κάθε στιγμή μέσα στά καπιταλιστικά κέντρα.

2. Ὁ Κάουτσκι δέχεται ὅτι ἡ ἐνοποίηση τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ὡς ὑπεριμπεριαλισμός, καταργεῖ τήν ἀνάγκη πολέμων γιά τόν καπιταλισμό. Κατά Λένιν, αὐτό ἀποτελεῖ μιά εἰρηνοφιλή ψευδαίσθηση καί μιά ὀρθορουνιστική ὑποστολή τῆς πάλης ἐναντίον τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ὁ Σ. Ἄμιν, μέ τό διπολικό του ἰδεολόγημα «κέντρο-περιφέρεια», μηδενίζει τήν ὑπαρκτή ταξική πάλη πού διεξάγεται στό κέντρο καί ἐξιδανικεύει *συμμετρικά* τό ὁποιοδήποτε κοινωνικοπολιτικό μόρφωμα τῆς περιφέρειας. Κατά τήν ἀπόψή του, συγκρούονται σύνολα συμπαγή, στό ἐσωτερικό τῶν ὁποίων τὰ ταξικά χαρακτηριστικά ἔρχονται δεύτερα, ὡς πρὸς τό «πρῶτο» τῆς μετωπικῆς συγκρούσεως ἀνάμεσα στό κέντρο καί τήν περιφέρεια.

Ὁ Σ. Ἄμιν μετατόπισε ἀπλῶς τό κύριο βάρος τῆς πολιτικῆς πρακτικῆς, πού παράγει ἡ θεωρία τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ, ἀπό τήν μητρόπολη στίς παρυφές τῆς: Ὁ Λένιν θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀποδοχή τοῦ καουτσκινοῦ σχήματος ὀδηγεῖ στό σοσιαλισμό τό τμήμα ἐκεῖνο τῆς ἐργατικῆς τάξης πού ἐγκαταλείπει τήν ἀντίληψη τῶν συγκεκριμένων ταξικῶν ἀντιθέσεων πού διατρέχουν διακριτικά τόν καπιταλισμό.

Στό σοσιαλισμό ὀδηγεῖται ἀναπότρεπα ὁ Σ. Ἄμιν διότι θεωρεῖ ὅτι ἡ περιφέρεια εἶναι τό προλεταριάτο τοῦ πλανήτη, ὡς πρὸς τόν ἀσιασμό τοῦ κέντρου. Ἐχοντας δεχθεῖ ὅτι, συλλήβδην, ἡ μητρόπολη ἐκμεταλλεύεται τήν περιφέρεια καί ὅτι ὄλες οἱ τάξεις τῆς συμμετέχουν σ' αὐτήν τήν ἐκμετάλλευση, ἀφ' ἑνός μὲν θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐνδομητροπολιτική πάλη τῶν τάξεων ἔχει ἐπικουρικό χαρακτήρα, ἀφ' ἑτέρου δέ αὐτοπαγιδεύεται σέ μιά κατ' ἀρχὴν εὐμενῆ, ὅσο καί ἀκριτη, ἀποδοχή ὅλων τῶν καθεστώτων τῆς περιφέρειας. Τοῦ ἀρκεῖ νά συγκρούονται μέ τήν μητρόπολη. Ἡ ποιότητα τοῦ καθεστώτος τοῦ εἶναι ἀδιάφορη... Ὅπου ἡ διαλεκτική καταπνίγει ἕνα αὐτοματισμό μέ μόνη τήν οἰκονομίζουσα διάστασή της καί ὅπως λέει ὁ Λένιν,

«τό ἀποτέλεσμα εἶναι ἕνας ἀστικός ρεφορμισμός, ἀντὶ μαρξισμός».

Εἶναι περιττό δεβαίως νά ἀντικρούσει κανεὶς τήν εἰκόνα αὐτή, πού ἀγνοεῖ τήν ἐντονη διαστρωμάτωση τῶν προηγμένων καπιταλιστικῶν κοινωνιῶν, τῆ συνεχή ταξική πάλη, τήν πολιτική πολυμορφία, πού σημαίνει ἀντιδικία, καί τίς ταξικές κατακτήσεις τῶν ἐργαζομένων στίς μητροπόλεις. Ἡ κύρια ὁμως ἀσυναρτησία τῆς θεωρίας αὐτῆς ἐμφανίζεται στό χαρακτηρισμό τῶν περιφερειακῶν κοινωνιῶν πού συγκρούονται μέ τόν ἱμπεριαλισμό: γιά τόν Σαμίρ Ἄμιν προέχει ἡ «αὐτόκεντρη» ἀνάπτυξη, ἀνεξαρτήτως ποιότητας τοῦ καθεστώτος πού ἐγκαθιδρύεται. Ὀδηγεῖται ἔτσι σέ μιά οἰκονομίζουσα, ὑπανάπτυκτη θεώρηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνιχνεύεται ὡς σύγκρουση μέ τόν καπιταλισμό τοῦ κέντρου. Ἡ φύση τοῦ καθεστώτος, πού αὐτομάτως ἐκσοσιαλιζεται, λόγω τῆς συγκρούσεως, οὐδόλως πτοεῖ τόν Σαμίρ Ἄμιν. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι, ὅταν ὁ Γκ. Φράνκ τοῦ παρατήρησε ὅτι τό καθεστῶς Σαντάτ εἶναι ἡ φυσική ἐξέλιξη τοῦ Νασηρισμοῦ, ὁ Σαμίρ Ἄμιν ἀρκέσθηκε νά πει ὅτι καί στόν Σαντάτ δέν εἶναι ὅλα ἀρνητικά. Ἀληθέςτατο δεβαίως, καί κυρίως διότι δέν διώκονται|οἱ κομμουνιστές, ὅπως ἐπὶ Νάσερ, ἀλλά αὐτό δέν ἀρκεῖ γιά τόν ἀντιιμπεριαλιστικό ἐξαγνισμό τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος...

Ἐκτυπη ὁμως ἐκδήλωση τῆς πολιτικῆς μωρολογίας στήν ὁποία φτάνει ὁ οἰκονομισμός τοῦ Σ. Ἄμιν μπορεῖ νά διαπιστώσει ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης στό *Ἀντί* τῆς 15ης Μαΐου 1976. Ὑπάρχει μεταφρασμένο ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο του *Ὁ ἱμπεριαλισμός καί ἡ ἀνιση ἀνάπτυξη*, ὅπου ὁ Σ. Ἄμιν ἐκθειάζει τό πιό ἀποτρόπαιο καθεστῶς πού εἶδε ὁ κόσμος μετά τούς Ναζί, δηλαδή τούς κόκκινους Χμέρ τῆς Καμπότζης, καί διαπιστώνει βαρύνουσα ὅτι ἡ τερατώδης καταστροφή τῶν ἀστικῶν κέντρων πού μαζί μέ τό μονοκομματικό καθεστῶς τῶν παιδιῶν-δασανιστῶν (κατά τούς κόκκινους;) τυράννων, μόνον τὰ παιδιά 13-17 ἐτῶν δέν ἦταν «μολυσμένα» ἀπό ἀστική συνείδηση) ἐξόντωσαν 3 ἑκατομμύρια λαοῦ, σέ σύνολο ὀκτώ, δέν εἶναι παρά μιά πετυχημένη πάταξη τῆς ἀστυφιλίας. Διότι ὡς γνωστόν ἡ πόλη εἶναι ἡ ἔδρα τῆς μεταπρατικῆς ἀμαρτίας... Ἡ Ἄγκυρα = ἐπαναστατική ὀργάνωση ἔπρεπε νά ὀδηγήσει σέ μιά ὀλοκληρωτική ἀναπαρθένωση τῆς κοινωνίας καταστρέφοντας τήν πόλη-ἐκπόρνευση. Κι αὐτό δέν μπορούσε νά εἶναι παρά τό ἔργο πού ἡ ἀνηθῆ ἢ ἡ ἐφηβὴ παρθενία μπορούσε νά κάνει.

Ἀνέγγιχτος ἀπό τό τραγικό τοῦ παραδείγματός του καί ἀνέπαφος ἀπό τό γελοιο, ὁ Σ. Ἄμιν, ἐκμεταλλεόμενος τόν ἐπαναστατικό ἐπαρχιωτισμό τμήματος τοῦ ἀκροατηρίου, μίλησε περὶ ἐθνικο-λαϊκῆς Ἑλλάδας, μέ κλειστά, κατά τό προσφιλές ὀλοκαύτωμα, σύνορα, γιά τήν «αὐτόκεντρη» ἀνάπτυξη-ἐκμηδένισή της. Καί ἀγνόησε, μαζί μέ τό κοινό του, τῆ διαστρωμάτωση τῆς Ἑλλάδας, τό διάτρητο κοινωνικό ἴσος της, τήν ἐντονότατη ἀλληλεξάρτησή της μέ τόν ἔξω κόσμο καί τῆ φυσική κινητικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐδῶ καί τρεῖς τουλάχιστον χιλιάδες χρόνια, μέ τήν ὁποία οἱ Ἕλληνες εἶναι ἐτοιμοὶ νά ἀπαντήσουν σέ κάθε «αὐτόκεντρη» περιχαράκωση: διὰ τῆς φυγῆς...

Καί πρότεινε ἕνα πρότυπο ὅπου οἱ Ἕλληνες, χωρίς τήν σημερινή τους προϊστορία, χωρίς νά ἀνήκουν σέ κόμματα ἢ πολιτικές εὐαισθησίες ἀσυρρίκνωτες, χωρίς τήν πίστη τους καί τήν ἐμμονή τους σέ ἐμπάθειες

καί καταναλωτικές έλλξεις, θά άναγνωρισθούν σέ ένα άμορφο μάγμα ευτελοϋς πηλοϋ που θά μαλάξει ο μάγος άγγειοπλάστης, για νά πλάσει μιá έθνικο-λαϊκή Έλλάδα, σέ ένα «αυτόκεντρο» γκέτο, με μιá σοσιαλιστική μονοκαλλιέργεια: τή φρίκη...

‘Η Νομισματική Έπιτροπή, μοναδικός φορέας τής άλλαγής;

«Σύρε πές του, όποιος είναι αυτός όπου θά βάλη τά χρήματα, όχι άρχηγόν τον κάνω καμπούλι, διά τήν άγάπη τής πατρίδος μου, αλλά όπου κατουράγει νά μου δίνη νά πίνω έγώ τό κάτρο».

Μακρυγιάννης

Σπεύδοντας νά ύπενθυμίσω ότι σοσιαλισμός δέν είναι οι νομιμοποιηστικέσ χειραγωγήσεις, αλλά τό συγκριτικό πλεονέκτημα που άπορρέει από τήν ύπερβαση τους, θά άναφερθώ στις σοσιαλίζουσες ψάψεις και ψευδαισθήσεις, που πρότειναν οι εκ των τεχνοκρατών άσυγκράτητα αισιόδοξοι.

‘Η σύγκλιση όλων τους έμφανίζεται στα έξής σημεία:

Δραστικός περιορισμός των εισαγωγών: («Πρέπει νά παρθούν (έτσι!) μέτρα για τόν έλεγχο των εισαγωγών τόσο από τήν άποψη τής ποσότητας όσο κι από τήν άποψη τής τιμής» (Λάζαρης-Έξόρμηση, 19/7). Άλλοι, άσυγκράτητοι, μίλησαν μάλιστα για «δραματική» μείωση των εισαγωγών. Ούδεις, ούτε και τό άκροατήριο, θέλησε νά σχολιάσει τή σοφή παρατήρηση του Άρσένη: «Μπορούμε νά κόψουμε τά καταναλωτικά είδη πολυτελείας: ‘Η άπάντηση παράδοξα είναι όχι» (Έξόρμηση, 19/7). Είναι γνωστό βέβαια ότι οι πιο εύπιστοι είναι πάντοτε οι πιστοί τής άδιαλλαξίας, διότι ψάχνουν νά βρουν αυτούς που θά τούς ξεγελάσουν. Βλέποντες, έβλεπον μάτην...

Συνεχίζοντας επί όλων όλων είπε ή δέν είτε ο Άρσένης, διαπιστώνω τά έξής:

1. ‘Η Έλλάδα έχει σήμερα τέτοιου τύπου οικονομική διάρθρωση, ώστε ένα σημαντικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού άπασχολείται στη διακίνηση των εισαγωγών. «Δραματική» περιστολή των εισαγωγών θά επιφέρει άμεση διόγκωση τής άνεργίας με «δραματικές» συνέπειες για τήν οιαδήποτε δομική άλλαγή και τούς φωστήρες της. Καμία ύποκατάσταση εισαγωγών από άναδιάρθρωση τής έσωτερικής παραγωγής δέν μπορεί νά προβλεφθεί για διάστημα συντομότερο τής δεκαετίας, χωρίς βεβαίως νά άσχοληθεί και με τή *συνολική συγκρισιμότητα* του εγχώριου ύποκαταστάτου προς τό άλλοδαπό... Στο μεταξύ θά έχει φύγει ή ο αντίστοιχος πληθυσμός στην Αύστραλία, ή ή άσυγκράτητα δομική άλλαγή, ή θά έχει έρθει ο χαφιεδισμός για νά συγκρατήσει τόν μέν και τήν δέ... ‘Η καθημερινή πείρα μās δίνει άφεύκτως τίς τρεις αυτές εναλλαγές. Ποτέ, καμία τέταρτη...

2. ‘Οποιαδήποτε πίεση επί των εισαγωγών επιφέρει αυτόμάτως τά έξής οικεία κακά:

α. Έκρηξη των τιμών ή άμεση εμφάνιση μαύρης άγοράς, συνήθως τά δύο σωρευτικώς.

β. Παράνομη έξαγωγή συναλλάγματος και συνεχή εισροή χρυσού ή άλλων παρεμφερών ύλών για άποθησαυρισμό.

γ. Ξεχαρβάλωμα τής εγχώριας παραγωγής, λόγω

ύψηλου ένσωματωμένου ποσοστού άλλοδαπών ύλικών στα εγχώρια προϊόντα.

δ. Πληθωρισμό και φυγή του κόσμου ως προς τό εγχώριο νόμισμα.

ε. Άντίποινα των Ξένων χωρών κατά των έξαγωγών μας και αντίστοιχη αύξηση τής άνεργίας μας.

στ. Πλήρη καθίζηση του μεταναστευτικού και ναυτιλιακού συναλλάγματος. Τό είδαμε κατά τήν πορτογαλική επανάσταση των γαριφάλων, όπου οι πορτογάλοι εργάτες του έξωτερικού κράτησαν τίς οικονομίες τους στις δυτικές τράπεζες, περιμένοντας νά λήξουν οι πειραματισμοί των άδιαλλάκτων τής δομικής άλλαγής, εις βάρος τής άγοραστικής τους δύναμης. ‘Εκεί έληξε, φυσικά, και ή δομική άλλαγή... με μιá κλασικά άστική ύποτροπή... Κατόπιν αυτών των άδηρίτων νομοτελειών, δέν θά πρέπει νά άνασταλεί ή άσυγκράτητη άδιαλλαξία των άνευθυνο-υπευθύνων σοσιαλομόρφων;

Για μιá νηφάλια σοσιαλιστική κυβέρνηση, ή δραστηριότητά της, ως προς τό θέμα των εισαγωγών, πέραν ενός έλέγχου των ύπερτιμολογήσεων, καθορίζεται «δραματικά», από τά ως άνω: είναι έπείγον νά μήν κάνει τίποτα...

3. Ποιός καθορίζει ποιá είναι τά καταναλωτικά αγαθά; ‘Η Νομισματική Έπιτροπή, οι ύπηρεσίες κοστολογήσεως του ύπουργείου Έμπορίου και ο έσμός των οικονομολόγων, που είναι διάσπαρτοι στα κεντρικά ύπουργεία. ‘Ετσι άπεφάνθησαν ρητώς ή άρρητως οι τεχνοκράτες τής δομικής άλλαγής, συναινούντων γηθουσύνως των άδιαλλάκτων άκροατών.

‘Αλλά οι άνθρωποι που ζουν σε μιá ευμάρεια έξίσου άπομακρυσμένη από τήν άφθονία και τήν άθλιότητα, άποδίδουν στα αγαθά τους μιá άπέρρικτη αξία. ‘Οπως είναι λοιπόν άκόμη γείτονες τής φτώχειας, βλέπουν από κοντά τή δομική της και τήν φοβούνται. ‘Ανάμεσα σ’ εκείνη και σ’ αυτούς δέν ύπάρχει παρά μιá μικρή περιουσία, όπου άκουμπάνε τίς έγνοιες και τίς ελπίδες τους... ‘Η ιδέα νά εκχωρήσουν ελάχιστο τμήμα της τούς είναι άφόρητη». (Τοκβίλ, όπ. παρ).

Στήν κατάσταση αυτή θρίσκειται τό σύνολο σχεδόν των Έλλήνων. ‘Η διαπίστωση για τήν έλληνική κοινωνία, που έκανε ο Καραβίδας έδώ και έξήντα χρόνια, παραμένει όρθή και ένισχυμένη. ‘Η Έλλάδα είναι μικροαστική, έξ ου άλλωστε και ή καιρία επιτυχία του ΠΑΣΟΚ. Καί τό ΠΑΣΟΚ κινδυνεύει νά χάσει τήν επαφή με τήν πλατιά αυτή Έλλάδα ή νά τήν κάνει επαναστατική, αν τολμήσει νά παρεμβεί με μιá κατ’ επιλογήν άδιαλλαξία τύπου Λάζαρη – γραμματέα τής ΕΑΠ (Έπιτροπή Άνάλυσης – Προγραμματισμού στο ΠΑΣΟΚ): «... εκείνο, που έχει σημασία για τήν αντιμετώπιση του πληθωρισμού είναι ή μείωση των μή παραγωγικών πιστώσεων»: (Έξόρμηση, 19/7/80).

Ποιός θά αποφασίσει ποιές είναι οι παραγωγικές πιστώσεις; ‘Η έπιτροπή «άνάλυσης-προγραμματισμού του ΠΑΣΟΚ» έρήμην των παραγωγικών τάξεων; Καί πώς θά διατεθούν οι πιστώσεις; Μήπως με τά κριτήρια τής διεθνούς συναγωνιστικότητας; Μά είναι γνωστό, ότι όλες οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Έλλάδα είναι άντιπαραγωγικές εάν εφαρμοσθεί τό διεθνές συγκριτικό πλεονέκτημα, ή παράγονται μή κεφαλαιονχικά αγαθά. ‘Επομένως; ‘Η προτεραιότητα στις παραγωγικές πιστώσεις σημαίνει προνομιακή πιστοδότηση των ένταύθα θυγατρικών ή των μεγάλων μονάδων και ταυτόχρονη συμπίεση του σημερινού

καταναλωτικού προτύπου ζωής εις βάρος των μικρομεσαίων. Διότι οί μεγαλόσχημοι φυσικά δέν επηρεάζονται από τούς μαθητευόμενους μάγους τής δομικής αλλαγής, λόγω σύμφυτης εξωστρέφειας...

Είναι ήλιον φαεινότερον, ότι οί Έλληνες ζούν σήμερα βαθιά άγκιστρωμένοι στό διεθνή καταμερισμό τής εργασίας και, μάλιστα, σέ σημαντικό βαθμό από τό υπερποϊόν τής. Είμαστε ένα έθνος μεταπρατών, μέ προχωρημένη κινητικότητα του κοινωνικού μας ίστού και σέ προχωρημένη, ασύμμετρη έστω, άλληλεξάρτηση πάντως μέ τόν κόσμο. Οί άδηλοι πόροι, αυτή ή φλέβα ρευστού χρήματος, πού δέν έχει αντίκρισμα σέ εγγώρια παραγωγή, αλλά καταναλίσκεται έδω, αποτελεί τή ραχοκοκαλιά τής πιστοληπτικής φερεγγυότητας τής χώρας και τή διαπίστωση τελικά του σχετικά προνομιούχου χαρακτήρα τής οικονομίας μας, ως πρός τό διεθνή καταμερισμό.

Οί άδηλοι πόροι, όμφάλιος λώρος του δυναμισμού μας και κρονός του καταναλωτικού προτύπου τό όποιο επιτρέπουν και συντηρούν, ως και ό υπόλοιπος μικροαστικός ίστός τής χώρας, δέν επιτρέπουν δομικές αδιαλλαξίες.

Διότι στό δογματισμό τής νομισματικής επιτροπής θ' αντιπαρατεθεί ή αρχέγονη ίαχή των Πανελλήνων: "Ιτε παίδες Έλλήνων, αυτό τό ούίσκι είναι δικό σας! Μήν αφήσετε τόν Παπανδρέου νά σας τό πάρει... Και θά δούμε, όχι όπως στήν πάμπτωχη Χιλή, τίς νοικοκυρές μέ τίς κατσαρόλες ν' ανασκοποΐζουν τή δομική έμβριθεία των οικονομολόγων τής αλλαγής, αλλά θά τίς καμαρώνουμε, εποχούμενες των Ι.Χ. τους, νά εγκαταλείπουν άθρόες τήν «δαση», (κατά Γεννηματά - Έξόρμηση, 19/7), του έλαφρο-λαϊκού σοσιαλισμού των οικονομετρών, για άλλους όρίζοντες όπου υπάρχουν ήδη οί συγγενείς τους, οί καταθέσεις τους και ή συναλλακτική τους ευμάρεια...

Μικρομεσαίοι: Άνω ποταμών ιερών χωρούσι παγαί;

«Οί λαοί ευνοούν λιγότερο τίς επαναστάσεις, καθώς, σ' αυτούς, πληθαίνουν και διαφοροποιούνται τά κινητά αγαθά και μεγαλώνει ό αριθμός αυτών πού τά κατέχουν... Αυτό δέν τούς έμποδίζει μόνον νά κάνουν τίς επαναστάσεις, αλλά τούς αποτρέπει και από του νά τίς θέλουν».

A. de Tocqueville, De la Démocratie en Amerique

Έάν λοιπόν τό καταναλωτικό πρότυπο κινδυνεύει νά άκυρώσει τήν τεχνοδομή των οικονομετρών ή έάν ή αντικαταναλωτική τους αδιαλλαξία κάμψει τό Πανελλήνιον, νομιμοποιείται κανείς νά πιστέψει ότι ή τό πρότυπο θεωρείται Άβατον, λόγω πλειοψηφικού έξαγγελισμού ή τουλάχιστο θά έχουμε τήν κάθαρση πού θά επιβάλλουν οί όλίγιστοι αλλά έμπειρογνώμονες διαχειριστές...

Ότε τό ένα, ούτε τό άλλο, φαίνεται νά αποφαινεται τό κέντρο προγραμμ. - ανάλυσης του ΠΑΣΟΚ, αλλά θά υπάρξει και τό πρώτο και τό δεύτερο αλλά και ένα... τρίτο. Σωρευτικά και άρμονικά. Διότι ενώ όλοι οί υπέρμαχοι τής αλλαγής καταδικάζουν τό καταναλωτικό πρότυπο και υπόσχονται αύξηση των παραγωγικών επενδύσεων, επιδιώκοντας μιά αυτό-

κεντρη ανάπτυξη, ό Λάζαρης εισάγει καινόν δαιμόνιον: «τήν αναδιανομή των πιστώσεων υπέρ των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» (Έξόρμηση, 19/7). Και δέν όρρωδει ένώπιον σωρευτικής δεσμίδας πλέον παλιμβουλίων και αντίφάσεων:

1. Πού και πώς θά βρει τά χρήματα για νά χρηματοδοτήσει ταυτόχρονα και τίς παραγωγικές επενδύσεις και τούς μή παραγωγικούς μικρομεσαίους; Ή θά διαλέξει για τήν πιστοδοτική του ευνοια τούς λιγότερο αντιπαραγωγικούς των μικρομεσαίων;

2. Έάν αναδιανείμει τίς πιστώσεις υπέρ των μικρομεσαίων, πώς ό ίδιος και ποιός στό ΠΑΣΟΚ, έκτός από τόν άρμόδιο δημοσίον σχέσεων, πιστεύει ότι θά υπάρξει αλλαγή του καταναλωτικού προτύπου;

Και οί πρωτοετείς γνωρίζουν, ότι αύξηση στήν αγοραστική δύναμη των μικρομεσαίων σημαίνει έν ταυτώ αναπαραγωγή σέ υψηλότερη κλίμακα του καπιταλιστικού κύκλου, έπομένως του ίδιου κι άπαράλαχτου καταναλωτικού προτύπου.

Φαύλος ή κύκλος;

3. Ποιός είναι ό οικονομικός εκείνος, σιδηρούς νόμος, πού του επιτρέπει νά αποφαινεται υπέρ των μικρομεσαίων μικροκαπιταλιστών, εκκενώνοντας διά τής σιωπής τό ταξικό πρόβλημα πού θέτει ή επιλογή του;

Διότι θά πρέπει νά ξαναγυρίσω άφεύκτως στό άλφαβητάριο τής μαρξικής μεθοδολογίας ή νά θέσω, άπλούστερα, θέμα ήθικης «αναδιανομής», άλλως, προτεραιότητας. Π.χ.

Ή προστιθέμενη αξία τό 1975 (στοιχεία ΕΣΥΕ, στρογγυλεύω τούς αριθμούς) ήταν 117 δισ. δρχ.

Οί επιχειρήσεις πού άπασχολούν από

Πίνακας 1

1- 9 άτομα είχαν	25 δισ. (112.874 επιχειρήσεις)
10-19 » »	10 δισ. (4.391 επιχειρήσεις)
20-29 » επιτ »	7 δισ. (1.346 επιχειρήσεις)
30-49 » »	8 δισ. (965 επιχειρήσεις)
από 50 άτομα και άνω	70 δισ. (1270 επιχειρήσεις)

Τά άμειβόμενα πρόσωπα (έκτός του επιχειρηματία και των συγγενών μή άμειβομένων) ήταν:

Πίνακας 2

στis επιχειρ.	1- 9	ατόμων	100.000
» »	10-19	»	51.000
» »	20-29	»	30.000
» »	30-49	»	35.000

Ή από 50 και άνω » 218.000

Πρώτο θέμα ήθικης αναδιανομής:

Έάν δεχθούμε ότι τό σύνολο των επιχειρήσεων, πού άπασχολούν μέχρι 50 εργαζόμενους, αποτελεί τούς μικρομεσαίους και τό πέραν των 50 τούς μεγάλους, διαπιστώνουμε ότι ή προστιθέμενη αξία των μέν και των δε είναι μεγέθη συγκρίσιμα (50 δισ. οί

μικροί, 70 δισ. οί μεγάλοι). Ξέρουμε ότι ή ένταση τής κεφαλαιοκρατικής έκμεταλλεύσεως και ή υπεραξία, πού προσπορίζεται ό κεφαλαιοκράτης δέν είναι μεγάλη άτομικά προσδιορίσιμα και κατά κεφαλήν εργαζόμενου μετρήσιμα. Η δέ οργανική σύνθεση τού κεφαλαίου είναι (έκτός εξαιρέσεων σέ μικρές μονάδες τεχνολογικής αιχμής) ύψηλότερη ως πρός τό μεταδλητό κεφάλαιο στίς μικρές έπιχειρήσεις παρά στίς μεγάλες.

Είναι επίσης γνωστό, ότι στην Έλλάδα οί συνολικές συνθήκες εργασίας είναι συνήθως δυσμενέστερες στίς μικρές παρά στίς μεγάλες μονάδες (άνύπαρκτη επιθεώρηση, άπουσία μέτρων ύγιεινής και προστασίας, άνυπαρξία συνδικαλισμού, χαμηλότερες άμοιβές). Ο Έλληνας μικροκεφαλαιοκράτης, ως πρός τήν ένταση έκμεταλλεύσεως άνθρώπου από άνθρωπο, δέν είναι λιγότερο ζημιόγνος από τό μεγάλο κεφαλαιοκράτη. Είναι μάλλον περισσότερο.

Έξάλλου στίς μικρές και μεγάλες έπιχειρήσεις άπασχολούνται (πίνακας 2) ίσάριθμα εργαζόμενοι (215.000 και 218.000).

Η προνομιακή και καπιταλιστική άλλωστε πιστοδότηση τών μικρομεσαίων θά έχει άμεσο άσφυνκικό αντίκτυπο στή δραστηριότητα τών μεγάλων εκτός άν οί δομικοί οίκονομέτρως θεωρούν ότι ή φοροδοτική ικανότητα τών Έλλήνων είναι κέρας τής Αμαλθείας...

Η πιστοδοτική άσφυξία τών μεγάλων θά οδηγήσει άφεύκτως σέ μαζικές άπολύσεις και ή κάμψη τους θά πλήξει άλυσιδωτά και τούς μικρομεσαίους. Και όλοι μαζί θά όδεύσουμε πρός τήν χρεοκοπία.

Δέν βλέπω, λοιπόν, κανένα λόγο, μέ τά κριτήρια τής καπιταλιστικής λογικής πού διέπουν τόν προγραμματισμό τού Λάζαρη, νά προτιμηθούν οί χαμηλής παραγωγικότητας καπιταλιστές μικρομεσαίοι.

Δέν διακρίνω επιπροσθέτως, μέ τά κριτήρια τής σοσιαλιστικής άναδιανομής πού διέπουν τίς προθέσεις τού Λάζαρη, κανένα λόγο νά πληγούν οί εργαζόμενοι στίς μεγάλες μονάδες, διότι ή πιστοδοτική άσφυξία αυτούς θά πλήξει πρώτα και νά προστατευθούν προνομιακά οί εργαζόμενοι στούς μικρομεσαίους καπιταλιστές.

Τί πιθανολογεί ό Λάζαρης;

Νά δημιουργήσει, μήπως, ένα συντεχνιακής ύψης συγκρότημα συμφερόντων, πού θά άπαρτίζεται από τούς μικρομεσαίους εκμεταλλευτές, και τούς εργαζόμενους σ' αυτούς, συγκρότημα πού θά εννοηθεί από τήν προνομιακή καπιταλιστικού τύπου επιδότηση τών μέν και τήν συνακόλουθη διατήρηση ή αύξηση τής άγοραστικής ικανότητας τών δέ;

Κίνδυνεύει όμως, μέ τούτη τήν έπιλογή του, νά οδηγήσει τούς εργαζόμενους και τούς άνέργους τών μεγάλων μονάδων σέ άνοιχτή σύγκρουση μέ τή σοσιαλιστική κυβέρνηση. Η δέ προοπτική τέτοιας κρίσης είναι ζοφερή.

Διότι:

1. Η κάμψη τών μεγάλων μονάδων θά είναι δυσμενέστερη για τήν έθνική οίκονομία από μιά κάμψη τών μικρομεσαίων, λόγω τού άγκυου τών πρώτων (1975: 220 δισ. ή άκαθάριστη άξία π.ραγ. τών μεγάλων έναντι 140 δισ. τών μικρομεσαίων).

2. Η οργανωτική ικανότητα, ή συνδικαλιστική προπαίδεια και ό βαθμός συνειδητότητας τών εργαζόμενων στίς μεγάλες έπιχειρήσεις είναι, κατά τεκμή-

ριον, ψηλότερη άπ' ό,τι στούς μικρομεσαίους. Έπομένως ή δυσαρέσκεια κινδυνεύει νά βρει οργανωτική συνοχή και πολιτική προοπτική εύκολότερα άπ' ό,τι στούς μικρούς. Τά πράγματα για τούς φιλόκαινους σοσιαλιστές δέν θά είναι παρά δυσκολότερα...

3. Η μεγάλη συγκέντρωση εργαζόμενων πού εμφανίζεται στίς μεγάλες έπιχειρήσεις και ή οργανωτική ευχέρεια πού επιτρέπουν, θά επιτρέψει κυρίως στό ΚΚΕ νά ύφαρπάσει τή δυσαρέσκεια και νά τήν οικειοποιηθεί. Τό ΚΚΕ, λόγω διεθνιστικής «έξω-στρέφειας» και έσωτερικής ιδιοτέλειας, θά κάνει τό πάν για νά ύπονομεύσει όποιαδήποτε σοσιαλίζουσα άλλαγή, πού δέν θά φέρει τή σφραγίδα τής ιδιομορφίας και τών έπιλογών του.

Δυστυχώς για τόν σύντροφο Λάζαρη, τό ΚΚΕ άποτελεί, σέ τέτοια συγκυρία, «οίκονομική» παράμετρο πού είναι άστοχο νά άγνοήσει κανείς. Η μόνη λοιπόν έρμηνεία τής δομικής τούτης παλινωδίας δέν είναι σοσιαλιστική αλλά εκλογική: Ο Λάζαρης δέν ξεχνά ότι λέγοντας «μικρομεσαίοι», έννοεί δέβια και τούς 165.000 άυτοαπασχολούμενους εργοδότες πού εργάζονται δίπλα στούς εργάτες και παραγικούς τους.

Γι' αυτό λοιπόν προτείνει τούτη τήν, άνω ποταμών ιερών και σοσιαλιστικών, άνατροπή τής σοσιαλιστικής λογικής και θεωρεί ως δομικό στοιχείο τής μεγάλης Άλλαγής κάτι πού γίνεται για συγκυριακή ψηφοθηρία...

«Και δίκαια και πάντα πάλιν στρέφεται»...

Γι' αυτό λοιπόν ή δικαιοσύνη άντιστρέφεται και οί προτεραιότητες άνατρέπονται.

Διότι ποιό άντιστάθμισμα θά προτείνει τό ΠΑΣΟΚ στούς εργαζόμενους τών μεγάλων μονάδων, όταν τό μάνα τών πιστώσεων θά διοχετευτεί κρουνηδόν για τή διόγκωση τών μικροκαπιταλιστών; Δέν θά τους άφήσει ούτε τό κεκτημένο καταναλωτικό τους πρότυπο; Και ένώ θά πολλαπλασιάζει τόν αριθμό και τήν κοινωνικοοικονομική βαρύτητα τών μικροκεφαλαιοκρατών, ποιά παραμυθία θά προσφέρει στά θύματα τής καθημερινής μικρομεσαίας στυγνότητας;

Τή δομική άεροθεραπεία τής νέας ποιότητας ζωής για τήν καθημερινή άνέχεια τους;

Είναι φυσικά δικαίωμα τού ΠΑΣΟΚ νά επαγγέλεται τήν άλλαγή, επιδιώκοντας νά πολλαπλασιάσει τούς μικροκατέχοντες για νά άποφύγει τήν επανάσταση. Και σ' αυτό έναρμονίζεται άλλωστε μέ τή σημερινή φύση τής Έλλάδας, πού ζει σέ μεγάλο ποσοστό από τό διεθνές ύπερπρόϊόν και προσαρμόζεται μέ τήν ιδιοσυγκρασία τών Έλλήνων, πού δέν δέχονται νά ύποστείλουν τήν καταναλωτική τους ευμάρεια, έν όνόματι τών σοσιαλιστικών άδιαλλαξιών.

Δέν είναι όμως δικαίωμα τών έπιστημόνων τού ΠΑΣΟΚ νά εμφανίζουν έναν άπλούστατο άντικυκλικό χειρισμό, άμφίβολης παλαιοκεύνσιανής δραστηριότητας και δέβαιης μικροεκλογικής ψηφοθηρίας, ως τό μέγα έλιγμό, πού θά άπογειώσει τήν Έλλάδα πρός τή σοσιαλιστική Νεφελοκοκκυγία.

Διότι στασιάζεται εάν σοσιαλισμός είναι ή πρόσθεση τών μικροκεφαλαιοκρατικών βουλμιών και ή άφαίρεση τών λαϊκών προσδοκιών...

Και είναι, επιπροσθέτως, άμφίβολης ευφυίας χειρισμός, νά προτιμήσει κανείς νά στηριχθεί στίς ταξιαρχίες τών μικρομεσαίων και νά χαρίσει στό ΚΚΕ

τίς τεθωρακισμένες μεραρχίες του βιομηχανικού προ-
λεταριάτου...

Προγραμματισμού επιμύθιο

Η πρώτη σοσιαλίζουσα σοφία είναι να μην κατα-
φέρεται κανείς, όπως οι τιμητές στο Συνέδριο, κατά
του καταναλωτικού προτύπου και να θέλει ταυτό-
χρονα να ενισχύσει τους μικρομεσαίους, αλλά να
διαπιστώνει, όπως ο Άρσενης, ότι υπάρχει το πρώτο
μέσα στους δεύτερους. Κι αφού είμαστε όλοι μας, κι
επειδή η Ελλάδα αναγνωρίζεται μέσα σ' αυτήν την
κατά φύσιν αντισοσιαλιστική ασέλγεια, να προσπα-
θήσουμε να την εκσοσιαλίσουμε, πριν προσπαθή-
σουμε να την εξοβελίσουμε.

Διότι σ' αυτόν τό δύσπιστο, ενήμερο και φυγόκεν-
τρο λαό, σαγηνευμένο αρχέγονα από τις σειρήνες της
διασποράς, ουδείς είναι διατεθειμένος να παραχωρή-
σει κάτι από την ατομική του ευδαιμονία υπέρ της
γενικής εγκράτειας.

Αρχή σοσιαλοειδούς σοφίας είναι να αποδεχθεί η
κυβέρνηση της δομικής αλλαγής τό ως άνω πανελλή-
νιο θέσφατο. Η λιτότητα, στην Ελλάδα, ταιριάζει
στους άλλους ή, αλλιώς, δεν την δέχεται κανείς...

Δέν ζητώ βέβαια από τους ρηξικέλευτους οικονομέ-
τες τόν πατριωτισμό του Μακρυγιάννη, και να
πιούν τό κάτωρο εκείνου «όπου θά δάλη τά χρή-
ματα». Έλπίζω απλώς ότι θ' αναγνωρίσουν, πώς χω-
ρίς αυτούς όπου δάζουν τά χρήματά τους, χωρίς δη-
λαδή τό σύνολο των παραγωγικών ή μη Έλλήνων,
χωρίς τούς άδηλους πόρους τους, χωρίς τό σεβασμό
της παρασιτικής ή ελάχιστα παραγωγικής θέσης που
κατέχουν στή χώρα μας, χωρίς τό σεβασμό των προ-
τιμήσεων και των προτύπων τους, θά έχουμε σοσια-
λισμό τύπου χορού του Ζαλόγγου.

Και παραμένοντας προς Μακρυγιάννη ευχέτης,
εύχομαι στους ασυγκράτητα αισιόδοξους να μην εί-
σακούσουν την ούρανομήκη εκείνη μωρία, σοσιαλοδό-
μου μεγαλόσημου, ό όποιος δέν έβλεπε την ώρα να
καταργήσει τόν τουρισμό! Είναι βέβαιο ότι αποτασ-
σόμενοι τόν Τουρισμόν, σώσουμε ίσως τίς ψυχές των
παραμεθορίων περιοχών μας, αλλά χάνουμε την επι-
κρατεία τους. Διότι φοβούμαι, ότι διέλαθε της δομι-
κής επαγρύπνησης του σοσιαλ-Καντιώτη μας ή έξης
λεπτομέρεια: τί έκανε ό Ρόδος μόλις άπειλήθηκε τό
καταναλωτικό της πρότυπο;

Ίδού λοιπόν ή Ρόδος, ίδού και τό πήδημα τό εκ
Τουρισμού έκπορευόμενον. Διότι χωρίς τό πήδημα,
τό συμπροσκυνούμενον και συνδοξαζόμενον μετά του
Τουρισμού, δέν θά μείνει ουδείς μή προνομιούχος
Έλλην στή Ρόδο, να περιμένει την υποκατάσταση
των τσάρτερ από την εγχώρια σοσιαλίζουσα πολυ-
πραγμοσύνη.

Ουδείς... εκτός από τή Δόξα της αλλαγής:

Στων νησιών την ολόμονη ράχη
περπατώντας ή Δόξα μονάχη
Μελετά τά λαμπρά παλικάρια
πούχουν φύγει άπ' την ξερημη γή...

Η Δόξα... και τά τουρκικά αποβατικά, πού θά
έχουν άφεύκτως υποκαταστήσει τά κρουαζιερόπλοια
της μητροπολιτικής υποδάθμισης...

Σοσιαλισμός είναι ή όριστική υποκατάσταση των
εισαγωγών από την εγχώρια άκρυσία.

Η δομική εϊρκτή της σοσιαλιστικής ιεροκρα- τίας

«Έκ του ασφαλούς διατυπώνουμε απόψεις, ενώ
υστερούμε, λόγω δέους, στην πραγμάτωσή τους».

Θουκυδίδης Α, 120

«Όμως βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή μιας
τέτοιας πιστωτικής πολιτικής είναι ή πλήρης κοινω-
νικοποίηση του τραπεζικού συστήματος και ή πραγ-
ματοποίηση θεσμικών μεταβολών όσον αφορά τόν
έλεγχο της πίστης αλλά και την προσέλκυση των απο-
ταμιεύσεων... Τό κέντρο του βάρους όσον αφορά τόν
έλεγχο των τιμών πρέπει να πέσει στην αναμόρφωση
των Έπιχειρησιών κοστολόγησης του ύπουργείου Έμ-
πορίου...

...Αποφασιστικής σημασίας για τόν έλεγχο αυτό θά
είναι ή ίδρυση μιας Έπιχειρείας Παρακολούθησης
Διεθνών Τιμών (δλα κεφαλαία!), σέ συνδυασμό μέ
την ίδρυση κρατικού φορέα έξωτερικού έμπορίου...».
[Λάζαρης (Έξόρμηση 19/7).

Αν για τό σοσιαλισμό και τίς εφαρμογές του έγκυρη
αύθεντία αναγνωρίζουμε έξίσου στους οικονομέτες
και στή νοικοκυρά, τότε ό Λάζαρης θά έπρεπε να
κρατήσει μόνον την πρώτη φράση της ως άνω παρα-
πομπής και να διαγράψει τίς έπόμενες... Θά έπρεπε
έπίσης να απέκδυθεί της προσπάθειας προγραμματι-
σμού, όπου όλα είναι προκαθορισμένα, σιλιπνά και
άμειλικτα σέ τάξη, εκτός ίσως της άμχανίας του
στην άποδέσμευση ή όχι των έπιτοκίων...

Διότι είναι όλοφάνερο ότι ή φράση αυτή έγκαθι-
δρύει τέτοιας πρωταρχικής σημασίας έξω-οικονομικά
προσπατιούμενα, ώστε όλος ό οικονομικός ίσχυρι-
σμός, όπως και ή ταξινόμηση των φάσεων και των
προτεραιοτήτων, μαραζώνουν ως έωλα...

Διότι τί σημαίνει «σοσιαλιστικά» ή κοινωνικο-
ποίηση του τραπεζικού συστήματος και ή πραγματο-
ποίηση θεσμικών μεταβολών ως προς τόν έλεγχο της
πίστης;

Δέν μπορεί παρά να σημαίνει τά έξης: την έπομένη
της εκλογικής νίκης καλούνται όλοι οί εκπρόσωποι
των «παραγωγικών» και έν ταυτώ άλληλογρονθοκο-
πομένων τάξεων, να όρίσουν αντιπροσώπους στο
σύνολο του νομιματοπιστωτικού συστήματος. Ταυ-
τόχρονα, και επί άπειλή σοσιαλιστικής άκυρότητας,
καλούνται ή έφευρίσκονται αντιπρόσωποι των κομμά-
των, όλων των κομμάτων, συμπεριλαμβανομένων και
των ταξικά αντιπάλων, επί ποινή, άλλως, σοσιαλιστι-
κής τυραννίας.

Όλοι αυτοί συνθέτουν τό όργανο πού θά σκέπτεται
και θά συμμετέχει στην λήψη των αποφάσεων, πού
πρέπει μόνον ως άπλή έπιστασία|νά|συνελέγχει και
να συντονίζει ή όποιου χαρμανιού σοσιαλίζουσα κυ-
βέρνηση.

Αν όμως συμβούν τά παραπάνω δέοντα και
ζέοντα, επειδή ή σοσιαλιστική δεοντολογία ως προς
τό «προτσές» της κοινωνικοποίησης είναι άσφυκτικά
μόνον αυτή πού άνέφερα, άνελαστική ως προς «όρ-
γαναωτικές» ύπεκφυγές, άσυμπίεστη ως προς «ίδεολο-
γικές» ταλαντώσεις, αν όμως οί υπεύθυνοι εκπρόσω-
ποι αναλάβουν τίς αναπότρεπτα συγκρούμενες ευ-
θύνες τους, τότε πώς ό Λάζαρης αποφαινεται έμβρι-
θώς και άμηχανώς περί παντοίων προγραμματισμών
και νεφελωδών οργανογραμμάτων; (φράσεις 2 και 3
της παραπομπής).

Πώς γνωρίζει ότι οι διασκεπτόμενοι και συναποφασίζοντες θα άρουν κατ' άρχήν τις διαφωνίες που προκύπτουν από τό διαφορετικό τους συμφέρον, και θα έπιλέξουν κατ' άνάγκη τό προσχέδιο του Λάζαρη;

Η λύση του διλήμματος δέν είναι λοιπόν οικονομική, επειδή άκριβώς τά στοιχεία που συνθέτουν τό πρόβλημα είναι έξω-οικονομικά.

Δέν θέλω, βεβαίως, νά καταλογίσω κρυψιδουλία άστικης καταρτίσεως ή κομματικής ιδιοτέλειας στους οικονομέτρους, που έδειξαν, στο συνέδριο για τή μετάβαση προς τό σοσιαλισμό, πώς ή δέν είχαν συλλάβει τήν οχληρή τούτη για τους συλλογισμούς τους αντίφραση, ή πίστευαν πώς θά τήν έλυναν, καιρού έπιτρέποντος, μέ τή μέθοδο του Γορδίου δεσμού... Δέν είναι ίσως άμοιρο σημειολογικής θαρύτητας, ότι ο Λάζαρης σέ τρεις φράσεις χρησιμοποιεί τρεις φορές τή λέξη έλεγχο, που καταλήγει, μελαγχολικά, στην έκφραση «κρατικός φορέας». Κρατικός φορέας βέβαια, του κράτους όλου του λαού, όμως... Ίσως...

Θά είναι όμως ιδιαίτερα άγκυλωτικό για τή σοσιαλιστική εύδια, που μάς ευαγγελίζονται, εάν ή αντίφραση αυτή παρακαμφθεί επιδέξια, καταργώντας τους εκπροσώπους ή τήν άνάγκη κλήσης τους ή άν οι εκπρόσωποι δέν είναι παρά όλοι οι άνθρωποι του Προέδρου... Προεδρευομένη άγκύλωση...

Πάντοτε, λοιπόν, «έν τώ έργω μετά δέους έλλείπομεν». Άνεξαρτήτως του ότι «μετ' άσφαλείας δοξάζομεν». Διότι τά προσχέδια έχουν πάντοτε τό έλλιπτοβαρές τής ζωής. Καί τούτη, εισφέρει τό μή έλέγξιμο «δέος»... Δέος, που φέρνουν στην κοινή πλάστιγγα τής πάλης των τάξεων, όλοι όσοι δέν άναγνωρίζονται στο κοινό σχέδιο, ή άναγνωρίζονται άκρωτηριασμένοι. Τό δέος των διαχειριστών ενώπιον τής δυσχέρειας του έργου και τής ανεπάρκειάς τους.

Η όλιγογρία των περισσοτέρων οικονομετρών στο Συνέδριο δέν έγκειται, φυσικά, στην αυτόδηλη οικονομολογική τους έπάρκεια. Αίωρείται συνεχώς, στην αϊθαλομίχλη τής σημερινής μας σοσιαλίζουσας άσάφειας, τό αίώρημα ενός τεράστιου θεσμικού πλαισίου, τό όποίο θά διαχειρίζεται τήν κατακερματισμένη ισχύ που εκκρίνει ή ισότητα των όμοίων. Διότι όμοιους θά μάς καταντήσει μία τέτοια ισότητα, που προιωνίζει ή νεύρωση τής προγραμματικής λεπτολογίας, όπου άπουσιάζει ή φαντασία και ψυχοραγεί ή έλευθερία, όπου θά εύημερούν οι άριθμοί και θά πάσχουν οι άνθρωποι...

Δέν είναι παρά έλαφρότης οικονομετρικού διαμετρήματος ή πεποίθηση ότι θά συνοικήσουν ισοβαρώς οι άλλεπάλληλες παρασυναγωγές του έλέγχου των πάντων και οι διακοσμητικές «άναπτυξιακές οργανώσεις βάσεις», των όποιων τήν ύπαρξη, τουλάχιστο στο Συνέδριο, άγνοήσαν άκόμη και οι γεννήτορες...

Ποιός είναι, άραγε, ο σοσιαλιστικός συντελεστής άμοιβαίας άνάδρασης μεταξύ των ποικιλονύμων οργάνων έλέγχου τής οικονομίας και τής λαϊκής πρωτοβουλίας;

Η σχέση μεταξύ λύκου και προβάτου...

Ποιός ο άλληλεπηρεασμός μεταξύ Νομισματικών Έπιτροπών που θά έλέγχουν μεγέθη τής τάξεως των 10 δισ. δολαρίων και τής Άποκέντρωσης;

Η σχέση του προεντεταμένου σκυροδέματος με τό «τοπικό χρώμα»... Φολκλόρ...

Βλέπω άμείλικτα νά έγκαθιδρύεται τό καθεστώς τούτο των άπόψεων και τής ισχύος, διότι τό επιδιώκουν οι έπαφοντες και δέν τό άπεύχονται οι άγνωσ-

μενοι. Άλλεπάλληλες τεχνικές έπιτροπές θά άναπροσανατολίζουν τήν οικονομία, θά έσωστρέφουν τήν «έξωστρέφεια», θά χειραγωγούν τό νομισματοπιστωτικό σύστημα, θά πηδηγετούν τήν καταάλωση. Καί άνάμεσα στον πολυπλόκαμο οίστρο τής «έξισωτικής» έεροκρατίας, ο λαός έρεθισμένος από τή διατυμπανιζόμενη κυριαρχία του και έξουθενωμένος από τήν κατ' έπιταγήν έγκράτεια, θά μεταβάλλεται σέ σурφетό, ψάχνοντας άγχωδώς τά άγαθά που του στερεί ή έσωστρέφεια και εκπλειστηριάζοντας τήν ψυχή του για τήν υπεραναπλήρωση τής φτώχειας...

Σοσιαλισμός είναι ή έξισωτική κάθειωξη λιτότητας, που επιβάλλουν στο λαό οι τά πολλά κρατούντες έεροφάντες των «θεσμικών πλαισίων»...

Ο σοσιαλισμός τής έσωτερικής έξορίας

«Η επιστήμη, δυστυχώς, άμα έξέληθ του περιωριμένου κύκλου του έφικτού, ... δύναται ν' άμφισβήτηση τό άθλον τής άσφαλείας και εις αυτήν τήν θεολογίαν».

Έμμ. Ροίδη, Τά στίγματα

Η συγχροδία των άστυνομεύσεων των τιμών και τό παρακολούθημα αυτής, δηλαδή οι άλλεπάλληλοι έλέγχοντες θεσμοί, δέν είναι παρά τό μέσον με τό όποίο θά επιτευχθεί ή σοσιαλιστική Καλλιόπολις.

Η άφετηρία όμως και κατάληξη, που υπηρετούνται από τό μέσον, δέν είναι παρά μία ιδεοληψία, ή όποια, στον κώδικα τής δομικής άλλαγής, αναφέρεται ως αυτόκεντρο άνάπτυξη ή έσωστρέφεια.

Τό άσαφές όσο και άχανές αυτό ιδεολόγημα τό επικαλέσθηκε ή πλειοψηφία των εισηγητών, τό ευχήθηκε ή παμψηφία, υποθέτω, τής εκκλησίας των πιστών, και έμεινε μέχρι τέλους τόσο έρημητικά άπρόσιτο στη λογική, όσο ήδονικά οικείο έμοιαζε νά είναι για τή μεταφυσική...

1. Διότι ενώ έδειχνε νά προορίζεται ή έσωστρέφεια για εύρεία οικονομική χρήση, άμηχανίες των εισηγητών ή δυσπιστίες των ξένων αναδιπλώναν τήν έννοια σέ συγχυρικά προσστατευτικά μέτρα, τακτης και πεπερασμένης διάρκειας. Ύπερμαχοί τής οικονομικής έσωστρέφειας, εν όψει τής άναπόφευκτης άπορίας: τί θά γίνει άν αυτό που κάνουμε εμείς τό κάνουν και οι άλλοι;... έσπευδαν νά διακηρύξουν τήν πίστη τους στις διαρκείς διαπραγματεύσεις, μήν άπορφώντας για τόν παραλογισμό τής στάσης και τό άνέφικτο του έγχειρήματος: διακόπτω μέν, έπανασυνδέομαι δέ... χωρίς νά συνδεθώ...

Και μέ όλύμπια άταραξία επανέλαβαν άκαταπαύστως ότι θά άπομονωθούμε εμείς, ζητώντας ταυτόχρονα από τους άλλους νά μήν μάς άποκλείσουν και άφου δυνάμώσουμε (άχ αυτό τό συγκριτικό πλεονέκτημα), θά ζητήσουμε από τους άλλους νά δεχθούν τήν δική μας ενδυνάμωση, που είναι βέβαια, αντίστικτικά, δική τους άποδυνάμωση... Οι οικονομολόγοι αυτής τής τάσης ζητούν προφανώς από τους ξένους πελάτες και προμηθευτές μας νά υποκαταστήσουν τήν άνιση άνταλλαγή που καταπιέζει τήν Ελλάδα με μία μονομερή εύφύια που θά λειτουργεί εις βάρος τους.

Κουτόφραγοι...

Εισηγητές π.χ. επικαλέσθηκαν τή συμφωνία τής ΕΟΚ με τή Γιουγκοσλαβία, ως υπόδειγμα για τό άκίνδυνο τής ρήξης μας με τήν Ευρώπη και τό βέβαιο

της αναδιαπραγμάτευσης. Καί, φυσικά, παρέλειψαν να κατανοήσουν ότι το καθεστώς των ποσοτώσεων, το οποίο επανεγγυήθηκε ή ΕΟΚ, κατ' αρχήν δέν δίνει καμιά αύξητική προοπτική καί, δεδαίως καί ασφαλώς, αναγνωρίζει τό επαχθές προνόμιο νά διατηρήσει ή Γιουγκοσλαβία όλες τίς ξεπερασμένες τεχνολογικά επιχειρήσεις της, νά συντηρήσει στό έδαφός της όλες τίς όγλοϋσες περιβαλλοντολογικά βιομηχανίες καί ή Ευρώπη σέ αντίλλαγμα νά διατηρεί τήν τεχνολογική προτεραιότητα καί τήν μή διαπραγματεύσιμη διεισδυτική της ύπεροχή. Ένώ ή Έλλάδα μπορεί νά συναποφασίζει σίς Βρυξέλλες καί νά συμμετέχει στά προγράμματα μεταφορās τεχνολογίας.

Τά τρίτω τινί άνισα, μεταξύ των ίσα;

Καί οί εισηγητές αυτοί λησμόνησαν νά εννοήσουν τήν τελευταία καί πολέμου σημαντική λεπτομέρεια: ή οικονομική συμφωνία τής ΕΟΚ μέ τή Γιουγκοσλαβία φαίνεται οικονομική συμφωνία αλλά είναι μιά γεωστρατηγική, ιδιότυπη συμμαχία. Τά γεγονότα είναι γνωστά τοίς πάσι, ακόμη καί στους οικονομολόγους τής δομικής αλλαγής. Μέ τό πρόσχημα τής οικονομίας, ή Ευρώπη έγγυάται τήν άνεξαρτησία τής Γιουγκοσλαβίας. Έπομένως, αποχωρώντας άκκίζομένη ή Έλλάς καί άναζητώντας μιά αναδιαπραγμάτευση, θά έπρεπε νά έμφανίσει ένα άνίστοιχης τάξεως συγκριτικό, εν προκειμένω γεωστρατηγικό πλεονέκτημα.

Άλλιώς, κινδυνεύει νά μείνει μέ τήν «έσωστρέφεια» της στά άζήτητα...

Έξ ου καί άδιάστως συνάγεται ότι οί δομικοί οικονομόμετρος συνδυάζουν διαλεκτικά τήν ικανότητα όρθών ύπολογισμών καί έσφαλμένων συλλογισμών...

2. Συνήθως όμως καί επίμονα ή «έσωστρέφεια» ξεχειλίζε μιά νοσταλγία χαμένης αυθεντικότητας καί πλημμύριζε ένα μένος χιλιαστών τήν προτεραιά του θαύματος... Τό ιδεολόγημα δηλαδή έχει σαφώς ύπερρεαλιστικές τάσεις επέκτασεως πέραν μιάς τεχνικής, χρηστικής άξίας στήν οικονομία. Η έσωστρέφεια φιλοδοξεί νά γίνει κανόν συμπεριφορās των Έλλήνων καί τάβλα νομοπλαστική του ελληνικού σοσιαλισμού. Όπου πλέον, μέ μιά μοιραία πλαγιοκατολίσηση, ό έλεγχος των τιμών γίνεται έλεγχος τής Τιμής, ή άστυνόμηση τής άγορανομίας, Άστυνομία άπεφθη καί τό θεσμικό «πλαίσιο», κοινό δεσμοκτήριο.

Άψευδές τεκμήριο, ή παρανοϊκή πρόταση παρεμβαίνοντος επιστήμονος, πού ανακοίνωσε περιχαρής ότι ή δομική αλλαγή θά δομήσει σίς πολυκατοικίες του μέλλοντος καθιστικά κοινόχρηστα για νά συναντιώνται οί ένοικοι καί νά μήν τους άπολείπει ή κοινωνικότητα! Καί δέν εκάγχασε τό Πανελλήνιον, διότι ή όμήγυρις προφανώς δέν τό εξέφραζε... Σ' αυτόν τόν πανάρχαιο λαό τής άγοραίας συναναστροφής καί τής άνέκκλητης άτομικότητας, μπορώ ήδη νά μαντεύσω ποιά θά είναι ή τύχη του κοινοχρήστου σαλονιού, ύποχρεωτικής διελεύσεως, από άπόψεως καλλιπισμού καί καθαριότητας: θά μοιάσει, σαν δίδυμο άδελφάκι, μέ τους γνωστούς κοινούς άπόπατους των άγλαών μας στρατώνων... Όπου άποδεικνύεται, ότι όταν ή έπιστήμη «έξέλθη του περιορισμένου κύκλου του έφικτού» δέν γίνεται άπλώς θεολογικά άσαφής, αλλά καί σαφώς δυσώδης...

Τό καιριο όμως πλήγμα κατά τής έσωστρέφειας καί τής «αυτόκεντρης ανάπτυξης» τό κατάφερε εκείνος πού είχε κληθεί για νά τους δώσει τό επαναστατικό επίχρησμα: ό Παλαιστίνιος εκπρόσωπος! Καί τό έκανε εισάγοντας τόν διεθνισμό από τή χειρότερη πύλη, για τους άδιάλλακτους έγκλωβιστές: πλέκοντας

Κυκλοφορεί

Έ Αντώνης Μπριλλάκης

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

- ιστορική διαδρομή
- κρίση
- προοπτικές

●
Έξάντας

Κοντά στό σπίτι σας καί δίπλα στό Λυκαβηττό
Λειτουργεί τό νηπιαγωγείο «Τό Άστεράκι»

- Μιά μικρή δαση μέσα στό γαιμένο.
- Πρόγραμμα μελετημένο. Διδασκαλία καί επίβλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι καί μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας καί αγάπης για τό παιδί.
- Έλάτε νά γνωριστούμε καί νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Βαλαμώνος 4 καί Άσκληπιού
τηλ. 6447830 3635419
Γκόλφω Π. Εύθυμιου

τό εγκώμιο της σημερινής καπιταλιστικής Ευρώπης!
 Ο Παλαιστίνιος επανέφερε στην αίθουσα την κοινή λογική, λόγω της επιτακτικής ανάγκης λογικής που έχει η παλαιστινιακή υπόθεση, όπως κάθε επανάσταση. Και διαπίστωσε τά παγκοίνως γνωστά, γιά όλους όσοι δέν ταυτίζουν την επαναστατικότητα μέ την απληροφορησία.

Δηλαδή:

1. Ότι ή Ευρώπη δέν είναι ούραγός τών ΗΠΑ και ότι οι αντίθεσεις μεταξύ τους είναι μονίμου, διαρθρωτικού χαρακτήρα και γεωστρατηγικού βάρους.
2. Ότι ή Ευρώπη δέν έχει πιά την δύναμη νά δλώψει τόν Τρίτο Κόσμο.
3. Ότι ή Ευρώπη έχει αντιθέτως την Ικανότητα (τεχνολογική) νά βοηθήσει τόν Τρίτο Κόσμο.
4. Ότι στην Ευρώπη συντελοούνται σημαντικές έσωτερικές ανακατατάξεις, απόρροια του έσωτερικού συσχετισμού της πάλης τών τάξεων.
5. Ότι ή Ευρώπη, δεδομένων τών ως άνω, εμφανίζεται ως ό έτερος πόλος μιας συσπειρώσεως που θά αντιδιαστέλλεται ως προς τίς δύο υπερδυνάμεις.
6. Ότι ή Ευρώπη, φυσικός και μόνος μή έτεροδοαρχής σύμμαχος του Τρίτου Κόσμου προοπτικά, πρέπει νά αποκτήσει τή στρατιωτική της αυτοδυναμία, ώστε νά υπάρξει αξιόπιστα ή τρίτη προοπτική, Ευρώπης και Τρίτου Κόσμου...

Όταν τέλειωσε ή αγόρευση του Παλαιστίνιου, όσοι από τούς έσωστρεφείς, «κλύοντες ούκ ήκουον», έγιναν όμφαλοσκόποι και σιγή τάφου επικράτησε...

Η δομική κάθειρξη και ή έσωτερική υπερορία ενός λαού, είπε ό Παλαιστίνιος, δέν είναι τό επαναστατικό προτσές...

Η τυραννία της πλειοψηφίας;

«Οί ήγεμόνες είχαν, κατά κάποιον τρόπο, ύλοποιήσει τή βία· τά δημοκρατικά πολιτεύματα τών ήμερών μας τήν έκαναν νά είναι τόσο διανοητική, όσο και ή ανθρώπινη θέληση τήν όποία θέλει νά έξαναγκάσει. Υπό τήν απόλυτη διακνδέρηση του ενός, ό δεσποτισμός, γιά νά φτάσει στην ψυχή, χτυπούσε χονδροειδώς τό σώμα· κι ή ψυχή, ξεφεύγοντας απ' αυτά τά χτυπήματα, ύψωνόταν ένδοξη, υπεράνω του· αλλά μέσα στά δημοκρατικά πολιτεύματα, ενεργεί διαφορετικά ή τυραννία: αφήνει τό σώμα και πηγαίνει κατευθείαν στην ψυχή».

Τοκβίλ, Η Δημοκρατία στην Αμερική

Τό συμπόσιο γιά τή μετάβαση προς τό σοσιαλισμό έδειξε, κατά πλειοψηφίαν, νά κλίνει άποφασιστικά υπέρ του γύψου της «αυτόκεντρης ανάπτυξης» και της μετατροπής της Ελλάδας, από άρχιπέλαγος άνοιχτό στους άνέμους του κόσμου, σε σοσιαλιστικό έλος. Η έσωστρέφεια, όπως φάνηκε πασίδηλα στίς έξωστρεφείς μεγαλαυχίες τών φιλοκαίνων τεχνοκρατών, δέν έχει περιορισμένο οικονομικό, τεχνικό χαρακτήρα.

Του λόγου τό άσφαλές άς μου δοθεί νά καταδείξω, έφαρμόζοντας στην εισήγηση του προέδρου και του εκτελεστικού γραφείου του ΠΑΣΟΚ, περί δομικής αλλαγής, τούς κανόνες της δομικής σημειολογίας. (Έξόρμηση, 19/7: ή οργανωτικοπολιτική εισήγηση του ΠΑΣΟΚ).

Έστωσαν ό έξης παράγραφος και φράση:

A. «Όπως πριν άπαιτούσαμε από τό Λαό νά δρα-

νωθεί στό μαζικό κίνημα και νά στοιχίσει τίς τάξεις του ΠΑΣΟΚ έτσι τώρα είναι ό Λαός που άπαιτεί από τό ΠΑΣΟΚ νά βγάλει τή χώρα από τά κρίσιμα έθνικά, οικονομικά και κοινωνικά άδιέξοδα και νά άνοίξει τό δρόμο γιά τήν μεγάλη Άλλαγή, τό Σοσιαλιστικό Μετασχηματισμό».

B. «Τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει δικαίωμα νά άποτύχει».

Στήν πρώτη παράγραφο παρατηρούμε τά έξης:

1. Τό ρήμα άπαιτώ, που χρησιμοποιείται δυό φορές είναι έντόνως δεσποτισμού σημαντικών.

2. Οι προστακτικοί τύποι: «νά οργανωθεί», «νά στοιχίσει τίς τάξεις του ΠΑΣΟΚ» είναι σαφείς ως προς τήν ήπιότητα του σοσιαλισμού που προδιαγράφουν, σε συνδυασμό μάλιστα μέ τό νοηματικό άποτέλεσμα που δικτυώνει ή συστοιχία τών δυό ρημάτων «οργανώνω» και «στοιχίζω».

3. Η συνολική έννομάτωση της παραγράφου άρτιώνεται άπειλητικά μέ τήν κατάχρηση τών άρχικών κεφαλαίων γραμμάτων στά άφηρημένα ουσιαστικά «λαός», «άλλαγή» («άλλαγή», που είναι και κεφαλαία και μεγάλη!), «μετασχηματισμός». Οι έννοιες γίνονται έτσι άπόλυτες δεσποτικές υπερχρονικής αυταξίας και ιεροπρακτικής άσυνδοσίας.

4. Τό συνολικό νοηματικό άποτέλεσμα εμφανίζεται μία ρυθμική άγωγή άμιγώς καρδαβανάδικη, ή όποία έξευγενίζεται σε άπειλούσα ιεροκρατία τών τά Κεφαλαία φορούντων, χρησμοδών της Άλλαγής, διότι, εν πάση περιπτώσει, τό ΠΑΣΟΚ είναι κίνημα Λαού και όχι στρατώνας...

5. Τελευταίο αλλά όχι έλάχιστο: ή όλη ρυθμική οικονομία της παραγράφου, και λόγω άσφαλώς του στρατοκρατικού συμβολισμού, αναδίδει ως ήχώχρωμα ένα άρειμάνιο άντριλίκι: πανελλήνια πρόσκληση, προφανώς, προς τίς άπανταχού Έμινέ χανούμ του κινήματος, νά αναρουθουνίσουν άπληστα τήν «μπόχα του άντρούς». Καπετάν-Μιχάλη, είναι όλοι τους παιδιά σου...

B. «Τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει δικαίωμα νά άποτύχει».

Η ρητορική ύπαλλαγή είναι κλασική και συνδηλώνει τά έξης δυό:

1. Τό ΠΑΣΟΚ δέν θά άποτύχει, και,

2. Τό ΠΑΣΟΚ δέν θά άναγνωρίσει ότι θά άποτύχει.

Η συνδήλωση γίνεται άπόλυτα σαφής, εάν ή φράση συνδυαστεί μέ τήν νοηματική άλυσίδα που συνθέτουν οι ρηματικές ενότητες της πρώτης παραγράφου (έμεις άπαιτούμε από τόν Λαό - ό Λαός άπαιτεί από μάς). Τό ζεύγος είναι κλειστό, εις βάρους του Λαού διότι, παράξενον άλλ' ουχί παράδοξον, δέν υπάρχει αντίστοιχη νοηματική άρθρωση, ή όποία νά δίνει στο Λαό τή δυνατότητα νά άποτύχει ως προς τήν προτίμησή του προς τό ΠΑΣΟΚ...

Τυχαίο;

Τά ως άνω, εν συνδυασμώ προς τά περόντα έπη τών ειδημόνων του Συνεδρίου, δίνουν μία γεύση τρικυμίας στα χείλη τών Έλλήνων.

Και επειδή τό νοηματικό άποτέλεσμα συναρθρώνεται στό σύνολο πάντοτε τών δομικών σχέσεων, τών έξαγωγισικών, από τίς όποιες γεννιέται και στίς όποιες αναπέμπει, πρέπει νά ρωτήσουμε τά έξης:

Γιατί, σύντροφε Παπανδρέου, τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει δικαίωμα νά άποτύχει;

Έχει και παραέχει. Έδώ ναι τρεις χιλιάδες χρόνια έχουν άποτύχει άλληλοδιαδόχως ό Θεμιστοκλής, ό Έέρων, ό Άλέξανδρος, ό Παλαιολόγος, ό Καραϊσκάκης, ό Βενιζέλος, ό Βελουχιώτης και ό Παναθηναϊ-

κός, τό σύνολο δηλαδή τών προσώπων και τών θεσμών πού παραμυθιάζουν τούς Έλληνες, αλλά ή αείζωη Ελλάδα άντέχει.

Ευελπιστώ ότι θά άναρροφήσει, Μισγάγκεια αυτή, είρωνική και δύσπιστη, διάτρητη και άσπιλη, συλημένη και άσύλληπτη, πάσης μαγγανείας ίμπεριαλισμού, σοσιαλισμούς και όσους τοιούτους έσομούς.

Σύντροφε Παπανδρέου και σείς σύντροφοι οικονομέτρες, ξέρουμε όλοι μας ότι ό σοσιαλισμός βαρύνεται εδώ και δύο αιώνες θεωρίας και έφαρμογής με μιά συνολική έκτίμηση άποτυχίας, διότι προσπαθώντας να άπαλλοτριώσει τά άγαθά, κατέληξε στην άλωση τών ανθρώπων.

Ξέρουμε, έμεις τουλάχιστον οί τά έρυθροπράσινα φορούντες, ότι ή τρομοκρατία άρχισε στή γαλλική επανάσταση με τόν άγορανομικό έλεγχο τών «άσσινιά» (χρεογράφων μή αναγκαστικής (!) τότε άκόμη κυκλοφορίας).

Ξέρουμε ότι ή άπολυταρχία άρχισε στή Σοβιετική Ένωση με τίς επιτάξεις τών δημοκρατικών.

Βλέπουμε καθημερινά γύρω μας ότι οί αυτοαποκαλούμενοι σοσιαλισμοί είναι τερατώδεις Κύκλωπες, πού βλέπουν μ' ένα μάτι ό,τι θέλουν να βλέπουν και στηρίζονται σε δύο πυρφόρα σκέλη: τήν άνοργάνωτη έξαθλίωση του λαού και τήν οργανωμένη άνελευθερία του.

Δηλώσεις, έπομένως, περί του άδιανοήτου τής άποτυχίας του ΠΑΣΟΚ μαζί με ψιμυθιωμένες συνδηλώσεις τών συμβούλων του Ήγεμόνος, περί αυτόκεντρης ανάπτυξης, προδιαγράφουν μιά άσση ελληνική σοσιαλισμού μέσα σε μιά έλλαδική έρημο...

Διότι ή τάση και οί προδιαγραφές τής συγκλίνουν: σοσιαλισμός μονοκομματικού τύπου.

Άντιγράφω από τήν Έξόρμηση (19/7), τή συνέντευξη του έν άμαρτίαις γηράσαντος και άνανήψαντος Μπέν Μπελλά, «χαρισματικού ήγήτη τής Άλγερίας», όπως γράφει ή Έξόρμηση:

«Υπάρχει κάτι τό μοιραίο σ' αυτά τά μοναδικά κόμματα. Πολλαπλασιάζουν τίς εξαγορές, άρνούνται τά ανθρώπινα δικαιώματα και τό μοναδικό κόμμα καταλήγει τελικά να γίνει μοναδικό κακό».

Μου άντιπαρητήρηθηκε, στήν παρέμβασή μου στο Συνέδριο, ότι τό ΠΑΣΟΚ δέν είναι κόμμα, αλλά κίνημα. Όμολογώ ότι διδάσκοντας επί δωδεκαετία τούς τρεις κλασικούς τής πολιτικής σκέψης, Θουκυδίδη, Μακιαβέλλι και Τοκβίλ, δέν έχω άκόμη άντιληφθεί τή διαφορά κόμματος και κινήματος. Έκτός εάν ύπονοείται ότι τό κόμμα, ως άπόκομμα, τμήμα ενός όλου, δέν μπορεί να «πλαισιώσει» τό σύνολο μιάς κοινωνίας, τήν όποία προφανώς οί κινήματιες του κινήματος θά προπονήσουν συνολικά, διά καθολικής και άναγκαστικής κινήσιοθεραπείας...

Ό σοσιαλισμός δέν είναι ύπόθεση λοιπόν οίωδηποτε κινήσεων, σεμνών ή άσέμνων, οίουδήποτε κινήματος, συμπεριλαμβανομένου και του λαϊκού.

Ό σοσιαλισμός δέν είναι καν ύπόθεση άπλής πλειοψηφίας και τής επιβολής τής στή μειοψηφία.

Διότι συνιστά μεταφυσικό όλισθημα τρόμου σημαντικό ή διακήρυξη ότι μιά άπλή πολιτική πλειοψηφία καλύπτει ιδεολογικά και συναισθηματικά και τούς άλλους μή προνομιούχους, πού ψηφίζουν άντιστασιακούς σχηματισμούς λόγω «ψευδούς συνείδησης» ή «άλλοτριώσης».

Η «άλλοτριώση» είναι δυστυχώς ένα δάνειο ιδεολόγημα του νεαρού Μάρξ, από τήν έγελιανή διαλεκτική, τό όποιο άργότερα μάλλον έγκατέλειψε.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

Προσεχείς εκδόσεις

Τέχνη

Φερντινάντο Ρευνά
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΠΑΛΕΤΟΥ

Ρόμπερτ Φυρνά Τζόρνταν
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Φύλλις Χάρτνολ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Τζών Τσίλτον
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΖΑΖ

Παιδαγωγικά

Ζάν Πιαζέ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ

Γυναικείο Ζήτημα

Όμάδας Γυναικών
ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

Γ' Σεπτεμβρίου 22, Τ. 5234790.

Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 60, ΑΘΗΝΑ - 144
ΤΗΛ. 36.05.501 & 36.08.550

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ:
ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ 141, ΠΕΙΡΑΙΑΣ - 7,
ΤΗΛ. 41.16.530

ΣΤΟ
ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
στό κέντρο του ΠΕΙΡΑΙΑ
ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ 141

Θά βρείτε ό,τι χρειάζεστε για τή μάθηση,
τήν εκπαίδευση, τόν προβληματισμό σας

● ΕΞΥΠΗΡΕΤΕΙΣΤΕ ●
μ' ένα σας τηλεφώνημα
στό 41.16.530

Και είναι έν πάση περιπτώσει ευθείας πλατωνικής και χριστιανικής ιθαγένειας και έξυπακούει ότι οι άνθρωποι δέν υπείκουν, λόγω ατέλειας, στα «απεικάσματα» των γνησίων ιδεών, ότι μέσα σ' αυτήν τήν έκπτωση ο άνθρωπος είναι ο ίδιος *απεικάσμα* και περιμένει τούς βασιλικούς άντρες, τούς υιούς φωτός και τούς κεντρικούς επίτροπους να έρθουν να τόν σώσουν.

Σώσον, Κύριε, τόν Λαόν Σου...

Σοσιαλισμός: τό χνώτο του Μεγάλου Ρηξικέλευθου;

«...λόγω μέν δημοκρατία, έργω δέ υπό του πρώτου άνδρός αρχή».

Θουκυδίδης

«Τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει δικαίωμα να αποτύχει»...

Τήν έχουμε ξανακούσει, οδυνηρά, τήν κραυγή αυτή στους αιώνες πού διατρέχουν τήν απόγνωση των λαών, κάθε φορά όταν Μύστες και Θυματοποιοί αυθυποβάλλονται, δείχνουν στό λαό ένα «σκιās όναρ» και διεκδικούν τό χρίσμα τής άθανασίας.

Διότι «έχουνσι γνώσιν οι φύλακες», στήν πλατωνική Καλλίπολη, και μόνον αυτοί διεκδικούν τό άλάθητο. «Υιοί φωτός έσμέν», αυτοδηλώνουν οι μονομανείς χιλιαστές του Παύλου, ένοχοποιώντας τόν λαό και συναλλασσόμενοι ως συνεταιίροι ήδη με τήν έξουσία.

«Η επανάσταση δέν θά σταματήσει παρά με τήν πραγματοποίηση τής ευτυχίας» ανακράζει ο έφηβος άρχαγγελος τής Τρομοκρατίας, Σαίν-Ζύστ.

«Έσείς τά στελέχη, εισαστε οι μηχανικοί των ψυχών», αποφαινεται ο πρώτος Γραμματέας Ι. Β. Στάλιν.

«Σκοτώναμε γιατί μάς τό ζητούσε η "Ανάρ"», δηλώνουν τώρα τά παιδιά τής Καμπότζης, πού τό «κίνημα του λαού» όπλιζε, προπέρσι ακόμα, διότι έβλεπε στα παιδιά τήν μόνη άσπιλη συνείδηση τής σοσιαλιστικής άλλαγής.

Η επαναληπτικότητα του φαινομένου είναι τόσο αδιάλλακτη, όσος και ο σοσιαλισμός των «όδηγών», «άδιαφθόρων», «χαρισματικών ηγετών» και ποικιλωνύμων στελεχών, πού επιμένουν να επιβάλουν τό σοσιαλισμό τής μονοσήμαντης έρμηνείας και τήν ευτυχία διά τής βίας.

Και τό αποτέλεσμα είναι πάντοτε μονότονα φρικιαστικό: Ο λαός αρχικά παραμυθιάζεται με τό «σκιās όναρ» και γαλθανίζεται με τήν αδιαλλαξία, εναντίον πραγματικών ή εικονικών αντιπάλων και συντρόφων σκεπτικιστών.

Μοιραία όμως, ή συναποδοχή των έτεροκλήτων διεκδικήσεων και ή μη συνεκτέλεση των αντιφατικών επιδιώξεων εγκαινιάζει τή μισαλλοδοξία πού φέρνει ή διχόνοια και τίς δηώσεις πού προκαλεί ο γενικευμένος τρόμος.

Και ή πλειοψηφία ή ή μειοψηφία εκείνη πού νόμισε ότι είναι λαός, μαζί με τόν πραγματικό λαό, τόν χωρισμένο μέσα από τίς συνήθειες του και τόν παγιδευμένο στις ιδιοτέλειές του, συζούν μία άμοιβαία περιτρομη συμβίωση.

Ο λαός υποτάσσεται, περιφρονώντας τούς μεγάλους Ρηξικέλευθους πού τόν κυβερνούν, και αυτοί, έρήμην έλέγχου, άλλολο-υποβλέπονται, υποτάσσον-

τας τήν πολυδιάσπασή τους στον Πρώτο Έξισοροπιστή.

Τό τρίπτυχο Λαός-Στελέχη-Ήγέτης συνεχεται από μία ένδημική κρίση έμπιστοσύνης και ύπονομεύεται από τήν άσυμφιλίωτη σύγκρουση των συμφερόντων: στα στελέχη και τόν άρχηγό προέχει τό άμυντικό σύνδρομο τής Έξουσίας πού κατέχουν και θά χάσουν, στό λαό ή επιθετική προσδοκία τής έλευθερίας πού του στεροϋν Αυτοί πού τόν πλαισιώνουν κι Αδτός πού τόν έμπνέει...

Κάθε φορά πού άπουσιάζει στήν πολιτική πρακτική ή άποδοχή του πολλαπλού λαού, πού δέν γίνεται δεκτή ή πολυμέρεια στα κόμματα και στα στελέχη και ή ύπαρξη πολλών ηγετών, κάθε φορά, τό μεταφυσικό τρίπτυχο Λαός-Στελέχη-Ήγέτης γέννησε και θά γεννά ένα τριαδικό, τερατόμορφο πολίτευμα πού είχε και θά έχει τά παρακάτω γνωρίσματα:

1. Τό καθεστώς θά δυσλειτουργεί με τήν αυθαιρεσία των κομματικών στελεχών και τήν άσυδοσία άυτοσχδιασμού των κομματικών τεχνοκρατών, λόγω έγκύρου πολιτικού έπιμερισμού, πού να επιτρέπει τήν θεσμικά κατοχυρωμένη παρέμβαση άλλων αντιφρονούντων πολιτικών φορέων.

2. Τό καθεστώς θά δυσλειτουργεί, έροκρατούμενο από τήν ύπαρξη και παρέμβαση του Μεγάλου Άρχηγού. Ο Πρώτος Ρηξικέλευθος λειτουργεί κατ' αρχήν ρυθμιστικά στήν έσωκομματική-έσωθεσμική άναρχία των άλλολο-ύπονομευομένων στελεχών. «Χρεώνεται» επιπλέον τήν λειτουργία των Άχράντων Μυστηρίων, «πρός τά έξω», δηλαδή προς τό λαό, όλοκληρώνοντας έτσι τή δυσλειτουργική άκαμψία όλης τής κοινωνίας, πού τίς έλλογες σχέσεις ισότητας δλίπει να τίς υποκαθιστούν τά παρανοϊκά ευχέλαια τής Έραρχίας...

3. Τό καθεστώς θά δυσλειτουργεί με τό λαό πού θά ιδιωτεύει άμυντικά, διότι οι μεγάλες επιλογές του διαφεύγουν και τά μικρά μιμοδράματα τόν αφήνουν άδιάφορο.

Η πολιτική ζωή του λαού θά έξαντλείται σ' εκείνο τό καθημερινό άθλημα όπου οι ιδιώτες, άτομικά, θά πρέπει να προσπορίζονται αυτά πού τούς άφαιρεί συλλογικά ή ιδεολογική ένδεια των τεχνοκρατών και ή ιδιοτελής μεροληψία των γραφειοκρατών.

Τήν κατ' ιδίαν αυτή έξαχρείωση, πού συνεπάγεται ή καθημερινή συναλλαγή, θά τήν συνοδεύει ή γενική περιφρόνηση προς τήν πολιτική του αυτόκεντρου και μονοφυσικού αυτού σοσιαλισμού και ή συστηματική ύπονόμηση τής αυτοαποκαλούμενης σοσιαλιστικής πολιτικής.

Διότι είναι όλοφάνερο πιά, μετά από χιλιητρίδες πρακτικής και σκέψης, πώς μπορεί να ύπάρξει ή Καλλίπολις: χωρίς εκχώρηση δικαιωμάτων, χωρίς υπεξαίρεση προνομίων, χωρίς μονομερή επιφόρτιση ύποχρέωσεων. Και αυτό σημαίνει ότι ή σοσιαλιστική και κομμουνιστική σκέψη και πρακτική, θεωρία και συνθηματολογία, πρέπει να εγκαταλείψουν τήν ύπανάπτυξη του «μοναδικού» προτύπου, του «κυρίου φορέα», τής «έμπροσθοφυλακής».

Πρέπει να εγκαταλειφθεί από τούς έπαγγελματίες τής άλλαγής ή νεύρωση τής «μοναδικής άλήθειας» και ή άνεπιστημονική φαντασιοπληξία των «έπιστημονικών» και «διαρθρωτικών» κατηγοριών, προκειμένου περι πολιτικής.

Ο σοσιαλισμός δέν θά φέρει τό τέλος τής πολιτι-

κῆς, ὅπως θέλησαν οἱ οὐτοπιστές, ἀλλά τῆ συνέχισή της μέ τά ἴδια μέσα.

Δηλαδή μέ τήν ἴδια ἀγωνία τῶν ἀνθρώπων ὅταν κατέχουν τήν ἐξουσία ἢ ὅταν τήν ὑφίστανται, μέ τήν ἴδια ἀπληστία γιά τά θεωρούμενα ὡς ἀγαθά, ἀνεξαοδήτως ἄν εἶναι ὑλικά ἢ ἄυλα, μέ τήν ἴδια αἰσθησιμότητα, ὄχι γιά ὅ,τι αὐτοί οἱ ἴδιοι νομίζουν ὅτι στεροῦνται, ἀλλά γι' αὐτό πού θεωροῦν ὅτι γεύονται, ἐρήμην τους, οἱ διπλανοί τους.

Παραγνώριση αὐτῶν τῶν στοιχείων εἶναι ἡ ἐθελοντισμός πού θά καταλήξει στήν τυραννία ἢ ὑποκρισία, πού τήν ἔχει ἤδη νοερά ἐγκαθιδρύσει...

Γι αὐτό, πρέπει μέ κάθε τρόπο ἡ ἐξουσία νά ἐμποδίζει τήν ἐξουσία. Γι' αὐτό ἡ πολλαπλότητα τῶν πολιτικῶν φορέων πρέπει νά συνοδεύεται ἀπό τήν πολυμέρεια στήν ἐξάσκηση καί στόν ἔλεγχο τῆς ἐξουσίας.

Καί πρέπει νά τό ἐνοήσουν ἀπαξ δια παντός οἱ ἐπαγγελματίες τῆς ἐπανάστασης καί οἱ ἐπιστήμονες τῆς διαρθρωτικῆς ἀλλαγῆς: ἡ πολιτική, ἰδιότητα, εἰς τό διηνεκές, τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, δέν εἶναι σχέση ἐπιστημονική, πού ἀλλάζει μέ τά νέα δεδομένα. Δέν εἶναι σχέση διαρθρωτική, πού ἐξαρθρώνεται ἢ ἀναδιαρθρώνεται.

Ἡ πολιτική εἶναι σχέση σαρκική. Διότι ἐνσαρκώνονται σ' αὐτήν τό ἀγχος τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πρὸς τήν ὑπεροχή τοῦ ὁμοίου του, ἡ ἔλλειψή του, ὡς πρὸς τήν πλησμονή τοῦ ὁμογάλακτοῦ του.

Ἡ σχέση αὐτή εἶναι ἀμετάλλακτη, ἀσυρρίκνωτη, ἀσυμπίεστη. Εἶναι σχέση πανταχοῦ παρούσα ἐντεῦθεν καί ἐκεῖθεν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐντός καί ἐκτός τῆς ἀλλαγῆς. Διότι καί τήν ἐπομένη τοῦ ὄνειρου τό ἐρώτημα θά ἀνακύψει ἀμείλικτο: ποίος εἶναι αὐτός ὁ ὁμοίός μου, ὡς πρὸς ἐμένα; Τί ἔχει καί τί εἶναι, ποῦ ἐνδέχεται νά μήν ἔχω καί νά μήν εἶμαι ἐγώ;

Αὐτή ἡ ἐρώτηση ἐπιβάλλει μιὰ ἀνυποχώρητη ἀπάντηση: ἐπειδή ὑπάρχει ὁ ὁμοίός μου, ἡ ἐξουσία δέν μπορεῖ νά εἶναι μία, οὔτε κι ἡ ἀλήθεια μία, πού καταυγάζει τήν ἐξουσία καί συνεκπορεύεται μέ τήν ἀσκησή της.

Οἱ ἐξουσίες πρέπει νά εἶναι τουλάχιστο δύο: τουλάχιστο δύο λαοί, μέσα στό λαό, τουλάχιστο δύο κόμματα, τουλάχιστο δύο ἡγέτες.

Ἡ ἐξουσία καί δῆ ἡ σοσιαλιστική πού δέν θά δεχθεῖ τόν οἰωνό, ὁμορφα θά βασιλεύσει μόνη της σέ μιὰ ἔρημη χώρα...

Κι ἡ σοσιαλιστική βασιλεία δέν θά εἶναι παρά μιὰ πολυαρχία τῶν στελεχῶν πού θά μετριάζεται ἀπό τήν ἀπολυταρχία τοῦ Προφήτη καί θά τελματώνεται μέσα στή λαϊκή ἀφασία...

Σοσιαλισμός δέν μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἀναρχία τῆς γε-

νικῆς ἐξαοδήσεως, μετριάσμενη ἀπό τήν εἰδική βία πού θά ἀσκεῖ ἡ σοσιαλιστική ἐξουσία...

Ἡ πείρα πού σέρνουμε ὅλοι μας εἶναι πιά στιλπνή καί ἀποφράς. Ἄλιμονο στή χώρα πού ἐνώ ἔχει ἀνάγκη ἀπό σκεπτικιστές, τῆς τυχαίνου χαζοχαρούμενοι συνθηματολόγοι. Ἄλιμονο στή χώρα πού ἔχει ἀνάγκη ἀπό Χείρωνες καί τῆς προσφέρονται ἐλαφρολαϊκοί Σειληνοί.

Ἄλιμονο στή χώρα πού ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἥρωες, ἀλιμονο στούς ἥρωες πού χρειάζονται μιὰ χώρα, εἰς βάρος τῆς ὁποίας θά διαπιστώσουν τόν ἥρωισμό τους.

Ζητοῦμε ἀπό ὅλους τοὺς ἐπιτρόπους καί προγραμματιστές τό δικαίωμα νά ἐπιτροπεύουμε τόν ἑαυτό μας, νά προγραμματίζουμε τίς χαρές καί τίς λύπες μας. Νά χτίζουμε τά σπίτια μας ὅπως θέλουμε καί νά καλοῦμε ὅσους μᾶς ἀρέσουν. Νά διαβάζουμε αὐτά πού ἀντέχει ἡ φύτρα μας καί νά βλέπουμε τήν τσόντα πού τραβά ἡ ψυχὴ μας. Νά δημιουργοῦμε καί νά ἀπολαμβάνουμε τῆ ζωῆ μας ὅπως μᾶς κατέβει.

Ζητοῦμε συγκοινωνίες ἀνοιχτές μέ ὅλους τοὺς ὀρίζοντες, ἐξωστρέφειες ἐπιχορηγούμενες πρὸς ὅλους τοὺς πειρασμούς καί συνάφειες εὐκόλες μέ ὅλες τίς ἰδέες.

Ζητοῦμε τήν ἐν Πρωτανεῖω σίτισή μας καί τήν ἐξωση τῶν Πρωτάνεων...

Ἀπαιτοῦμε ἀμετροέπεια γιά τοὺς μὴ προνομιούχους Ἑλληνες, τά ὑλικά μέσα γιά τήν ἀμετροέπεια αὐτή ἐλεύθερα καί προσιτά (τύπος, τηλεόραση κ.λπ.), καί ζητοῦμε λελογισμένη ἀδολεσχία γιά τοὺς ἐπιτρόπους, κεντρικούς καί ἀποκεντρωμένους. (Ἡ εὐλαβική τους σιωπὴ ἀποτελεῖ βέβαια ὄνειρο σοσιαλιστικῆς νικτὸς καί οἱ αὐταπάτες δέν εἶναι σοσιαλιστικὴ ἀρετή).

Ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων ἀπαιτεῖ ἓνα σοσιαλισμό τῆς ἀποχῆς: χωρὶς ὀργανωμένες πρωτοπορίες, χωρὶς ἀλαλάζοντα σίφη, χωρὶς αὐτοπροτεινόμενες ζητωκραυγές.

Χωρὶς ὑποβολιμαία λύπη, χωρὶς καθορισμένη αἰδῶ.

Χωρὶς Θεό, χωρὶς Ἀφέντη.

Μά τότε, τί ζητοῦμε ἀπό μιὰ σοσιαλιστικὴ κυβέρνηση;

Νά κατασκευάσει ὑπονόμους.

Ἀρκεῖ, γιά νά ἀρδεύσουμε τήν «δασή» μας.

Καί τό ὄνειρο;

Τό ὄνειρο θά τό ψαύσουμε μόνοι μας.

Οικονομικές κατακτήσεις του «ύπαρκτου σοσιαλισμού» στήν Πολωνία: μύθος και πραγματικότητα

Η πολωνική κρίση είναι ασφαλώς κρίση συνολική, βάζει δηλαδή προβλήματα εξουσίας και ζωής που είναι ολόφανερα και στον κατάλογο των 21 σημείων για τα οποία αγωνίστηκαν οι άπεργοί. Προβλήματα που δεν μπορούν με κανένα τρόπο να αναλυθούν και να εξηγηθούν με αποκλειστικές αναφορές στις οικονομικές εξελίξεις. Άναντίρρητα, όμως, υπάρχουν βασικές οικονομικές όψεις της κρίσης που αφορούν είτε στη διάρθρωση και την ανάπτυξη της πολωνικής οικονομίας, είτε στην εξέλιξη της συγκυρίας και τη διαχείριση των προβλημάτων της. Οι όψεις αυτές πολύ λίγο απασχόλησαν τον ελληνικό τύπο, είτε γιατί δεν υπάρχει γενικότερη και συστηματικότερη παρακολούθηση των οικονομικών εξελίξεων στις χώρες του δήθεν «ύπαρκτου σοσιαλισμού» είτε γιατί είναι βαθιά ριζωμένος ο μύθος (που τώρα, βέβαια, καταρρέει) των οικονομικών επιτυχιών και της αδιατάρακτης προόδου που εξασφαλίζει τό εκεί ισχύον «μοντέλο» οργάνωσης και διαχείρισης της οικονομίας.

Μύθος ή αδιατάρακτη πρόοδος

Διαρκώς προπαγανδίζεται στην Ελλάδα (περισσότερο από οπουδήποτε άλλου) η έλλειψη αντιφάσεων, ή αρμονία, ή συμμετρικός τρόπος ανάπτυξης, ή αυτοδυναμία, ή φιλολαϊκότητα, και άλλα παρόμοια, των οικονομιών της Ανατολικής Ευρώπης. Ένώ μία κάπως πιά... σύμμετρη ενημέρωση (άκόμα και από τις εκεί επίσημες πηγές και συζητήσεις - που εδώ και αυτές ακόμη παραμερίζονται ή λογοκρίνονται) θά έδινε μία πολύ διαφορετική εικόνα των πραγμάτων. Η εικόνα π.χ. που δίνει στην Πολίτικα της 4.7.80 ο Μιτσιόλαβ Ρακόφσκι (άρχισυντάκτης και μέλος της Κ.Ε. του κόμματος) είναι αρκετά διαφορετική από τα άναμασήματα της εδώ προπαγάνδας: Πτώση των εισοδημάτων, εμπλοκή των μηχανισμών διαχείρισης, άδιαφορία στη δουλειά, καθυστέρηση στο στεγαστικό πρόγραμμα, στασιμότητα της κτηνοτροφίας, ούρες στα μαγαζιά... Άς προσθέσουμε σ' αυτά και την αύξηση των τιμών, τα έξωτερικά έμπορικά έλλείμματα και τό ραγδαία αύξανόμενο έξωτε- ρικό χρέος.

Η αύξηση των τιμών, που είναι μία από τις κύριες εκφάνσεις του πληθωρισμού (μία άλλη είναι π.χ. η όξυνση της μαύρης αγοράς ή η ύπαρξη σημαντικών διαθέσιμων χρηματικών ποσών, που δεν μπορούν να βρουν προϊόντα να αγοράσουν...), ξεπερνάει τό 8,5% τό χρόνο και μάλλον αναμένεται να ένταθει στό άμεσο μέλλον.

Τό έλλειμμα του έξωτερου έμπορικου ίσοζυγίου ξεπέρασε τά 4 δισεκατομμύρια δολάρια και δυστυχώς για τήν Πολωνία δεν υπάρχουν και μεγάλες δυνατότητες να καλυφθεί έστω και μερικά από άλλους πόρους είτε «άδηλους» (εισπράξεις από τόν τουρισμό, μεταναστευτικά έμβάσματα, ναυτιλιακό συνάλλαγμα, κ.λπ. - όπως δηλ. στην περίπτωση της Ελλάδας), είτε από διαφόρων ειδών κεφάλαια. Έτσι, αναγκαστικά καλύπτεται σχεδόν αποκλειστικά από δάνεια.

Τό έξωτερο χρέος της Πολωνίας σέ μετατρέψιμα («σκληρά») νομίσματα, αύξη- θηκε για τούς παραπάνω λόγους μέ ραγδαίο ρυθμό. Υπολογιζόταν συνολικά σέ 12,5 δισ. δολάρια στά μέσα του 1979, σέ 17 δισ. στίς άρχές του '80, σέ 19 δισ. σήμερα και εκτιμάται ότι του χρόνου θά φτάσει, άν δεν μεσολαθήσουν σημαντικές αλλαγές στίς έξωτερες της οικονομικές και πολιτικές σχέσεις, τά 26 δισ. δολάρια. Σήμερα ή Πολωνία πληρώνει περίπου 4 δισεκατομμύρια δολάρια τό χρόνο για τήν έπι- στροφή του χρέους αυτού και τόν τόκων του, δηλαδή περίπου 54% των εισπρά- ξεών της σέ συνάλλαγμα. Για να εκτιμηθεί τό ποσοστό αυτό, άς σημειωθεί, ότι γενικά θεωρείται, ότι δεν θά έπρεπε μία χώρα να ξεπερνά τό 25% που για λόγους εμπειρικούς θεωρείται ένα κριτικό σημείο, πέρα από τό όποιο ή δανειοληπτική της ικανότητα αρχίζει να μειώνεται.

Τά χαρακτηριστικά φαινόμενα, που περιληπτικά αναφέρονται παραπάνω, είναι, βέβαια άρκετά διαδεδομένα σέ πολλές χώρες του κόσμου, στό Νότο και στό Βορρά και βέβαια και στίς χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (υπολογίζεται ότι τό 1980 τό έξωτερο χρέος των χωρών της ΚΟΜΕΚΟΝ θά ξεπεράσει τά 80 δισεκατομμύρια δολάρια).

Ειδικά στην Πολωνία, τά φαινόμενα αυτά (που στοιχειοθετούν χρεοκοπία των ύποσχέσεων και των θεωρητικών ή προπαγανδιστικών ίσχυρισμών του καθεστώ- τος) είναι άποτέλεσμα μιάς σειράς συγκεκριμένων προβλημάτων, άποτυχιών και

Τά κείμενα των Άγγ. Έλεφάντη και Μιχ. Παπαγιαννάκη για τήν Πολωνία είχαν παρουσιαστεί στό Φεστιβάλ της εφημερίδας «Αύ- γής», σέ σχετική εκδήλωση στίς 17 Σεπτεμβρίου, στην οποία είχαν επίσης μιλήσει οι Μπάμπης Θεο- δωρίδης και Κώστας Φιλίνης. Τά κείμενα των όμιλών δημοσιεύθη- καν μέ περικοπές εξαιτίας του περιορισμένου χώρου στην «Αύγή» της 19 και 20 Σεπτεμ- βρίου. Έδώ άναδημοσιεύονται ξαναδουλεμένα και συμπληρω- μένα.

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

ΕΝΑ ΧΡΟΝΙΚΟ

28 Ιουνίου 1956:
Έξεγερση στο Πόζναν

Δεκαπέντε χιλιάδες εργάτες του εργοστασίου σιδηροδρομικών όχημάτων, εκμεταλλεζόμενοι την παρουσία ξένων επισκεπτών στη διεθνή έκθεση, διαδηλώνουν έξω από τα γραφεία του κόμματος. Οι διαδηλωτές απελευθερώνουν τους πολιτικούς κρατούμενους, καταλαμβάνουν το ραδιοφωνικό σταθμό και συγκρούονται με την αστυνομία. Σύμφωνα με τις επίσημες εκτιμήσεις υπήρξαν 48 νεκροί και 270 τραυματίες. Οι εξεγερμένοι εργάτες φωνάζουν «Θέλουμε ψωμί».

χειρισμών του καθεστώτος απέναντι στη συγκεκριμένη πραγματικότητα που αντιμετώπιζε.

Μερικά από τα σημεία, που είναι χρήσιμα για την κατανόηση αυτής της εξέλιξης, υπογραμμίζονται παρακάτω.

Χαρακτηριστικά της πολωνικής οικονομίας

Η πολωνική οικονομία, μ' όλες τις σημαντικές αλλαγές που γνώρισε μεταπολεμικά, χαρακτηρίζεται ακόμη από τό σημαντικό βάρος της αγροτικής οικονομίας και από τό σημαντικά προβλήματα στην ανάπτυξη και τή διαχείριση της βιομηχανίας της.

Η πολωνική γεωργία απασχολεί ακόμη 1/3 του πληθυσμού και παράγει περίπου τό 1/7 του κοινωνικού προϊόντος, κατάσταση χαρακτηριστική οικονομίας μέ χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης. Η γεωργική παραγωγή θρίσκειται, κυρίως, στά χέρια του ιδιωτικού τομέα: 80% τής γής θρίσκειται στην ιδιοκτησία ανεξάρτητων παραγωγών, που σέ μέγα μέρος τους καλλιεργούν μικρούς κλήρους (30% τών ιδιοκτησιών έχουν έκταση κάτω από 30 στρέμματα). Πέρα από τό γεγονός ότι γενικά τά εδάφη τής χώρας χαρακτηρίζονται από μάλλον χαμηλή γονιμότητα, τό επίπεδο εκμηχανισμού και χημειοποίησης τής πολωνικής γεωργίας είναι σχετικά χαμηλό και ή παραγωγικότητά της επίσης.

Στό βασικό αυτό θέμα τής παραγωγικότητας άς σημειωθούν τά παρακάτω στοιχεία όπως τά θρίσκουμε στή γιουγκοσλαβική στατιστική έπετηρίδα του 1979 (διεθνείς συγκρίσεις): ή απόδοση τής σιτοκαλλιέργειας στήν Πολωνία είναι 284 κιλά στό στρέμμα (Γιουγκοσλαβία 314, ΕΣΣΔ 182, Ελλάδα 279, Γαλλία 495, Γερμανία 492, Τσεχοσλοβακία 426, Ολλανδία 657...). Η απόδοση τών ζαχαρότευτλων 294 κιλά στό στρέμμα (Βέλγιο 505, Τσεχοσλοβακία 382, Γαλλία 363, Ολλανδία 467, Γιουγκοσλαβία 432, ΕΣΣΔ 248... - ή Ελλάδα δέν αναφέρεται, αλλά ξεπερνάει τά 500). Η απόδοση τής πατάτας (έπίσης σημαντικότατο είδος για τήν πολωνική διατροφή) είναι 200 και βάζει τήν Πολωνία στίς πρώτες θέσεις τής Εύρώπης (μέσος όρος Εύρώπης 201 κιλά), αλλά μακριά από τήν Γερμανία (319), τήν Ολλανδία (334), τό Βέλγιο (284), τή Μ. Βρετανία (383), αλλά πάντως κοντά στή Γαλλία (215), πάνω από τήν Ιταλία (184), και πολλές ανατολικές χώρες (Βουλγαρία 123, ΕΣΣΔ 121, Ρουμανία 161, Τσεχοσλοβακία 174...). Όσο για τό κρέας, που ήταν τό κύριο θέμα συζήτησης (ή τιμή του ανέβηκε άπότομα 50%), εύκολα διαπιστώνει κανείς τή σχετικά χαμηλή παραγωγικότητα τής πολωνικής κτηνοτροφίας (πού είναι, σέ όγκο, σέ άπό τό τής σημαντικότερες τής Εύρώπης) άν διαίρεισει τήν παραγωγή κρέατος μέ τόν συνολικό άριθμό ζώων που εκτρέφονται. Ο δείκτης αυτός δέν είναι δείκτης καθαρής παραγωγικότητας μέ τήν τεχνική έννοια του όρου, δείχνει όμως χονδρικά και συγκριτικά πώς ή οικονομία «μεταχειρίζεται» τό κεφάλαιό της ως προς τό τελικό ποθούμενο άποτέλεσμα (παραγωγή κρέατος): ή διαίρεση αυτή για τό χοιρινό κρέας (βασικό συστατικό τής πολωνικής διατροφής) δίνει 76 κιλά για τήν Πολωνία, 107 για τήν Ούγγαρία, 77 για τήν ΕΣΣΔ, 112 για τήν Τσεχοσλοβακία, 96 για τήν Α. Γερμανία, 124 για τήν Δυτική Γερμανία και 138 για τήν Γαλλία. Η τελευταία δηλαδή, μέ όλες τής μεθοδολογικές επιφυλάξεις που μπορεί νά έχει κανείς, πετυχαίνει 80% παραπάνω από τήν Πολωνία, ή ανάπτυδα ή Πολωνία πετυχαίνει 55% περίπου τής γαλλικής επίδοσης ή περίπου 62% τής γερμανικής. Οι συγκρίσεις αυτές είναι πάντοτε εύθραυστες, άν και σέ τόσο μεγάλες διαφορές θά πρέπει νά υπάρχουν εξηγήσεις. Άκόμα και άν οι τελευταίες είναι μόνο τεχνικές (και δέν είναι), συνεπάγονται κάποια σημαντικά συμπεράσματα: ή Πολωνία είναι υποχρεωμένη νά διατηρεί ένα αναλογικά μεγαλύτερο κεφάλαιο για τό ίδιο άποτέλεσμα και ακόμη ότι ή παραπέρα άξιοποίησή του άπαιτεί όλο και πιά άκριβές επενδύσεις (πού κάποιος πρέπει νά πληρώσει). Αυτό και μόνο θά έφτανε για νά δείξει πώς όδηγήθηκε ή γεωργική ανάπτυξη στή σχετική στασιμότητα.

Τό 1977 ό δείκτης τής παραγωγής τροφίμων κατά κάτοικο ήταν 108 (μέ βάση τήν περίοδο 1969-71 =100), ενώ π.χ. στήν Ελλάδα ήταν 122 και στό σύνολο τών χωρών τής ΚΟΜΕΚΟΝ 110. Ο τελευταίος έξάλλου άριθμός, όπως και πλείστες άλλες ενδείξεις, δέν συνηγορεί καθόλου υπέρ κάποιων «μαθημάτων», που οι ντόπιοι κήρυκες τών μοντέλων τής ΕΣΣΔ φάνηκαν νά δίνουν στους Πολωνούς, ότι, δήθεν, μία από τίς κύριες αίτιες τών προβλημάτων τους είναι ότι δέν μετέβαλαν τή γεωργία τους σ' ένα σύστημα κολλόζ και σοσκόζ (μέ τίς γνωστές πιά επιδόσεις τους - νά τους θυμίσουμε ότι στήν ΕΣΣΔ ή μισή κατανάλωση αύγών, έτσι για παράδειγμα, προέρχεται από τήν παραγωγή τών μικροσκοπικών άτομικών άγροτεμαχιών, ούτε 1% τής συνολικής γεωργικής γής;). Έν πάση περιπτώσει, ή πολωνική γεωργική και κτηνοτροφική οικονομία αναγκάζεται νά εισάγει μέγα μέρος τών κτηνοτροφικών της και δέν καλύπτει τήν εθνική κατανάλωση σέ σιτηρά, αφήνοντας έτσι τήν Πολωνία νά εισάγει μεγάλες ποσότητες από τίς ΗΠΑ και άλλου: 3-3,5 έκατομμύρια τόνους

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

Ο «πολωνικός Οκτώβρης» Ο Γκομούλκα γραμματέας του κόμματος

Τό κοινωνικό και πολιτικό αδιέξοδο τής Πολωνίας και τό κλίμα τής «άποσταλινοποίησης» πού εγκαινιάζεται μέ τό 20ό Συνέδριο του ΚΚΣΕ, δίνουν τή δυνατότητα στά αντίσταλινικά στοιχεία του κόμματος νά επιφέρουν όρισμένες σημαντικές αλλαγές. Γραμματέας γίνεται ό Γκομούλκα, πού είχε φυλακιστεί χωρίς δίκη τό 1946 μέ τήν κατηγορία του τιτοισμού. Στο μεταξύ σ' όλη τήν Πολωνία δημιουργούνται εργατικά συμβούλια και πνέει ένας άνεμος έκδημοκρατισμού και φιλελευθεροποίησης πού όνομάστηκε «Πολωνικός Οκτώβρης». Έτσι καταργούνται τά περισσότερα κολχόζ, άναγνωρίζονται τά δικαιώματα τής πολωνικής Καθολικής Έκκλησίας, άναγνωρίζονται τά εργατικά συμβούλια, περιορίζεται ή λογοκρισία, εξαφανίζεται ή άμεση φυσική καταπίεση και άποκαθίστανται τά θύματα των σταλινικών διωγμών.

σιτηρά τό χρόνο στά τέλη του '70. Όσο γιά τίς κτηνοτροφές εισάγονται από τήν ΕΣΣΔ.

Η πολωνική βιομηχανία γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη μεταπολεμικά και ακόμα μεγαλύτερη μετά τό 1970, όταν ό Γκιέρεκ εξαπέλυσε τό πρόγραμμα γιά τήν οικόδομη «μιάς δεύτερης Πολωνίας». Μέ βάση 100 τό 1970, ή βιομηχανική τής παραγωγή τό 1978 ήταν 218 (Ν. Κορέα 512, Ισπανία 174, Ελλάδα 183, Γιουγκοσλαβία 181). Αύτή ή ανάπτυξη έγινε σε διαφορετικές συνθήκες από τήν προηγούμενη περίοδο, αλλά χωρίς φαίνεται νά λυθούν βασικά διαρθρωτικά και διαχειριστικά προβλήματα.

Διοίκηση και προγραμματισμός

Γιά ν' άρχίσουμε από τά τελευταία, ό συγκεντρωτικός τρόπος διοίκησης και προγραμματισμού, ιδίως σε μία όλο και πιά πολύπλοκη οικονομία, δέν εξασφαλίζει καθόλου και μάλλον εμποδίζει άποφασιστικά τή συμμετρία παραγωγής και κατανάλωσης: Τό 1970 π.χ. ή αξία των άποθηκευμένων προϊόντων, πού παρέμειναν άζήτητα και επομένως άπούλητα, έφτανε τά 500 δισ. Ζότν, δηλαδή περίπου τό μισό εθνικό εισόδημα τής χώρας, κοινωνική σπατάλη πού ασφαλώς συναγωνίζεται σε μέγεθος τίς πρακτικές των μονοπωλίων στις ώριμες καπιταλιστικές κοινωνίες. Ό τέτοιος τρόπος διοίκησης και όργάνωσης δέν εξασφαλίζει ούτε καν τήν αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας, επιμέρους και συνολικά, πού είναι και σε τελευταία άνάλυση ό ασφαλέστερος δείκτης τής οικονομικής ανάπτυξης. Πολύ λιγότερο μάλιστα τήν εξασφαλίζει, όταν, όπως όμολογεί τό ίδιο τό Πολιτικό Γραφείο του κόμματος (Τριμπούνα Λούντου, 15.2.71), οι πραγματικές άμοιβές των Πολωνών εργατών είχαν γνωρίσει, σε όλη τήν προηγούμενη περίοδο, τή χαμηλότερη αύξηση ανάμεσα στις χώρες τής ΚΟΜΕΚΟΝ.

Όσο γιά τίς νέες συνθήκες τής έκβιομηχάνισης μετά τό '70, ως σημειωθεί κατ' άρχήν ότι ή ρυθμός τής ήταν τέτοιος, πού ή χώρα δέν κατάφερε νά ακολουθήσει μέ τήν επαρκή και κατάλληλη παραγωγή ειδικών και τεχνικών, ιδίως, μάλιστα, γιά τεχνολογία, κυρίως, εισαγόμενη από τή Δύση. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι, ότι ή έκβιομηχάνιση αύτή έγινε, κυρίως, μέ βάση τίς μαζικές εισαγωγές έξοπλισμού και τεχνολογίας από τίς άναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες. Ό συλλογισμός δέν στερείται λογικής βάσης (παρά τά εδώ συνήθως κυκλοφορούντα): Μέ τίς εξαγωγές αυτές επιταχυνόταν ό χρόνος εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων (σε σχέση μέ τό χρόνο πού θα χρειαζόταν νά «παραχθούν» από τήν άρχή επίδοσης), ενισχυόταν ή ανταγωνιστικότητα και ή παραγωγικότητα, ώστε κάποτε νά μπορεί ή πολωνική βιομηχανία μέ τίς εξαγωγές τής νά καλύψει τό κόστος των εγκαταστάσεων και τό χρέος πού άρχιζε νά ύφίσταται ή χώρα. Τέλος, ένα νέο χαρακτηριστικό τής νέας φάσης είναι οι σημαντικές αύξήσεις των πραγματικών εισοδημάτων των εργαζομένων, πού τό καθεστώς παραχώρησε μετά τά γεγονότα του '70, αύξήσεις πού στά πρώτα χρόνια του '70 ήταν διπλές και παραπάνω από τίς αύξήσεις στις άλλες χώρες τής ΚΟΜΕΚΟΝ. Έτσι από τό 1970-71 και μέχρι τό 1976-77 οι μέσες αύξήσεις των πραγματικών εισοδημάτων των Πολωνών εργαζομένων έφτασαν τά 10-11% τό χρόνο (4-7% στις άλλες χώρες τής ΚΟΜΕΚΟΝ). Γιά νά μήν όδηγήσουν αυτές οι αύξήσεις σε νέα αδιέξοδα, σημαντικό βάρος δόθηκε στην ανάπτυξη τής ελαφράς βιομηχανίας, ή όποία άρχισε νά αναπτύσσεται μέ ρυθμούς περίπου ίσους μέ εκείνους τής βαριάς βιομηχανίας (μέσα παραγωγής). Μολαταύτα είναι άναμφισβήτητο ότι ή ντόπια παραγωγή δέν άρκούσε ή δέν πρόφτανε (χρειάζεται χρόνος γιά νά άποδώσει κάθε νέα επένδυση τά άναμενόμενα προϊόντα) νά ικανοποιήσει τή ζήτηση πού αύξαινόταν. Κι αυτό ήταν ένα συμπληρωματικός λόγος αύξησης των εισαγωγών.

Περίληπτικά, λοιπόν, μπορούμε νά πούμε ότι μετά τήν έξέγερση του 1970, τό καθεστώς προσπάθησε νά εφαρμόσει μία στρατηγική πού θα συνόδαζε τήν αύξηση των εισοδημάτων, τήν αύξηση τής βιομηχανικής παραγωγής και γενικότερα τής προσφοράς αγαθών, πού θα ικανοποιούσαν τή ζήτηση (αύξημένη μάλιστα) και τίς άνάγκες γιά τίς εξαγωγές ώστε νά πληρωθούν οι αύξημένες εισαγωγές.

Η στρατηγική αύτή είχε όμως σαφείς αντιφάσεις και συνεπαγόταν κάποιες βαθύτερες αλλαγές στην πολωνική κοινωνία. Μιά αντίφαση ανάμεσα στις άλλες είναι εκείνη πού ύπάρχει ανάμεσα στην αύξηση των εισοδημάτων και τήν αύξηση των εξαγωγών: αν ή ντόπια παραγωγή δέν αναπτύσσεται άρκετά γρήγορα ώστε νά υπερκαλύπτει τή νέα αύξημένη ζήτηση, πώς θα γίνει έξαγωγή; Αύτή ή αντίφαση καθώς και οι αύξημένες εισαγωγές από τίς μαζικές άγορές έξοπλισμού και τεχνολογίας έξηγούν ότι τήν περίοδο πού ακολούθησε, οι εισαγωγές αύξάνονται πολύ πιά γρήγορα από τίς έξαγωγές (περίπου 13% και 10% τό χρόνο αντίστοιχα). Τά εισαγόμενα προϊόντα είναι όλο και πιά άκριβά (ιδίως μετά τήν κρίση του 1973), οι πληρωμές γιά έξωτερικό χρέος γίνονται όλο και πιά πιεστικές, τό κόστος παραγωγής των

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

«Σκοταδιστική επανάσταση» του 1968

Τό πνεύμα τής φιλελευθεροποίησης και τού έκδημοκρατισμού μετά τό 1957 φθίνει προοδευτικά. Ή θέση τού Γκομούλκα έξασθενίζει, οι «ρεβιζιονιστές», πού εκπροσωπούσαν στό κόμμα και τόν κρατικό μηχανισμό τή νέα τάση τού «σοσιαλισμού μέ ανθρώπινο πρόσωπο», άπομακρύνονται άπό τήν ήγεία και άναβιώνουν οι σταλινικές μέθοδοι τής βίας, τού συγκεντρωτισμού, τού άυταρχισμού. Ή κυβέρνηση καταστέλλει θία τς φοιτητικές διαδηλώσεις τό χειμώνα τού 1967-68, γεμίζουν οι φυλακές και οι στρατιωτικοί γύρω άπό τό στρατηγό Μοκζάρ γίνονται οι κυρίαρχοι τής κατάστασης, ενώ ή οικονομική ζωή επιδεινώνεται.

ντόπιων προϊόντων (π.χ. τό κρέας, αλλά και όλα τά άλλα) όλο και άνεβαίνει. Για τήν κατάσταση αυτή, έξω άπό τς πιέσεις, πού όφελονται στήν κρίση τής διεθνούς οικονομίας, εύθύνεται και ή άνεπαρκής άνοδος τής παραγωγικότητας τής πολωνικής οικονομίας και ή διαχείριση τής όλης πορείας τής άπό τό καθεστώς.

Και εδώ μπαίνει τό πρόβλημα τών άλλαγών πού δέν κατόρθωσε νά προωθήσει ή πολωνική ήγεία, ύπονομεύοντας έτσι τήν επιτυχία τής (άναμφισβήτητα ύπερβολικά φιλόδοξης και αισιόδοξης) στρατηγικής τής.

Ή παραγωγικότητα

Γιά νά αύξηθεί ή παραγωγικότητα μακροχρόνια άπαιτείται έξουγχρονισμός τής γεωργίας και βιομηχανίας. Στή γεωργία αυτό σημαίνει τεράστιες επενδύσεις για νά καλυφθούν οι καθυστερήσεις τού παρελθόντος και οι άπαιτήσεις τού μέλλοντος. Οι επενδύσεις αυτές είναι σήμερα «βαρύτερες» κατά μονάδα επιδιωκόμενου προϊόντος άπ' ό,τι είναι στή... σιδηρουργία. Δέν πρόκειται για σχήμα λόγου. Ο συντελεστής κεφαλαίου (ό δείκτης δηλαδή πού δείχνει πόσες μονάδες πρέπει νά επενδύσει για νά επιτύχει μία μονάδα παραγωγής) ήταν στα μέσα τού 70, για τά κρατικοποιημένα άγροκτήματα, περίπου 13 ενώ ήταν περίπου 9 στα προγράμματα άνάπτυξης τής σιδηρουργίας. Φυσικά ό συντελεστής αυτός δέν ήταν ούτε είναι τόσο ύψηλός στό σύνολο τής πολωνικής γεωργίας, δίνει όμως μίαν ιδέα τού προς τά πού θά ήταν ύποχρεωμένη νά κινηθεί μία διαδικασία έξουγχρονισμού τής ιδιωτικής γεωργίας. Και επειδή ή ίδια όπωσδήποτε δέν είναι ικανή, μέ τή δική τής συσσώρευση κεφαλαίου, νά επιτύχει τέτοια άνάπτυξη, τό κόστος θά έπρεπε νά βαρύνει τό κοινωνικό σύνολο ή τό τελευταίο θά έπρεπε (μέσω τιμών, έπιχορηγήσεων κ.λπ.) νά δώσει στήν ιδιωτική γεωργία τά μέσα νά τό κάνει προοδευτικά. Δέν τό έκανε αυτό ή πολωνική ήγεία στό παρελθόν, και αυτόν τόν παραμερισμό τών Πολωνών χωρικών πληρώνει σήμερα. Τήν πρώτη λύση είναι έξαιρετικά δύσκολο νά τήν προωθήσει σήμερα, γιατί οι τεράστιες επενδύσεις (έκτός τού ότι είναι και αυτές μακροχρόνιας άπόδοσης) θά άφαιρούνταν άπό άλλου, άπό τό σύνολο τών επενδύσεων ή άπό τήν κατανάλωση, μέ άπρόβλεπτες συνέπειες. Και δέν επεκτείνονται ιδιαίτερα σέ άπαιτήματα διαρθρωτικής φύσης μέτρα, πού κινδυνεύουν νά προκαλέσουν σημαντικές αντίδράσεις στους χωρικούς, όπως και παλιότερα έγινε («άπεργία» στις παραδόσεις προϊόντων κ.λπ.). Τό καθεστώς δέν είχε και δέν είναι σίγουρο πώς έχει τά μέσα, οικονομικά και πολιτικά (άλλα άπό τή βία, βέβαια) για νά προωθήσει τς τεχνικές και κοινωνικοοικονομικές αυτές άλλαγές.

Στή βιομηχανία τά πράγματα είναι άνάλογα. Ή σημαντική βιομηχανική άνάπτυξη τής χώρας έγινε σέ συνθήκες τεχνικοοικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές, πού διημιουργούνταν τόσο άπό τό γενικότερο «μοντέλο» άνάπτυξης τής Πολωνίας μετά τόν πόλεμο όσο και άπό τή, σχετική έξάλλου μέ αυτό, άνελαστικότητα άπέναντι στις άλλαγές πού ή διεθνής έξέλιξη φέρνει ή άπαιτεί σέ όλα τά επίπεδα. Πέρα άπό τά λίγο πολύ γνωστά συγκεκριμένα παραδείγματα όργάνωσης και διαχείρισης, ένα «καθαρά τεχνικό» παράδειγμα θά άρκούσε για νά φανεί τό μέγεθος τών προβλημάτων και τό εύρος τών άπαιτήσεων άπό ένδεχόμενες προσπάθειες για λύση τους: ή πολωνική βιομηχανία είναι έξαιρετικά ένεργειακά. Για τήν παραγωγή άκαθάριστου έγχώριου προϊόντος άξίας ενός δολαρίου άπαιτείται στήν Πολωνία κατανάλωση 1,9 κιλά ίσοδύναμου άνθρακος σέ έέργεια (2,1 τό 1970). Στήν ΕΣΣΔ άπαιτούνται 2 κιλά, στήν Ελλάδα 0,9 (0,5 τό 1970) και στό σύνολο τών άναπτυγμένων βιομηχανικών χωρών τής Δύσης 1,1 (1,2 τό 1970). Ή έρμηνεία τών δεικτών αυτών και τής έξέλιξης δέν είναι καθόλου άπλή: σαφέστατα όμως ή διαφορά Πολωνίας-άναπτυγμένων βιομηχανικών χωρών τής Δύσης δέν δείχνει μεγαλύτερο βάρος τών βαριών ένεργειακών βιομηχανιών στήν πρώτη (σέ σύγκριση μέ τς δεύτερες), και άσφαλώς ύπογραμμίζει σημαντική καθυστέρηση στήν άποδοτικότητα τής χρήσης τών ενεργειακών πόρων. Ή κάλυψη αυτής τής διαφοράς και μόνο θά έλυσε τεράστια προβλήματα: οικονομικότερη παραγωγή, περίσσειμα κάρβουνου για περισσότερες έξαγωγές, μείωση ίσως τών εισαγωγών πετρελαίου. Άλλά κάτι τέτοιο πάλι θά σημαίνει σημαντικές επενδύσεις και νέους τρόπους όργάνωσης καθώς και «κίνητρα» για τήν έξοικονόμηση ένεργειας.

Τελικά αύξηση τής παραγωγικότητας σημαίνει σωρευτικά ένταση τών ρυθμών, βελτίωση τών συστημάτων άμοιβών, αλλά και άποκέντρωση τών αποφάσεων, έγκατάλειψη πολλών και άσκοπων έλέγχων και μή οικονομικών έπεμβάσεων κ.λπ. Μέτρα ή πού οι εργάτες, ύπό τς παρούσες συνθήκες άφερεγγυότητας τού κρατικού μηχανισμού, δέν δέχονται ή οι ίδιοι οι μηχανισμοί έλέγχων και παρεμβάσεων δέν θέλουν νά έγκαταλείψουν, γιατί εκεί στηρίζεται ή έξουσία τους. Μ' άλλα λόγια, πέρα άπό τήν κλασική άδυναμία τού καθεστωτικού μηχανισμού στή διαχείριση μίας σύγχρονης οικονομίας (είναι π.χ. γελίοιο και δημαγωγικό νά καθλώνεται ή τιμή τού κρέατος, όταν τό κόστος άνεβαίνει και στό τέλος νά αύξάνεται άπτόμα και δραματικά κατά 50% ή έξίσου άνόητο είναι νά συγκεντρώνεται και νά έξάγεται τό κρέας για νά έξοικονομηθεί συνάλλαγμα, όπως έγινε, ενώ ή έσωτερική άγορά άσφυκτιούσε...), τά κύρια οικονομικά προβλήματα τής πολωνικής κρίσης έχουν τή ρίζα τους στή συνολική κρίση, πού διέρχεται τό σύνολο τών σχέσεων πού άποτελούν τό σκελετό τού σημερινού καθεστώτος.

1970-71: Οι εργατικές εξεγέρσεις στα λιμάνια της Βαλτικής

Η αύξηση της τιμής του κρέατος και η σπανιότητα των τροφίμων τροφοδοτεί μία χωρίς προηγούμενο λαϊκή έκρηξη τό Δεκέμβρη του 1970. Η κυβέρνηση Γκομούλκα άρχικά επεμβαίνει θιαία. Έκατοντάδες οι νεκροί και οι τραυματίες. Όστόσο οι καταλήψεις των εργοστασίων συνεχίζονται και τό αϋθόρμητο άπεργιακό κίνημα εξαπλώνεται σ' όλη τή χώρα. Ο Γκομούλκα άποξενωμένος από τούς διανοούμενους και τίς εργατικές-άγροτικές μάζες τής χώρας, κατηγορούμενος από τήν έκκλησία αλλά και τόν κομματικό μηχανισμό πού τού φορτώνει τήν εϋθύνη για τήν οικονομική χρεοκοπία τού καθεστώτος, υποχρεώνεται νά εγκαταλείψει τήν έξουσία. Τή θέση του παίρνει ο Ε. Γκιέρεκ πού καταφέρνει, σέ άμεση έπαφή μέ τούς άπεργούς εργάτες, υποσχόμενος Ικανοποίηση των αίτημάτων τους, νά κατασιγάσει τόν άπεργιακό αναθρασμό και, για ένα διάστημα, νά δημιουργήσει κλίμα κοινωνικής ειρήνης. Τόν Ιούνιο τού 1971 ο στρατηγός Μοκζάρ άπομακρύνεται από τήν Κυβέρνηση. Συνάμα εξαγγέλλεται τό νέο οικονομικό πρόγραμμα πού προβλέπει πάγωμα των τιμών και άϋξηση των επενδύσεων, πρόγραμμα πού βασίζεται σέ σημαντικά πιστωτικά άνοίγματα τής Πολωνίας στίς τράπεζες τού έξωτερικού.

Και μία ελληνικής χρήσης παρένθεση: ή πολωνική κρίση μάς έδωσε, περισσότερο από κάθε άλλη κρίση τού δήθεν «ύπαρκτου σοσιαλισμού» και περισσότερο από κάθε φορά, ένα ανέξοδο μάθημα. Έδειξε ότι δέν έχουν λυθεί και ότι άσφαλώς δέν είναι δυνατόν νά λυθούν μία για πάντα (άν κάποτε είχαν λυθεί για ένα διάστημα) βασικά προβλήματα όργάνωσης και διαχείρισης μιάς οικονομίας (άφήνω τά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά και δέν είναι βέβαια τά λιγότερο άποφασιστικά) πού οικοδομείται σέ μία όποια προοπτική σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Και είναι κωμική ως επικίνδυνη ή σιγουριά πού πολλοί, στή χώρα μας, περιφέρουν ανά τάς ρύμας, για τό «μοντέλο», αλλά και για τήν παραμικρότερη λεπτομέρεια (άπό τό κυκλοφοριακό ζήτημα μέχρι τήν άπόσυρση των γεωργικών προϊόντων) πού θά πρέπει νά ισχύουν όταν μεθαύριο... Η πολωνική κρίση έδειξε ότι μοντέλα, μέτρα, λύσεις πού έδώ πιπιλίζονται σάν καραμέλες (προγραμματισμός, «όργανωμένοι λαϊκοί φορείς», σύμμετρη ανάπτυξη, «αυτοδυναμία» και άλλα άν ούκ έστιν αριθμός) δέν είναι αυτονόητα ούτε ως προς τόν αριθμό της, ώστε ως προς τή δομή, τή λειτουργία, τήν άποτελεσματικότητά τους. Και ότι ή καραμέλα μπορεί νά γίνει ιδιαίτερα πικρή. Κάποτε λοιπόν θά πρέπει και μεις νά θάλουμε επιτάπητος τά προβλήματα τής οικονομικής όργάνωσης, διαχείρισης και ανάπτυξης πού τό σημερινό έπίπεδο ανάπτυξης τής χώρας, οι σημερινές διεθνείς και δικές μας έμπειρίες, οι σημερινές προοπτικές και προϋποθέσεις για τό σοσιαλισμό στήν Ελλάδα επιβάλλουν σέ μία σοβαρή άριστη σκέψη. Τά λοιπά, άποστεωμένα και θαρύγδουπα, πού κυκλοφορούν άκόμη σχεδόν άποκλειστικά θά κατανήσουν σύντομα σέ τό άλλοθι και σέ λίγο θά κάνουν νά γελά και ο τελευταίος των «άστάν οικονομολόγων».

Μιχάλης Παπαγιαννάκης

Πολωνία: ή κοινωνία των πολιτών εναντίον τού κράτους Μολώχ

Πρό ημερών, από άνώνυμο ποιητή στή διάρκεια των άπεργιών στο εργοστάσιο Λένιν τού Γκντάνσκ τής Πολωνίας γράφηκα τά ακόλουθα λόγια:
*Δώστε μας πίσω τό νόημα των λέξεων,
έλευθερώστε τό περιεχόμενο από τό κενό πού τό φουσκώσατε.*

Και ήταν έμπρηστικά αυτά τά λόγια όχι μόνο γιατί καταγγέλλουν άδυσώπητα μία κατάσταση ύποκρισίας αλλά και γιατί όραματίζονται μία κοινωνία όπου οι λέξεις θά άντιστοιχούν στήν πραγματικότητα, όπου ή δημοκρατία, ή έλευθερία, ή έθνική, ή κοινωνική και πολιτική άπελευθέρωση θά είναι πραγματικότητα και όχι σύνθημα χωρίς περιεχόμενο στον ξύλινο λόγο τής κρατικής προπαγάνδας. Ήταν λόγια πού μόνο σέ γνήσιες λαϊκές έξεγέρσεις άκούγονται, όταν οι επάνω δέν μπορούν πλέον νά κυβερνήσουν μέ τόν παλιό τρόπο και οι κάτω δέν θέλουν νά κυβερνιούνται όπως πριν.

Τό κράτος Μολώχ τού «ύπαρκτου σοσιαλισμού»

Η σημερινή έξέγερση των εργατών στήν Πολωνία έχει παλιά Ιστορία και άξίζει νά τήν θυμηθούμε γιατί θά μάς δείξει ότι ή κρίση τού πολωνικού καθεστώτος, μία από τίς παραλλαγές τού «ύπαρκτου σοσιαλισμού», ούτε συγκυριακή είναι, ούτε όφειλεται σέ κάποιες προσωρινές οικονομικές δυσκολίες, ούτε είναι άποτέλεσμα λαθών πού θά μπορούσαν νά διορθωθούν μέ επιφανειακές παραχωρήσεις και τήν άποπομπή των κομματικών στελεχών πού θεωρήθηκαν υπεύθυνα. Αντίθετα, τά γεγονότα και ή Ιστορία τους δείχνουν ότι ή κρίση είναι βαθιά, είναι δομική, σχετίζεται μέ τόν ίδιο τό χαρακτήρα τού καθεστώτος και άπαιτεί λύσεις ριζικές. Οι εργαζόμενοι τής Πολωνίας δέν θέλουν νά καταδυναστεύονται από ένα καθεστώς πού επιδιώκει τόν πλήρη έλεγχο όλων των εκφάνσεων τής κοινωνικής ζωής, τής οικονομίας και τής κουλτούρας, των θρησκευτικών πεποιθήσεων και των πολιτικών άντιλήψεων, τής καθημερινής συμπεριφοράς και τής επιστημονικής σκέψης. Έξεγείρονται ενάν-

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

Η νέα καμπή – έναρξη τής νέας χρεοκοπίας

Τό Μάρτιο του 1976 επικυρώνονται οι γερμανοπολωνικές συμφωνίες με βάση τις οποίες η Βαρσοβία δέχεται να δώσει άδεια εξόδου στους πολίτες γερμανικής καταγωγής που κατοικούν στην Πολωνία. Τόν Ιούλιο ο Γκιέρεκ πραγματοποιεί στη Βόννη τήν πρώτη επίσκεψη ήγέτη του πολωνικού κόμματος. Παράλληλα, η νέα άνοδος των τιμών των τροφίμων δημιουργεί νέα κοινωνική άναταραχή. Άπεργίες ξεσπώνε στο Ούρσους και Ράντομ που καταστέλλονται βίαια. Άκολουθούν συλλήψεις και καταδικές εργατών και ομαδικές άπολύσεις.

τσια σέ ένα καθεστώς στό όποιο όλόκληρη ή κοινωνία είναι όργανωμένη σέ κράτος, άπορροφημένη άπό τό κράτος, μεταμορφωμένη σέ Παντοκράτορα-κράτος.

Κι όμως ή πολυφυής σοσιαλιστική σκέψη, κι ιδιαίτερα του Μάρξ, γεννήθηκε μέσα άπό τήν αντίθεση πρός τήν άστική πολιτική φιλοσοφία και πρακτική που στηρίζονται σόν εκ φύσεως, όπως λένε, διαχωρισμό τής δημόσιας άπό τήν ιδιωτική σφαίρα. Σύμφωνα μέ τό Μάρξ και τίς σοσιαλιστικές επαγγελίες, ή νέα κοινωνία που άντικαθιστά τήν άστική όφείλει νά ξεπεράσει αυτή τήν άλλοτριωτική διαίρεση του δημόσιου και του ιδιωτικού, τής κοινωνίας και του κράτους, τής άτομικής προσδοκίας και του γενικού συμφέροντος: όφείλει νά κοινωνικοποιήσει άπολύτως τό κράτος και νά λυτρώσει τούς ανθρώπους-παραγωγούς άπό τή βασική άντινομία τής ύπαρξής τους. Όμως, στίς χώρες του «ύπαρκτου σοσιαλισμού», αντίθετα άπό τίς προσδοκίες, δέν μαράθηκε τό κράτος αλλά ή κοινωνία των πολιτών, κι εξαφανίστηκε άκόμη και ή τυπική ιδιότητα του πολίτη. Οι νεκροί και οι ζώντες ύποτάχτηκαν στην ένοποιητική θέληση των κυβερνήσεων, και ύποχρεώθηκαν νά άτενίζουν στό μακρινό όρίζοντα τής Τέλειας Κοινωνίας, τής άταξικής κοινωνίας του κομμουνισμού, άκριθώς για νά μή θλέπουν τήν πραγματικότητα τής ταξικής τους κοινωνίας και του κρατικού δεσποτισμού που ύφίστανται.

Η κοινωνία των πολιτών μπορεί νά ύποταχθεί, νά καταδυναστευθεί, νά γίνει άντικείμενο εκμετάλλευσης, μπορεί νά φιμωθεί, δέν μπορεί όμως ποτέ νά εξαφανιστεί. Υπάρχει άκόμη κι όταν για τήν ύπαρξη της μόνο μαρτυρούν κάποιες μεμονωμένες ένδείξεις, κάποια άπονησημένα διαθήματα, κάποιοι μικροί ζωντανοί κύκλοι κι άτίθασα άτομα. Και έρχονται στιγμές που διεκδικεί μαζικά τά δικαιώματά της, τή λαλιά της και τή δημιουργικότητά της, σ' αντίθεση πρός τό κράτος και τήν έξουσία, σ' αντίθεση άκόμη και πρός εκείνο τό κράτος που οικοδομήθηκε επ' όνόματί της.

Ειδικά στην Πολωνία ή κοινωνία των πολιτών, μέ δλη τήν έκρηκτική και δημιουργική της πολυφωνία, δέν σίγησε ποτέ. Άντιστάθηκε σθεναρά και τρεις φορές ως τώρα ύποχρέωσε τήν έξουσία σέ σημαντικές παραχωρήσεις και άλλαγή προσανατολισμού.

Μιά άσίγαστη αντίσταση

Πρώτη φορά ήταν τόν Ιούλιο του 1956 μέ τίς εργατικές άπεργίες στό Πόζναν που άνέτρεψε τό σταλινικό καθεστώς. Έτσι μέ τήν άνοδο του Γκομούλκα στην έξουσία μειώθηκε ή οικονομική εκμετάλλευση τής Πολωνίας άπό τήν ΕΣΣΔ, τά άγροτικά κολχόζ εξαφανίστηκαν, άναγνωρίστηκαν τά δικαιώματα τής πολωνικής Έκκλησίας, ή φυσική καταπίεση των πολιτών μειώθηκε, οι φυλακισμένοι άποφυλακίστηκαν, άναγνωρίστηκαν τά εργατικά συμβούλια που στό μεταξύ αύθόρμητα είχαν δημιουργηθεί σ' δλη τή χώρα, ή λογοκρισία περιορίστηκε, ή έπιστημονική και ή καλλιτεχνική δημιουργία άπελευθερώθηκαν άπό τά δεσμά τής κομματικής σκοπιμότητας.

Τό 1956 γεννιέται επίσης ή πρώτη πολιτική άντιπολίτευση. Ο κύριος πυρήνας της άποτελείται άπό κομμουνιστές που άνακάλυψαν τήν άβυσσο που χωρίζει τίς σοσιαλιστικές ιδέες άπό τή σταλινική έφαρμογή τους. Αύτοί κυρίως έγιναν οι θερμοί συνήγοροι του εκδημοκρατισμού, τής φιλελευθεροποίησης και των διαρθρωτικών άλλαγών: άνάμεσά τους θά βρούμε μερικά άπό τά σημαντικότερα όνόματα τής πολωνικής διάνοησης όπως του Κολακόβσκι, του Όσκαρ Λάνγκε, του Ε. Λιπίνσκι, του Βλ. Μπρούς, του Κρ. Πομιάν.

Όστόσο, ή πολιτική άντιπολίτευση, που όνομάστηκε «άναθεωρητική», στά τέλη τής δεκαετίας του '60 έκτονώθηκε. Τό μετασταλινικό καθεστώς, μέ επικεφαλής τόν Γκομούλκα, εκάτελειψε τή μία μετά τήν άλλη τίς ύποσχέσεις του και έσπρωξε τή χώρα σέ μία κατάσταση οικονομικής καχεξίας. Οι εύθύνες για τά κοινωνικά άδιέξοδα φορτώθηκαν στους «άναθεωρητές» που στό μεταξύ εξαφανίστηκαν έντελώς άπό τήν πολιτική σκηνή μετά τίς φοιτητικές διαδηλώσεις του 1968 που πατάχτηκαν μέ άμύθητα. Τώρα τά κύρια ιδεολογικά θέματα του καθεστώτος, μέ πρωτεργάτη τό στρατηγό Μοκζάρ, θά γίνουν ο άντισημιτισμός, τό μίσος για τή διάνοηση, ο εργατιστικός πατερναλισμός, ή ξενοφοβία, ή έξαλλη σοσιετοφιλία. Στή διάρκεια αυτής τής ύποτροπής, που όνομάστηκε «σκοταδιστική επανάσταση», ο ίδιος ο Γκομούλκα θά γίνει ο θερμότερος συνήγορος τής θεωρίας του «κόμματος όδηγού», των «αύξημένων εύθυνών και δικαιωμάτων του ΚΚΣΕ μέσα στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα», και θερμός άπολογητής τής στρατιωτικής εισβολής στην Τσεχοσλοβακία.

Η πολιτική έξόντωση τής «άναθεωρητικής» άντιπολίτευσης έχει συνέπεια τό γεγονός ότι τό 1970, όταν ξεσπασε ή δεύτερη μεγάλη εργατική έξέγερση στα λιμάνια τής Βαλτικής, δέν θρήκε ύποστήριξη και άλληλεγγύη. Αύτή ή δεύτερη έξέγερση, παρόλο που δέν άπλώθηκε σ' δλη τή χώρα, ήταν τέτοιας έντασης και τραυμάτισε τόσο βαθιά τό καθεστώς που τό ύποχρέωσε σέ νέους προσανατολισμούς. Υποχρεώθηκε και πάλι σέ μία σχετική φιλελευθεροποίηση και άναγκάστηκε νά άντικαταστήσει εν μια νυκτί τήν ομάδα Γκομούλκα μέ τόν Γκιέρεκ.

Πάλι όμως τό χάσμα κοινωνίας και κράτους έμεινε άγεφύρωτο. Παρά τό γεγονός

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

Η νέα δημοκρατική αντιπολίτευση

Συγκροτείται η Έπιτροπή για την Υπεράσπιση της Έργατικής Τάξης (Σεπτέμβριος 1976). Στο KOR μετέχουν πρώην μέλη του κόμματος, «αναθεωρητές», σοσιαλδημοκράτες, μαρξιστές, παλαιοί αντιστασιακοί, καθολικοί. Πρωταγωνιστούν οι Άνταμ Μίσνικ, Γιάσεκ Κουρόν, Γιάν Λιτίνσκι, Γέρζι Άντρζελένσκι. Δημιουργούνται παντού επιτροπές για την υπεράσπιση των ατομικών ελευθεριών και των δικαιώμενων εργατών, εκδίδονται παράνομα εφημερίδες. Το KOR δρά έξω από το κόμμα και τους κρατικούς μηχανισμούς.

δτι μεταξύ 71 και 75 ύπήρξε μία σχετική οικονομική ανάσπλωση χάρη στην επενδυτική πολιτική του Γκιέρεκ και τά θεματικά του πιστωτικά και έμπορικά άνοιγματα σέ Άνατολή και Δύση, ή κοινωνική και ή πολιτική κατάσταση τής χώρας δέν γνώρισε ούσιαστική ανάπτυξη. Τό 1976 νέες έργατικές άπεργίες και συγκρούσεις στό Ούρσου και τό Ράντομ πού τίς συνέτριψαν τά είδικά σώματα άσφαλείας, νέες δίκες και όμαδικές άπολύσεις έργατών.

Η νέα δημοκρατική άντιπολίτευση

Μετά τό 1971 ψοτόσο δημιουργείται στην Πολωνία μία νέα πολιτική κατάσταση. Η πολιτική έξόντωση τών «αναθεωρητών» και ή στρατιωτική είσβολή στην Τσεχοσλοβακία σκορπούν τό μύθο δτι τό καθεστώς αυτό είναι δυνατό άπό μόνο του νά φιλελευθεροποιηθεί, νά άποκτήσει άνθρώπινο πρόσωπο, νά υιοθετήσει τίς άρχές του σοσιαλισμού μέ βάση τούς κρατικούς θεσμούς και τήν κομματική Ίεραρχία. Καί έγινε συνείδηση δτι όσο άσκοπη είναι ή άναμονή καλύτερων ήμερών και ή παθητικότητα, άλλο τόσο άκαρπη είναι ή προσπάθεια τό Ίδιο τό κόμμα και τό κράτος, μέ τήν πίεση και τήν εποικοδομητική κριτική, νά υιοθετήσουν μιάν άλλη προοπτική.

Καί επειδή στην Πολωνία ή κοινωνία τών πολιτών δέν είχε όλοσχερώς ύποταχθεί στό κράτος-Μολώχ και διατηρούσε ίσχυρές έστίες αντίστασης, κατ' άρχήν μέσα στην Ίδια τήν έργατική τάξη, τήν Έκκλησία, τούς ελεύθερους άγρότες και τή διάνοηση, ή πολιτική άντιπολίτευση, ή κριτική άμφισβήτηση και τό Ίδιο τό κοινωνικό κίνημα άρχίζουν νά παίρνουν νέες μορφές και νά παρεμβαίνουν άνοιχτά και δυναμικά.

Ο Γιάζεκ Κουρόν πολύ χαρακτηριστικά στό κείμενό του για Μιά πλατφόρμα τής ενιαίας άντιπολίτευσης τονίζει:

»Μέχρι τώρα ξέραμε δύο μορφές άντιπολίτευσης σέ ένα όλοκληρωτικό καθεστώς: τή συνωμοτική δράση για τήν άνατροπή του ή μία προσπάθεια νά έξαναγκαστεί τό Ίδιο νά κάνει κάτι. Κι όλος ό κόσμος προσπαθεί νά περιτελεί τό κίνημα τής άντιπολίτευσης σέ μία άπ' αυτές τίς δύο μορφές (...) Έμείς όμως επίδύκουμε νά όργανωθεί ή κοινωνία ανεξάρτητα άπό τήν κρατική έξουσία, θέλουμε νά περιορίσουμε τό όλοκληρωτικό καθεστώς γιατί δέν του ζητάμε τήν άδεια για όσα επιχειρούμε. (...) Για τό μέλλον σκεφτόμαστε μία όργάνωση τής κοινωνίας ανεξάρτητα άπό τήν έξουσία, δηλαδή τήν εγκοθίδρυση του πολιτικού πλουραλισμού. Καί τήν όνομάζουμε αυτή τήν προοπτική δημοκρατική άυτοάχείριση.»

Έτσι μετά τήν άπεργιακή κινητοποίηση του Ούρσου και του Ράντομ δημιουργείται τό Σεπτ. του 1976 « Έπιτροπή για τήν Υπεράσπιση τής Έργατικής Τάξης» (KOR) πού ταχύτατα διακλαδώθηκε σέ όλη τή χώρα και άνέλαβε τήν έμπρακτη ύποστήριξη τών δικαιώμενων εργατών, τήν υπεράσπιση τών πολιτικών και ατομικών ελευθεριών, τήν οικονομική ένίσχυση τών θυμάτων. Η Ίδια έπιτροπή μέ άφορμή τήν άναθεώρηση του Συντάγματος, όπου κοντά στά άλλα επιδιωκόταν ή συνταγματική κατοχύρωση τής «άναπαλλοτριώτης», όπως λεγόταν στό σχέδιο; «φιλίας μέ τήν ΕΣΣΔ», προκάλεσε μία τεράστια κινητοποίηση πού έξθεσε άνοιχτά και δημόσια αίτήματα για τήν κατοχύρωση του δικαιώματος στην έργασία, τής ελευθερίας λόγου και πληροφόρησης, και για τήν ελευθερία πολιτικής και θρησκευτικής έκφρασης και συνδικαλιστικής όργάνωσης.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής νέας άντιπολίτευσης:

- Όργανώνεται και δρά ανεξάρτητα άπό τούς έπίσημους κομματικούς ή κρατικούς θεσμούς.

- Δρά άνοιχτά, έπώνυμα, χωρίς συνωμοτικότητες, έχοντας συνείδηση τής νομιμότητας τών πράξεών της και καταγγέλλοντας τήν παρανομία τών αντιδράσεων τής έξουσίας. Γι' αυτό επικαλείται τά συνταγματικά δικαιώματα, τή διακήρυξη του ΟΗΕ, τή διακήρυξη του Έλσίνκι.

- Έχει πλήρη ιδεολογική και πολιτική πολυφωνία. Συμμετέχουν σ' αυτήν μαρξιστές, καθολικοί, παλαιοί σοσιαλδημοκράτες, αντιστασιακοί, άπολιτικοί, άκόμη και μέλη του κόμματος.

- Στοχεύει στή δημιουργία μιάς ανεξάρτητης και δημοκρατικής Πολωνίας.

Η KOR δέν είναι ή μόνη έστία όργανωμένης πολιτικής αντίστασης αυτά τά χρόνια. Στά έργοστάσια δημιουργούνται έργοστασιακές έπιτροπές, ενώ ή διάνοηση δρά όλο και περισσότερο έντονα και κριτικά. Ίδρύεται ταυτόχρονα ή Έπιτροπή για τήν υπεράσπιση τών Δικαιωμάτων του Άνθρώπου και του Πολίτη, εκδίδονται παράνομα έντυπα πού κυκλοφορούν πλατιά και ή Έκκλησία άποτελεί μία βασική έστία αντίστασης μέ μεγάλη έπιρροή.

Σ' αυτό τό κλίμα του γενικού πολιτικού άναθρασμού ξεσπούν οι άπεργίες του 1980. Άπό τόν περασμένο Φλεβάρη μέχρι τό καλοκαίρι άκολουθούν μία έρπουσα πορεία και, όταν ή κυβέρνηση άποφασίζει τήν αύξηση τών τιμών, παίρνουν τήν θεματική ανάπτυξη πού όλοι γνωρίζουμε και πού ύποχρέωσε τό καθεστώς νά

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

Φεβρουάριος 1977 - Άνοιξη 1980

Παρέχεται άμνηστία σε όσους είχαν καταδικαστεί για τὰ γεγονότα του 1976. Τό Μάιο όμως του 1977 ο Γ. Κουρόν και Λίτσκι καταδικάζονται για «άντεθνική δράση». Ο πρόεδρος Κάρτερ επισκέπτεται στις 29 Δεκ. 1977 τή Βαρσοβία. Τό Ιανουάριο του '78 ο Γκιέρεκ ἀναγγέλλει νέες αὐξήσεις τιμών. Τόν Οκτώβριο του ίδιου χρόνου ο καρδινάλιος Βθίτλα, παλαιός ἀρχιεπίσκοπος τής Κρακοβίας, ἐκλέγεται Πάππας με τό ὄνομα Ιωάννης-Παῦλος ΙΙ. Τόν Ιούνιο του 1979 ἐπισκέπτεται τήν Πολωνία καί γίνεται δεκτός με ἐνθουσιασμό. Νοέμβριο 1977 5.000 ἄτομα διαδηλώνουν στή Βαρσοβία με τήν εὐκαιρία τής ἐπέτειου τής ἀνεξαρτησίας τής Πολωνίας. Πρώτη ἀπεργία σά ναυπηγεία Λένιν. Οἱ ἀπεργίες συνεχίζονται καί σέ ἄλλα κέντρα. Στήν Πρωθυπουργία τόν Πιότρ Γιαρόσεβιτς ἀντικαθιστᾷ ὁ Μπάμπιουκ. Πολλές προσωπικότητες ἐγκαταλείπουν τό πολιτικό γραφεῖο.

ἀποδεχτεί τὰ βασικά ἀπεργιακά αἰτήματα καί ἰδιαίτερα τή δημιουργία συνδικάτων καί ὁδήγησε στήν ἀντικατάσταση τοῦ Γκιέρεκ ἀπό τόν Κάνια.

Ταξικές κοινωνίες καί πάλη τῶν τάξεων

Ποῦ θά τραβήξουν τὰ πράγματα στό μέλλον, τόσο στήν Πολωνία ὅσο καί στίς ἄλλες χώρες τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ»; Δέν μπορῶ νά κάνω προβλέψεις, οὔτε αἰσιόδοξες οὔτε ἀπαισιόδοξες. Ἄλλωστε τό πραγματικό ἐρώτημα εἶναι ἄλλο: ποιά εἶναι τὰ καινούρια στοιχεῖα πού προκύπτουν μετά τίς ἐργατικές ἐξεγέρσεις τοῦ φετινοῦ καλοκαιριοῦ στήν Πολωνία;

Σίγουρα, γεγονότα τέτοιας ἐκτασης καί τέτοιας ἐντασης εἶναι πολυσήμαντα. Θά ἤθελα ὁμως νά σταθῶ σέ δύο σημεία πού κατά τή γνώμη μου ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία:

Τό πρῶτο: Οἱ χώρες τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ» δέν εἶναι κοινωνίες «με μιά κατά βάση σοσιαλιστική ὑποδομή», ὅπως λέγεται, καί «γραφειοκρατικές παραθιάσεις τής σοσιαλιστικῆς νομιμότητας καί στρεβλώσεις στό ἐποικοδόμημα». Τό συμπέρασμα αὐτό, ἂν καί ἀπό χρόνια ὑπῆρχε ὡς ἀναλυτικό καί θεωρητικό πόρισμα, τώρα κανεῖς δέν μπορεῖ νά τό διασκεδάσει χωρίς νά ἔλθει σέ κατάφωρη ἀντίθεση με τήν πραγματικότητα. *Οἱ κοινωνίες αὐτές εἶναι ἐντονα ταξικές.* Αὐτό δείχνει τό γεγονός ὅτι ἡ κύρια παραγωγική τάξη τής πολωνίας, ἡ ἐργατική – μόνο οἱ χερώνακτες ἀποτελοῦν τό 49% τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τής χώρας – ἐξεγείρεται ἐναντία στό κράτος-ἐργοδότη. Καί θά ἦταν τό λιγότερο ἀστείότητα νά δεχθοῦμε ὅτι ἐξεγείρεται ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τής. Παράλληλα, στίς κοινωνίες αὐτές, με ἀνέκδοτες μορφές εἶναι ἀλήθεια, ἔχουν δημιουργηθεῖ μέσα στό κράτος καί τό κόμμα τὰ κυρίαρχα ταξικά στρώματα πού ἀπολαύουν τὰ μεγαλύτερα οικονομικά ὄφελῃ ἀπό τήν κοινωνική παραγωγή καί κυρίως μονοπωλοῦν τήν οικονομική διαχείριση καί τήν πολιτική ἐξουσία.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ νέκρωση τοῦ μαρξισμοῦ στίς Ἄνατολικές χώρες, ἡ καλύτερα ἡ μετατροπή του σέ μαρξόφωνο δόγμα καί ἐπίσημη κρατική ἰδεολογία, ἡ ἀγνοια τῶν συγκεκριμένων πραγματικότητων τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀπό τούς μαρξιστές τής Δύσης, ὅπως καί ἡ συχνά ἀπολογητική στάση τῶν δυτικῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, ἔχουν ἐμποδίσει, γιά τήν ὥρα, τή θεωρητική ἀνάλυση καί τήν ἐπιστημονική προσέγγιση τῶν κοινωνιῶν σοβιετικοῦ τύπου με βάση τίς κατηγορίες τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Εἶναι ἀλήθεια ἐπίσης ὅτι στήν καλύτερη περίπτωση μποροῦμε ἀπλῶς νά περιγράψουμε ὀρισμένα φαινόμενα. Εἶναι ἀλήθεια, τέλος, ὅτι οἱ θεωρίες τοῦ τύπου ὅτι στίς χώρες αὐτές ἔχει ἀποκατασταθεῖ ὁ καπιταλισμός, ὅπως πολλοί ὑποστηρίζουν, ἡ ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε με μεταβατικές κοινωνίες με πρόσμιξη σοσιαλιστικῶν καί καπιταλιστικῶν στοιχείων, ἡ ὅτι ἔχουμε μιά παγκόσμια σύγκλιση καπιταλιστικῶν καί σοσιαλιστικῶν καθεστώτων, δηλαδή μιά γενίκευση τής σύγχρονης «βιομηχανικής» ἡ «μεταβιομηχανικής» κοινωνίας, ἀφήνουν τόσα πολλά ἐρωτήματα ἀναπάντητα πού κι αὐτές ἀναγκαστικά οἱ θεωρίες γίνονται δογματικές προεξαφλήσεις καί ἰδεολογικά ὑποκατάστατα χρήσιμα γιά τίς πολιτικές σκοπιμότητες πού ἐξυπηρετοῦν.

*Ἔνα εἶναι σίγουρο: ὅτι οἱ μετασταλινικές κοινωνίες εἶναι ταξικές με τήν πλήρη ἔννοια τοῦ ὄρου καί μάλιστα με ἀνεπτυγμένη ταξική διαστρωμάτωση. Ἄλλα ἐπειδή οἱ τάξεις δέν εἶναι μόνο συγκεκριμένες κοινωνιολογικές πραγματικότητες ἀλλά σύνολα ἱστορικά διαμορφωμένα στή διάρκεια τής ταξικῆς πάλης, οἱ κοινωνίες σοβιετικοῦ τύπου ὑπόκεινται στόν ἴδιο νόμο: *τῆς πάλης τῶν τάξεων.* Τά γεγονότα τής Πολωνίας δείχνουν ὅτι ἡ ταξική πάλη ἀκόμη καί στίς κοινωνίες αὐτές μπορεῖ νά πάρει ἀνοιχτή μορφή καί δέν περιορίζεται ὅπως σέ ἄλλες περιπτώσεις σέ λανθάνουσες ὑπόγειες ἐκφράσεις.

*Ἄν ἐγκαταλείψουμε τίς ἰδεολογικές προσηλώσεις γιά τόν «κατά βάση σοσιαλιστικό χαρακτήρα» τῶν κοινωνιῶν αὐτῶν πού ἀκίνητοποιοῦν τή σκέψη, ἂν παρακολουθοῦμε τήν πραγματικότητα προσεκτικά, καί παράλληλα ἂν ἐνημερωθοῦμε γιά ὅσα λέγονται ἐκεῖ – ἐννοεῖται ὅταν δέν εἶναι ἀπολογητική τοῦ κράτους – τότε θά ἀνοίξει ὁ δρόμος νά λύσουμε τίς σημερινές μας ἀπορίες. Ἡ μελέτη τῶν κοινωνιῶν σοβιετικοῦ τύπου δέν πρέπει νά παραμείνει προνόμιο τῶν σοβιετολόγων ἀλλά μόνη φροντίδα ὄσων μάχονται γιά τό σοσιαλισμό σ' ὅλο τόν κόσμο.

Τό δεύτερο σημείο: Ἔνα ἀπό τὰ χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῶν κοινωνιῶν σοβιετικοῦ τύπου εἶναι ὅτι τό κράτος, ἀπορροφώντας τήν κοινωνία τῶν παλῶν, καταστέλλει κάθε δυνατότητα πολιτικῆς συγκρότησης τῶν τάξεων ἔξω ἀπ' αὐτό καί τούς θεσμούς του. Οἱ ἐπίσημοι δέ θεσμοί, π.χ. τὰ κόμματα ὅπου ὑπάρχουν ἔκτός ἀπό τό ΚΚ, τὰ συνδικάτα, οἱ ἐνώσεις, τὰ σοβιέτ, οἱ λαϊκές ἐπιτροπές, οἱ συνεταιρισμοί κ.λπ. δέν ἔχουν καμιά αὐτονομία τυπική ἡ οὐσιαστική ἀπέναντι στήν κρατική ἐξουσία. Τά πάντα εἶναι χυνευμένα καί ἐνοποιημένα σέ μιά κρατική διοικητική ἱεραρχία καί ἐλεγχόμενα ἀπό τήν ἀντίστοιχη κομματική, τοῦ ἐνός καί μοναδικοῦ κόμματος. Εἶναι συνεπῶς ἀδύνατο νά ἐκφραστεῖ ὅποιαδήποτε ὀργάνωση με βάση αὐτό τό σύστημα, μιά ὀργάνωση κοινωνική πού θά ἐπιδίωκε νά ἔχει λειτουργίες κοινωνι-

Η εργατική εξέγερση γενικεύεται

Η έρπουσα άπεργία παίρνει άνοιχτές μορφές 1 έως 2 Ιουλίου. Καταλαμβάνονται τὰ εργοστάσια στο Ούρσου, στο Γκντάνσκ, στο Ζέραν, στο Στετίνο. Η κυβέρνηση κάνει εκκλήσεις για νά άποκατασταθεί ή κοινωνική γαλήνη και άπειλεί τὰ άναρχικά - άντισοσιαλιστικά στοιχεία. 15 Αύγουστου ή άπεργία γενικεύεται. Δημιουργούνται παντού εργοστασιακά συμβούλια, και άναδεικνύεται ή ήγετική φιοιογνωμία του Λέχ Βαλέσα. Η κυβέρνηση άποφυλακίζει τόν Γ. Κουρόν και άλλα μέλη τής άντιπολίτευσης ενώ ό εκπρόσωπος τής Γιαγκελέσκι άρχίζει διαπραγματεύσεις με τήν Κεντρική Έπιτροπή τών Άπεργών. Ο Γκιέρεκ άντικαθίσταται από τόν Στανισλάβ Κάνια, και ή νέα κυβέρνηση ύπόσχεται ήκανοποίηση τών 21 σημείων τής Άπεργιακής Έπιτροπής, άκόμη και τήν άναγώριση τών Άνεξάρτητων Συνδικάτων.

κές σέ ενδεχόμενη αντίθεση με τήν κρατική έξουσία ή νά άντιπροσωπεύει κοινωνικά συμφέροντα. Με δύο λόγια, καμιά όμάδα κοινωνικών συμφερόντων, άκόμη και τών διευθυντών τών μεγάλων οικονομικών μονάδων, δέν μπορεί νά συγκροτηθεί ως όμάδα γύρω από τήν όποία νά οργανωθεί π.χ. πολιτικό κόμμα, κίνηση, συνδικάτο. Άπ' αυτή τήν άποψη οι κοινωνίες σοβιετικού τύπου ύπάγονται άπολύτως στήν άνώτατη ήραρχία τής έξουσίας. Ίσως αυτό άλλωστε νά είναι και τό κυρίαρχο χαρακτηριστικό του τρόπου παραγωγής που κυριαρχεί εκεί, όπου μιά πολιτική, άρα έξωοικονομική, ήραρχία προσδιορίζει άποφασιστικά τή σύνολη κοινωνική και οικονομική διαδικασία, όπως στίς προκαπιταλιστικές κοινωνίες.

Όμως στήν Πολωνία έχουμε πλέον μιά νέα κατάσταση. Ο λόγος του Λέχ Βαλέσα «έγώ δέν άσχολούμαι με τήν πολιτική, είμαι εργάτης» τί άλλο δείχνει εκτός του ότι ή εργατική τάξη άφενός δέν μετέχει στήν επίσημη πολιτική όπως αυτή έχει θεσμοθετηθεί και άφετέρου ότι τώρα ό «εργάτης» συγκροτείται κοινωνικά, αυτόνομα και σέ άντιπαράθεση προς τήν πολιτική τής έξουσίας;

Αυτό είναι κατά τή γνώμη μου τό κύριο στοιχείο τής εξέγερσης τών Πολωνών εργατών. Τά ελεύθερα συνδικάτα - είτε συγκροτηθούν πραγματικά ελεύθερα είτε παραμείνουν με τή μορφή που σήμερα έχουν ως ντέ φάκτο καταστάσεις -, είναι ή επανακατάκτηση τών πρώτων και θεμελιωδών δικαιωμάτων τής κοινωνίας τών πολιτών. Όχι σαν παραχώρηση αλλά σαν κατάκτηση και άποτέλεσμα τής ταξικής πάλης. Και οι συνέπειες αυτού του νέου φαινομένου θά είναι ήστορικής σημασίας για τίς κοινωνίες σοβιετικού τύπου.

Η πολωνική εξέγερση και ή άνανωτική άριστερά

Η εργατική εξέγερση τής Πολωνίας, για μās τούς κομμουνιστές, τούς άριστερούς τής άνανέωσης, δέν είναι ένα συνηθισμένο συμβάν τής διεθνούς πολιτικής. Για όλους έγινε αίτία περιουλλογής κι ελπίδας για τή μοίρα του σοσιαλισμού. Άλλωστε ή άποψινή συγκέντρωση τό δείχνει έμπρακτα. Και μακάρι νά μή μείνει εδώ και μακάρι ή συζήτηση νά συνεχιστεί και νά γενικευτεί.

Υπάρχει όμως και κάτι άλλο έξίσου σημαντικό. Είναι μάταιο νά λέει κανείς ότι άγωνίζεται για τό σοσιαλισμό στον τόπο του όταν άποσυνδέει τήν πράξη του και τό στοχασμό του από τὰ λυτρωτικά κινήματα του άλλου κόσμου. Ειδικά, αυτά που συμβαίνουν στις χώρες του ύπαρκτου σοσιαλισμού, χώρες με μακρά παράδοση εργατικών άγώνων και πλούσια και άυθεντικής πνευματικής παραγωγής, είχαν, έχουν και θά έχουν τεράστια σημασία για μās, κι όχι μόνο για νά ξεκαθαρίσουμε τὰ θεωρητικά μας διλήμματα και τίς ήδεολογικές μας άπορίες. Έμείς μικροί κι άσήμαντοι, πρέπει νά πάρουμε στά χέρια μας τήν ύπόθεση τής άλληλεγγύης προς τούς διωκόμενους, τούς άπεργούς, τούς διαφωνούντες, τούς κατατρεγμένους διανοούμενους και άπλους πολίτες. Νά γίνουμε εδώ στον τόπο μας ή φωνή τους, ή φωνή τής άλήθειας. Αύτή τήν άλήθεια τήν έχουν και τήν έχουμε άνάγκη. Είναι ένα βημα προς τήν επανάκτηση τής ελπίδας στο σοσιαλισμό.

Άγγελος Έλεφάντης

Πώς γεννιέται ένα ελεύθερο συνδικάτο

Τό πιο πρόσφατο πολωνικό ελεύθερο συνδικάτο γεννήθηκε δημόσια τή νύχτα τής Τετάρτης 10 προς Πέμπτη 11 Σεπτεμβρίου, μέσα σέ μιά άτμόσφαιρα «οργανωμένης άταξίας» και εκδηλώσεις γεμάτες πάθος για τή δημοκρατία. Τό συνδικάτο πήρε τόν περίπλοκο τίτλο: «Άνεξάρτητο και άυτοδιοικούμενο συνδικάτο τών εργατών τής επιστήμης, τής τεχνικής και τής εκπαίδευσης».

Η διαδικασία ξεκίνησε (δπως αρχίζουν όλα στήν Πολωνία) με μιά τεράστια ούρά. Άρκετές εκατοντάδες άτομα περίμεναν τήν Τετάρτη από τίς 4.00' ή ώρα μπροστά στήν είσοδο ενός κρατικού κτιρίου, του «Όργανισμού τεχνικής έποπτείας», όπου μιά έπιγραφή άνακοίνωνε: «Σας ύπενθυμίζουμε ότι δέν προβλέπεται συνεδρίαση σή-

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

μερα στις 4.00'». Πού σημαίνει ότι συνέβαινε ακριβώς το αντίθετο: η επιγραφή μαρτυρούσε απλώς τις αντιρρήσεις της ηγεσίας του οργανισμού που τελικά δέχτηκε να παραχωρήσει τη μεγάλη αίθουσα.

Οι πόρτες ανοίγουν. Θά χρειαστεί τουλάχιστον μιά ώρα για να μπορέσει όλος ο κόσμος να μπει στην αίθουσα. Πρέπει να μπουν σύμφωνα με τόν κατάλογο, επίσημο με υπογραφές και σφραγίδες, με τὰ ονόματα τών εκπροσώπων: ένας εκπρόσωπος για πενήντα εργαζόμενους. Καμιά εξαίρεση δέ γίνεται δεκτή, οί άλλοι θά γίνονν δεκτοί αργότερα ως «παρατηρητές» και δέ θά έχουν δικαίωμα ούτε λόγου ούτε ψήφου.

Ἡ επιτροπή πού ἐκλέγεται στό μεταξύ θά κάνει λεπτομερή εξέταση τών διαπιστευτηρίων τών 286 εκπροσώπων πού έχουν ἐκλεγεί ἀπό 9.800 καθηγητές πανεπιστημίου, ἐρευνητές, ἀλλά και ἐκπαιδευτικούς τῆς μέσης ἐκπαίδευσης, μηχανικούς και ἄλλους.

Εἶναι καλεσμένοι και εκπρόσωποι τού τύπου. «Τίνος τύπου;» ρωτάει καχύποπτα ἡ αίθουσα. Οί εκπρόσωποι αὐτοπαρουσιάζονται. Μιά δημοσιογράφος ἐνός ἐπίσημου ἐβδομαδιαίου περιοδικού, πού ἦρθε μέ δική της πρωτοβουλία, ὁ εἰδικός ἀπεσταλμένος τῆς Agence France Presse, και δύο εκπρόσωποι ἀνεπίσημων ἡμιμόμιμων ἐφημερίδων πού λέγονται Ἐργάτες και Ἡ Φωνή. Ὅλοι χειροκροτήθηκαν θερμά.

Ἡ συνεδρίαση θά κρατήσει ἐννέα ὥρες. Ὁ λεπτομερέστατος σεβασμός τών δημοκρατικῶν διαδικασιῶν παίρνει πολύ χρόνο: πρέπει να ἐκλεγεί πρόεδρος τῆς συνέλευσης, ἐφορευτική επιτροπή, μιά επιτροπή παραλαβῆς τών ψηφισμάτων πού εἶναι πολυαριθμότητα, μετά μιά επιτροπή για τή διαμόρφωση τού καταστατικού... Ἡ παραμικρή ἀπομάκρυνση ἀπό τίς δημοκρατικές διαδικασίες, ἀκόμα και τίς πιό τυπικές, ὑπογραμμίζεται ἀμέσως και διορθώνεται: ὑπάρχει μιά μέθη για τό καινούριο αὐτό παιγνίδι, δέν τό ἐγκαταλείπονν για τίποτα στόν κόσμο.

Ὅταν ἡ ψηφοφορία μέ ἀνάταση τού χεριού καταλήγει σέ ὁμοφωνία, ὁ πρόεδρος τῆς συνέλευσης (ένας μηχανικός 67 χρονῶν, πρώην συνταγματάρχης), καλεῖ κάποιους να ψηφίσουν κατά «για να μήν εἶναι ἡ ψηφοφορία ὅπως συνήθως». Ἐνα δύο χέρια ψηφίζουν πρόθυμα κατά τῆς πρότασης.

Πολλές ὥρες αργότερα, καθώς ἡ συνέλευση μοιάζει να βουλιάζει ἀπό τό βάρος τών ἀντιφατικῶν ψηφισμάτων, κάποιος φωνάζει: «Θά καταστραφούμε, θά μείνουμε μέ τή συζήτηση και δίχως συνδικάτο». Κι ένας εκπρόσωπος τού νέου εργατικού συνδικάτου τῆς περιοχῆς τῆς Βαρσοβίας ἀναφέρεται μέ εὐγένεια στην αὐτοπειθαρχία πού ἔδειξε ἡ εργατική τάξη. Δέν θά γίνει ὁμως καμιά καταστροφή. Τό συνδικάτο θά πάρει μορφή, ἐφοδιασμένο μέ προσωρινό καταστατικό, και ἡ ἡγεσία του θά ἐκλεγεί μέ μυστική ψηφοφορία. Κανένα μέλος τού κόμματος στην ἑπταμελή του διοίκηση, ούτε σέ καμιά ἀπό τίς ἄλλες επιτροπές.

Ὅρισμένα προβλήματα, τά πιό ἀκανθώδη, ἔμειναν για ν' ἀντιμετωπιστοῦν αργότερα, ὅπως τό πρόβλημα τῆς ἔνωσης τού νέου συνδικάτου μέ ἕνα ἀπό τά καινούρια εργατικά συνδικάτα (μέ τού Γκντάνσκ ἢ τῆς Βαρσοβίας;) Μακριά συζήτηση πάνω στό θέμα ἄφησε να φανοῦν δύο μεγάλες φροντίδες: ἀπό τή μιά πῶς θά ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἀυτονομία τού συνδικάτου κι ἀπό τήν ἄλλη, καθώς τά μέλη του εἶναι ὅλα διανοούμενοι, πῶς δέ θ' ἀποκοποῦν ἀπό τούς ἐργάτες, δίχως τούς ὁποιούς τίποτα δέν εἶναι ἐφικτό.

Νιώθει κανείς ὅτι ὅλοι ἐπιθυμοῦν μέ ζέση τήν ἔνωση τών διανοουμένων και τών εργατῶν, τό μεγάλο ὄνειρο πού πραγματοποιεῖθηκε τόν Ὀκτώβρη τού 1956. Ἡ ἄφιξη παρατηρητῶν εκπροσώπων ἀπό τά εργατικά συνδικάτα χαιρετίστηκε μέ φωνές ἐνθουσιασμοῦ ἀπ' ὄλους τούς παρισταμένους πού χειροκροτοῦσαν ὄρθιοι. Ἀπό τή μεριά τους, οί εκπρόσωποι τών ἐργοστασίων τῆς Βαρσοβίας, πολύ συγκινημένοι, ζητοῦσαν συμβουλές και βοήθεια ἀπό αὐτή τή Συνέλευση καθηγητῶν. Ἐνα ἀπό τά πρῶτα καθήκοντα τού νέου συνδικάτου θά εἶναι να δημιουργήσει για τό σκοπό αὐτό μιά «ἐπιτροπή εἰδικῶν».

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

ΤΟΥΡΚΙΑ:**‘Από τήν τρομοκρατία τῶν «Γκρίζων Λύκων» στή δικτατορία τῶν στρατηγῶν**

Στά μέσα τοῦ Αὐγούστου φίλος Τούρκος δημοσιογράφος – πού δυστυχῶς δέν μπορούμε τώρα πιά νά ἀναγράψουμε τό ὄνομά του – μᾶς ἔδωσε τό κείμενο γιά τήν τρομοκρατία στήν Τουρκία πού μπορεί νά διαβάσει ὁ ἀναγνώστης στίς ἐπόμενες σελίδες. Στό μεταξύ ἔγινε τό πραξικόπημα τῶν στρατηγῶν. Καί ἡ δικτατορία ἐπισημοποιεῖ τό πολιτικό καί κοινωνικό ἀδιέξοδο πού τό ἄρθρο αὐτό περιγράφει. Γιατί τί ἄλλο εἶναι μιά δικτατορία παρά ἡ θεσμοποίηση τοῦ ἀδιεξόδου, ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀδυναμίας ἐνός κοινωνικοῦ καί πολιτικοῦ συστήματος νά ξεπεράσει τήν κρίση πού δημιουργοῦν οἱ ἀντιφάσεις του; Τί ἄλλο εἶναι παρά ἡ διαίκνιση τῶν ἀντιφάσεων; Τό λόγο πλέον στήν Τουρκία ἔχει ἡ βία. Ἡ βία τῶν στρατιωτικῶν, θλιβερά γνώριμη καί στόν τόπο μας. Μιά βία πού πασχίζει νά παρουσιαστεῖ σάν εθνοσωτήρια, ἀντικειμενική καί ἀμφίπλευρη, ἐναντίον τοῦ ἐξτρεμισμού τῶν ἄκρων. Παρόλο πού οἱ νέοι ἰθύνοντες τῆς Τουρκίας ἐπικαλοῦνται τή συνέχιση τῶν παραδόσεων τοῦ κεμαλισμοῦ, ὡστόσο ὁ καθένας ξέρει ὅτι οἱ δικτατορίες ποτέ καί πουθενά δέν γέννησαν δημοκρατίες. Καί εἶναι τόσο ἀπελπιστικά μονότονος αὐτός ὁ στρατοκρατικός λόγος ἵου διατείνεται ὅτι προασπίζει καί ἀνανεώνει τούς δημοκρατικούς θεσμούς τῆ στιγμῆ πού δέ βρίσκει ἄλλο μέσο ἐκτός ἀπό τήν ἐξόντωση τῶν δημοκρατῶν, τήν κατάργηση τῶν λιγοστῶν ὑπολειμμάτων τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καί τή διάλυση τῶν δημοκρατικῶν ὀργανώσεων.

Μέ τή δικτατορία κανένα πρόβλημα δέ λύθηκε στήν Τουρκία οὔτε πρόκειται νά λυθεῖ: ἀπλῶς ὁ «ὑπόγειος» ἐμφύλιος πόλεμος παίρνει νέες μορφές, γενικεύεται καί τροφοδοτεῖται μέ νέες αἰτίες. Γιατί οἱ στρατιωτικοί οὔτε τά ὀξύτα κοινωνικά προβλήματα μπορούν νά λύσουν, οὔτε τά δικαιώματα τῶν σημαντικῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων μπορούν νά εξασφαλίσουν, οὔτε τό πολιτικό κλίμα νά ἐξυγιάνουν, οὔτε τήν ἀνεξαρτησία τῆς χώρας νά προασπίσουν, οὔτε τίς προαιώνιες θεοκρατικές-ὀπισθοδρομικές ἰδεολογίες νά καταπολεμήσουν ἔτσι καθῶς ἔρχονται σέ κατάφωρη ἀντίθεση μέ τίς πλατιές μάζες τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ καί μάλιστα τοῦ δημοκρατικοῦ. Ἀλλά καί ἐξαρτημένοι ὡς εἶναι οἱ στρατιωτικοί θά ἀποδειχτοῦν οἱ λιγότερο κατάλληλοι γιά νά διαχειριστοῦν τά ἀκανθώδη προβλήματα πού θέτουν οἱ ἀνάγκες καλῆς γειτονίας καί εἰρηνικῆς συνεργασίας μέ τίς ὄμορες χῶρες καί μάλιστα σέ μιά περιοχή πού φλέγεται ἀπ’ τόν ἀνοιχτό, ἄν καί «ἀκήρυχτο πόλεμο». Ἡ παθολογική «κλίση» τῶν στρατιωτικῶν γιά τούς θερμούς ἐναγκαλισμούς τοῦ ΝΑΤΟ δέν μπορούν νά βοηθήσουν τόν εἰρηνικό διακανονισμό στό Αἴγαῖο, τήν Κύπρο ἢ νά ὑπαγορεύσουν νηφάλια στάση πρὸς τή φλεγόμενη Μεσοποταμία.

Ἐμεῖς ἐδῶ, ὅπου ὁ διάχυτος καί λαῦρος ἀντιτουρκισμός (πού μέ ἐλαφριά καρδιά καλλιεργοῦν τά πάσης φύσεως φερέφωνα τῆς ἀπερίσκεπτης πολιτικολογίας) καταργεῖ κάθε σκέψη κατανόησης κι ἀλληλεγγύης, τώρα, περισσότερο ἀπό κάθε φορά, πρέπει νά σταθοῦμε στή πλευρά τῶν Τούρκων δημοκρατῶν, ὄλων τῶν δημοκρατῶν, πού παλεύουν μέ ὅποιο τρόπο μπορούν, γιά τή μελλοντική ἀνεξάρτητη καί δημοκρατική Τουρκία.

Τουρκία: παράδεισος γιά τις τρομοκρατίες

«Δυό θανάσιμοι κίνδυνοι άπειλούν τήν
άνθρωπότητα: ή τάξη και ή άταξία»

Πώλ Βαλερύ

Στους διανοούμενους κύκλους τής Τουρκίας μιλούν όλοένα και περισσότερο γιά μία πολύ μεγάλη έλευθερία πού δέν υπάρχει σέ καμιά άλλη δημοκρατική χώρα: ή έλευθερία νά σκοτώνεις. Σήμερα, δεκαπέντε άτομα τήν ήμέρα βρίσκουν τό θάνατο από τίς σφαίρες τών τρομοκρατών. Μέ τόν καταστροφικό αυτό άριθμό ή Τουρκία καταρρίπτει ένα δραματικό ρεκόρ και μάλιστα γιά μία χώρα πού δέν υπάρχει επισήμως εμφύλιος πόλεμος. Από τό 1974 ό αίματηρός άπολογισμός τών τρομοκρατιών δέν έπαψε νά μεγαλώνει. Ό άριθμός τών θυμάτων φτάνει σέ ύψος έξοργιστικό: 5.000 σκοτωμένοι από τόν Ιανουάριο τού 1979!

Πώς μπορεί μία χώρα νά ύφίσταται γιά τόσο καιρό μία τέτοιας έκτασης πολιτική άποσταθεροποίηση; άναρωτιόταν πολλοί πρίν από τρία χρόνια· ενώ σήμερα μιλούν γιά ένα «τούρκικο θαύμα», διαπιστώνοντας ότι τό πολιτικό σύστημα κουτσά στραβά άντέχει σ' αυτήν τήν έκρηξη τών τρομοκρατιών. Σίγουρα πρόκειται γιά μία εκτίμηση πρόωρη. Άραγε οι τρομοκράτες έχουν κάποια πιθανότητα νά επισπεύσουν τήν άνοδο ενός «δυναμικού καθεστώτος»; Μέχρι ποιό σημείο τό κοινοβουλευτικό καθεστώς μπορεί νά άνθίσταται λογαριάζοντας σέ μία άποσύνθεση τής κατάστασης; Οι Τούρκοι διανοούμενοι γίνονται όλοένα και περισσότερο σκεπτικιστές: *Η αίσιοδοξία δέν είναι τάχα τό όπιο τών άνοήτων;*

Οί κύριοι πρωταγωνιστές και σκηνοθέτες αυτού τού δραματικού έργου, πού παίζεται σ' όλη τήν επικράτεια, έχουν μία πρωτόγονη ιδέα γιά τήν κατάσταση. Καί φέρνουν στό νοϋ τήν περίφημη φράση τού Όθέλου πού έπαναστατεί σάν μαθαίνει ότι ή γυναίκα του Δεισδαιμόνα τού είναι άπιστη: *«Θέλω αίμα, πολύ αίμα».*

Ποιοί είναι οι τρομοκράτες; Σέ ποιό πολιτικό σχηματισμό άνήκουν; Σήμερα οι μάσκες έχουν πέσει πιά: ό κύριος μάστορας τής βίας είναι τό νεοναζιστικό κόμμα τού πρώην συνταγματάρχη Τουρκές, τό Κόμμα τής Έθνικιστικής Δράσης (ΡΑΝ). Ένα είδος «φαιάς πανούκλας» μέ τουρκικά χρώματα εξαπλώνεται στή χώρα και τό επίκεντρό της τοποθετείται σ' αυτό τό υπερεθνικιστικό κόμμα, ένα κόμμα πού άντλεί τή δύναμή του από τήν κυβερνητική συνενοχή.

Άλλά υπάρχει και ή άλλη πλευρά τού νομίσματος. Η τρομοκρατία τής άριστεράς δέν είναι λιγότερο ένοχη. Διότι, άκόμη κι άν ένα μέρος τών όπαδών της δέν έχει συνείδηση τού ρόλου που παίζει στήν ανάπτυξη τής τρομοκρατίας υιοθετώντας ένα στρατιωτικό νόμο τόσο παλιό όσο και ή ιστορία τής άνθρωπότητας - ή καλύτερη άμυνα είναι ή επίθεση - μπαίνει στό τρομοκρατικό παιχνίδι τής άκρας δεξιάς.

Κατά συνέπεια, αναπτύσσεται ένα είδος «βεντέτας» άνάμεσα στά δυό αντίπαλα στρατόπεδα, και όλα τά κοινωνικά στρώματα και τάξεις πληρώνουν τά έξοδα. Κανένα τμήμα τής κοινωνίας δέν απαλλάσσεται από τό κλίμα τού εμφυλίου τρόμου πού μεταμορφώνει τήν καθημερινή ζωή σέ κολαση, ενώ παραμένει πάντοτε παράδεισος γιά τούς τρομοκράτες.

Άπό τόν «άναρχικό» στόν τρομοκράτη

Άνάμεσα 1968 μέχρι τό 1973 ό όρος «άναρχικός» ήταν στή μόδα και σηματοδοτούσε τά μέλη τής άκρας άριστεράς. Ένώ ή Τουρκία μεταξύ 1971 και 1973 περνούσε μία περίοδο δύσκολη κάτω από μία μορφή κράτους Έκτάκτου Άνάγκης, ό επίσημος όρος πού χρησιμοποιούσαν γιά νά όρίσουν τήν τρομοκρατία άντανακλούσε τήν άγνοια τών άρχών. Τό νόημα πού έδιναν στόν όρο ήταν κατάλληλο νά κάνει τόν Μάρξ και τόν Μπακούιν ν' άναπηδήσουν μέσα στόν τάφο τους: «άναρχικοί μαρξιστές - λενινιστές».

Έκτοτε ό όρος «τρομοκράτης» έκανε τήν θεαματική του είσοδο στή δημοσιογραφική γλώσσα χωρίς στό μεταξύ νά καθιερωθεί κάποια διαφορά μεταξύ τρομοκρατίας τής δεξιάς και τής άριστεράς. *«Τρομοκράτης είναι εκείνος πού κάνει πολιτική σκοπώνοντας»* σκέφτονταν πολλοί. Πράγμα αληθινό άλλωστε. Άλλά οι δημοσιογράφοι άποφεύγουν νά σχολιάσουν δύο από τά έξι κρίσιμα έρωτήματα (ποιός, πού, τί, πότε, πώς, γιατί), δηλαδή άποφεύγουν ν' άσχοληθούν μέ τό Ποιος και τό Γιατί. Η

καθημερινή εφημερίδα *Χουριέτ* (600.000 φύλλα κυκλοφορία), τελευταία, είχε τόν έξης τίτλο, ιδιαίτερα σημαντικό άπ' αυτή τήν άποψη: «Τό ζήτημα δέν είναι 'ποιός' και 'γιατί'. Άλλά πού πάμε».

Όστόσο όσο δέν καταπιανόμαστε μέ τά δύο αυτά κρίσιμα έρωτήματα είναι άδύνατο, κι άκόμη είναι παράλογο, νά βρούμε κάποια διέξοδο άπό τήν κρίση. Όμως οι δημοσιογράφοι αυτόλογοκρίνονται άξαιτίας τής παρέμβασης των μεγάλων χρηματοδοτικών δυνάμεων πού κυριαρχούν στον τύπο. «Όποιος δέν ξέρει τίποτε είναι άμαθής· αλλά εκείνος πού ξέρει και δέν μιλάει είναι έγκληματίας», έλεγε ο Μπρέχτ.

Τόν καιρό πού ή άκρα άριστερά είχε τό μονοπώλιο τής ένοπλης δράσης δέν ύπήρχε κανένα πρόβλημα. Τά τυπογραφεία - «νάυλον τύπος» ονομάζεται ειρωνικά στήν Τουρκία - δούλευαν άκούραστα γιά νά προπαγανδίσουν τήν κλασική εικόνα «του τρομοκράτη μπολσεβίκου μέ τό μαχαίρι στά δόντια». Άλλά άπό τή στιγμή πού ή άκρα δεξιά έκανε τήν εμφάνισή της στήν πολιτική σκηνή ως αίμόφυρτος πρωταγωνιστής τής πολιτικής άποσταθεροποίησης έπρεπε πάση θυσία νά άποσιωπηθεί τό αίματηρό της παιχνίδι εναντίον τής δημοκρατίας. Έκτοτε, λοιπόν, ή κύρια φροντίδα του τύπου ήταν νά άποσιωπά τά κύρια ζητήματα του «ποιός» και «γιατί» δίνοντας μιάν άπρόσωπη εικόνα τής οργανωμένης τρομοκρατίας, παρόλο πού ήδη είχε άρχισει νά κατατρώνει δλες τίς θεσμικές και κοινωνικές δομές.

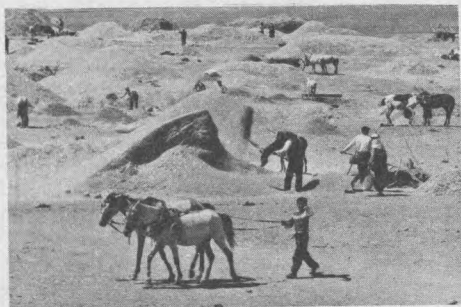
Διαίρει και βασίλευε

Έρθε έτσι ο καιρός νά τεθούν τά πραγματικά προβλήματα επί τάπητος. Ό Τουρκές, ο ήγέτης του Κόμματος Έθνικιστικής Δράσης (PAN), ένα είδος Ντούτσσε αλλά Τούρκα, είναι ο πρωτομάστορας τής οργανωμένης τρομοκρατίας. Χάρη στή συνενοχή τής κυβέρνησης Ντεμιρέλ (1968-71) κατόρθωσε νά οργανώσει άποτελεσματικά τίς παραστρατιωτικές του ομάδες, τούς ονομαζόμενους «Κορμάντος» ή «Γκρίζους Λύκους».

Η ιδεολογία του κόμματος του Τουρκές, τά «Έννεά Φώτα», είναι περισσότερο άντιγραφική του *Main Kampf* του Χίτλερ παρά τής *Θεωρίας του φασισμού* του Μουσολίνι. Αυτό τό ύπερεθνικιστικό κόμμα αυτοχαρακτηρίζεται άντικομμουνιστικό, άντικαπιταλιστικό, άντιφιλελεύθερο, και παντουρκικό. Όμως ή ιστορική πραγματικότητα μάς δείχνει ότι άν ένα τέτοιο κόμμα καταλάβει τήν έξουσία μόνο ο άντικομμουνισμός θα διατηρηθεί άπό τό δημαγωγικό του πρόγραμμα. Πρέπει όμως νά σημειωθεί ότι ο «άντικομμουνισμός» του είναι ένας γενικός συμβολισμός πού περιλαμβάνει όλη τήν άριστερά. Πραγματικά, όπως και ο Γκαίμπελς, οι Γκρίζοι Λύκοι τραβάνε τά πιστόλια τους μόλις άκούσουν τή λέξη κουλτούρα. Και γιά τό ζήτημα αυτό προετοιμάζονται έντατικά σ' όλη τήν έκταση τής χώρας. «Η θά τούς κάνουμε νά απάσσουν όριστικά ή θά χύνουμε τό αίμα τους άσταμάτητα», είναι τό σύνθημα των Γκρίζων Λύκων πού εκφράζει καλύτερα άπό κάθε άλλο τήν έπιθυμία τους νά εγκαθιδρύσουν ένα καθεστώς βασισμένο στήν τρομοκρατία.

Οι ήγέτες του PAN άποκρούουν τήν κατηγορία ότι είναι οι πρωταγωνιστές τής τρομοκρατίας. Κατ' αυτούς τό PAN τηρεί άυστηρά τούς κανόνες τής «νομιμότητας» και τά μέλη του μόνο όταν πρόκειται νά άμυνθούν αναγκάζονται ν' άπαντήσουν στήν τρομοκρατία μέ τρομοκρατία. Όλόιδια ήταν ή επιχειρηματολογία του Χίτλερ και του Μουσολίνι. «Η τρομοκρατία; Ποτέ! πρόκειται άπλούστατα γιά μέτρα κοινωνικής υγιεινής. Πρέπει νά βγάλουμε αυτά τά άτομα άπό τήν κυκλοφορία άκριθώς όπως ένας γιατρός βγάξει τούς κακοήθεις όγκους», έλεγε ο Γκαίμπελς. Οι παραστρατιωτικές οργανώσεις του PAN, πιστές στα λόγια του Γκαίμπελς, δέν κάνουν τίποτε άλλο άπό τό νά πραγματοποιούν επιχειρήσεις γιά τήν «κοινωνική κάθαρση». Και θεωρούν ότι ή ύπαρξη του πλουραλισμού ιδεών μόνο κακό μπορεί νά προκαλέσει στήν κοινωνία· άρα οι διαφορετικές ιδέες πρέπει όπωσδήποτε νά ξεριζωθούν γιά νά μπορεί νά ύπάρξει μιά μονοπολική και όλοκληρωτική κοινωνία. Οι επιχειρήσεις τους, δηλαδή οι πολιτικές δολοφονίες, έχουν στόχο, κυρίως, δασκάλους, πανεπιστημιακούς, δημοσιογράφους, συνδικαλιστές και άριστερους πολιτικούς.

Αυτή ή πλευρά τής τρομοκρατίας τής άκρας δεξιάς είναι ένα μόνο μέρος τής στρατηγικής τής άποσταθεροποίησης. Στήν πραγματικότητα, χάρη στή συνενοχή του Ντεμιρέλ, τό PAN πέτυχε νά διαίρει τήν Τουρκία σε δύο έχθρικά στρατόπεδα και έτσι νά βασίλευει πάνω σ' ένα μεγάλο μέρος τής χώρας. Στήν Κωνσταντινούπολη και τήν Άγκυρα οι Γκρίζοι Λύκοι έχουν εξασφαλίσει τήν «τάξη» σε όρισμένες συνοικίες, τίς ονομαζόμενες «άπελευθερωμένες». Και σε όρισμένες πόλεις τής Άνατολής είναι οι άπόλυτοι και πανίσχυροι κυρίαρχοι. Οι πόλεις Έρζερούμ, Γιοσγκάτ, είναι τά περίτρομα παραδείγματα τής «Μεγάλης Τουρκίας» πού θέλουν νά οικοδομήσουν, μ' όποιοδήποτε τίμημα. Η

άριστερά στις περιοχές αυτές έχει πρακτικά εξαφανιστεί. Βλέποντας οι άριστεροί ότι η τρομοκρατία μαϊντόν καθημερινά σέ βάρος τους, έφευγαν γιά τά μεγάλα άστικά κέντρα μιά και δέν ήταν δυνατό νά συμμεριστούν τίς δλοκληρωτικές άπόψεις τών Γκρίζων Λύκων.

Καί ό κατάλογος τών άπλευθερωμένων άπό τό ΡΑΝ περιοχών όλοένα και μεγαλώνει: Έρζερούμ, Έλαζίζκ, Γιοσγκατ, Κανκίρί, Νεβσεχίρ, Κιρσεχίρ, Καϊζερί, Έρζινκάν, Καχραμανμαράς.

Η κύρια επίδιωξη του ΡΑΝ είναι νά υποκινήσει τόν άνοιχτό έμφύλιο πόλεμο σέ όλες τίς περιοχές όπου συνυπάρχουν διαφορετικές έθνικές (Τούρκοι, Κοϋρδοί) και θρησκευτικές (Άλεβίτες, Σουνίτες) όμάδες, ώστε νά επισπευθεί ή κατάληψη τής έξουσίας άπό τό στρατό πού φαινομενικά δέν έχει καμιά διάθεση νά συντρίψει μέ δική του πρωτοβουλία τό δημοκρατικό πολίτευμα. Τό ΡΑΝ προσπαθεί νά έξολοθρεύσει τούς Άλεβίτες (πού άναγνωρισμένα είναι προσευτικοί και μαζικά ψηφίζουν τό σοσιαλδημοκρατικό ψηφοδέλτιο) σέ τρεις περιπτώσεις: Μαλάτια (1977), Καχραμανμαράς (1978), Τσορούμ (1980). Η σκηνοθεσία και στίς τρεις περιπτώσεις γενικής δοκιμής έμφυλίου πολέμου, είναι όμοια: κατ' άρχήν οι Γκρίζοι Λύκοι διέδωσαν τήν ψεύτικη είδηση ότι τό Τζαμί τής πόλης πυρπολήθηκε άπό τούς κομμουνιστές. Στή συνέχεια θάλθηκαν νά λεηλατούν τά καταστήματα τών Άλεβιτών και νά κατασφάζουν τόν κόσμο στίς άλεβίτικες συνοικίες. Τό τρομοκρατικό τους σύνθημα ήταν: «Άς χύσουμε τό αίμα τών κομμουνιστών· είναι μιά καλή πράξη. Όποιος σκοτώσει ένα κομμουνιστή θά πάει στόν παράδεισο και τ' άμαρτήματά του θά συγχωρεθούν». Ό άπολογισμός ήταν πάνω άπό 500 δολοφονημένοι, άνάμεσά τους γυναίκες και παιδιά. Δέν έξέρουμε άν αυτοί οι δήμιοι θά πάνε στόν παράδεισο, έξέρουμε όμως σίγουρα ότι δέν πήγαν φυλακή ή άν ποτέ πάνε θά θρούνε εύκολα τή δυνατότητα ν' άποδράσουν.

Ό λόγος του κόμματος

Πώς αυτό τό μικρό κόμμα (ΡΑΝ), πού είχε μόνο τρεις βουλευτές τό 1973, έχει σήμερα 16 και ένα εκατομμύριο ψηφοφόρους και τολμά νά δρά σάν κράτος εν κράτει όντας πάντα ή κύρια πηγή τής οργανωμένης τρομοκρατίας;

Ό μεγαλύτερος αίτιος άναμφίβολα είναι ό Ντεμιρέλ, ό ήγέτης του Κόμματος τής Δικαιοσύνης και σημερινός πρωθυπουργός.

Τό 1968, όταν τά πρώτα στρατόπεδα εκπαίδευσης τών Γκρίζων Λύκων είχαν άρχίσει νά λειτουργούν, ό Ντεμιρέλ, ως πρωθυπουργός, λογάριζε ότι οι όπαδοί και τά δυναμικά μέλη τής άκρας δεξιάς θά μπορούσαν νά έμποδίσουν τήν άνοδο τής άριστεράς στά πανεπιστήμια. Τελικά, όταν έγινε ή πρώτη ένοπλη συμπλοκή άριστερών και δεξιών οι Γκρίζοι Λύκοι έπωφελήθηκαν άπό τήν κάλυψη πού τούς παρείχε ό Ντεμιρέλ και έξοπλίστηκαν. Ό έξοπλισμός τών άριστερών πραγματοποιήθηκε άργότερα και προσευτικά στό βαθμό πού ή τρομοκρατία τής δεξιάς έξογκωνόταν χάρη στήν κάλυψη τής κυβέρνησης. Γιατί, στό μεταξύ, ό Ντεμιρέλ δέν έπαυε νά θεωρεί δικούς του τούς Γκρίζους Λύκους. Καί γιά νά συγκαλύψει τίς δολοφονίες πού διέπρατταν, μονόπλευρα άκόμη τήν έποχή εκείνη, θρασύτατα δήλωνε: «αυτοί οι νεαροί έθνικιστές βοηθούν τίς δυνάμεις τής τάξεως». Έκτοτε ή νοσοτροπία του Κόμματος τής Δικαιοσύνης δέν έχει αλλάξει. Άκόμη και πρόσφατα, μετά άπό τίς σφαγές στό Τσορούμ, ό υπό παραίτηση ύπουργός Έσωτερικών τής κυβέρνησης Ντεμιρέλ πρόβαινε σέ παρόμοιες δηλώσεις.

Ό Ντεμιρέλ έξάλλου, άφού συγκρότησε τό συνασπισμό «Έθνικιστικό Μέτωπο» (1974-1977), στό όποιο συμμετείχε και τό ΡΑΝ του Τσεγκες, έδωσε στόν τελευταίο τή δυνατότητα νά προωθήσει τή διαδικασία εκφασισμού του κρατικού μηχανισμού πού, κατά κάποιο τρόπο, είχε προσωρινά άνακοπεί άπό τήν κυβέρνηση Έτσεβίτ (1977-1979). Τώρα μέ τή νέα κυβέρνηση Ντεμιρέλ ό εκφασισμός επιταχύνεται. Νομιμοποιώντας έτσι τό ΡΑΝ γιά νά διατηρηθεί στήν έξουσία πάση θυσία και προσφέροντάς του σημαντικές παραχωρήσεις, ό Ντεμιρέλ πέτυχε τό ακατόρθωτο: νά διαιρέσει τή χώρα σέ δυό έχθρικά στρατόπεδα, τό «έθνικιστικό» και τό «διεθνιστικό» (έδώ περιλαμβάνει κυρίως τό κόμμα του Έτσεβίτ). Έβαζε δηλαδή σέ πρώτη μοίρα τό κόμμα του και τή μακιαβελική του έξουσία και σέ δεύτερη τή δημοκρατία. Τό κομματικό συμφέρον υπερίσχυε μπροστά στό κράτος δικαίου και τίς θεμελιώδεις έλευθερίες. Περισσότερο άπό τόν Τσεγκες πού δέν είναι παρά πiónι στά χέρια του Ντεμιρέλ και τών «σκοτεινών δυνάμεων», ό άρχηγός του κόμματος Δικαιοσύνης είναι ό πραγματικός άρχιτέκτονας τής «άποσταθεροποιημένης Τουρκίας». Όντας πάντα πιστός στή στρατηγική τής κρίσης» πού άποτελεί τή βάση τής πολιτικής του άπό τό 1964, έφερε τήν Τουρκία στό χείλος τής άβύσσ-

σου. Σήμερα περήφανος γιά τόν εαυτό του καυχίεται γιατί κατάφερε νά κάνει ένα «μεγάλο άλμα πρὸς τὰ μπρός»... γιά νά τήν σώσει.

Στήν Τουρκία τοῦ 1980 ὁ Ντεμιρέλ δέν σταμάτησε νά ἐπαναλαμβάνει στοὺς δημοσιογράφους τὰ ἀκόλουθα λόγια πού δείχνουν τήν ἀσυναγώνιστη ἀνευθυνότητά του: «Μή μου πείτε ὅτι ἡ δεξιά εἶναι ἀνακατωμένη στήν τρομοκρατία». Καί συνεχίζει τόν τρομοκρατικό ἀλλά καί συνάμα ἀποκαλυπτικό τοῦ θαυμασμοῦ του γιά τόν Πινοσέτ λόγο, πού βεβαίως στρέφεται κατά τῆς ἀριστερᾶς: «σπάστε τὰ κεφάλια τους, τὰ χέρια τους, ξεριζώστε τίς γλώσσες τους, ἐξολοθρεύστε τοὺς λησσοσυμμοριτες».

Τί εἶναι ἀκριβῶς ὁ Ντεμιρέλ; Τό ἀτυχο παράδειγμα ἐνός ἀναχρονιστικοῦ φιλελευθερισμοῦ μέ τήν ἐννοια τῆς συνθηκολόγησης τοῦ φιλελευθερισμοῦ ὑπὲρ ἐνός ὀλοκληρωτικοῦ καθεστώτος τῆς δεξιάς; Ἡ μήπως ἡ περίπτωσή του μοιάζει μέ τόν ἰταλικό φασισμό καί τό γερμανικό ναζισμό, παίζει δηλαδή ἕνα παιχνίδι γιά τήν ἐγκαθίδρυση ἐνός «μεταμφιεσμένου φασισμού ἀλά Τούρκα»; Ὅπως καί νά 'χει τό πράγμα, ὁ φιλικός πρὸς τό κόμμα τῆς Δικαιοσύνης τύπος θεωρεῖ τόν Τουρκέσ καί τό ΡΑΝ ὡς φυσικούς συμμάχους τοῦ Ντεμιρέλ. Γιά τήν τουρκική ἀστική τάξη ὅλα τὰ μέσα εἶναι καλά καί ἐπιτρεπτά ἀρκεῖ ἡ ἀριστερά νά μὴν πάρει τήν ἐξουσία. Παντοῦ βλέπουν συνωμοσίες τῆς ἀριστερᾶς, ἀλλά μ' αὐτήν τήν τακτική θέλουν βασικά νά χτυπήσουν τό Δημοκρατικό Κόμμα τοῦ Λαοῦ ('Ἐτσεβίτ). Τό Κόμμα τῆς Δικαιοσύνης, πιστό στίς ἐπιλογές τῆς ἀστικῆς τάξης, νομιμοποιεῖ τό ΡΑΝ καί παρουσιάζεται «ὡς φίλος μέ τόν ἐχθρό τοῦ ἐχθροῦ του». Ἀλλά μέ τό νά ἐξυπηρετεῖ αὐτή τήν ἀρχή τό Κόμμα τῆς Δικαιοσύνης – πού αὐτοχαρακτηρίζεται κόμμα φιλελεύθερο – ἀλλάζει δομικά καί γίνετα ὀλοένα καί περισσότερο φασιστοειδές. Πάνω ἀπὸ τὰ 30% τῆς βάσης του ἔχει πάρει φιλική πρὸς τόν Τουρκέσ στάση, ὅπως ἀλλωστε τό πιστοποιοῦν τὰ ἀποτελέσματα τῶν τελευταίων ἐκλογῶν γιά τήν ἀνάδειξη τῶν ὀργάνων τῆς νεολαίας τοῦ Κόμματος.

'Ἀλλά καί ἡ πολιτική τοῦ 'Ἐτσεβίτ ἦταν μιά πολιτική πριμοδότηση τοῦ κομματικοῦ συμφέροντος. Ὁ Halûk Ulman, κοινοβουλευτικός τοῦ Δημ. Κόμματος τοῦ Λαοῦ καί παλαιός καθηγητής τῶν Διεθνῶν Σχέσεων στή Σχολή Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀγκυρας, σέ φιλική συγκέντρωση ἐπιβεβαίωσε ἀνεπίσημα τό γεγονός αὐτό μέ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Ὅταν ὁ 'Ἐτσεβίτ ἦταν πρωθυπουργός (1977-79) εἶχε τή δυνατότητα νά θέσει ἐκτός νόμου τό ΡΑΝ παραπέμποντας τήν ὑπόθεση στό Συνταγματικό Συμβούλιο. Ὁ φάκελος ΡΑΝ ἦταν ἔτοιμος νά διαβιβαστεῖ, ἀλλά τελικά ὁ 'Ἐτσεβίτ δέν τό ἀποτόλμησε, γιατί σκέφτηκε ὅτι μετά τή θέση ἐκτός νόμου τοῦ ΡΑΝ, τό κόμμα τοῦ Ντεμιρέλ θά ἔπαιρνε ὄλους τοὺς ψήφους του (περίπου ἕνα ἑκατομμύριο). Κι ἀκόμη χειρότερο, μετά τήν πώση του ὁ 'Ἐτσεβίτ γιά νά δικαιολογηθεῖ δήλωσε ὅτι ὁ «φάκελος ΡΑΝ» εἶχε καεῖ σέ μιά πυρκαγιά».

Αὐτό ἦταν τό πιό σοβαρό πολιτικό λάθος τοῦ 'Ἐτσεβίτ. Σκοπός του ἦταν νά διαιρέσει τοὺς ψήφους τῆς Δεξιάς. Καί, ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ μακιαβελικοῦ ὑπολογισμοῦ, τό κόμμα του σήμερα καί ἡ Τουρκική Δημοκρατία πληρώνουν τὰ σπασμένα.

Στό ἐξῆς τὰ στελέχη καί τὰ μέλη τοῦ Δημ. Κόμματος τοῦ Λαοῦ ἔχουν μεταβληθεῖ σέ προτιμητέους στόχους τοῦ ΡΑΝ. Τοὺς τελευταίους δύο μῆνες οἱ Γκριζοὶ Λύκοι δολοφόνησαν ἕνα βουλευτή καί 3 γραμματεῖς διαμερισμάτων (τῶν πόλεων Ἄδανα, Καῦζερί καί Νεβσεχίρ) τοῦ Δ.Κ.Λ. Καί ὁ ὑπουργός Ἐσωτερικῶν τῆς κυβέρνησης Ντεμιρέλ δήλωνε θρασύτατα γιά τὰ τραγικά αὐτά γεγονότα: «αὐτά τὰ στελέχη τοῦ ΔΚΛ δέν ἦταν φυσιολογικοί σοσιαλδημοκράτες». Μ' ἄλλα λόγια εἶναι φυσικό πράγμα νά δολοφονοῦνται «κομμουνιστές», ἢ ὅτι γιά τή δεξιά ἡ σοσιαλδημοκρατία εἶναι συνώνυμη τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἴσορροπία τοῦ τρόμου καί Δούρειος Ἴππος

Μ' αὐτές τίς συνθήκες πολιτικῆς ζωῆς ἡ Τουρκική Δημοκρατία μπορεῖ νά ἐπιζήσει;

Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι θά ἐπιζήσει γιατί αὐτή ἡ κατάσταση εἶναι ἐγκλιματισμένη στή χώρα. Ἄρα, κατ' αὐτούς, μακροπρόθεσμα θά ὑπάρξει ἕνα εἶδος ἰσορροπίας ἀνάμεσα στή δημοκρατία καί τήν τρομοκρατία. Καί τελικά ἡ δημοκρατία θά θριαμβεύσει. Οἱ ὑποστηρικτῆς τῆς ἀποψῆς αὐτῆς χύνουν κροκοδείλια δάκρυα γιά τὰ θύματα τῆς τρομοκρατίας. Ὅπως ὅμως ξέρουμε ὁ κροκοδείλιος δακρύζει ἀφοῦ ἔχει καταβροχθίσει τή λεία του. Ἐννοεῖται ὅτι λεία τους εἶναι ἡ ἴδια ἡ Δημοκρατία. Καί προσπαθοῦν νά καλύψουν τήν ποιοτική ἀλλαγὴ στήν τρομοκρατία τῆς δεξιάς γιά νά ἐπιστεῦσουν τή διαδικασία κατάλυσης τῆς δημοκρατίας, ἐνῶ παράλληλα εἶναι οἱ συνειδητοὶ συνένοχοι τῶν «σκοτεινῶν δυνάμεων» πού ἀποσταθεροποιοῦν τή χώρα. Ξέρουν ὅτι ἡ δημοκρατία εἶναι ἕνα πεδίο ἐξαι-

ρετικά εύνοϊκό γιά τήν ανάπτυξη τής τρομοκρατίας. Ἡ Γερμανική Δημοκρατία τής Βαϊμάρης δέν μπόρεσε νά ἐπιζήσει μέσα στήν τρομοκρατία. Τελικά ὁ ναζισμός ἐπικράτησε, ὄχι χάρις στή δική του δύναμη, ἀλλά ἐξαιτίας τής διάσπασης τής ἀριστερᾶς πού ὀφειλόταν στίς θεωρητικές πλάνες τής III Διεθνούς καί στή συνενοχή τῶν φιλελεύθερων μέ τούς Ναζί πού παρεμπόδιζαν μιά ἐθνική κινητοποίηση γιά τή σωτηρία τής δημοκρατίας.

Σήμερα ἡ κατάσταση στήν Τουρκία μοιάζει πολύ μέ τή Γερμανία τής Βαϊμάρης. Ἡ βαθιά ἀποσταθεροποίηση, οἱ προμελετημένες πολιτικές δολοφονίες, ἡ ὀξεία κοινοβουλευτική κρίση, ἡ χρόνια κυβερνητική ἀστάθεια καί ἡ ὀξύτατη οἰκονομική κρίση εἶναι μερικές πλευρές πού δικαιολογοῦν τή σύγκριση.

Γι' αὐτό, μέσα σ' αὐτές τίς συνθήκες, τό νά μιλάει κανεῖς γιά ἰσορροπία τοῦ τρόμου εἶναι ἀπλοϊκό καί κακόγουστο σόφισμα. Διότι ἡ ἰσορροπία ἀνατρέπεται συνεχῶς υπέρ τῆς Δεξιᾶς. Σήμερα τό νεοναζιστικό κόμμα ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρότατο κίνδυνο γιά τή δημοκρατία. Τό PAN εἶναι ἕνα εἶδος Δούρειου Ἴππου.

Στό ἐπίπεδο τοῦ κράτους καί στά μάτια τῆς ἀστικής τάξης τό PAN ἔχει πλέον νομιμοποιηθεῖ. Εἶναι παρόν σ' ὅλους τούς κρατικούς θεσμούς. Εἶναι ἔτοιμο νά ἀναλάβει τόν πολιτικό ρόλο πού ἡ μπουρζουαζία θά ἦταν διατεθειμένη νά τοῦ ἐμπιστευθεῖ, πλάι στό κόμμα τῆς Δικαιοσύνης καί μάλιστα βραχυπρόθεσμα.

Ἔτσι μπροστά σ' αὐτό τό ἀπροκάλυπτο θέατρο θά ἦταν τερατώδης ἀπλοϊκότητα νά παρουσιάζει κανεῖς τήν τρομοκρατία τῆς «ἀριστερᾶς» σάν κύριο ἀντίπαλο. Θά ἦταν μιά ἱστορική πλάνη πολύ βαριά. Βεβαίως ἕνας ἀριστερός πρέπει νά ἀρνεῖται κάθε εἶδους τρομοκρατία, οἰουδήποτε χρώματος. Διότι τό νά προσπαθεῖ κανεῖς νά καταστρέψει τό δημοκρατικό σύστημα μέ τήν τρομοκρατία (τήν ὀνομαζόμενη «κόκκινη») ἔχει ἕνα μόνο στόχο: τήν ἐγκαθίδρυση ὀλοκληρωτικοῦ καθεστώτος. Ὅπως ἔλεγε ὁ Καμύ, ἕνας διανοούμενος ἔχει καθήκον ν' ἀρνεῖται κάθε ὀλοκληρωτισμό, εἴτε τῆς δεξιᾶς εἴτε τῆς ἀριστερᾶς. Σήμερα ἡ ἀριστερά, στό σύνολό της, ὀφείλει νά καταδικάσει τήν τρομοκρατία, τήν ὀνομαζόμενη τῆς «ἀριστερᾶς».

Ἐπὶ αὐτό, ὅπως καί ἄλλοι λόγοι, ἄς ποῦμε «πρακτικοί». Ἀπό ποιοτική ἀποψη ἡ ἄκρα ἀριστερά εἶναι ἀδύνατο νά ἰσοφαρίσει τήν ἄκρα δεξιά. Πρῶτον γιατί τό PAN συμμετέχει στήν ἐξουσία καί εἶναι μῆμα τῆς κυβερνητικῆς λειτουργίας. Δεύτερο, χάρις τῶν στελεχῶν πού κατάφερε νά τοποθετήσῃ μέσα στόν κρατικό μηχανισμό, καί συνεχίζει νά τοποθετεῖ μέ τήν κάλυψη τοῦ Ντεμιρέλ, ἔχει γίνει κράτος ἐν κράτει. Τρίτο εἶναι ὑποψήφιο νά κερδίσει μαζί μέ τό Κόμμα τῆς Δικαιοσύνης τίς ἐπόμενες βουλευτικές ἐκλογές, τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1980. Οἱ Γκρίζοι Λύκοι μεταμφιεσμένοι σέ Δούρειο Ἴππου παραμονεύουν νά κατασπαράξουν τή λεία τους.

Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ἐπίσης, χωρίς ὅμως νά χάσουμε ἀπό τά μάτια μας τό «νόμιμο» PAN πού ἀποτελεῖ τόν κύριο κίνδυνο, ὅτι ὑπάρχουν τά «αὐτόνομα κέντρα» τῆς τρομοκρατίας πού παίζουν μεγάλο ρόλο στήν ἀποσταθεροποίηση τῆς Δημοκρατίας. Συνεπῶς εἶναι ἀδύνατο νά ὑπάρξει μιά ρεαλιστική ἀνάλυση τῆς «στρατηγικῆς τοῦ τρόμου» ἄν παίρνομε ὑπόψη μόνο τό ἐπίσημο PAN. Χωρίς θέβαια νά πῆσουμε στήν παγίδα τῶν σχηματισμῶν καί τῶν μανιχαϊστικῶν διχοτομιῶν εἶναι σχεδόν βέβαιο ὅτι ἡ «ἀποσταθεροποίηση» τῆς Τουρκίας καθοδηγεῖται τόσο ἀπό τήν CIA ὡς καί ἀπό τήν KGB. Ἀλλά ποιοτικά ἡ ἀνάμειξη τῆς CIA εἶναι πολύ πῶς σημαντική διότι πραγματοποιεῖται μέσα ἀπό κρατικούς θεσμούς ὅπως οἱ «ἀντι-ανταρτικές» ὑπηρεσίες πού λειτουργοῦν στό πλαίσιο τοῦ στρατοῦ καί ἀποτελοῦν κράτος ἐν κράτει.

Ὅταν ὁ Ἐτσεβίτ ἦταν πρωθυπουργός προσπάθησε νά ἀποκαλύψει αὐτή τήν κατάσταση, πράγμα πού κατέληξε σέ πλήρη ἐποτυχία. Αὐτές οἱ «σκοτεινές δυνάμεις», ἐναντίον τῶν ὁποίων εἶναι ἀγνωστο ποιά τακτική θά πρέπει νά δοκιμασθεῖ γιά νά ἀντιμετωπιστοῦν ἀποτελεσματικά, εἶναι σχεδόν ἀλάνθαστες καί ἀσυναγώνιστες στίς τρομοκρατικές τους ἐπιδόσεις. Συνεπῶς ὁ ἀνταγωνισμός στό ἐσωτερικό τῆς Τουρκίας τῶν μεγάλων δυνάμεων, μέ τή μεσολάβηση ἐνδιάμεσων ντόπιων ὁμάδων, καθιστᾶ τό πρόβλημα τῆς τρομοκρατίας ἀκόμη πῶς σύνθετο κι ἀκόμη πῶς δισηπλύτο.

Πύρρεια νίκη

Ὅστόσο στή σημερινή κατάσταση δέν λείπουν ἐκεῖνοι πού προτείνουν διάφορα γιαιτροσόφια γιά νά ἀνακοπεῖ ἡ τρομοκρατία. Καί εἶναι τόσο πολλὰ ὥστε ὁ μέσος ἄνθρωπος τά χάνει κυριολεκτικά μπροστά σ' ὅλους αὐτούς τούς θαυματοποιούς πού κραδαίνουν τό μαγικό τους ραβδί.

Τό πῶς καθαρό φάρμακο τό προτείνει ὁ Τοκέρ, δημοσιογράφος καί γεροϋσιαστής, ἕνα εἶδος Ἴνουνου, πού ὑποστηρίζει ἀκατάπαυστα τό σχηματισμό ἑνός συνασπισμοῦ ἐθνικῆς ἐνότητας τοῦ Δημο-

κρατικού Κόμματος και του Κόμματος της Δικαιοσύνης. Παρά τις δομικές αλλαγές - δηλαδή τον έκφασισμό του κόμματος της Δικαιοσύνης - ο Τοκέρ δεν κατάφερε να ξεκολλήσει από την έμμονη ιδέα του. Μάλιστα μέσα στην απελπισία του έφτασε να καταγγείλει όλους όσοι δεν αποδέχονται την πρότασή του για τον Έθνικό Συνασπισμό ότι είναι κομμουνιστές και πράκτορες της ΕΣΣΔ. Αυτή η φημισμένη για την αμερικανοφιλία της προσωπικότητα, βασιλικότερη του βασιλέως, ελπίζει να γίνει ο ανάδοχος της εμπιστοσύνης του Λευκού Οίκου μετά τη δολοφονία του Νιχάτ Έρίμ (παλιός πρωθυπουργός την εποχή της δικτατορίας του 1971). Έδώ και χρόνια λέγεται ότι συνεργάζεται στενά με τη CIA. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά;

Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής διόλου δεν σκέπτονται να σώσουν την Τουρκία. Έπιδιώκουν, αντίθετα, χάρη στον προτεινόμενο Έθνικό Συνασπισμό να επισπεύσουν τη διάσπαση του κόμματος του Έτσεβίτ. Οι 60 βουλευτές που ανήκουν στην αριστερά πτέρυγα του ΔΚΑ - που οι απόψεις τους μοιάζουν με του CERES του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος - ενοχλούν αφάνταστα τη δεξιά και την τουρκική αστική τάξη. Αν τα δυο μεγάλα κόμματα συνασπιστούν δεν θα ήταν αδύνατο, σκέφτονται, να τα διασπάσουν, άρα να εξαγνίσουν «ιδεολογικά» τό Δημοκρατικό Κόμμα του Λαού.

Τό δεύτερο γιατροσόφι που προτείνεται είναι η υπερψήφιση αντιτρομοκρατικών νόμων. Χάρη σ' αυτούς, υποστηρίζουν πολλοί, η τρομοκρατία θα εκλείψει.

Όστόσο για να είναι αποτελεσματικοί οι αντιτρομοκρατικοί νόμοι πρέπει οι πολιτικοί ηγέτες να αλλάξουν ριζικά νοοτροπία. Για την ώρα κάτι τέτοιο δεν μοιάζει πιθανό. Έτσι αν τέτοιοι νόμοι ψηφιστούν δεν πρόκειται να προκύψει κανένα θετικό αποτέλεσμα. Αντίθετα θα ευνόησουν τη μεγαλύτερη ανάπτυξη της τρομοκρατίας, αν παράλληλα δεν εφαρμοστεί μία νέα οικονομική πολιτική. Διότι οι βαθύτερες αιτίες της τρομοκρατίας θρίσκονται στην κοινωνικοοικονομική πτώχευση του συστήματος. Η Τουρκία γνωρίζει μία οικονομική κρίση χωρίς προηγούμενο, με τέτοια χαρακτηριστικά, που επιτρέπουν να την εντάξει κανείς στον Τρίτο Κόσμο. Ήδη από τό 1977 βρίσκεται σέ χρεοκοπία και ζει μέρα τή μέρα, καλύτερα ψευτοζει, ενώ η δυτική βοήθεια έρχεται μέ τό σταγονόμετρο.

Μερικοί αριθμοί άρκοουν για να δείξουν τό οικονομικό αδιέξοδο: Ένας λογαριασμός πετρελαίου της τάξης τών 4 δισ. δολ. εξαγωγικό εμπόριο που δεν ξεπερνά τά 2,5 δισ. δολ., δηλαδή δεν φτάνει να καλύψει ούτε τις εισαγωγές πετρελαίου. Έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου πάνω από 3 δισ. δολ. πληθωρισμός καλπάζων που ξεπερνά τό 100%. τό βάρος του εξωτερικού χρέους ξεπερνά τά 20 δισ. δολ. μόνο ή πληρωμή τών τόκων αυτού του χρέους αντιπροσωπεύει τά 30% του εθνικού εισοδήματος, και για τό 1983-1985 υπολογίζεται ότι θα αντιπροσωπεύει τό 65%. Η Τουρκία που τό διάστημα 1960-1977 είχε μία μέση ετήσια ανάπτυξη 4,1% σήμερα γνωρίζει μηδενική ανάπτυξη.

Σ' όλα αυτά τό οικονομικά δεδομένα πρέπει να προστεθεί μία δημογραφική ανάπτυξη της τάξης του 2,5%, αστυφιλία χωρίς προηγούμενο που θα μπορούσε να όνομασθεί «χωριατοποίηση» τών πόλεων. Οι άνεργοι είναι τό 15% του ενεργού πληθυσμού ενώ ή χωρίς προηγούμενο προλεταριοποίηση και ό πληθωρισμός έφεραν την εξαφάνιση τών μεσαίων στρωμάτων. Τέλος παρατηρείται ριζική αλλοίωση της κουλτούρας τών νέων γενεών που θρίσκονται σέ πλήρη αναντιστοιχία μέ τό αρχαϊκό πολιτικοοικονομικό σύστημα.

Όταν υπάρχει μία κατάσταση σαν της Τουρκίας δεν είναι δυνατό να παλέψει κανείς εναντίον της τρομοκρατίας ακολουθώντας τό παράδειγμα και τις μεθόδους της Όμοσπονδιακής Γερμανίας. Η Βόννη κέρδισε τον αντιτρομοκρατικό άγώνα «αυτοκτονώντας» τούς κρατούμενους του Μανχάιμ. Αλλά στην Τουρκία δεν θα μπορεί να υπάρξει τέλος στις «προμελετημένες αυτοκτονίες» γιατί ή μαζική βάση της τρομοκρατίας είναι πολύ πλατιά. Μπορεί κανείς να παλέψει ενάντια στά έλη σκοτώνοντας τά κουνούπια;

Τό τρίτο γιατροσόφι που προτείνεται προβάλλεται από τή φιλελεύθερη δεξιά, από τό δίμηνο περιοδικό *Forum*. Η επιθεώρηση αυτή δημοσίευσε πρόσφατα μία πρόταση συνταγματικής αναθεώρησης που είναι πιστή αντίγραφή του γαλλικού Συντάγματος της 5ης Γαλλικής Δημοκρατίας. Ο Γιαλσίν, άρχισυντάκτης του *Forum* και καθηγητής τών πολιτικών επιστημών στην Άγκυρα, θεωρεί ότι πρέπει να εγκαθιδρυθεί ή δημοκρατική έξουσία γιατί νομίζει ότι αυτό είναι που κυρίως λείπει στην Τουρκία. Πιστεύει ότι ή εφαρμογή του περιβόητου άρθρου 16 του γαλλικού Συντάγματος του 1958 θα άρκουσε να εξαλείψει την τρομοκρατία. Ός προς την Γαλλία, τό άρθρο αυτό, που τό περιεχόμενό του βρίσκεται σέ θεμελιακή αντινομική αντίθεση μέ τό δημοκρατικό θεσμό, άποτελεί παρά ταύτα ένα είδος έξαιρέσης στην άσκηση τών έξουσιών του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας. Ένώ στην περίπτωση της Τουρκίας ή έξαιρέση θα γίνει κανόνας, διότι ό πρόεδρος της Δημοκρατίας θα κυβερνά τή χώρα για μία άπερίοριστη διάρκεια βασισμένος άποκλειστικά στις έξαιρετικές έξου-

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

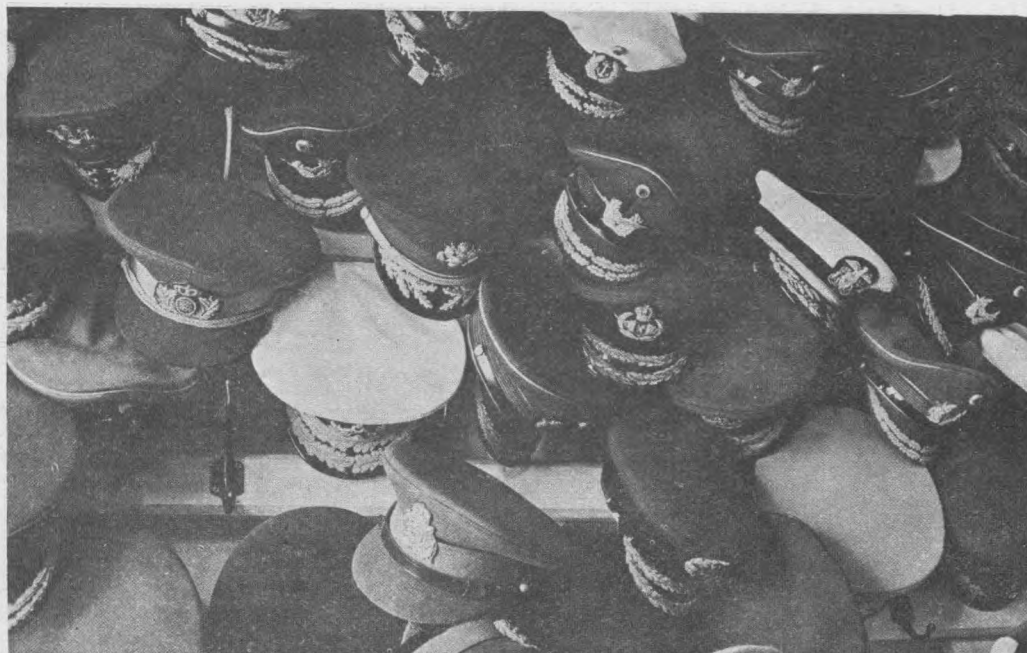
σίες εωστού εξαλειφτεί ή τρομοκρατία. Έπομένως, ή εύχή νά εγκαθιδρυθεί ή δημοκρατική άρχή εξαφανίζεται μπροστά σέ μιά «δημοκρατική δικτατορία» δεδομένου ότι ή εφαρμογή του άρθρου 16 στην τουρκική έκδοχή του θά δώσει στον Πρόεδρο τής Δημοκρατίας νόμιμες, συνταγματικές δικτατορικές εξουσίες.

Όλα αυτά τά γιατροσόφια στην πραγματικότητα υπόσχονται πύρρειες νίκες καί τά αποτελέσματά τους θά είναι καταστροφικά. Έξάλλου τό νά ποντάρει κανείς σέ μιά άποσύνθεση τής κατάστασης, είτε τό θέλουμε είτε όχι θά έχει σαν αποτέλεσμα τήν πριμοδότηση του φασισμού πού παράνομα βασιλεύει στην Τουρκία. Ίσως ή τρομοκρατία άποβεί ένας κοινός τόπος, ίσως ένταχθεί στην καθημερινότητα αλλά τό ανθρώπινο κόστος θά είναι πολύ μεγάλο. Ήδη οι «φρόνιμοι» φεύγουν γιά τήν Ευρώπη ή τίσ ΗΠΑ, φοβούμενοι τίσ άπόπειρες δολοφονίας. Καί άναρωτιέται κανείς άν τό καθεστώς αυτό είναι δημοκρατικό λαμβανομένου υπόψη ότι ό άνθρωπος δέν άπολαμβάνει τά θεμελιακά του δικαιώματα καί πάνω άπ' όλα τό δικαίωμα στή ζωή.

Είναι άνώφελο «νά περιμένουμε τόν Γκοντό», στο βαθμό πού ή πολιτική τάξη δέν αλλάξει άποψη γιά τό κράτος καί όχυρώνεται στην υπάρχουσα κατάσταση άδιαφορώντας γιά τό κόστος τής στάσης της. Άρα, βραχυπρόθεσμα, είναι άπλοϊκό νά λογαριάζει κανείς ότι θά υπάρξει εξαφάνιση των τρομοκρατιών. «Μαγική ράβδος» δέν υπάρχει. Στην σημερινή Τουρκία οι έξουσίες μπορούν νά υποσχεθούν, όπως έλεγε ό Τσώρτσιλ, μόνο τό αίμα, τά δάκρυα καί τό θάνατο. Ή δεξιά τό επιδιώκει συνειδητά. Όσο γιά τήν άριστερά είναι πολύ δύσκολο ή πολύ άργά νά κυριαρχήσει στην κατάσταση.

Άλλά πού θά πάει αυτή ή κατάσταση; Ό Ulman (σοσιαλδημοκράτης) θεωρεί ότι ό άνοιχτός εμφύλιος πόλεμος είναι άναπόφευκτος. Θά είναι βραχύς αλλά ιδιαίτερα αίματηρός χωρίς νά είναι δυνατό νά προβλεφθούν οι συνέπειές του. Άλλά ό,τι κι άν συμβεί άκόμη, κι άν αύριο ή Τουρκία θά έχει ξεπεράσει τό άδιέξοδό της μέσα άπό, ποιός ξέρει, ποιές περιπέτειες, «όλα θά έχουν λησμονηθεί καί τίποτε δέν θά έχει διορθωθεί», όπως λέει καί ό Μίλαν Κούντερα.

Αύγουστος 1980
μετάφραση Δ. Μηλιάκη

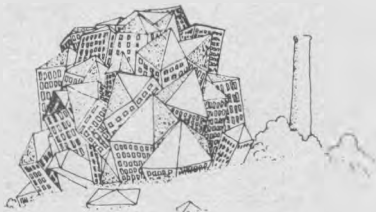
ΑΤΕΛΗ ΣΤΕΓΑΣΤΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

του Δ.Α. Φατούρου

Έξουσία και χώρος,
κάποιες ίσως
καθοριστικές σχέσεις

Η έμπορευματική κατοικία του μικρού και μεσαίου εισοδήματος, αυτή που έχει πλημμυρίσει τις μικρότερες και μεγαλύτερες πόλεις του ελληνικού χώρου, είναι μία πολύ χαρακτηριστική περίπτωση του τρόπου που διαμορφώνεται το κτισμένο περιβάλλον. Μπορεί να δείξει πρακτικά και άμεσα πώς το κτισμένο περιβάλλον από τη μία μεριά είναι αποτέλεσμα κοινωνικοοικονομικών σχέσεων και από την άλλη συμβάλλει, θετικά ή αρνητικά, και με διαφορετικούς βαθμούς, στις διανθρώπινες σχέσεις, στις σχέσεις εξουσίας και χρήστη, στις κοινωνικοπολιτιστικές συνθήκες. Την τελευταία αυτή αντίστοιχία θεωρώ πολύ χρήσιμο να γίνεται φανερή σε εφαρμοσμένες και συγκεκριμένες περιπτώσεις χωρίς γενικόλογες αναφορές. Τέτοιες περιπτώσεις θα προσπαθήσω να παρουσιάσω με συντομία. Θα περιορισθώ σε περιπτώσεις-παραδείγματα που αφορούν ειδικά στις χρήσεις, τις σχέσεις τους και την διατύπωσή τους στο χώρο. Δεν θα συζητήσω την αντιληπτική οργάνωση όπως η οπτική και η χωρική¹ αν και ο ρόλος της φαίνεται να είναι το ίδιο σοβαρός σ' αυτή την αντίστοιχία.

Δεν θα συζητήσω γενικότερες σχέσεις, όπως τη θέση της κατοικίας αυτής στον ιστό της πόλης, και την αναλογία ατόμων σε επιφάνεια ή σε χώρους, ούτε το πρόβλημα της πολυκατοικίας ανεξάρτητα από την εισοδηματική της κατάταξη. Θα περιοριστώ σε ελλείψεις και άλλες δυσλειτουργίες που παρουσιάζονται

1. Βλ. γι' αυτές τις διακρίσεις και τις συσχετίσεις τους, Φατούρος, Δ. Α., 'Οργάνωση του χώρου και γεωμετρική οργάνωση - Σημειώσεις μαθημάτων, Θεσσαλονίκη 1979 και Φατούρος, Δ. Α «'Από το κενό στο χώρο», στο Boglund - Λαγοπούλου, Karin (έπιμ.) Σημειωτική και Κοινωνία, 'Αθήνα: 'Οδυσσέας 1980.

στην ίδια την κατοικία του μικρομεσαίου εισοδήματος και στις σχέσεις της με το πιο άμεσο περιβάλλον της.

Η έμπορευματική αυτή κατοικία, βασισμένη στη μικρή ατομική ιδιοκτησία, είναι ή γνωστή επιχειρηματική διαδικασία της πολυκατοικίας με την αντιπαροχή. Είναι ή πολυκατοικία των τεσσάρων ή πέντε ορόφων συνήθως ή και μικρότερη, στις περιοχές χαμηλού εισοδήματος, στις παρυφές των πόλεων και άλλου, αλλά και ή πολυκατοικία των έξι ή επτά ορόφων μέσα στις πόλεις στις περιοχές κύρια μικρομεσαίου εισοδήματος.

Τό μεγαλύτερο μέρος από αυτές τις κατοικίες, αν όχι όλες, αν και μοιάζουν ότι είναι ολοκληρωμένες εκπληρώσεις ατομικής και κοινωνικής ζωής, δεν είναι. Αυτό που προσφέρουν δεν είναι κατοικία, είναι *στέγαστρο* που τό όνοματίζουν κατοικία. Αυτή είναι μία ριζική διαφορά. Είναι στέγαστρα για πολύ περιορισμένες χρήσεις ή, με άλλους όρους, για μικρό μέρος από τις ατομικές και ομαδικές ανάγκες. Αυτό διαπιστώνεται σε μία σειρά από τά χαρακτηριστικά αυτών «των κατοικιών»:

Δέν έχουν την κατάλληλη τεχνική ύποδομή, π.χ. αποχετεύσεις. Δέν έχουν την κατάλληλη κατασκευή, δηλαδή αυτή που ανταποκρίνεται στις χρήσεις και στις ειδικές συνθήκες, π.χ. στο κλίμα, στα ύλικά που διατίθενται, στο ποιοτικό επίπεδο των τεχνικών της κατασκευής. Δέν έχουν την κατασκευή που νά μπορεί νά πραγματοποιηθεί εύκολα και λιγότερο ή περισσότερο φτηνά αλλά και νά συντηρηθεί εύκολα, νά μήν έχει γρήγορα ανάγκη από μικροεπισκευές. Άλλά δέν ανταποκρίνονται ούτε στο κρίσιμο ρόλο τους ως κατοικίας:

Δέν έχουν τις εξυπηρετήσεις που χρειάζεται μία μικρή ή μεγάλη οικογένεια. Τά δωμάτια έχουν συχνά ένα παράθυρο σε κακό προσανατολισμό και όταν ακόμη θά ήτανε δυνατό νά έχουν και άλλο παράθυρο. Έχουν κρύο τό χειμώνα ή ζέστη τό καλοκαίρι. Δέν έχουν διόλου ρεύμα αέρα, που θά ρύθμιζε εύκολα και χωρίς δαπάνες λειτουργίας τή θερμοκρασία, τήν υγρασία και τόν άερισμό.

Οί κουζίνες δέν έχουν διόλου φώς και άερισμό ή έχουν ελάχιστο. Δέν έχουν υπαίθρια μικρή περιοχή για τή «λάτρα», για όλα όσα έχει ανάγκη τό «εργαστήριο-κουζίνα», σκουπίδια, άχρηστα αντικείμενα, κρέμασμα μικρορουχών κτλ.

Τά μπαλκόνια, στή καλύτερη περίπτωση με πλάτος ένα μέτρο ή κάτι τέτοιο, δέν επιτρέπουν στους κατοίκους νά καθήσουν στο υπαίθριο, άνοικτό ή σκεπασμένο, στους κατοίκους μάλιστα ενός τόπου τής Άνατολ. Μεσογείου..., τούς αναγκάζουν νά κάθονται σε παράταξη, δέν μπορούν έτσι νά συζητήσουν, νά κοιταχθούν, νά επικοινωνήσουν. Στις περιπτώσεις που τό πλάτος τους είναι μισό μέτρο δέν εξυπηρετούν ούτε τις βοηθητικές χρήσεις (όπως λέγονται, ή άλλως τις υποχρήσεις) για τις όποιες προορίζονται. Ένώ χρειάζεται χώρος για ταξινόμημένη αποθήκευση, λιγότερο ή περισσότερο περιορισμένου χρόνου ή και για μακροχρόνια και μόνιμη, ή θέση τους και οί διαστάσεις τους όχι μόνο δέν τούς επιτρέπουν κατανομές περιοχών και γενικά εύχρηστη διάταξη αλλά δέν τούς επιτρέπουν ούτε νά καθαρίζονται.

Δέν έχουν χώρο για τά παιδιά στο ίσόγειο ή σε κάποιο άλλο χώρο. Είναι γνωστό ότι στα μπαλκόνια μπαίνει συρματόπλεγμα και εκεί «παίζουν» τά παιδιά.

Τό ίδιο άρνητικές είναι και οί συνθήκες από τή σχέση τής κατοικίας με τά αυτοκίνητα. Στις πιο τυπικά άστικές περιοχές τά αυτοκίνητα σταθεύουν στο πεζοδρόμιο τής κατοικίας, σκεπάζουν παράθυρα, έμποδίζουν τόν πεζό.

Οί εξυπηρετήσεις τής γειτονιάς, για τή συλλογική ζωή και για τις ατομικές ανάγκες, όχι μόνο δέν αντιμετώπιζονται αλλά αντίθετα είναι σε τέτοια κατάσταση ώστε δημιουργούν άρνητικές συνθήκες. Τυπικό παράδειγμα: Δέν υπάρχει περιοχή με πράσινο ή αν υπάρχει κάποια πρόδλεψη, ό χώρος είναι «άγριος», άδιαμόρφωτος, και λιγότερο ή περισσότερο βρωμικός. Η κατάσταση αυτή στην κλίμακα τής γειτονιάς δέν μπορεί νά εξισορροπηθεί από τήν ποσότητα και τήν ποιότητα του υπαίθριου χώρου στή μεγαλύτερη κλίμακα, αφού όπως είναι γνωστό οί υπαίθριοι χώροι π.χ. στην Άθήνα και στή Θεσσαλονίκη είναι μόνο 3% ενώ τό λιγότερο θά έπρεπε νά είναι 12%. Άκόμη και οί οργανωμένοι οικισμοί, όπου ή ευθύνη του Κράτους είναι ακόμη πιο άμεση και πιο εύκολα φανερή, δέν έχουν τις κοινωνικές εξυπηρετήσεις που συγκροτούν τελικά ένα κοινωνικά οργανωμένο χώρο, δηλαδή κάνουν πόλη. Ό χώρος για νά παίξουν τά παιδιά ή δέν υπάρχει ή αν υπάρχει δέν είναι διαμορφωμένος. Άντίθετα είναι εγκαταλελειμμένος και λίγο ή πολύ βρωμικός ή καταλαμβάνεται από άλλες χρήσεις, γίνεται π.χ. στάθμευση αυτοκινήτων όπως στον οικισμό «Άξιός» στή Θεσσαλονίκη. Τά αυτοκίνητα μάλιστα στην περίπτωση αυτή είναι τεράστια φορτηγά. Τά ίδια συμβαίνουν και με τήν περιοχή για πράσινο.

Στις άτέλειες τής ίδιας κατηγορίας, δηλαδή σε έλλειψεις και παραλείψεις κρατικής μέριμνας, όφείλεται μία άλλη δυσλειτουργία του χώρου: Στις σχέσεις κατοικίας και έμπορικων επιχειρήσεων, βιοτεχνιών κ.ά. Παραδείγματα είναι ή αυθαίρετη χρησιμοποίηση από μικρότερες ή μεγαλύτερες επιχειρήσεις, όπως συνεργεία αυτοκινήτων και έμπορικά καταστήματα αυτοκινήτων, δημοσίων χώρων των προορίζονται για ανάγκες τής κατοικίας και των πεζών, όπως είναι τό πεζοδρόμιο και μέρος του δρόμου.

Στις συνθήκες αυτές που δημιουργούνται από τις έλλειψεις κρατικές ρυθμίσεις ή από τις παραχωρήσεις τής έξουσίας σε ιδιωτικές έμπορευματικές και κερδοσκοπικές προτεραιότητες, πρέπει νά προστεθούν και συνέκτιμηθούν και αυτές που άφορούν τις ευρύτερες πολεοδομικές ρυθμίσεις. Δύο τυπικές περιπτώσεις είναι:

Πρώτη, ή άλλαγή των δρων δόμησης, που μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα δίνει μεγαλύτερα ποσοστά κάλυψης, περισσότερους ορόφους κ.λπ., δηλαδή μεγαλύτερη έμπορευματοποίηση του χώρου.

Δεύτερη, ή χάραξη και κατασκευή δρόμων μεγάλης κυκλοφορίας χωρίς νά λαμβάνεται υπόψη τό σύνολο των κοινωνικών αναγκών που προσδιορίζουν τή λειτουργία ενός δρόμου, όπως απομόνωση των ρυπάνσεων, ήχου και άτμόσφαιρας, έξασφάλιση τής κίνησης των πεζών κ.ά. Αυτό διαπιστώνεται σε δρόμους έξω από τήν πόλη και μέσα σε κάποιο μικρό οικισμό, όπως στή Νέα Φιλαδέλφεια και στή Λεωφόρο Άθηνών στην Άθήνα, και στον «Φοίνικα» στή Θεσσαλονίκη, αλλά και σε δρόμους μέσα στο κέντρο τής πόλης, όπως στή Λεωφόρο Μεγάλου Άλεξάνδρου στή Θεσσαλονίκη. Είναι ένδεικτικό ότι ακόμη και μετά τή διαπίστωση των άρνητικών χαρακτηριστικών αυτών

τών δρόμων δεν εκφράζεται δημόσιο ενδιαφέρον για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούν στη στοιχειώδη ποιότητα της καθημερινής ζωής.

Τά χαρακτηριστικά της ίδιας της κατοικίας (ή της «κατοικίας») και της περιοχής της, συσχετίζονται τό ένα με τό άλλο και συσσωρεύονται σε συνθήκες, εντυπώσεις και σχέσεις. Διαμορφώνουν τελικά τό κτισμένο περιβάλλον με καταστάσεις ζωής διαφορετικές απ' ό,τι ζητάει ή κατοικία.

Κατοικία-στέγαστρο όπως την περιέγραψα, χωρίς τή θετική δημιουργική εκπαιδευτική δυνατότητα πού δίνει ή ποιότητα του χώρου, αντίθετα με τις αρνητικές συνθήκες και τήν υποβαθμισμένη ποιότητα της συγκρότησης και του εξοπλισμού και της ίδιας της κατοικίας και της γειτονιάς, είναι μία πραγματικότητα του περιβάλλοντος, πού παίζει έναν ιδιαίτερα σοβαρό ρόλο στις διανθρώπινες σχέσεις, στην ανθρώπινη κοινότητα, στη στάση και στις προθέσεις των νέων, στις επιλογές τους, στις ικανότητές τους²,

2. Τήν έπιρροή της πύλης ιδιαίτερα στους νέους έπισημαίνει χαρακτηριστικά ό D. Harvey, *Social Justice and the city*, London: Arnold 1973 (σελ. 310).

στη διαμόρφωση του πολιτισμού του τόπου. Από τά αποτελέσματα αυτής της πραγματικότητας του περιβάλλοντος δέν θά συζητήσω αυτό πού είναι άμέσως φανερό, ότι δέν ικανοποιούνται οι ανάγκες για τίς όποιες κατασκευάζεται ή κατοικία, όρισμένες μάλιστα από τίς όποιες είναι στοιχειώδεις, έτσι ώστε ή ζωή στό σπίτι και στη γειτονιά γίνεται από δύσκολη ως στερητική. Θά προσπαθήσω νά έξηγήσω και νά δείξω δύο άλλες πλευρές πού δέν είναι νομίζω φανερές εύκολα.

1. Διαμορφώνεται ένα σύνθετο κοινωνικοπολιτισμικό φαινόμενο πού έχει ιδιαίτερη κοινωνική σημασία: Προκαλείται μία επικίνδυνη σύγχυση όταν προβάλλεται ότι ό έσωτερικός μετανάστης ή οικογένεια χαμηλού εισοδήματος απέκτησε κατοικία ή όταν, ακόμη χειρότερα, ό ίδιος ό χρήστης, ό κάτοικος του σπιτιού, νομίζει ότι απέκτησε κατοικία, ενώ αυτό πού απέκτησε δέν είναι κατοικία. Είναι ένα στέγαστρο πολλές φορές και αυτό άτελές. Αυτή ή σύγχυση είναι μία παγίδα. Δίνει έξωτερικά κάποια ίχνη, κάποιες «εικόνες» κατοικίας, παράθυρα, πόρτες, λουλούδια ίσως. Μεταφέρονται ακόμη και «εικόνες» μιας άλλης κατηγορίας, πού δέν συζητώ εδώ, αυτές πού θέλουν νά δηλώσουν ένα ψηλότερο οικονομικό επίπεδο³ και επιτείνουν τήν σύγχυση. Δίνει λοιπόν ίχνη κατοικίας, αλλά δέν δίνει κατοικία, όπως είναι ό πραγματικός της ρόλος. Είναι μία έπιγραφή κατοικίας και όχι μία πραγματικότητα κατοικίας. Έτσι παρασύρει και τόν ίδιον τόν πληθυσμό στην έντύπωση ότι εκπληρώνονται οι ανάγκες του, και δίνει τή δυνατότητα στό κράτος νά όνοματίζει αυτά τά άτελή στέγαστρα άνταπόκριση στις οικιστικές ανάγκες. Αυτή δέβαια ή «πρόταση» του κράτους δέν γίνεται άποδεκτή από τούς χρήστες της ούτε σε όλη της τήν έκταση πάντοτε, ούτε σε όλα της τά σημεία. Η σύγχυση όμως προκαλείται: Η κατοικία στό σύνολό της, στην ταυτότητά της και ή διαπίστωση των αναγκών βρίσκονται σε άσάφεια ή και σε άποπροσανατολισμό.

Έδώ ό άρχιτέκτονας πού έχει συνειδητοποιήσει τό έργο του, μπορεί νά συμβάλλει σοβαρά στην κατανόηση και άποκάλυψη της πραγματικότητας.

2. Η άπουσία χώρων για βασικές δημόσιες έξυπηρετήσεις και κρατικών κανονισμών πού νά κατοχυρώνουν βασικούς παράγοντες της ποιότητας της ζωής, δηλώνουν τήν άπουσία ή/ και τήν άρνητική στάση της δημόσιας, της κρατικής εϋθύνης και τήν έλλειψη ενδιαφέροντος για τόν πολίτη. Η άνοχή αντίστοιχα της πολιτείας στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και τή δυσλειτουργία του χώρου, από τή μικρή ως τή μεγάλη κλίμακα, εκφράζει και τήν άνοχή της ή και τήν ένίσχυση της στην έμπορευματική ιδιωτική δραστηριότητα και τήν έλλειψη ελέγχου πού θά χρειαζόταν για νά άνταποκριθεί στις ανάγκες της ατομικής ζωής. Αναθέτει έτσι έμμεσα ή Πολιτεία, ή άρχουσα δηλαδή πολιτική έξουσία, στό κάθε άτομο ή στη μικρή κοινωνική ομάδα, νά αντιμετώπισει και νά λύσει μόνη της μέ όποιο τρόπο μπορεί, ακόμη και ύπερβαίνοντας, παρακάμπτοντας ή έξαπατώντας τή Πολιτεία, τά

3. Βλάχος, Ξ., Κατοικία και κοινωνικές τάξεις στον ελληνικό άστικό χώρο, στό Φατούρος, Δ. Α., Λ. Παπαδόπουλος, Β. Τεντοκάλη (έπιμ.) *Μελέτες για τήν κατοικία στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής 1979.

προβλήματα του. Καί βέβαια οί φίλες κοινωνικές ομάδες, ταξικές ή έκλογικής πελατείας, μπορούν μέ άλλες δυνατότητες νά χειρισθούν αυτή τήν «ανάθεση».

Συχνά μάλιστα ή Πολιτεία ακόμη και άμεσα αναθέτει τήν αντιμετώπιση τών ελλείψεων και γενικά τών προβλημάτων τής ποιότητας τής ζωής στά άτομα και τίς κοινωνικές ομάδες. Ζητάει νά αναλάβουν αυτά τή φροντίδα τής συντήρησης π.χ. μιās περιοχής, νά «συνεργασθούν» μαζί τής, νά μή σταθμεύουν σ' αυτή ή τήν άλλη θέση τά αυτοκίνητά τους, νά προσέχουν στήν κίνησή τους ως πεζοί, δηλαδή στήν πιό καθημερινή ανθρώπινη δραστηριότητα, κ.ά. Αυτές οί προτροπές και αυτή ή «ίεραποστολική» στάση πού ζητάει ή Πολιτεία, γίνονται τήν ίδια ώρα πού αυτή ή ίδια ούτε έχει αναλάβει τό μέρος τής δικής τής ευθύνης ούτε άπλά τό έχει αναγνωρίσει. Αντίθετα οί δικές τής ρυθμίσεις οδηγούν στή δυσλειτουργία και στά προβλήματα του χώρου, όπως φάνηκε σέ όσα κατέγραψα.

Από τίς σχέσεις τών κρατικών αποφάσεων και από τή στάση τής εξουσίας γιά τό χώρο, διαμορφώνεται ένα πυκνό πλέγμα σημάτων και συμβολισμών, πού λειτουργούν σέ μεγάλη έκταση από τήν πιό μικρή κλίμακα του χώρου ως τήν πιό μεγάλη. Ένα παρόμοιο πλέγμα σημάτων και συμβολισμών λειτουργεί μέσα στό περιβάλλον και τά αντιληπτικά χαρακτηριστικά του, γεωμετρικά π.χ. και χώρου. Παρόμοιο γιατί και οί ίδιες κοινωνικοοικονομικές διαδικασίες τό προσδιορίζουν και γιατί μεταφέρει πολλά ίδια ή συγγενή κοινωνικοπολιτισμικά πρότυπα, παρορμήσεις κ.λπ. Γιά τό λόγο αυτό μάλιστα, δέν μπορούν σήμερα νά χρησιμοποιηθούν, σύμφωνα μέ όρισμένες αναλύσεις, ιστορικά αντιληπτικά χαρακτηριστικά,⁴ τουλάχιστον «ύπεροπτικά» και εύκολα.

4. Dickens, P. G., Marxism and architectural theory: a critique of recent work, *Environment and Planning*, 1979, 6, 105-116.

Κατοικίες και γειτονίες μικρού και μεσαίου ακόμη εισοδήματος, πού λέγονται αστικοί χώροι ζωής ή ολοκληρωμένες συνθήκες περιβάλλοντος και οικισμοί οργανωμένης δόμησης, πού λέγονται τελειωμένοι, είναι σέ ύψηλό βαθμό ατελείς και κοινωνικά άνάπηροι και δέν έχουν χαρακτηριστικά και δυνατότητες πού νά εκφράζουν και νά διαρθρώνουν τή συλλογική κοινωνική ζωή, τή φροντίδα και τήν ευθύνη του συλλογικού οργάνου, του πιό ύψηλου μάλιστα, πού είναι ή άρχουσα εξουσία, γιά ό,τι επαγγέλεται, γιά ό,τι δηλώνει. Η εξουσία άφαιρεί από τόν έαυτό τής τήν κοινωνική ευθύνη, δηλαδή τό ρόλο τής.

Αυτές τίς «κατοικίες» πρέπει νά τίς αναγνωρίσουμε ως δηλώσεις τής εξουσίας στό χώρο: ό,τι πραγματικά είναι. Διαμορφώνουν έτσι ανάλογα στερεότυπα ανθρώπινων σχέσεων, ατομικής και συλλογικής συμπεριφοράς ή πιό σωστά συμβάλλουν στή διαμόρφωσή τους: Έξατομικεύουν τίς φιλοδοξίες, προτρέπουν σέ άπλοποιήσεις και συμβατικές παραδοχές, μειώνουν τήν ευθύνη του πολίτη άπέναντι στό κράτος, νομιμοποιούν τήν αυθαιρεσία, άναπτύσσουν τόν ανταγωνισμό, σέ όποιο βαθμό και σέ όποια κατεύθυνση, αναθέτουν μόνο στή δικαιοσύνη τίς ρυθμίσεις γιά τίς διαφορές και όχι και στήν ατομική και κοινωνική ευθύνη, στήν καλλιέργεια τής κριτικής και τής αυτοκριτικής. Μιά συνέπεια αυτής τής κατεύθυνσης τής ατομικής και συλλογικής συμπεριφοράς είναι ή ανάπτυξη ακόμη και τής αντίστοιχης έκλογικής-πολιτικής συμπεριφοράς, πού, άλλωστε, συχνά καλλιεργείται πρós τήν ίδια κατεύθυνση από τήν πολιτική πρακτική τής άρχουσας εξουσίας.

Από όλα αυτά προκύπτει μία πολύ ενδιαφέρουσα σειρά προβλημάτων πού θά άξιζε νά μελετηθούν συστηματικά. Ίσως θά βρούσαμε εκεί μερικές απαντήσεις γιά τό είδος του αστικού μετασχηματισμού στον τόπο μας, γιά τίς κοινωνικοπολιτισμικές μετεξελίξεις του άγροτικού πληθυσμού, αλλά και γιά τίς φιλοδοξίες και τίς προοπτικές και τής έκλογικής πελατείας και μιās μερίδας τής νεότερης γενιάς.

Τό παιδί καί ή διαφήμιση

της 'Αλεξάνδρας Κορωναίου

«Ο αέρας πού αναπνέουμε αποτελείται από άζωτο, οξυγόνο και... διαφήμιση!»

Η φράση ανήκει σ' έναν διαφημιστή κι έχουν περάσει πέντε χρόνια από τότε πού διατυπώθηκε. Έκτοτε ή τηλεόραση έχει εμπλουτισθεί και εμπλουτίζεται με ιδιαίτερα γρήγορο ρυθμό από παιδικά πρόσωπα. Πρόκειται για μία προσπάθεια αναθύμησης της χαμένης παιδικότητας των ενηλίκων ή άμεσος στόχος είναι τό ίδιο τό παιδί;

Τά τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον της διαφημιστικής βιομηχανίας για τό παιδί. Πρόκειται για μία αλλαγή στη νοοτροπία και τά ήθη της εποχής μας πού γίνεται όλο και περισσότερο «παιδοκεντρική» ή για τήν άναζήτηση και εκμετάλλευση ενός νέου αγοραστικού κοινού σέ μία στιγμή πού ή άνεύρεση νέων αγορών πωλήσεων άποτελεί τήν άπαραίτητη προϋπόθεση της συντήρησης των καταναλωτικών κοινωνιών μας.

Σύμφωνα μέ στοιχεία πού δημοσιεύτηκαν στό *Monde de l' Education* (Νοέμβριος 79, πο 55) φαίνεται πώς τό παιδί άποτελεί τήν κινητήρια δύναμη των πωλήσεων ενός ποσοστού 43% των προϊόντων πού έχουν περάσει προηγουμένως από τό διαφημιστικό κανάλι. Τό παιδί άποτελεί έναν «άμεσο» αγοραστή για τά γλυκά (καραμέλες, σοκολάτες κλπ.), τά παιδικά, κυρίως εικονογραφημένα, περιοδικά και τούς δίσκους.

Αυτή όμως πού έχει ιδιαίτερη σημασία για τούς πωλητές αλλά και για μάς είναι πώς τό παιδί λειτουργεί κατ' έξοχήν και πολύ άποτελεσματικά σάν «έμμεσος» αγο-

ραστής, μέσω δηλαδή της πίεσης πού άσκει μέ διάφορους τρόπους στους ενήλικες και ιδιαίτερα στά μέλη της οικογένειάς του για διάφορες αγορές.

Είναι φανερό πώς άκόμα κι όταν τό παιδί θρύσκειται σέ ηλικία - όλο και μικρότερη άλλωστε -, όπου μπορεί νά διαθέσει τό ίδιο ένα χρηματικό ποσό (τό γνωστό χαρτζιλίκι), αυτό δέν είναι άρκετό για μία άμεση αγορά. Έτσι ή αγορά στην όποία έξασκει μία πιο καθαρή επίδραση είναι ή ίδια ή οικογένεια. Συχνά αυτή ή επίδραση άφορά άποκλειστικά προϊόντα προορισμένα για κατανάλωση από τούς ενήλικες.

Είναι χαρακτηριστικός ό τρόπος μέ τόν όποιο ένας ειδικός της άμερικανικής επιθεώρησης *Advertising Age* άπευθύνεται στους υπεύθυνους πωλήσεων: «Εάν επιθυμείτε πραγματικά νά πραγματοποιήσετε μεγάλο αριθμό πωλήσεων χρησιμοποιήστε τά παιδιά σάν βοηθούς σας. Τό παιδί βοηθά και αυξάνει τίς πωλήσεις. Νευριάζει τόν πατέρα ή τή μητέρα μέχρις ότου τούς «πεισει» ν' αγοράσουν αυτό πού επιθυμεί».

Η τηλεόραση

Τό πρωταρχικό και πιο σημαντικό μέσο για αυτό τό σκοπό είναι ή τη-

λεόραση που απευθύνεται όλο και περισσότερο σ' αυτή τη σχετικά άδιαμόρφωτη αλλά συνεχώς ανανεούμενη στρατιά αγοραστών που αποτελούν τα παιδιά.

Πού όφειλεται όμως ο ιδιαίτερα σημαντικός ρόλος της; Πρώτα απ' όλα στο γεγονός ότι αποτελεί τό σπουδαιότερο, αν όχι τό αποκλειστικό μέσο διασκέδασης του παιδιού στις σύγχρονες κοινωνίες.

Είναι γνωστό και διάφορες έρευνες στην Δ. Ευρώπη και στις ΗΠΑ αποδεικνύουν πώς τά παιδιά περνούν τις περισσότερες από τις ελεύθερες ώρες τους μπροστά στη μικρή οθόνη.

Στην εξήγηση ενός τέτοιου φαινομένου θά έπρεπε νά προστεθεί εκτός από τις όπτικές επιπτώσεις που προκαλεί ή εικόνα τόσο στό παιδί όσο και στόν ενήλικα και τό

γεγονός ότι ή εικόνα έχει τήν δυνατότητα - και σ' αυτό τό σημείο υπερέχει σαφώς του λόγου, κυρίως του γραπτού - νά ευαισθητοποιεί άκόμη κι αυτούς που δέν διαβάζουν είτε γιατί δέν τό «σνηθίζουν» είτε γιατί δέν ξέρουν. Σ' αυτή τήν τελευταία κατηγορία εντάσσονται σήμερα κυρίως τά παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Έκτός από μιά τέτοια έρμηνεία σύμφυτη μέ τήν ίδια τή φύση και τή λειτουργικότητα της εικόνας θά μπορούσαμε ν' αναφέρουμε κι άλλες που βρίσκονται στη ρίζα του σύγχρονου αυτού φαινομένου.

Έτσι ή ίδια ή κοινωνική και οικογενειακή ζωή στις μεγάλες πόλεις μέ τά χαρακτηριστικά έγκλωβισμού της ανθρώπινης ζωής σέ μικρά ή και μεγάλα διαμερίσματα, ή έλλειψη χώρων παιχνιδιού, ή άδιαφορία των πολιτειακών φορέων για τήν έξωσχολική ζωή του παιδιού κλπ., αποτελούν σημαντικό παράγοντα, αν όχι τήν ίδια τήν αίτια για τήν διαρκώς αυξανόμενη «κατοχή» - και όχι «συμμετοχή» - της τηλεοπτικής εικόνας στη ζωή του παιδιού.

Αξίζει νά σημειωθεί ότι σέ σύγκριση μέ τήν τηλεόραση ό παιδικός τύπος που άφθονεί δέν περιέχει παρά έναν περιορισμένο αριθμό διαφημίσεων, άφιερωμένων κυρίως στό παιδικά περιοδικά και στό διάφορα είδη παιχνιδιών.

Έτσι λοιπόν ή τηλεόραση κατέχει άδιαφιλονίκητα τήν πρώτη θέση στη βιομηχανία διαφημίσεων.

Ας προσπαθήσουμε όμως νά δούμε καλύτερα τί είναι ή ίδια ή διαφήμιση, ποιά είναι τά στοιχεία που συνθέτουν τήν «γοητεία της» και πώς άσκειται αυτή στό παιδί.

Ή διαφήμιση - θέλγητρο

Πρώτα απ' όλα ή διαφήμιση αποτελεί ένα θέαμα. Σάν τέτοιο λειτουργεί χωρίς άμεση σύνδεση μέ τήν αγορά και έπομένως και σάν μέσο για ν' ανακαλύψει τό παιδί τόν κόσμο. Ή μή σύνδεση μέ τήν αγορά πώλησης και κατανάλωσης λειτουργεί κυρίως στό παιδιά μικρής ηλικίας. Είναι άργότερα, γύρω στό δέκα, που τό παιδί αρχίζει ν' αποκτά τήν ικανότητα νά διαχωρίζει τήν διαφήμιση από τά υπόλοιπα θεάματα.

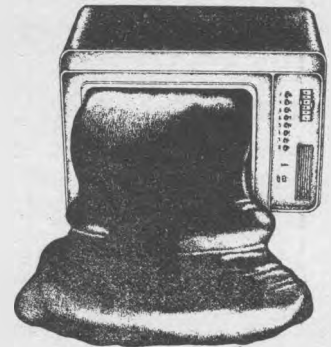
Θά ήταν ένδιαφέρουσα ή έρευνα γνώσης των αντιδράσεων των παιδιών στην Έλλάδα ανάλογα μέ τις

διαφορετικές ηλικίες και τό φύλο μπροστά στη διαφήμιση.

Αναφέραμε ήδη τήν επίδραση της εικόνας - έδώ μιλάμε μόνο για τήν όπτική συνισταμένη, όχι και για τόν λόγο που συνοδεύει τήν εικόνα - μέσω της τηλεόρασης. Θά έπρεπε ίσως νά προσθέσουμε και ένα άλλο μέσο μαζικής επικοινωνίας που ανήκει επίσης στην περιοχή αλλά και τήν εποχή της «εικονόσφαιρας» (έτσι ονομάζει τήν εποχή μας ό Louis Porcher στό διβλίο του *L'école parallèle*, Ed. Larousse, 1974).

Πρόκειται για τήν άφισα που συνδυάζει τό λόγο μέ τήν εικόνα και που χρησιμοποιείται επίσης όλο και περισσότερο από τή διαφημιστική βιομηχανία προσθέτοντας δίπλα στην κυρίαρχη γυναικεία παρουσία και τήν παιδική.

Μέ διάφορες έρευνες που πραγματοποιούνται στις ΗΠΑ και στη Γαλλία οι ειδικοί προσπαθούν νά έντοπίσουν τά συγκεκριμένα στοιχεία της διαφήμισης που θέλγουν τό παιδί. Τά αποτελέσματα είναι ακόμα πολύ λίγο διαφωτιστικά. Διαπιστώνεται πάντως ότι τό παιδί δίνει ιδιαίτερη σημασία στό ρυθμό μέ τόν όποιο οι εικόνες διαδέχον-

ται ή μία τήν άλλη, στό ρυθμό των σλόγκαν και των τραγουδιών που τις συνοδεύουν, στη βραχύτητα και τήν επαναληπτικότητά τους καθώς και στην όμοιοκαταληξία που βοηθά τήν εύκολη άπομνημόνευση. Για δλόκληρες ώρες τά παιδιά μπορούν νά επαναλαμβάνουν τή φράση ή τό τραγουδάκι που συνοδεύει τό τάδε διαφημιζόμενο άναψυκτικό. Ακόμα και οι ενήλικες είναι έπιρροεείς σέ τέτοιου είδους εκδηλώσεις (ας θυμηθούμε τό γνωστό «Coca-Cola πάει μέ όλα»).

Ή διαφήμιση αποτελεί λοιπόν για τό παιδί ένα «παιχνίδι» στό όποιο παρασύρεται πρόθυμα. Ένα

τέτοιο όμως «παιχνίδι» έμπεριέχει κινδύνους από τους οποίους φαίνεται πώς το παιδί προφυλάσσεται – σχετικά –, χρησιμοποιώντας τις δικές του δημιουργικές ικανότητες.

Ίκανότητες που του δίνουν τη δυνατότητα να «επανασυνδυάζει» με το δικό του τρόπο τα στοιχεία που του προβάλλονται.

Τό πρόβλημα δέν είναι λοιπόν ν' απορρίψουμε τή διαφήμιση και μαζί της τά μέσα μαζικής επικοινωνίας. Μιά τέτοια άρνητική στάση δέν θά μείωνε άλλωστε ούτε τήν λειτουργικότητα ούτε τήν αποτελεσματικότητα τους.

Άλλωστε όσο κι άν τό παιδί γνωρίζει πώς τά πρόσωπα, συχνά άνθρωπομορφικά ζώα, τών κινούμενων σχεδίων είναι άνύπαρκα δέν παύει νά διασκεδάζει μαζί τους. Σχετικές έρευνες που άφορούν τις αντιδράσεις που προκαλούνται στο παιδί από τά τηλεοπτικά προγράμματα δείχνουν ότι ή τηλεόραση δέν άποτελεί μόνο μέσο διασκέδασης και ψυχαγωγίας για τό παιδί αλλά και ικανοποίησης τών βαθύτερων του φαντασιώσεων.

Όρισμένες προσωπικότητες τών τηλεοπτικών προγραμμάτων για παιδιά ένσάρκωνουν τήν αντίσταση τών τελευταίων προς τους ένήλικες. Άντίθετα στις διαφημίσεις που άπευθύνονται στους ένήλικες και χρησιμοποιούν τό παιδί, αυτό παρουσιάζεται σαν δυναστεύμενο και χρησιμοποιούμενο από τόν ένήλικα.

Έτσι άν ή άρνητική τοποθέτηση δέν έχει τίποτα νά προσφέρει, αντίθετα ή κριτική διερεύνηση και άνάλυση τέτοιων προβλημάτων έχει πολλά νά μάς δώσει. Μόνο μέσα από μία τέτοια διαδικασία που άφορά τήν κοινωνία στο σύνολό της και ιδιαίτερα τό σχολείο θά μπορούσαν νά δημιουργηθούν ή νά ένισχυθούν κριτικές στάσεις και άντιστάσεις στα παιδιά άπέναντι στα μέσα μαζικής επικοινωνίας που καλούνται σήμερα νά προσανατολίσουν, άν όχι νά παγιδεύσουν τή ζωή μας.

Τό τέλος τών ήρώων με άνθρώπινη μορφή

Ή διαφήμιση δημιουργεί έναν όλόκληρο κόσμο που τό παιδί ξαναβρίσκει σχεδόν παντού. Στόν κινηματογράφο, στην τηλεόραση, στα εικονογραφημένα περιοδικά, στα

ένδύματα, τά γνωστά του στερέοτυπα, ό Σούπερμαν, ό Μίκυ Μάους, ό Σνούπυ βρίσκονται παντού.

Θά ήταν ένδιαφέρουσα ή άπόπειρα άναζήτησης τών συνθηκών που δημιουργήσαν και δημιουργούν όρισμένους από αυτούς τούς ήρωες-πρότυπα. Οί Armand και Michèle Mattelart στο βιβλίο τους *De l'usage des medias eu tempe de crise* (Ed. Alain Moreau, Paris, 1979) κάνουν τή διαπίστωση ότι ό Superman για παράδειγμα που πρωτοπαρουσιάστηκε στα 1930 άποτελούσε μία άπάντηση στην όργανική κρίση του καπιταλισμού.

Τί θά μπορούσε νά αντιπροσπεύει σαράντα όκτώ χρόνια άργότερα ή έπανεμφάνισή του, στις κινηματογραφικές οθόνες αυτή τή φορά. Τί μεσολάβησε άνάμεσα στη πρώτη και τή δεύτερη φάση τής ζωής αυτού του μοντέλου ατομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς.

Είναι άναμφισβήτητο ότι τά τελευταία χρόνια ή μηχανή, όλο και πιο διομηχανοποιημένη, παραγωγής κουλτούρας περνάει σ' ένα καινούριο στάδιο. Με τή διάδοση και επέκταση τών μέσων μαζικής επικοινωνίας γίνεται «λαϊκή», με τήν έννοια τής «μαζικής», άφου άγκαλιάζει όλο και μεγαλύτερα τμήματα και ίδίως κατώτερες τάξεις του πληθυσμού. Πρόκειται για τήν «τρίτη κουλτούρα», όπως τήν άποκαλεί ό Λουί Πορσέ, του όπολου τό βιβλίο άναφέραμε πιο πάνω.

Πίσω άπ' αυτήν βρίσκεται ένας άναδιαρθρωμένος κρατικός μηχανισμός που προσπαθεί ν' ανταποκριθεί στις νέες άνακατατάξεις και διαρθρώσεις τόσο σε ένθικά έπίπεδα όσο και σε διεθνή.

Τό κυρίαρχο πρόβλημά είναι νά δοθεί μία εξήγηση ή πολλές ταυτόχρονα, στη σύγχρονη οικονομική και πολιτιστική κρίση. Μιά εξήγηση που νά πείθει για τό ότι ή

πολύμορφη αυτή κρίση δέν έχει καμία σχέση με τις τεράστιες κοινωνικές αντιθέσεις σε ένθική και διεθνή κλίμακα, τις όποτες άλλωστε δημιουργεί και έντείνει με τή σειρά της. Μιά τέτοια «πειστική» άπάντηση δέν μπορεί παρά νά χρησιμοποιήσει τήν καινούρια «άόρατη» πηγή όλων τών προβλημάτων: τήν τεχνολογία.

Ή κρίση είναι λοιπόν τεχνολογική και προβάλλεται άποκλειστικά σαν τέτοια. Μιά τέτοια όμως έκδοχή – παρά τή δόση αλήθειας που μπορεί νά περικλείει – δέν παύει νά είναι άληθοφανής άφου καλύπτει τό πολιτικό πρόβλημα και τις συγκρούσεις που έμπεριέχονται σ' αυτό.

Δέν μπορεί νά μήν παρατηρήσει κανείς πώς οι λόγοι που εκφωνούν οι υπεύθυνοι πολιτικοί τής έξουσίας στις δυτικές άναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες μετατρέπονται όλο και περισσότερο σ' ένα λόγο σιβυλλικό για τά μέλη τής κοινωνίας που διεθύνουν. Πρόκειται για ένα κώδικα αριθμών, για ένα λόγο με κυρίαρχα τά οικονομικά και στατιστικά σύμβολα.

Μας λένε λοιπόν πως τό πρόβλημα είναι τεχνολογικό. Σύμφωνα με μία τέτοια λογική ό Σούπερμαν ή στην Γαλλία π.χ. ό Γκολντοράκ δέν είναι τίποτε άλλο παρά ή έκφραση, τό μέσον για τήν έκφραση του προβλήματος.

Είναι λοιπόν έννόητο και άπόλυτα φυσικό που οι σουπερ-ήρωες, γεννημένοι στην πορεία τής σημερινής κρίσης, δέν έχουν πιά τήν άνθρώπινη μορφή τών ήρώων τών παραμυθιών. Πρόκειται για ήλεκτρονικά ρομπότ γεννημένα μερικές φορές σε μικρά κινηματογραφικά στούντιο – όπως ό Γκολντοράκ στο στούντιο του Τοει-Τοκγιο, μία μικρή κινηματογραφική έπιχείρηση τής Ίαπωνίας – αλλά άναθρεμμένα και λανσαρισμένα από τά σχολεία τής άμερικανικής παραγωγής μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Ό θρίαμβος αυτών τών ήρώων δείχνει πως μπορούν νά έπιτευχθούν «θαύματα» σ' ένα έδαφος σχετικά παρθένο όπως είναι έκείνο τής παραγωγής κουλτούρας για τά παιδιά.

Άρκεί νά χρησιμοποιήσει κανείς τις συνταγές τής «μαζικής» κουλτούρας, παρασκευασμένες από τά μεγάλα διομηχανικά συγκροτήματα τής έπιστημονικής φαντασίας.

ΧΡΩΜΟΣΩΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ ΚΑΤΩΤΕΡΟΤΗΤΑΣ

του Θανάση Βαλαβανίδη

Ἡ γενετική ἀρχισε νά ἐνδιαφέρεται γιά τίς ὁμοιότητες καί τίς διαφορές δύο βιολογικῶν ὀργανισμῶν καί γιά τό πῶς προκύπτουν χρωμοσωματικά οἱ διαφορές αὐτές ἀπό τά μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἡ ἐξέλιξη τῶν θεωριῶν τῆς γενετικής τοῦ ἀνθρώπου ὅμως ἔγινε καί σέ μιά ἐποχή ἀνόδου τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος καί ἐπέκτασης τῶν ἱμπεριαλιστικῶν αὐτοκρατοριῶν τῆς ἐποχῆς.

Ἐνας ἀπό τούς πρωτοπόρους τῆς γενετικής θεωρίας τοῦ 19ου αἰῶνα ἦταν καί ὁ ἐξάδελφος τοῦ Ντάρβιν, ὁ Φράνσις Γκάλτον. Ὁ Γκάλτον χρησιμοποιοῦντας τήν ἐξελικτική θεωρία τοῦ Ντάρβιν γιά τό συναγωνισμό τῶν βιολογικῶν εἰδῶν στό περιβάλλον πού ἀναπτύσσονταν, μετέφερε ἀλλοιωμένα τά ἐξελικτικά συνθήματα τοῦ Ντάρβιν γιά τούς ζωντανούς ὀργανισμούς «ὁ ἀγώνας γιά τήν ὑπαρξη» καί «ἡ ἐπιβίωση τοῦ ἐπικρατέστερου» στήν ἀνθρώπινη κοινωνία τῆς ἐποχῆς του.

Ἐτσι, ὁ κοινωνικός δαρβινισμός τοῦ Γκάλτον ἐφαρμόστηκε ἀρχικά στό πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης εὐφυίας μέ μιά σειρά μελετῶν πού ἔκανε γιά τήν κληρονομία τοῦ ταλέντου, ἀρχίζοντας μέ τό βιβλίο *Hereditary Genius* πού ἐκδόθηκε τό 1869. Τό γενικό συμπέρασμα τῆς μελέτης αὐτῆς ἦταν ὅτι ἡ εὐφυία κληρονομεῖται, ἀν καί ὁ Γκάλτον ἀπέφυγε νά πάρει ὑπόψη τοῦ παράγοντες ὅπως τό εἰσόδημα, τίς εὐκαιρίες ἐκπαίδευσης, τό οἰκογενειακό περιβάλλον, κ.ά. Ἡ θεωρία του ἀναφερόταν στή βιολογική βεβαιότητα τῆς κληρονομικῆς ἀνωτερότητας τῆς ἀνώτερης καί μεσαίας τάξης, σέ σχέση μέ τήν ἐργατική καί τήν

ἀγροτική. Ἀργότερα ὅμως, παίρνοντας ὑπόψη καί τίς πολυάριθμες ἀποικίες πού ὑπῆρχαν τήν ἐποχή ἐκείνη, ἐπεκτάθηκε καί στή βιολογική ἐπιβεβαίωση τῆς κατωτερότητας τῶν ἐγχρωμῶν φυλῶν σέ σχέση μέ τήν λευκή.

Ὁ Γκάλτον χρησιμοποίησε ἐπεξεργασμένους μαθηματικούς πίνακες γιά τίς μελέτες του γιά νά δώσει μιά ἐπιστημονικοφανή τῶν εἰκόνα θεωριῶν του, πού ἐκείνη τήν ἐποχή ταίριαζαν ἀπόλυτα μέ τίς ἰδεολογικές θεωρίες τῆς ἀρχουσας τάξης καί τῶν ἀποικιοκρατῶν. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ βιολογική βάση τῆς κληρονομικότητας ἔγινε κατανοητή ἀργότερα μέ τήν ἀνακάλυψη τῶν πειραμάτων τοῦ Τσέχου μοναχοῦ Μέντελ στό τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα καί τή «βιολογική ἐπανάσταση» πού κορυφώθηκε στή δεκαετία τοῦ '50 μέ τήν ἀνακάλυψη τοῦ διπλοῦ ἔλικα τοῦ DNA (δεσοξυριβοζονουκλεϊνικό ὀξύ), πού ἀποτελεῖ τό γενετικό ὑλικό τῶν χρωμοσωμάτων τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν.¹

Ἡ θεωρία τοῦ Γκάλτον συνεχίστηκε ἀπό τό μαθητή του K. Pearson πού καθιέρωσε τήν ἐπιστημονική

1. S. Rose, J. Hambley and J. Haywood, *Science, racism and Ideology*, *The Socialist Register*, London, 1973.
- S. Rose and S. Rose, «The politics of neurobiology: biology in the service of the state» καί
- S. Rose, «Scientific racism and ideology: the IQ racket from Galton to Jensen», in *The Political Economy of Science*, MacMillan, London, 1976.

θεωρία της ευγονικής, θεωρίας που προπαγάνδιζε την ύπαρξη ανώτερων και κατώτερων φυλών και τη δημιουργία «υγιέστερων» φυλών του ανθρώπου με τεχνικές που χρησιμοποιούνται για τη δελτίωση της ράτσας ζώων. Στο όνομα της ευγονικής στηρίχθηκαν, όπως είναι γνωστό, η πρακτική της χωριστής ανάπτυξης των πληθυσμών της ρατσιστικής Νότιας Αφρικής και οι διώξεις των Εβραίων στη χιτλερική Γερμανία, ενώ τα τελευταία χρόνια οι τράπεζες σπέρματος από «διάσημους άνδρες» στην Αμερική έχουν τη βάση τους στην ίδια θεωρία.²

Η αύξηση του πληθυσμού των εγχρώμων στις ΗΠΑ και η δξύτητα των ρατσιστικών επεισοδίων της δεκαετίας του '60, καθώς και η μετανάστευση πολλών κατοίκων από νότιες χώρες στις κεντροευρωπαϊκές (ή των Ιρλανδών στη Μ. Βρετανία), δημιούργησαν τα τελευταία χρόνια μία αναζωπύρωση του θέματος της κατωτερότητας ορισμένων φυλών τρέφοντας έτσι βαθιές λαϊκές προκαταλήψεις. Η επιστημονική αντιμετώπιση του θέματος έφερε στο προσκήνιο μία σειρά από όνομαστούς ψυχολόγους και επιστήμονες, όπως ο Jensen στο Μπέρκλεϋ, ο Herrnstein στο Χάρβαρντ, ο Shockley στο Στάνφορντ και ο Eysenck στο Λονδίνο, που υποστήριζαν την κληρονομική μεταβίβαση της ευφυΐας, ενώ μία άλλη ομάδα, κυρίως βιολόγοι και κοινωνιολόγοι, υποστηρίζουν την μεγάλη σημασία του περιβάλλοντος για την ανάπτυξή της.

Ευγονική και τά τεστ νοημοσύνης

Οι τεχνικές που αναπτύχθηκαν στον αιώνα μας για την ποσοτική μέτρηση της ευφυΐας από τον Γάλλο ψυχολόγο Binet και τον Άγγλο εκπαιδευτικό ψυχολόγο Burt εξελίχθηκαν στα μοντέρνα τεστ ευφυΐας που καλούνται διανοητικό πηλίκο ή δείκτης νοημοσύνης (Intelligence Quotient, IQ) και που χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό στη μέτρηση της νοημοσύνης στρατιωτών, μαθητών και εργαζομένων.³

Στις αρχές του αιώνα μας, τα IQ τεστ χρησιμοποιήθηκαν στη Μ. Βρετανία για την «έπιβεβαίωση» της θεωρίας του Γκάλτον, ότι δηλαδή η ανώτερη και μεσαία αστική τάξη ήταν ευφυέστερες από την εργατική. Αλλά, συγχρόνως, τα τεστ έδειξαν ότι και αρκετά παιδιά της εργατικής τάξης έχουν τη δυνατότητα κοινωνικής άνοδου, πράγμα που βόλευε αρκετά την άρχουσα τάξη της εποχής και επέτρεπε μία εκλεκτική προώθηση των πιο ικανών, ιδιαίτερα μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα. Για τους μαύρους και τις άλλες φυλές η κατάσταση τους ήταν διαφορετική από χώρα σε χώρα. Στις ΗΠΑ, όπου ο ρατσισμός και οι λαϊκές προκαταλήψεις είχαν βαθιές ρίζες, ιδιαίτερα μετά τη μετανάστευση των μαύρων του Νότου στο Βορρά, τα IQ τεστ χρησιμοποιήθηκαν για τον αποκλεισμό τους από τη μέση και ανώτερη εκπαίδευση, αλλά και σαν δικαιολογία για την άρνηση ψήφου. Οι περισσότεροι επιστήμονες, της εποχής των αρχών του αιώνα μας, που διαπραγματεύονταν στις εργασίες τους θέματα εκπαιδευτικής ψυχολογίας, υποστήριξαν με ένθουσιασμό τις ευγονικές θεωρίες και έπεξεργάστηκαν καινούριες τεχνικές για τη μέτρηση του δεί-

κτη νοημοσύνης των διαφόρων κοινωνικών τάξεων και φυλών.⁴

Η ρατσιστική ευγονική έφτασε στο αποκορύφωμά της στις δεκαετίες του '20 και '30 καθώς δξυνόταν η οικονομική κρίση. Ιδιαίτερα στην ναζιστική Γερμανία, η γενετική και η βιολογία της εποχής, κάτω από την πίεση της ιδεολογίας του ναζιστικού κόμματος, κατέταξε τους Εβραίους, τους μαύρους, τους Σλάβους και τους γύφτους σε κατώτερες φυλές σε σχέση με την Άρια φυλή. Τό 1933 ο Νόμος της ευγονικής στειρώσεως έγινε ο προπομπός της εξολόθρευσης των Εβραίων και των θαλάμων των άερίων. Τήν ίδια εποχή, στη Μ. Βρετανία και τις ΗΠΑ, οι ευγονιστές υποστήριζαν ότι η οικονομική κρίση ήταν αποτέλεσμα της εθνικής παρακμής που οφειλόταν στην αύξηση των κατώτερων τάξεων, υπονοώντας τις μεγάλες οικογένειες των εργατών και αγροτών.

Υπήρχε όμως σημαντική αντίδραση από ένα μεγάλο μέρος της επιστημονικής κοινότητας που επέκρινε τις θεωρίες των Γερμανών επιστημόνων και κατάγγειλε τη στάση ορισμένων ευγονιστών, βιολόγων και γενετιστών που υποστήριζαν τις ρατσιστικές αυτές θεωρίες. Μέ το τέλος του πολέμου, την αποσύνθεση των παλιών αυτοκρατοριών και τη δημιουργία ανεξάρτητων χωρών στην Αφρική και την Ασία στις δεκαετίες του '50 και του '60, η διαμάχη σταμάτησε και ο τόνος των ρατσιστικών θεωριών περιορίστηκε σημαντικά. Η ατμόσφαιρα της περιόδου εκείνης μπορεί να συνοψιστεί στο συμπέρασμα μιάς έκτακτης έκθεσης της UNESCO τό 1951 που έλεγε: «Σύμφωνα με τη σημερινή μας γνώση, δέν υπάρχει απόδειξη ότι οι διάφορες φυλές του ανθρώπου διαφέρουν στα ιδιαίτερα πνευματικά χαρακτηριστικά, σ' ό,τι αφορά την ευφυΐα ή τον χαρακτήρα. Η επιστημονική έρευνα αποδεικνύει, ότι η έκταση των πνευματικών ικανοτήτων σε όλα τά έθνη είναι περίπου η ίδια».⁵

Η περίοδος της ανακωχής αρχίζει να διασπάται από πολυάριθμα πολιτικά και οικονομικά γεγονότα στο τέλος της δεκαετίας του '60. Ο πόλεμος του Βιετνάμ, οι ρατσιστικές αναταραχές στις ΗΠΑ, η μετανάστευση πολλών εργατών στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, η οικονομική κρίση του 1973, κ.λπ., έφεραν ξανά στο προσκήνιο τις ευγονικές και ρατσιστικές θεωρίες και εμφανίζονται εθνικιστικά κόμματα με φασιστικές ιδιολογίες. Στα δύο προπύργια του ρατσισμού, στη Ροδεσία και τη Νότια Αφρική, αρχίζουν να φουντώνουν από τη μιά μεριά τά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα και από την άλλη η σκληρήνση της στάσης της λευκής μειοψηφίας (ταραχές Σοβέτο, δολιοφθορές σε εργοστάσια της Ν. Αφρικής, πόλεμος στη Ροδεσία, νίκη των απελευθερωτικών κινήματων στις εκλογές).

Για την περίοδο όμως αυτή θα έπρεπε να δούμε και την εξέλιξη των θεωριών από την επιστημονική τους πλευρά και τη διαμάχη των δύο πλευρών.

Βιολογία και κοινωνική ψυχολογία

Οι θεωρίες των Jensen και Herrnstein στις ΗΠΑ και

2. *Racism, Intelligence and the Working Class*, pamphlet of the Party for Workers Power, Boston, USA, 1973.

3. L. Kamin, *The Science and Politics of IQ*, Penguin, London, 1977.

4. K. Richardson and D. Spears (ed.), *Race, Culture and Intelligence*, Penguin, London, 1973.

5. H. Eysenck, *Race, Intelligence and Education*, Temple Smith, London, 1971.

του Eysenck στην 'Αγγλία διαφέρουν ελάχιστα στις βασικές τους γραμμές από τις παλιές αντίληψεις, έχουν απλώς γίνει πιο μοντέρνες και επιστημονικά πιο διακριτικές. Σέ γενικές γραμμές οι νέες θεωρίες αναζητούν βιολογικές εξηγήσεις για τὰ κοινωνικά φαινόμενα και τή συμπεριφορά του ανθρώπου. Η βιολογική αυτή αναγωγή (reductionism) φυσικά υποθέτει ότι οι βιολογικές διαφορές προκαλούν κοινωνικές διαφορές. Επίσης ισχυρίζονται ότι κάθε πλευρά της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι αποτέλεσμα δύο διαφορετικών συστατικών, δηλαδή του γενετικού υλικού (χρωμοσώματα) και του περιβάλλοντος που επιδρά κατά τήν ανάπτυξη του ανθρώπου. Η δεύτερη αντίληψη στηρίζεται κυρίως στις επιστημονικές μελέτες των εκπαιδευτικών ψυχολόγων. Ισχυρίζονται δηλαδή ότι τὰ IQ τέστ μετρούν με ακρίβεια τήν νοημοσύνη του ανθρώπου, ενώ γνωρίζουν αρκετά καλά τις πρακτικές δυσκολίες που προκύπτουν στή σύνθεση και επίλυση των τέστ αυτών και τής εφαρμογής τους για τή μέτρηση τής «καθαρής ευφυΐας», χωρίς τις παρεμβολές τής κουλτούρας των διαφόρων φυλών και κοινωνικών τάξεων, καθώς και του οικογενειακού περιβάλλοντος; γνωστής ως «γενικής ευφυΐας».

Χρησιμοποιούν λοιπόν σ' όλες τις μελέτες τους τὰ IQ τέστ και όλα τὰ συμπεράσματά τους προκύπτουν από αυτά. Έτσι, ανακαλύπτουν ότι ο μέσος όρος βαθμολογίας διαφόρων φυλών διαφέρει. Οι μαύροι 'Αμερικανοί παρουσίαζαν 15 πόντους χαμηλότερη βαθμολογία από τούς λευκούς. Μέ βάση λοιπόν τὰ αποτελέσματα αυτά και τή γενική αντίληψη των θεωριών τους, οι επιστήμονες αυτοί κάνουν τήν άφελή αλλά και άπατηλή ερώτηση: Τί ποσοστό τής διαφοράς αυτής οφείλεται στο γενετικό υλικό και τί ποσοστό στο περιβάλλον; Γι' αυτούς δέν υπάρχει αμφιβολία ότι 80% οφείλεται στο γενετικό υλικό και μόνο 20% στο περιβάλλον, και σχεδόν καθόλου στήν αλληλεπίδραση των δύο. Έτσι, αφού ή διαφορά στή βαθμολογία των τέστ νοημοσύνης των δύο φυλών είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι θά μπορούσε να είναι ή επίδραση του περιβάλλοντος, ο συλλογισμός τους είναι ολοκληρωμένος, ή μαύρη φυλή έχει άνθρωπους κατώτερης ευφυΐας από τή λευκή.¹

Δέν πρέπει να διαφεύγει τής προσοχής ότι οι επιστήμονες αυτοί είναι εκπαιδευτικοί ψυχολόγοι στήν πλειοψηφία τους και ιδιαίτερα ή βιολογική αναγωγή είναι αρκετά αθθαίρετη και όχι τεκμηριωμένη. Σ' αυτό τό σημείο είναι που αρχίζει ή διαμάχη με τούς βιολόγους και γενετιστές, καθώς επίσης και τούς ανθρωπολόγους.

Φυλές και βιολογική αναγωγή. Γενετική, ανάπτυξη και περιβάλλον

Τό θέμα τής φυλής και τής βιολογικής αναγωγής αποτελεί ένα βασικό στοιχείο που κυριαρχεί στα έργα και τις μελέτες των Eysenck και Jensen. Η λέξη φυλή χρησιμοποιείται με δύο τρόπους, ένα βιολογικό και έναν κοινωνικό. Η βιολογική χρήση αναφέρεται στή σχετική διαφοροποίηση που συμβαίνει στήν κατανομή ενός γενετικού χαρακτήρα μέσα στο είδος (του ανθρώπου). Ο διαχωρισμός διαφόρων φυλών από άλλες σέ γεωγραφικά ξεχωριστές περιοχές είχε σαν αποτέλεσμα τή δημιουργία συνόλων γονιδίων, που αν και δέν διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους, παρου-

σιάζουν διαφορές στή συχνότητα των γονιδίων στις διάφορες φυλές.

Αντίθετα, ο κοινωνικός όρισμός τής φυλής στηρίζεται στις φυσικές διαφορές και τήν κουλτούρα, που φυσικά διαφέρουν από κοινωνία σέ κοινωνία και σέ διάφορες χρονικές περιόδους. Έτσι σήμερα, για παράδειγμα, οι 'Ιάπωνες στή Ν. 'Αφρική κατατάσσονται στους «επίτιμους λευκούς» και ο όρισμός του 'Εβραίου διαφέρει στή Γερμανία του '30 και στο 'Ισραήλ του σήμερα. Σέ όρισμένες περιπτώσεις οι Jensen και Eysenck χρησιμοποιούν στα γραπτά τους πότε τόν ένα όρισμό και πότε τόν άλλο, ανάλογα με τήν έμφαση που αναζητούν στις επιστημονικές τους εργασίες.

Αλλά για να μπορέσουμε να καταλάβουμε τό πρόβλημα τής γενετικής εξέλιξης σέ σχέση με τό περιβάλλον ενός οργανισμού, θά προσπαθήσουμε να δούμε από πιο κοντά τή σχέση που υπάρχει ανάμεσά τους κατά τή διάρκεια τής ανάπτυξης του βιολογικού οργανισμού.

Η σχέση μεταξύ του γονότυπου (τά γονίδια που κληρονομούνται στον ιδιαίτερο οργανισμό) και του φαινότυπου (ή έκφραση των γονιδίων στον οργανισμό καθαυτό) είναι περιπλοκή. Ένας οργανισμός κατά τή γέννησή του είναι ο συνδυασμός του γενετικού υλικού των γονέων του και ενός μικρού ποσού θρεπτικών ουσιών του ώου. Τό γενετικό υλικό αποτελείται από ζευγάρια άρκετών χιλιάδων γονιδίων, που τό καθένα τους μεταφέρει τήν πληροφορία που δίνει τή δυνατότητα στο κύτταρο να παράγει μία συγκεκριμένη πρωτεΐνη. Μπορούν δέβαια να υπάρχουν αρκετά είδη του ίδιου γονιδίου με μικρές διαφορές που δημιουργήθηκαν από μεταλλάξεις, έτσι ώστε κάθε οργανισμός να είναι μοναδικός στο συνδυασμό των γονιδίων του. Τό κύτταρο-από διαιρείται σέ άλλα κύτταρα που ή ταχύτητα ανάπτυξής τους επηρεάζεται από τό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται. Επίσης, γειτονικά κύτταρα παράγουν διάφορες χημικές ουσίες επηρεάζοντας τό ένα τό άλλο. Έτσι, έσωτερικό και έξωτερικό περιβάλλον επηρεάζουν τήν ανάπτυξη των κυττάρων που σιγά-σιγά εξειδικεύονται σέ κύτταρα του έγκεφάλου, των πνευμόνων, του δέρματος, κ.λπ. Κάθε οργανισμός, ως σύνολο, έχει ένα περιβάλλον που επηρεάζει τήν ανάπτυξη του μαζί με τις θρεπτικές ουσίες που χρησιμοποιεί από τό έξωτερικό περιβάλλον. Τό περιβάλλον όπου ζούν οι ζωντανόι οργανισμοί δέν είναι σταθερό, αλλά με τήν αναζήτηση τροφής, θερμότητας, επαφής και όπτικών διεγέρσεων ο οργανισμός επιδρά στο περιβάλλον και αυτό με τή σειρά του επιδρά στον οργανισμό. Η διεργασία αυτή είναι συνεχής, ατέλειωτη διαλεκτική αλληλεπίδραση. Αυτή είναι σέ γενικές γραμμές ή επιστημονική γνώση για τήν ανάπτυξη των κυττάρων των ζωντανών οργανισμών και ή επίδραση του περιβάλλοντος στήν εξελικτική τους πορεία.

Τήν εποχή του Γκάλτον και του Pearson τά γονίδια ήταν μία άφηρημένη έννοια, ενώ σήμερα έχουν χημική υπόσταση. Κάθε γονίδιο είναι υπεύθυνο για τήν παρασκευή μιας πρωτεΐνης που επιδρά εξειδικευμένα στήν οικονομία του κυττάρου, αλλά τό μεγάλο ερώτημα είναι ποιά ή σχέση του γονιδίου και του «χαρακτήρα» ή των «χαρακτηριστικών» του οργανισμού; Όρισμένες φορές ή σχέση αυτή είναι σχετικά άπλη. Τό χρώμα των ματιών ή των μαλλιών, ο τύπος του αίματος, κ.λπ., για παράδειγμα, προσδιορίζονται από μία ή όρισμένες πρωτεΐνες που συνθέτουν τόν όργα-

νισμό. Στην περίπτωση όμως των χαρακτηριστικών συμπεριφοράς, όπως η ευφυΐα, ή ιδιοσυγκρασία, κ.λπ., το πρόβλημα είναι πιο σύνθετο γιατί οι χαρακτηριστικές αυτοί είναι αποτέλεσμα της προσαρμογής του οργανισμού σ' ένα έντελως διαφορετικό επίπεδο οργάνωσης απ' αυτόν του γονιδίου ή της πρωτεΐνης. Ο βιολογικός τους συντονισμός πρέπει να περιλαμβάνει αλληλεπιδράσεις αρκετών εκατομμυρίων κυττάρων και εκατοντάδων ή χιλιάδων πρωτεϊνών. Έτσι η προσέγγιση του προβλήματος με τη διχοτόμηση των αιτιών σε γενετικά και περιβάλλοντος είναι βιολογικά άφελής, γιατί δεν παίρνει υπόψη της ότι ένας ολόκληρος, και αρκετά πολύπλοκος, οργανισμός επιδρά και δέχεται την επίδραση του περιβάλλοντος και όχι ένα ή μερικά γονίδια, που υποτίθεται ότι ρυθμίζουν χαρακτηριστικά συμπεριφοράς.

Συγχρόνως πρέπει να σκεφτούμε όχι μόνο την ανταπόκριση των γονιδίων στο περιβάλλον τους, αλλά και τη συνεισφορά των προηγούμενων γενετικών περιστατικών στο «περιβάλλον» όπου συμβαίνουν τα νεότερα γενετικά γεγονότα. Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε την γενετική ποικιλία που υπάρχει στους διάφορους οργανισμούς και που κληρονομείται τη στιγμή της γέννησής του. Άλλα στην πορεία της ανάπτυξης, διάφορες ομάδες γονιδίων αντιδρούν στο διαφορετικό περιβάλλον και δίνουν διάφορα χαρακτηριστικά, ιδιαίτερα σε κρίσιμες περιόδους κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης, που επιδρούν αποτελεσματικά στη διαμόρφωση των γονιδίων και φυσικά επί των χαρακτηριστικών του οργανισμού. Η προσαρμογή λοιπόν του οργανισμού σ' όλες αυτές τις αλλαγές είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του γενετικού υλικού και των ποικιλιών περιβάλλοντος, αλλά με την έννοια ότι οι βιολογικοί μηχανισμοί είναι διπλής κατεύθυνσης και όχι μίας και μοναδικής. Δηλαδή, το περιβάλλον επιδρά στον οργανισμό κι αυτός με τη σειρά του επιδρά στο περιβάλλον.¹⁻⁴

Σ' αυτό το σημείο έρχονται οι θεωρίες των Jensen και Eysenck και των όπαδών τους να δημιουργήσουν μία ιδιαίτερη κατηγορία γονιδίων που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς. Χρησιμοποιούν λοιπόν στις εργασίες τους τον όρο «γονίδιο χαμηλού IQ» και «γονίδιο υψηλού IQ», πράγμα όμως που, όπως εξηγήσαμε, δεν μπορεί να υπάρχει αυτό καθαυτό για τόσο περίπλοκες εξωτερικές εκδηλώσεις των οργανισμών. Στη χειρότερη περίπτωση θα είναι τουλάχιστον ένας συνδυασμός πολλών γονιδίων σ' ένα ειδικό περιβάλλον που να έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία «χαμηλού» ή «υψηλού» IQ.⁵

Κληρονομικότητα, γενετική και πληθυσμιακές διαφορές

Οι περισσότερες εργασίες για την κληρονομικότητα της ευφυΐας, που μετρείται με IQ tests, βασίζονται σε έρευνες του Άγγλου εκπαιδευτικού ψυχολόγου C. Burt. Στις μελέτες του ο Burt χρησιμοποίησε, μετά από πολύχρονες έρευνες, 150 περίπου περιπτώσεις μονοζυγωτικών διδύμων (δίδυμοι που προκύπτουν από τη διαίρεση ενός γονιμοποιηθέντος ωού σε δύο, σ' ένα πολύ πρώιμο στάδιο της ανάπτυξης και που κατά συνέπεια φέρουν το αυτό γενετικό υλικό) που ανατράφηκαν ξεχωριστά, έτσι ώστε να έχουν το αυτό γενετικό υλικό και διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγάλωσαν.

Η μεθοδολογία των ερευνών ήταν πρωτοπόρα και οι μελέτες θεωρούνται κλασικές στο είδος τους, γι' αυτό και χρησιμοποιούνται χωρίς καμιά κριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων τους. Η κληρονομική συνεισφορά στη διαφορά των IQ λευκών πληθυσμών υπολογίστηκε, κάπως αυθαίρετα, από τον Burt, σε 80%, ενώ η συνεισφορά του περιβάλλοντος σε 20%. Η μέθοδος του είχε όλη τη σοβαρότητα επιστημονικών επιχειρημάτων και στατιστικής στήριξης που να δικαιολογούν τα πιο πάνω αποτελέσματα. Οι ιδέες του για την κληρονομικότητα της ευφυΐας έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών συστημάτων, στο διαχωρισμό των μαθητών στα σχολεία σε «χαμηλό» και «υψηλό» IQ και στη χρησιμοποίηση IQ tests σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής (επιλογή εργατών, στρατιωτών, κ.λπ.). Οι έρευνες αυτές ήταν φυσικό να επηρεάσουν δασκάλους και ψυχιάτρους, καθώς επίσης και μία μεγάλη ομάδα κοινωνιολόγων. Από το 1974 όμως ο καθηγητής L. Kamin του τμήματος κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Πρίνστον είχε αρχίσει να προβάλλει μεγάλες αντιρρήσεις για την ακρίβεια των ερευνών και το μεγάλο ποσοστό κληρονομικής ευφυΐας που έδιναν τα αποτελέσματα.⁶

Πρίν δούμε όμως τι αποκαλύφθηκε για τις μελέτες του Burt θα εξετάσουμε μερικές ακόμη βασικές αντιρρήσεις που προβάλλουν οι βιολόγοι και οι γενετιστές για τη σχέση κληρονομικότητας και ευφυΐας που μετρείται με τα tests IQ.

Οι γενετικές διαφορές στις οποίες αναφέρονται οι Eysenck και Jensen (ο δεύτερος υπήρξε μαθητής του πρώτου) περιλαμβάνουν ένα ορισμένο βαθμό επίδρασης του περιβάλλοντος, εκτός από το διοχημικό περιβάλλον στο οποίο αναφερθήκαμε πιο πάνω, και που στους υπολογισμούς τους εντάσσεται μέσα στη σχετική γενετική διαφορά. Γιατί, κατά τη γνώμη των δύο αυτών έρευνητών, το περιβάλλον προσδιορίζεται κυρίως με κοινωνικούς όρους (φυλή, κοινωνική τάξη). Έτσι, οι υπολογισμοί κληρονομικότητας της ευφυΐας ακόμη και όταν εφαρμόζονται σ' ένα πληθυσμό απ' όπου πάρθηκαν οι μετρήσεις, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να θέσουν τα όρια της γενετικής και περιβαλλοντικής επίδρασης. Οι υπολογισμοί της επίδρασης της κληρονομικότητας προσπαθούν να μετρήσουν τη γενετική συνεισφορά για τις διαφορές μέσα σ' ένα πληθυσμό βιολογικό (δηλαδή εκείνος που έχει ελεύθερο ανακείμενο του γενετικού υλικού). Η μέτρηση όμως του κατά πόσο οι διαφορές ενός χαρακτηριστικού συμπεριφοράς κληρονομούνται μέσα σ' ένα πληθυσμό δεν λέει τίποτα για τη μέτρηση της διαφοράς του χαρακτήρα μεταξύ δύο ή πιο πολλών πληθυσμών.

Μία άλλη σημαντική κριτική στις θεωρίες Eysenck/Jensen, που αφορά όμως και έναν άλλο μεγάλο επιστημονικό κλάδο, είναι η αμφισβήτηση της επιστημονικής αντικειμενικότητας και αξίας των IQ tests. Ιδιαίτερα σ' ό,τι αφορά τον τρόπο με τον οποίο

6. C. Burt, «The inheritance of mental ability», *American Psychologist*, No 13, 1958.

— C. Burt, «The genetic determination of differences in intelligence: a study of monozygotic twins reared together and apart», *Brit. Journal of Psychology*, No 57, 1966.

συγκροτούνται και τίς διαφορές βαθμολογίας πού επιτυγχάνουν σε σχέση με την ανθρώπινη ευφυΐα, πού μπορεί να έχει τη βάση της στις βιολογικές διαφορές και να διαφέρει μεταξύ μαύρων και λευκών, και άστων και εργατών. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία IQ τέστ πού χρησιμοποιούνται για να μετρήσουν την ικανότητα χειρισμού σε συνδυασμούς αριθμών, εικόνων και λέξεων. Επίσης υπάρχουν IQ τέστ πού βαθμολογούν μόνο την όπτική ικανότητα και έχουν αντικείμενα γενικής γνώσης, ονομάζονται τέστ «ελεύθερα κουλουράς» και μπορούν να χρησιμοποιηθούν αδιάφορα από το επίπεδο μόρφωσης του ατόμου. Τα τέστ αυτά χρησιμοποιούνται στα εκπαιδευτικά προγράμματα πολλών χωρών. Όσοσο δέν μπορούμε να μιλάμε για μιά απόλυτη αντικειμενικότητα των IQ τέστ για τη βαθμολογία της γενικής ευφυΐας, γι' αυτό κατά καιρούς γίνονται αλλαγές των συστημάτων IQ από διάφορους ερευνητές. Σε όρισμένες περιπτώσεις αλλάζουν ανάλογα με τίς επιθυμίες των ερευνητών για να δώσουν καμπύλες ευφυΐας πού να ταιριάζουν με παλιότερα αποτελέσματα ή απορρίπτονται όταν δέν συμφωνούν με τίς αντιλήψεις του ερευνητή. Έτσι, για παράδειγμα, τά αριθμητικά τέστ στα όποια οί μαύροι μαθητές στις ΗΠΑ σημείωναν ύψηλότερη βαθμολογία από τούς λευκούς μαθητές ονομάστηκαν από μερικούς ερευνητές «IQ τέστ χαμηλότερης βαθμίδας ικανότητας»⁷.

Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι, αν και ή βαθμολογία των IQ τέστ παραμένει σχεδόν σταθερή σε μεγάλους, σε άτομα ηλικίας κάτω των 8 χρόνων ή βαθμολογία διαφέρει σημαντικά, αν και έχει πολύ μικρή σχέση με την σχολική επιτυχία αργότερα⁸. Επιπλέον, είναι γνωστό ότι σε νεαρή ηλικία (3-11 χρόνων) συμβαίνουν μεγάλες μεταβολές στον εγκέφαλο και στην ανάπτυξη της συμπεριφοράς των νεαρών ατόμων. Οί αλλαγές αυτές συμβαίνουν με μιά συγκεκριμένη σειρά και αντανακλούν στην ικανότητα για την έκτέλεση άφηρημένων σκέψεων και σύνθετης διανοητικής εργασίας⁹. Επίσης, οί Eysenck/Jensen έχουν παραλείψει ένα πλούτο πληροφοριών από νευρολογικές εργασίες πού δείχνουν τόν τρόπο επίδρασης του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στην παιδική ηλικία, με αποτέλεσμα όχι μόνο να επηρεάζεται ή συμπεριφορά, αλλά και ή διάπλαση και ή ανάπτυξη του εγκεφάλου.

Μελέτες για τήν επίδραση του γενικού περιβάλλοντος σε νεαρά άτομα έδειξαν ότι ό ύποσιτισμός βρεφών παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του εγκεφάλου¹⁰⁻¹¹⁻¹² ενώ άλλοι παράγοντες, όπως ή ύγεια

της μητέρας κατά τή διάρκεια της έγκυμοσύνης, τό βάρος του παιδιού κατά τή γέννηση, τό μέγεθος της οικογένειας και ή κοινωνικοοικονομική θέση της οικογένειας παίζουν σημαντικό ρόλο στη διανοητική πορεία του νεαρού ατόμου και στη σχολική του επίδοση. Πάντως είναι σίγουρο, πώς για να έχει ένα παιδί μεγαλύτερες πιθανότητες να διαθέτει χαμηλό IQ πρέπει να μεγάλωσε μέσα στη φτώχεια, τόν ύποσιτισμό, με άθυγιεινές συνθήκες σπιτιού και μεγάλη οικογένεια. Έπιστημονικές εργασίες πάνω στο πρόβλημα αυτό έδειξαν πώς όταν γίνει βελτίωση των συνθηκών αυτών έπέρχεται συγχρόνως και βελτίωση της επίδοσης του νεαρού ατόμου στο σχολείο¹³. Επίσης, ή περίφημη και κλασική μελέτη των Skodak και Skeels¹⁴ έδειξε ότι τό IQ παιδιών από φτωχές οικογένειες λευκών αυξήθηκε κατά 20 πόντους, σε σχέση με τό μέσο όρο της κοινωνικής αυτής ομάδας, μετά από τήν υιοθέτησή τους από πλούσιες οικογένειες σε ήλικία 6 μηνών. Μιά άλλη μελέτη του καθηγητή R. Heber του Πανεπιστημίου του Γουισκόνσιν¹⁵ έγινε με μιά ομάδα μαύρων παιδιών με μέσο όρο βαθμολογίας IQ 80 πόντων. Όταν τά παιδιά αυτά τοποθετήθηκαν σ' ένα ειδικό σχολείο με ειδικευμένους κοινωνικούς λειτουργούς ξεπέρασαν σε μικρό χρονικό διάστημα τούς 100 πόντους. Έδώ όμως έρχεται ό Jensen πού ρωτάει με τή μελέτη του τό 1969⁶ «πόσο μπορούμε να αυξήσουμε τό IQ και τή σχολική επίδοση», αφού όρισμένες τάξεις και φυλές είναι κληρονομικά κατώτερης ευφυΐας από άλλες. Στην ουσία έβαζε ερωτηματικά στο πρόγραμμα, πού είχε άρχισι στις ΗΠΑ από τούς εκπαιδευτικούς, για τή δημιουργία βελτιωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μειονότητες και καθυστερημένους μαθητές.

Οί νέες έρευνες και ή πτώση των θεωριών Burt

Οί εργασίες του Burt παραμέναν κλασικές στον τομέα τους στη δεκαετία του '60, επιπλέον τίς είχε ένισχύσει με τήν ανακάλυψη μερικών ακόμη μονοζυγωτικών διδύμων πού ένίσχυσαν τά αρχικά αποτελέσματά του. Άλλά από τίς αρχές της δεκαετίας του '70 άρχισαν να γίνονται παράπλευρες έρευνες πού προσπαθούσαν να λύσουν τό πρόβλημα κληρονομικότητας/περιβάλλοντος από διαφορετική σκοπιά. Μιά από αυτές τίς μελέτες ήταν τό 1974 της δρ. B. Tizard του Έκπαιδευτικού Ίνστιτούτου του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Άνέλαβε να μελετήσει τό IQ νόθων παιδιών πού είχαν άνατραφεί σε διάφορα όρφανοτροφεία. Τά παιδιά ήταν 85 ήλικίας 2-5, από αυτά 22 ήταν μαύρα, 39 λευκά και 24 μικτής προέλευσης. Υπήρχε ένα μόνο IQ τέστ, ή διαφορά βαθμολογίας μεταξύ των παιδιών ήταν μικρή, αλλά τά μαύρα παιδιά είχαν καλύτερη βαθμολογία. Σ' ένα δεύτερο δείγμα εξετάστηκαν 64 παιδιά σε κρατικά νηπιαγωγεία από διαλυμένες οικογένειες, ήλικίας μέχρι δύο ετών. Τά 39 από

7. A. Jensen, *Educability and Group Differences*, Methuen, London, 1973.

8. A. Jensen, *How much can we boost IQ and scholastic achievement*, *Harvard Educational Review*, 39, 1, 1969.

9. B. Bloom, *Stability and Change in Human Characteristics*, Wiley, New York, 1964.

10. J. Piaget, *Language and Thought of the Child*, Routledge and Kegan Paul, London, 1959.

11. J. Gravioto and E. de Licardie, in N. Scrimshaw and J. Gorodn (ed.), *Malnutrition, Learning and Behaviour*, Press, MIT Boston, 1968.

12. R. Lewin, *The poverty of undernourished brains*, *New Scientist*, 24, 10, 1974.

13. S. Rose, *The Conscious Brain*, Penguin, London, 1976.

14. M. Winick, *Malnutrition and Brain Development*, Oxford Press, 1976.

15. Scottish Council for Research in Education: *Social Implications of the 1947 Scottish Mental Survey*, UP., London, 1953.

16. M. Skodak and H. Skeels, *Journal of Genetic Psychology*, 75, 85, 1949.

17. *Race, Intelligence and Education*, op. cit., p. 133.

αυτά αργότερα μεταφέρθηκαν σε διαφορετικό περιβάλλον (15 ξαναγύρισαν στις μητέρες τους και 24 υιοθετήθηκαν από λευκές οικογένειες). Στα παιδιά αυτά δεν παρουσιάσθηκε καμιά σημαντική διαφορά στη βαθμολογία των IQ τέστ όσο παρέμειναν στο ίδιο περιβάλλον, αντίθετα παρουσιάσθηκαν διαφορές στη βαθμολογία με την αλλαγή του περιβάλλοντος για τις τρεις ομάδες. Τα παιδιά που υιοθετήθηκαν από τις οικογένειες με ανώτερο πνευματικό επίπεδο και μεγάλη συναισθηματική προσοχή παρουσίασαν υψηλότερη βαθμολογία από εκείνα που παρέμειναν στα νηπιαγωγεία ή επέστρεψαν στις μητέρες τους (φτωχό περιβάλλον και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο). Στη μελέτη αυτή των δύο ομάδων παιδιών δεν παρουσιάσθηκε καμιά σημαντική διαφορά στη βαθμολογία των IQ τέστ που να είχε σχέση με φυλετικές διαφορές ή γενετικές (αν υπήρχαν), αντίθετα ενισχύθηκε η σχέση της επίδοσης με το περιβάλλον μέσα στο οποίο ανατράφηκαν τα παιδιά και η προσοχή που τους δίνονταν για να αναπτύξουν τις διανοητικές τους ικανότητες¹⁶.

Η μελέτη αυτή προκάλεσε ξανά το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας και έφερε στο προσκήνιο τη διαμάχη κληρονομικότητα/περιβάλλον και ανθρώπινη ευφυΐα. Ίδιαίτερα στη Μ. Βρετανία, με το μεγάλο αριθμό ξένων φοιτητών και ένα ευαίσθητο μέρος της έγχρωμης βρετανικής κοινότητας που έβλεπε με τρόμο την άνοδο σοβινιστικών κινημάτων σε μία κοινωνία με αυξανόμενα οικονομικά προβλήματα, το θέμα είχε μία σημαίνουσα θέση και προκάλεσε την περίοδο εκείνη αρκετές συζητήσεις και γράμματα στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο¹⁷. Σε όρισμένες περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση της Φοιτητικής Ένωσης, πάρθηκαν πιο σημαντικές αποφάσεις για την αντιμετώπιση των θεωριών με την απαγόρευση όμιλητών, όπως ο Eysenck, από τα αγγλικά πανεπιστήμια που θα υποστήριζαν ότι υπάρχουν φυλετικές διαφορές στο διανοητικό επίπεδο.¹⁸ Φυσικά οι αποφάσεις αυτές δεν συνέβαλαν στην επιστημονική αναθεώρηση των θεωριών.

Μία άλλη περίπτωση που έδωσε την ευκαιρία στους επιστήμονες των δύο διαφορετικών σχολών να αναπτύξουν τα επιχειρήματά τους ήταν το συμπόσιο με θέμα: «Φυλετικές διαφορές στον άνθρωπο», που διοργάνωσε το Ίνστιτούτο Βιολογίας στο Λονδίνο το Σεπτέμβριο του 1974. Ο καθηγητής Jensen ανέπτυξε τις θεωρίες και την επιστημονική βάση των αποτελεσμάτων του που δείχνουν την κληρονομική βάση της νοημοσύνης (80%), ενώ κατά τη γνώμη του το περιβάλλον συμβάλλει με το μικρότερο ποσοστό (20%). Επίσης, υποστήριξε την αντικειμενικότητα των εργασιών του για τη χαμηλότερη νοημοσύνη των μαύρων έναντι των λευκών που έκανε με την χρήση των IQ τέστ. Αντίθετες απόψεις ανέπτυξαν η Δρ. B. Tizard με βάση τις τελευταίες της μελέτες και ο καθηγητής του τμήματος νευροβιολογίας του Άνοιχτου Πανεπιστημίου S. Rose, γνωστός για τις μελέτες του στον ανθρώπινο εγκέφαλο και μαρξιστής διανοούμε-

νος. Έξω από την είσοδο της αίθουσας του συμπόσιου υπήρχαν αρκετοί διαδηλωτές, ενώ τις επόμενες ημέρες υπήρχαν δεκάδες γράμματα στις εφημερίδες που κατέκριναν τις «ρατσιστικές» απόψεις του Jensen¹⁹.

Η διαμάχη των δύο βασικών απόψεων δεν έχει σταματήσει μέχρι των ημερών μας. Πρόσφατα, στις αρχές του 1979, η Έθνική Ένωση Διδασκάλων στη Μ. Βρετανία έβγαλε ένα διαφωτιστικό φυλλάδιο για το θέμα «φυλής και βαθμού νοημοσύνης», που γράφτηκε από τον S. Rose και τον Ken Richardson. Τα επιχειρήματα των περιβαλλοντιστών του φυλλαδίου έγιναν στόχος κριτικής από τον Eysenck. Έτσι, το περιοδικό *New Scientist* δημοσίευσε τις γνώμες των δύο επιστημόνων πάνω στα θέματα IQ τέστ, ευφυΐας, κληρονομικότητας, περιβάλλοντος, κ.λπ.²⁰

Η θεωρία των γενετιστών, που στηρίζαν ένα μεγάλο μέρος της δικής τους εξήγησης στα αποτελέσματα της έρευνας του Burt, δέχτηκε ένα μεγάλο πλήγμα με την αποκάλυψη ότι πράγματι οι κλασικές μελέτες του Burt ήταν νοθευμένες σε σημαντικό βαθμό. Οι αποκλύψεις για το ότι τα αποτελέσματα του Burt έχουν σοβαρά στατιστικά λάθη και μπορεί να έχουν νοθευτεί άρχισαν από το 1974 με το βιβλίο του L. Kamin³. Την ιστορία των αποκλύψεων ανέλαβε να διαλευκάνει ο ιατρικός συνεργάτης της εφημερίδας *Sunday Times* του Λονδίνου, έτσι αποκαλύφθηκε ότι: ο Burt σε πολλές περιπτώσεις υπολόγιζε τη βαθμολογία των IQ τέστ των γονέων, αλλά την κατέγραφε σαν πειραματική μέτρηση (ή σύμπτωση της βαθμολογίας γονέων και παιδιών ήταν ένα από τα ισχυρότερα επιχειρήματα σύνδεσης ευφυΐας και κληρονομικότητας με το ποσοστό του 80%). Επίσης, ο Kamin ανακάλυψε ότι στα αποτελέσματά του παρουσίαζε ακρίβεια 3 δεκαδικών ψηφίων από διαφορετικές σειρές αποτελεσμάτων, πράγμα που και στατιστικά ήταν αδύνατο, άρα κατά τη γνώμη του ο Burt δούλευε τα αποτελέσματα ανάποδα, ώστε να προσαρμόζονται στις θεωρίες του της κληρονομικότητας της ευφυΐας. Τέλος, ο δημοσιογράφος της εφημερίδας ανακάλυψε ότι οι συνεργάτες του Burt, που τα όνόματά τους παρουσιάζονται στις εργασίες του των τελευταίων χρόνων, δεν υπήρχαν στο προσωπικό του University College του Λονδίνου, (αργότερα δρέθηκε η μία των συνεργατών, αλλά παρέμεινε αμφίβολο αν συνεργάστηκε με τον Burt)²¹.

Ο Burt πέθανε το 1971 και οι μελέτες του θεωρούνταν κλασικές για το είδος τους. Μπορεί να μην είχαν νοθευτεί σε μεγάλο βαθμό, αλλά η αντίληψη για την κληρονομική μετάδοση της νοημοσύνης ήταν πιο πολύ ένα δόγμα πίστης παρά μία αντικειμενική μελέτη όπου παρουσιάζονται εξαιρέσεις. Μαζί με τη δογματική φύση της δουλειάς του, που συνεχίσθηκε

16. B. Tizard, *Do races differ in average intelligence quotient?*, *Nature* 247, 316, 1974 (1. 2. 1974).

17. *Nature*, 7.6.1974, *New Scientist*, 14.2. και 27.6. 1974.

18. *Times Higher Educational Supplement*, 10.5. και 7.6.1974, *Guardian*, 29.4.1974.

19. *Guardian*, 20 και 21.9.1974, *New Scientist*, 19 και 26.9.1974, *Times Higher Educational Supplement*, 20 και 27.9.1974, 25.10.1974.

20. *Race, Intelligence and education*, H. Eysenck vs. S. Rose, *New Scientist* 15.3.1979.

21. O. Gillie, «Pioneer of IQ faked his research findings», *Sunday Times*, 24.10.1976.

– N. Hawkes, «Nature or nurture? IQ», *Observer*, London, 31.10.1976.

– J. Schwartz, «After Burt, what's left?», *New Scientist*, 11.11.1976.

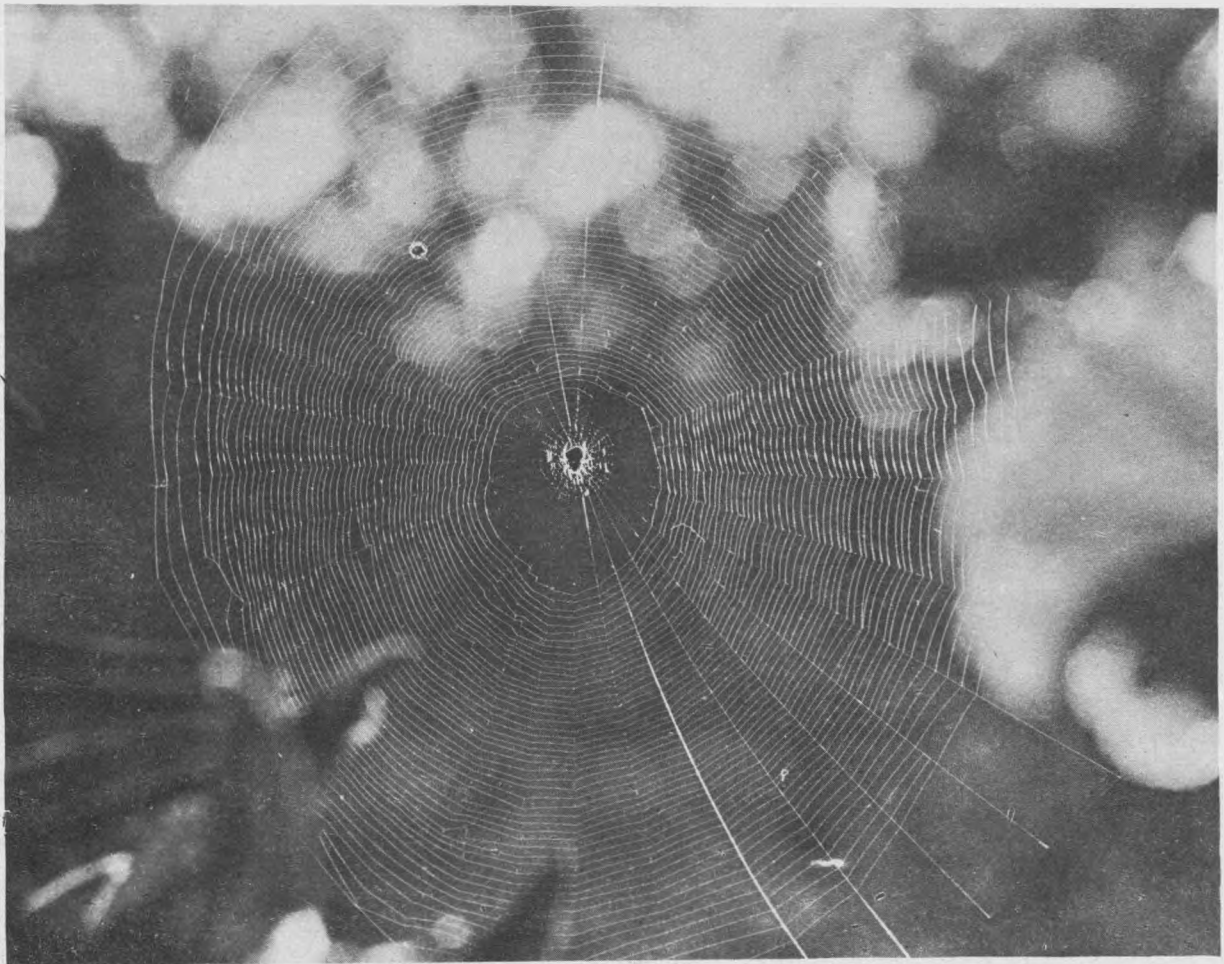
καί στά χρόνια μας από αρκετούς εκπαιδευτικούς ψυχολόγους, δέν ἔκανε καμιά προσπάθεια γιά μιὰ κριτική τοῦ συστήματος τῶν IQ τέστ καί τήν ἐνσωματωμένη ὑποκειμενικότητα τῶν τέστ αὐτῶν στή μέτρηση τῆς ἀνθρώπινης νοημοσύνης. Ἡ νεότερη προσπάθεια γιά μιὰ βιολογική ἀναγωγή τοῦ σύνθετου αὐτοῦ προβλήματος τῆς ἀνθρώπινης εὐφυίας καί ὁ ἐντοπισμός τῆς σέ ὀρισμένο ἢ ὀρισμένα γονίδια εἶναι ἡ συνέχεια μιᾶς δογματικῆς στάσης ἀπέναντι στά προβλήματα τῆς ἐπιστήμης, πού μπορεῖ ὁμως νά ἔχει σοβαρές κοινωνικές καί πολιτικές ἐπιπτώσεις.

Οἱ ἐπιστημονικές διαμάχες πού προσπαθοῦν νά ὑπερασπίσουν ἢ νά ἀπορρίψουν θεωρίες γιά τή σχέση εὐφυίας, φυλῆς καί κληρονομικότητας δέν πλανιῶνται μέσα σ' ἕνα κοινωνικό περιθώριο, ἀντίθετα συνδέονται καί μέ τίς προκαταλήψεις τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων γιά τό ἴδιο θέμα καί μέ τήν πολιτική καί οικονομική κατάσταση σέ διάφορες χώρες σέ περιόδους κρίσεων. Ὁ ρατσισμός καί οἱ θεωρίες του ἢ καί ἡ πρακτική του πού ἐφαρμόζεται σέ ὀρισμένες χώρες εἶναι, σύμφωνα μέ μιὰ ἀπόφαση τοῦ ΟΗΕ, μιὰ ἀπό τίς σημαντικές πληγές τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ σωστή μόρφωση τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας γιά τή βιολογική καί γενετική ὁμοιογένεια ὄλων τῶν φυλῶν τοῦ πλανήτη μας, παρά τήν ποικιλία ἐθνῶν καί ἱστορίας πού ὑπάρχει ἀνάμεσά τους, εἶναι μιὰ δύσκολη δουλειά. Ἀλλά δέν μποροῦν νά μείνουν ἀκόμη τά φαντάσματα τῶν ἀποικιακῶν ἐποχῶν νά καλλιεργοῦν

προκαταλήψεις γιά τήν ἀνισότητα τῶν φυλῶν, σέ μιὰ ἐποχή ἀγῶνων γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου καί χειραφέτησης ὄλων τῶν λαῶν γιά ἐθνική ἀνεξαρτησία καί λαϊκή κυριαρχία.

Ἐπιλογή βιβλιογραφίας.

1. N. Block and G. Dworkin, *The IQ Controversy*, Quartet Press, London, 1977.
2. Ann Arbor Science for the People, *Biology as a Social Weapon*, Burgess Publ., Minneapolis, 1977.
3. C. Jencks, *Inequality, a Re-assessment of the Effect of Family and Schooling in America*, Allen Lane, London, 1973.
4. G.R. Searle, *Eugenics and Politics in Britain, 1900-1914*. Noordhoff, Leyden, The Netherlands, 1977.
5. L.S. Hearnshaw, Cyril Burt, *Psychologist*, Hodder and Stoughton, London 1979.
6. W. Ristow, «IQ tests on trial», *New Scientist*, 3.8.1978.
7. R. Lewontin, «The fallacy of biological determinism», *The Sciences*, March-April 1976. (Μετάφραση τοῦ ἀρθροῦ, *Σύγχρονα Θέματα*, No. 1, Μάιος 1978).
8. Μ. Τύπας καί Φ. Καφάτος, «Ἡ διαμάχη γιά τήν κληρονομικότητα τῆς εὐφυίας καί ἡ κοινωνική της σημασία στό παρελθόν καί σήμερα», *Σύγχρονα Θέματα*, No. 1, Μάιος 1978.

Δέν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά

του Παύλου Ίωαννίδη

*Είμαστε θύματα του
περιβάλλοντος, τής εποχής*

K. Καρυωτάκης

Κάπνισμα, αλκοόλ και ναρκωτικά φαίνεται να αποτελούν σήμερα τις προέχουσες μορφές βραδύρρυθμης αυτοκτονίας στους οικονομικά αναπτυγμένους λαούς. Θά μπορούσε να ειπωθεί πως τό κάπνισμα είναι ή εγκαιροφλεγής εκδίκηση τών Ίνδιάνων τής Αμερικής κατά τών λευκών πού δήωσαν τόν πολιτισμό τους. Άπό τό 1530 πού οι Ίσπανοί κατακτητές έφεραν και καλλιέργησαν τόν καπνό στην Εύρώπη, ή φωτιά του καπνού πήρε αξιόλογες διαστάσεις μόνο μετά τούς δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Οι στρατιώτες «άνταμείβονταν» άπεριόριστα άπό τις κυβερνήσεις τους μέ τό ντοπάρισμα του τσιγάρου για να μπορέσουν να άνθέξουν στις άπάνθρωπες συνθήκες του πολέμου. Τήν έναλλαγή τής άσκοπης υπερέντασης μέ τήν άνία τής άπραξίας και μοναξιάς του πολεμιστή, ήρθε μέ κυβερνητική πρόνοια να γεμίσει ό καπνός. Γεννήθηκε μέ πολιτισμική καταστροφή και άνδρώθηκε πάλι μ' αυτήν ό έθισμός του καπνού-σμβόλου τής άφάνισης. Έτσι φαίνεται να δικαιώνεται ό N. Willard, τών Δημοσιών Σχέσεων του Π.Ο.Υ., δηλώνοντας πως «αυτή ή συνήθεια ταιριάζει σ' ένα κόσμο πού θρίσκειται σε πόλεμο». Σ' αυτόν τόν πόλεμο πού συνεχίζεται, ό καπνός φαίνεται να είναι τό βιολογικό όπλο πού υποθάλπει τήν ανθρώπινη επιθετικότητα σε ώρες υπερέντασης αλλά και άνίας.^ο Επιθετικότητα, πού δέν είναι παρά μία μορφή διαφοροποίησης τής καταπιεζόμενης ανθρώπινης προοδευτικότητας άπ' τά άδιέξοδα τής διαμάχης.

Ή παραπάνω θέση φαίνεται να ενισχύεται και άπό τις ίδιες τις βιολογικές δράσεις τής νικοτίνης. Διεγείρει τό φυτικό νευρικό σύστημα, μέ επικράτηση στή διεγερση του συμπαθητικού, και τό κεντρικό νευρικό σύστημα. Άποτέλεσμα αυτής τής διεγερσης είναι ή αύξηση του ρυθμού τών λειτουργιών. Ή καρδιακή λειτουργία αυξάνει σε όρους καρδιακής συχνότητας, παροχής αίματος και φυσικά έργου. Κατάσταση χαρακτηριστική σε όργανισμούς πού θρίσκονται σε έτοιμότητα, για μάχη ή για φυγή. Άναγκαιότητες σε κοινωνίες πού τις διέπει ή διαμάχη. Όπου ό άνθρωπος αναγκάζεται άπό τά άλλεπάλληλα έξωτερικά, καταπιεστικά ή διεγερτικά ερεθίσματα να περνάει άπό τήν έξαρση τής υπερβολής στο δάθος τής άνίας. Έτσι, στο κράτος τής έλλειψης και τής υπερβολής και ό καπνιστής και ό άκαπνος έχει να διαλέξει άνάμεσα στην άνεση μάχη ή τήν άδιάκοπη φυγή. Όπου και οι δύο δρόμοι έχουν τήν ίδια κατάληξη: έξάντληση και θάνατο.

Μέ αυτές τις σκέψεις τό κάπνισμα δέν φαίνεται να είναι ό φονιάς, αλλά άπλώς τό όργανο. Έτσι οι αντικαπνιστικές παραινέσεις «μήν αυτοκτονείτε (ή μή μάχεσθε) καπνίζοντας» θά μπορούσε να ήταν πιό ουσιαστικές αν άπευθύνονταν όχι στο μέσο αλλά στον φορέα και στα κίνητρα. Γιατί και χωρίς τσιγάρο μία κοινωνία διαμάχης δέν φαίνεται πως θά 'ταν λιγότερο επικίνδυνη. Άπλούστατα τό όργανο και ό τρόπος, του άργού ή βίαιου, θανάτου θά άλλαζε μορφή.

Ίδανικό δέν θά ήταν νά βγει από τή μέση ή νικοτίνη, γιά νά μπει τό αλκοόλ ή τό κάθε λογής αποχαινωτικό ή διεγερτικό, ή ή άμεση ή έμμεση άνθρωποκτονία. Ίδανικό θά ήταν νά μήν αναγκάζεται ο άνθρωπος νά μετατρέπει τήν έμφυτη προοδευτικότητα σέ έπιθετικότητα ή σέ άρνηση πού είναι κι αυτή επίθεση, στόν έαυτό του.

Ή καπνοστεφής ύδρόγειος

Τραγικά ενδιαφέρον θά ήταν νά δει κανένας σέ τί ύψος έχει φτάσει τό νέφος τής καπνομίχλης στή σημερινή ύδρόγειο. Ή κατά κεφαλή κατανάλωση καπνού έφτασε τό 1976 στά 1,16 κιλά έτησίως γιά κάθε κάτοικο τής οικουμένης. Οί «άναπτυγμένοι» καπνίζουν κατά μέσο όρο 2,11 κιλά/έτος κι οί άναπτυσσόμενοι 0,84. Ή χώρα μας, μολοντί τό 1976 ήταν άναπτυσσόμενη, στό κάπνισμα είχε φτάσει σέ ύπερανεπτυγμένα έπίπεδα: 2,54 κιλά καπνού καίγονται γιά χάρη κάθε κατοίκου τού τόπου μας κάθε χρόνο από τούς καπνιστές μας. Έτσι ή Ελλάδα κατέχει τήν προνομιούχο 10η θέση στίς ανά τόν κόσμο καπνοθυσίες.

Μιά άπλή σύγκριση τής κατά κεφαλήν κατανάλωσης καπνού μέ τό κατά κεφαλήν εισόδημα και τόν έτήσιο αριθμό θανάτων από νόσους τών άρτηριών (έμφραγμα μυοκαρτίου, ύπέρταση, έγκεφαλικά επεισόδια κ.λπ.) δείχνει άρκετά ενδιαφέροντα και παράδοξα μαζί συμβάματα. (Ή τελευταία σύγκριση περιορίζεται σέ 34 από τίς 56 χώρες όπου ύπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία γιατί μόνο αυτές είχαν διαθέσιμα στοιχεία θνητότητας γιά τό 1976). Θά πρέπει νά σημειωθεί πώς έχει βρεθεί νά ύπάρχει στατιστικά σημαντική γραμμική συσχέτιση άνάμεσα στήν άναλογία θανάτων από νόσους τών άρτηριών και τό ύψος τού κατά κεφαλήν εισοδήματος. Σέ πρώτη έντύπωση, ή σύγκριση εισοδήματος μέ τήν κατανάλωση καπνού φαίνεται νά βρίσκεται σέ κάποια χαλαρή σχέση. Ύπάρχουν όμως κραυγαλέες εξαιρέσεις πού τείνουν νά μηδενίσουν τήν δύναμη αυτής τής συσχέτισης. Άς δούμε όμως δειγματοληπτικά πόσο καπνίζουν οί λαοί τής ύδρογείου.

Οί άναπτυσσόμενοι

Ένα κάπως γενικό συμπέρασμα πού φαίνεται νά βγαίνει από τά δεδομένα τού παράπλευρου πίνακα είναι πώς, μέ εξαίρεση τήν Μπούρμα, οί άνθρωποι φαίνεται νά άναζητούν τή φωτιά τού καπνού τόσο περισσότερο όσο μακρύτερα βρίσκονται από τήν θέρμη τού Ίσημερινού. Κι όσο αυτή ή θέρμη λιγοστεύει, τόσο τά νοσήματα τής φθοράς τών άρτηριών τείνουν νά άνεθούν. Είναι άραγε ή φθορά αυτή άποτέλεσμα μιās άλλης έσωτερικής φωτιάς πού όταν, κατά τόν Άριστοτέλη (τά *Μικρά Φυσικά*), καιεί ύπερμετρα φθείρει τήν ύλη τής ζωής νωρίτερα;

Άς δούμε όμως τίς αντιθέσεις πού ύπάρχουν άνέμεσα σέ εισόδημα, κατανάλωση καπνού και θάνατο από καρδιαγγειακές παθήσεις. Άν ή οικονομική

κατάσταση βρίσκεται σέ κάποια χαλαρή σχέση μέ τήν κατανάλωση καπνού τότε στή Ροδεσία (σήμερα Ζιμπάμπουε) τού 1976 καπνίζουν πολύ περισσότερο άπ' ό,τι θά περίμενε κανείς γιά τό πενιχρό εισόδημα. Τό 1976 ο λαός τής Ζιμπάμπουε δέν είχε τήν έλευθερία νά ζει όπως θέλει, είχε όμως άπόλυτη έλευθερία νά πεθαίνει καπνίζοντας τά πολυεθνικά τσιγάρα. Γιατί είναι δύσκολο νά πιστευτεί πώς όλον αυτό τόν καπνό τόν κάπνιζαν οί 230 χιλ. λευκοί (σέ πληθυσμό 6 εκατομμυρίων). Άν και σέ διαφορετικό οικονομικό έπίπεδο, άνάλογη φαίνεται νά είναι ή κατάσταση και στή χώρα μας σέ σχέση μέ τίς δυτικού τύπου οικονομίες. Ύπάρχει άραγε κάποιος κοινός παράγων πού σπρώχνει τούς ανθρώπους νά καπνίζουν περισσότερο;

Σέ αντίθεση όμως έρχεται τό παράδειγμα τής Περσίας όπου ενώ τό 1976 τό εισόδημα ήταν αξιόλογο, ή κατανάλωση καπνού ήταν μηδαμινή (0,78 κιλά έτησίως). Είναι γιατί, τό 1976, στό Ίράν άνθούσε ή φυτεία κι ή διάδοση τής Ινδικής κάναβης ή τής παπαρούνας πού ύποκαθιστούσαν τήν νικοτίνη άφήνοντας τόν καπνό γιά τούς κρατούντες και νεμόμενους τό εισόδημα ή ή ισλαμική παράδοση πού άπαγορεύει τέτοια κατάχρηση;

Οί πιό άρειμάνιοι όμως καπνιστές τού Τρίτου Κόσμου θά πρέπει νά είναι οί, κατά τό πλείστον, μογγολικής καταγωγής Βιρμανοί πού στήν άφόρητη ζέση και ύγρασία τού κλίματός τους, παρά τήν φτώχεια τής οικονομίας τους, έννοούν νά καπνίζουν 2 και 3 φορές περισσότερο άπ' ό,τι οί γηγενείς έξίσου φτωχοί γείτονές τους τής Ταϊλάνδης και τού Μπαγκλαντές. Θά πρέπει νά ύπομνηστεί πώς στήν Μπούρμα εκτός από τήν βιρμανική είναι από πολλές δεκαετίες έπίσημη γλώσσα κι ή άγγλική. Είναι άραγε άποτέλεσμα στρεβλώσης τής βουδιστικής παράδοσης ή εύρεία χρήση τού καπνού στήν Μπούρμα σέ σχέση μέ τούς γείτονές τής;

Ή διατήρηση τής παράδοσης λοιπόν φαίνεται νά παίζει κάποιο ρόλο στό κάπνισμα και ή όποια σχέση ύπάρχει μέ τό οικονομικό έπίπεδο διασπάται από πολιτικές μεταβολές σ' ένα λαό.

Οί «άναπτυγμένοι»

Τή σχέση όμως καπνού-εισοδήματος-άρτηριακών νόσων έρχονται νά διαλύσουν οί θόρειοι, δυτικοί κι άνατολικοί, οικονομικά άναπτυγμένοι και μή. Οί Σουηδοί πρωτοπόροι (μετά τούς Έλβετούς) στήν οικονομία αλλά και πρωτοπόροι (μετά τούς Σκωτσέζους) στό θάνατο από νόσους τών άρτηριών, έρχονται τελευταίοι στή λίστα τών οικονομικά άναπτυγμένων, δυτικών και άνατολικών, χωρών. Πρώτοι βέβαια παγκόσμια στόν άγώνα κατά τού καπνίσματος. Άλλά παρά τήν αντικαπνιστική τους στάση, ή φήμη τους γιά τή συνάφεια πρós τό αλκοόλ, πού κι αυτό τό μάχονται, ή γιά τό θάρρος τους νά αυτοκτονούν κατευθείαν είναι γνωστή. Φαίνεται πώς κι ο Νορδικός διάβολος έχει πολλά ποδάρια. Οί Σουηδοί μολοντί έρχονται τελευταίοι στό κάπνισμα, έρχονται πρώτοι

**ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΠΝΟΥ¹ (σέ κιλά) ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ²
(σέ δολάρια ΗΠΑ) ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΝΟΣΟΥΣ ΤΩΝ ΑΡΤΗΡΙΩΝ³⁻⁴ (ανά 100.000
κατοίκους) - 1976**

ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕ- ΝΕΣ ΧΩΡΕΣ	Κατά κεφαλή		ΝΟΣΟΙ ΑΡΤΗΡΙΩΝ	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	Κατά κεφαλήν		ΝΟΣΟΙ ΑΡΤΗΡΙΩΝ
	ΕΙΣΟΔΗ ΜΑ	ΚΑΠΝΟΣ			ΕΙΣΟΔΗ ΜΑ	ΚΑΠΝΟΣ	
ΕΛΛΑΣ	2.570	2,54	278	Καναδάς	7.930	2,84	370
Αργεντινή	1.580	2,34	-	Βέλγιο & Λουξ.	7.020	2,84	411
Ροδεσία	530	2,19	-	Ολλανδία	6.650	2,81	343
Μπούρμα	120	2,11	-	Ελβετία	9.160	2,70	298
Συρία	830	2,01	34	Δανία	7.690	2,70	535
Ισπανία	2.990	1,90	264	Ιαπωνία	5.090	2,57	226
Δ. Κορέας	700	1,53	-	Ο.Δ. Γερμανίας	7.510	2,52	446
Τουρκία	1.010	1,52	-	Η.Π. Αμερικής	7.880	2,50	456
Κολομβία	650	1,36	104	Ιρλανδία	2.620	2,30	518
Βραζιλία	1.300	1,27	-	Γαλλία	6.730	215	277
Βενεζουέλα	2.540	1,14	101				
Ιράκ	1.390	1,09	-	Αυστραλία	6.990	2,10	416
Ακτή Ελεφαντ.	650	1,09	-	Αγγλία	4.180	1,90	544
Ταϊλάνδη	380	1,07	11	Αυστρία	5.620	1,83	493
Πορτογαλία	1.660	1,02	357	Νορβηγία	7.800	1,71	485
Μαλαισία	830	1,02	-	Ιταλία	3.220	1,70	347
Ν. Αφρική	1.290	1,02	-	Σουηδία	9.030	1,43	599
Αλγερία	1.010	1,00	-				
Φιλιππίνες	420	0,81	68	ΧΩΡΕΣ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ			
Ιράν	2.060	0,78	-	Πολωνία	2.880*	2,97	279
Μεξικό	1.060	0,75	53	Βουλγαρία	2.460*	2,90	499
Μαρόκο	520	0,73	-	Κούβα	820*	2,40	222
Ινδονησία	280	0,69	-	Ούγγαρία	2.340*	2,35	572
Πακιστάν	180	0,63	-				
Μπαγκλαντές	90	0,60	-	Γιουγκοσλαβία	1.750	1,91	207
Αίγυπτος	280	0,57	84	Σοβιετική Ένωση	2.800*	1,55	-
Τανζανία	180	0,48	-	Τσεχοσλοβακία	3.790*	1,54	518
Ινδία	140	0,38	-	Λ. Δ. Γερμανίας	4.520*	1,53	597
Ζαϊρ	130	0,32	-	Ρουμανία	1.400*	1,48	308
Νιγηρία	400	0,13	-	Λ. Δ. Κίνας	370*	1,03	-

* Εισόδημα καθ' ύπολογισμό - : στοιχεία λείπουν
1. FAO Commodity Projections, FOA Rome (Έπιλογή του World Health Feb. 1980), 1979.
2. 1978 World Bank Atlas. World Bank, Washington, D. C. 1978.

3. Health Statistics Annual. WHO, Geneva 1978, 1979 (Στοιχεία για άρρενες μόνο).

4. Νόσοι Αρτηριών: Ίσχαιμική καρδιοπάθεια+Αρτηριακή υπέρταση+άγγειοεγκεφαλικά+νόσοι περιφερικών αρτηριών.

στό θάνατο από καρδιαγγειακές παθήσεις, που παρά τον περιορισμό του καπνίσματος εξακολουθούν να αυξάνουν (+13,9 στή διάρκεια 1970-76).

Χώρια όμως από τη Σουηδία, και στις υπόλοιπες βιομηχανικές χώρες φαίνεται να υπάρχει μία αρκετά εκτεταμένη αντίνομία στη σχέση ανάμεσα στην κατανάλωση καπνού και την έκταση του θανάτου από νόσους των αρτηριών. Από τις 10 χώρες που καταναλώνουν πάνω από 2,11 κιλά καπνού (μέση τιμή για

τις «ανάπτυγμένες»), οι 6 παρουσιάζουν τιμές θνητότητας από νόσους των αρτηριών από τη μέση τιμή για αυτές τις χώρες (που είναι 432 θάνατοι ανά 100.000 κατοίκους). Αντίθετα, από τις 6 χώρες με κατανάλωση καπνού λιγότερο από 2,11 κιλά/έτησίως οι 5 έχουν τιμές θανάτου υψηλότερες και μόνο στην Ιταλία οι θάνατοι από καρδιαγγειακά είναι λιγότεροι από τη μέση τιμή. Βέβαια από τό κάπνισμα δεν νοσούν χώρες αλλά άνθρωποι και η μελέτη της συγκε-

κρυμμένη πράξης σέ συγκεκριμένα άτομα έδειξε πώς σέ, θόρειους κατά τό πλείστον, καπνιστές ή θνητότητα από κάθε αίτια θανάτου είναι διπλάσια άπ' ό,τι σέ μή καπνιστές, πού κατά τούς έρευνήτες σημαίνει πώς άν οι καπνιστές δέν κάπνιζαν θά ζούσαν 7 δλόκληρα χρόνια περισσότερο άπ' όσο ζούν. Μέ τέτοια γνώση θά μπορούσε νά φανταστεί κανείς σέ τί ύψος θά άνέβαινε ή όλική θνητότητα άν οι έπιρροεπείς σέ άρτηριακές νόσους λαοί κάπνιζαν περισσότερο. Άλλά όπως είπαμε, τό κάπνισμα είναι τό μέσον θανάτου κι όχι ή τελική αίτια πού εφόσον εξακολουθεί νά υπάρχει θά δώσει διέξοδο σέ άλλον τρόπο ύποκατάστασης.

Στή Γαλλία γιά παράδειγμα όπου, γιά τίς βιομηχανικές χώρες, ή κατανάλωση καπνού είναι μέτρια και ή αναλογία θανάτων από άρτηριακές νόσους άσυνήθιστα χαμηλή, άντιμετωπίζεται σήμερα τό όξύτερο ίσως διεθνώς πρόβλημα άλκοολισμού. Άπό τίς 550 περίπου χιλιάδες θανάτων έτησίως οι 40 χιλιάδες έχει ύπολογιστεί πώς όφείλονται στίς έπιδράσεις του άλκοόλ. Τό κόστος αυτής τής συμφοράς σέ ίατροφαρμακευτικές δαπάνες και σέ μείωση τής παραγωγικότητας έχει ύπολογιστεί σέ 4 δισεκατομμύρια δολάρια έτησίως. Έκει τό άλκοόλ παράγεται άφθονα και προάγεται έπίσης γιά τό συμφέρον τής οικονομίας, όχι όμως και τών καταναλωτών του. Η γαλλική βιομηχανία οίνοπνευματώδων προσφέρει 10 δισεκατ. δολάρια και άπασχολεί τό 1/10 του εργατικού δυναμικού τής χώρας. Ένα προϊόν πού ήταν ή έθνική περηφάνια τών Γάλλων κατόνησε πρόσφατα ή έθνική συμφορά τους. Στά τελευταία 25 χρόνια ξεπέρασαν κάθε παγκόσμιο ρεκόρ σέ κατανάλωση: 26 λίτρα καθαρό οίνόπνευμα έτησίως άντιστοιχεί σέ κάθε ένήλικα Γάλλο ένώ 1 στους 4 θεωρείται προβληματικός πότης! Όπωςδήποτε κάτι πρέπει νά άλλαξε σ' αυτόν τόν χρόνο κι άνθρωποι από παραδοσιακοί γκιστατέρ, κονουασέρ κ.λπ. έγιναν θύματα κατάχρησης μιās άπόλαυσης. Έτσι σέ περίοδο κρίσης ένέργειας άντί νά χρησιμοποιείται τό άλκοόλ γιά έξωτερική θέρμανση καταναλίσκεται στήν έσωτερική υπέρθερμανση όπου είναι θάνατος. Η τά καπνοτόπια σέ ένα κόσμο πού λιμοκτονεί, άντί γιά τροφή παράγουν θάνατο.

Έτσι, παρ' όλη τήν έλπίδα πώς ό περιορισμός του καπνίσματος θά μπορούσε νά αύξήσει τό προσδόκιμο επιβίωσης ένός λαού στίς «άναπτυγμένες» χώρες δέν φαίνεται νά γίνεται κάτι τέτοιο. Τό προσδόκιμο επιβίωσης στίς ηλικίες 0, 25, 65 και 75 έτών δέν έδειξε καμιά ύπολογίσιμη διαφορά σέ χώρες πού κατανάλωναν περισσότερο ή λιγότερο από τήν μέση τιμή κατανάλωσης καπνού τόσο γιά τίς δυτικές όσο και γιά τίς ανατολικές χώρες του πίνακα όπου ύπήρχαν στοιχεία.

Ό αντίποδας τών Σουηδών όμως στο κάπνισμα θά πρέπει νά είναι οι Πολωνοί. Παγκόσμια πρώτοι σέ κατανάλωση καπνού κι από τούς «άναπτυγμένους» σχεδόν τελευταίοι σέ αναλογία θανάτων από καρδιαγγειακά νοσήματα, σέ αντίθεση πάλι μέ τούς Τσεχοσλοβάκους κι Ανατολικογερμανούς πού έχουν από τίς πιο ύψηλές τιμές θανάτου από άρτηριακές νόσους και κάπνιζουν λιγότερο.

Βλέποντας όμως τά πράγματα από τή στενή θεώρηση μιās κατηγορίας νόσου, κινδυνεύουμε νά χάσουμε τήν συνολική εικόνα. Άλλά και ή όλική, από

κάθε αίτια θνητότητα δέν φαίνεται νά παρουσιάζει σημαντική διαφοράς στίς «άναπτυγμένες» χώρες μέ πολλή ή λιγότερη κατανάλωση καπνού. Αυτή ή έλλειψη διαφοράς πρέπει νά σημαίνει πώς σέ μιάν έμπόλεμη κατάσταση τό φονικό όργανο μπορεί νά έχει πολλές μορφές και σέ τέτοιες συνθήκες δέν φαίνεται νά υπάρχουν διέξοδοι. Είτε καπνός είτε άλκοόλ, είτε βόλι είτε μαχαίρι τό τελικό άποτέλεσμα είναι τό ίδιο.

Πούος έπωφελείται και όφελείται

Ό παγκόσμιος καπνιστής πληρώνει 85 ως 100 δισεκατομμύρια δολάρια (1976) στήν άγορά του καπνού, δηλ. 4 φορές τό άκαθόριστο έθνικό προϊόν τής χώρας μας ή 25 περίπου φορές τό ύψος του κρατικού προϋπολογισμού μας. Μέ τέτοιο υπερεθνικό τζίρο δέν είναι παράξενο πώς επτά μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες έλέγχουν τήν μεγαλύτερη μερίδα αυτού του πακτωλού σέ συναγωνισμό ή καλύτερα σέ συνδυασμό μέ τίς ντόπιες καπνοβιομηχανίες. Ό άγρότης-παραγωγός θρίσκει σχεδόν πάντα σέ χρέος. Σύμφωνα μέ έκθεση τής UNCTAD δωροδοκίες προωθούνται από τίς εταιρείες στα μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα όρισμένων χωρών. Αυτές οι δαπάνες αίτιολογούνται σαν «άναγκαίες γιά τήν επιβίωση και τήν κερδοσκοπικότητα τών εταιρειών» και θεωρούνται σαν «ουσιαστικές γιά τήν προώθηση έννοϊκής (γι' αυτές φυσικά) νομοθεσίας». Πέρα από τίς σπονδές πρós τούς πολιτικούς παράγοντες οι εταιρείες μετέρχονται και τούς πιο πολυέξοδους τρόπους προβολής του προϊόντος τους γιά θόλωση του έγκεφάλου του κοινού.

Έκτός βέβαια από τίς εταιρείες κι οι κυβερνήσεις παίρνουν μιá όχι εύκαταφρόνητη μερίδα, συνήθως τή μεγαλύτερη, άπ' τήν φορολογία του καπνού. Γιά παράδειγμα, στίς ΗΠΑ εισπράχθηκαν τό 1976 6 δισεκατομμύρια δολάρια από φορολογία προϊόντων καπνού, ένώ στήν Άγγλία, όπου ό φόρος φτάνει στο 10% τής τιμής καταναλωτή, άποδόθηκαν 4 δισεκατομμύρια δολάρια. Σέ πολλές βιομηχανικές χώρες τό εισόδημα από φορολογία καπνού φτάνει στο 5% τής συνολικής κυβερνητικής φορολογίας. Βέβαια καμιά κυβέρνηση δέν θά ήταν ευχαριστημένη μέ τέτοιο έσοδο άν έπρεπε νά πληρώσει και τό ίατροφαρμακευτικό κόστος του καπνού πού στήν περίπτωση τών ΗΠΑ έχει ύπολογιστεί σέ 15 δισεκατομ. δολ.: δηλ. δύομισι φορές τό φορολογικό έσοδο. Αυτό τό έσοδο όμως μέ τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο τό πληρώνουν πάλι εκείνοι πού πληρώνουν και τούς φόρους. Σ' αυτόν τόν παραλογισμό έρχεται νά προστεθεί κι άλλο ένα έξοδο γιά πριμοδοτήσεις. Τό 1975 οι καπνοκαλλιεργητές τής ΕΟΚ εισέπραξαν 206 εκατ. δολ. γι' αυτόν τό σκοπό. Όλη αυτή ή ένίσχυση όμως τελικά όφέλησε τά δημόσια ταμεία και τίς καπνοβιομηχανίες κι όχι τόν παραγωγό ή τόν καταναλωτή.

Άλλά οι άπώλειες δέν σταματάνε εκεί. Συνέχεια αυξανόμενες εκτάσεις γής, παραγωγικό ανθρώπινο δυναμικό και φυσική ένέργεια θυσιάζονται στήν παραγωγή κι έπεξεργασία του καπνού.

«Έλευθερία» επιλογής

Άν ή χρήση του όπιου σταμάτησε στήν Κίνα, αυτό πρέπει νά όφείλεται μόνο στο γεγονός πώς λείψαν οι προαγωγοί, όχι μόνο του όπιου αλλά και τής άπελλισίας πού έσπρωχνε τόν άνθρωπο στήν όπιομανία. Τό

Ίδιο θά πρέπει νά συμβεί καί μέ τό κάπνισμα καί τό κάθε λογής ανάλογο τρόπο αυτοκτονίας πού στήν ουσία είναι κατευθυνόμενες ἀνθρωποκτονίες. Βερμπαλιστικές ή είκαστικές ἀντικαπνιστικές παραινήσεις δέν ἀρκοῦν γιά νά ἀνακόψουν τά μέσα τοῦ πρόωρου θανάτου στόν σημερινό μαχόμενο ή ἀπελπισμένο κόσμο. Πρόστιμα, ποινές καί φορολογίες αὐξάνουν τήν καταπίεση καί τέτοιου εἶδους πολιτική πού στρέφεται στό θῦμα κι ὄχι στήν αἰτία τό μόνο πού θά μπορούσε νά καταφέρει θά ἦταν νά ἀλλάξει τήν μορφή τοῦ μέσου ἐξόντωσης. Ἄν σύμφωνα μέ τό Ν. Willard τοῦ Π.Ο.Υ. ὁ ἀγώνας πρέπει νά στραφεῖ «ὄχι ἐναντίον τῶν καπνιστῶν ἀλλά ἐναντίον τοῦ καπνίσματος» τότε δέν θά ἔπρεπε ἀπ' τή μιά μεριά νά κυνηγιέται ὁ καπνιστής κι ἀπ' τήν ἄλλη νά προμοδοτεῖται καί νά διαφημίζεται σέ ἰδιωτικούς καί δημόσιους χώρους τό κάπνισμα καί νά αὐξάνεται ή φορολογία ἀπ' τό φόβο μήπως κι οἱ ἀντικαπνιστικές παραινήσεις ἀποδώσουν καί μειωθοῦν τά ἔσοδα.

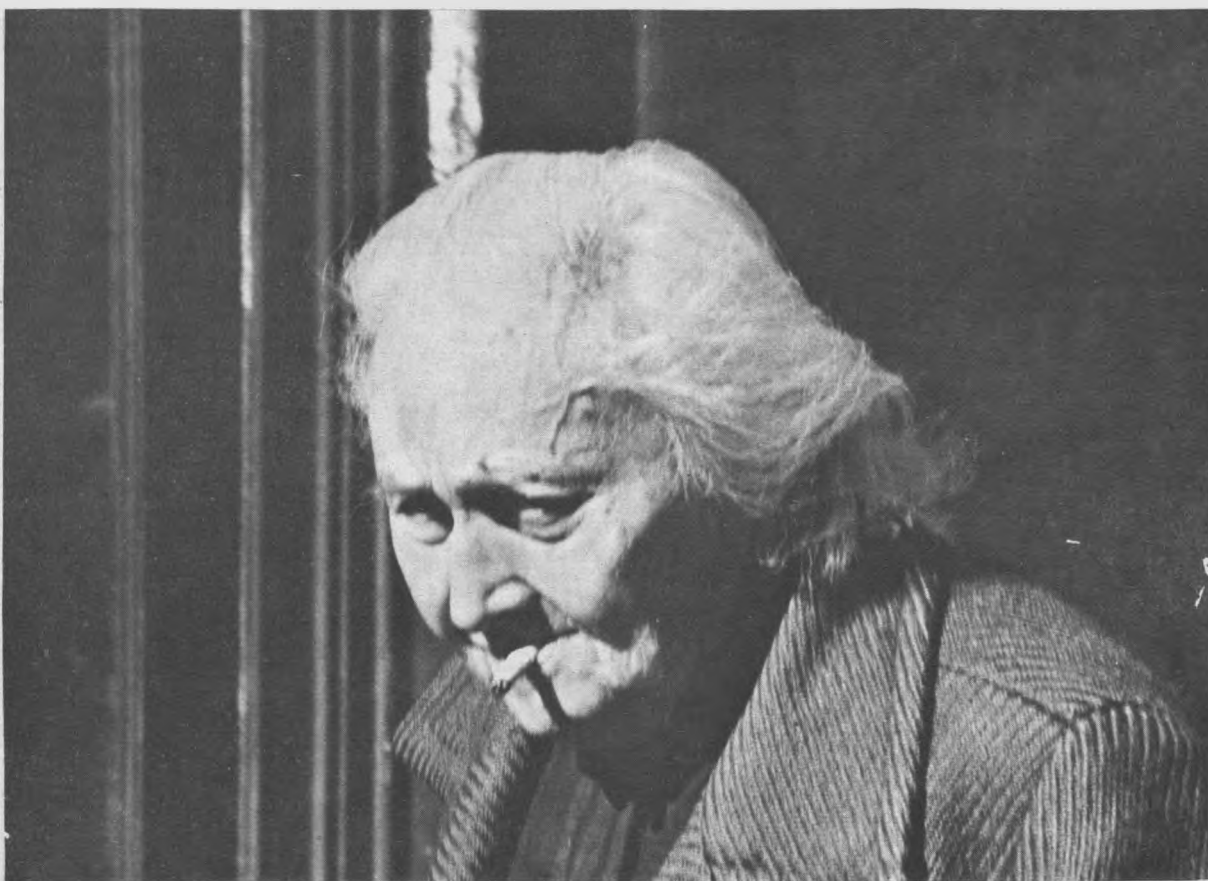
Γιατί δέν είναι ὁ καπνός τοῦ τσιγάρου πού ὀδηγεῖ στόν θερμικό θάνατο μέ τούτη ή τήν ἄλλη νόσο, ἀλλά καί τό μπαρούτι τῶν ἐξοπλισμῶν, κι ή οἰκολογική μόλυνση τῆς βιομηχανικῆς «ἀνάπτυξης», κι ή μόχθα ἀπ' τίς χαβούζες, κι ὁ βομβαρδισμός τῆς καθημερινῆς σύνθλιψης κι ή δυσωδία τῆς ἀντιπαραγωγικῆς διοίκησης κι ὅλα τά δεινά πού ἔχουν συσσωρευτεῖ στό σῆμα τοῦ ἀνθρώπου καί δέν τόν ἀφήνουν νά ἀνελιχθεῖ. Στό σύστημα ἀρέσει ή συμφέρε νά προβάλλει τήν «ἀτομική εὐθύνη», τό «μοιραῖο», τήν «τύχη» δι-

νοντας ἐλευθερία στήν ἐκλογή τρόπων θανάτου καί συμβουλές πρὸς ἀποφυγήν τους, ἐνῶ ἀνακόδει πράξεις γιά ἐκλογή τρόπων Ζωῆς. Ὅπου είναι ή Εἰρήνη, ὁ Παιδεία, ὁ Πολιτισμός κι ὁ σεβασμός στή Φύση καί τόν Ἄνθρωπο. Ὅσο ὁ Ἄνθρωπος θά ἐμποδίζεται νά ἀνελιχθεῖ γιατί ὁ κόπος του δέν γυρνάει σ' αὐτόν μέ τή μορφή ἀγαθῶν πού νά προάγουν τή ζωή καί τό πνεῦμα ἀλλά σκορποῦν τόν θάνατο καί τό σκοτάδι τόσο θά φουντώνει ή σύγκρουση. Ἡ καταπίεση τῆς ἀνθρώπινης προοδευτικότητας ἀναπόφευκτα θά ὀδηγεῖ στήν ἀνάπτυξη ἐπιθετικότητας κι ἔτσι ἀναπόφευκτα ἄλλοι θά χάνονται στή Μάχη κι ἄλλοι στή Φυγή. Γιατί δέν ὑπάρχει καπνός χωρίς φωτιά κι ή ἀπόληξη κάθε φωτιάς είναι ή στάχτη καί τά ἐρείπια: ὑλικά κι ἀνθρώπινα...

*«Καί πάντα ὁ δολοφόνος καί τό θῦμα μιά νύχτα
ἄξαφνα
παίρνουν τόν ἴδιο δρόμο,
γιατί σημασία ἔχει ποιὸς θά πεθάνει μέ λιγότερη μο-
ναξιά
Τ. Λειβαδίτης.»*

Πηγές δεδομένων.

- World Health, Φεβρ.-Μάρτ. 1980, Geneva, Switzerland
- FAO Commodity Projections, Roma 1979.
- Health Statistics, Annual, WHO, Geneva, 1978, 1979.
- Newsweek International, July 4, 1980.

«Ἐπιτέλους ἀνεβαίνουμε» «Ὁχι. Ἀπεναντίας.» «Κατεβαίνουμε;»
 «Ἀκόμα χειρότερα καπετάνιε! Πέφτουμε!» «Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ πε-
 τάζτε τὴ σαβούρα!» «Μά κοιτάξτε! Ὁ τελευταῖος σάκος εἶναι ἀδει-
 νός!» «Ἀνεβαίνει τὸ ἀερόστατο;» «Ὁχι.» «Ἀκούω θόρυβο κυμάτων!»
 «Ἡ θάλασσα εἶναι ἀπὸ κάτω μας! Δέν ἀπέχει πάνω ἀπὸ 500 πόδια!»
 «Πετάξτε ὄλα τὰ βάρη!... Τὰ πάντα!...». Τέτοια ἦταν τὰ ἀναπάντεχα
 λόγια πού ἀντηχοῦσαν στὸν ἀέρα, πάνω ἀπὸ τὴν ἀχανή ὑδάτινη ἐρημο-
 τοῦ Εἰρηνικοῦ, περὶ τὶς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα τῆς 23ης Μαρτίου 1865.

Ἡ Μυστηριώδης Νῆσος
 Ἰουλίου Βέρν

Διάλογοι κουφῶν πλήν λαλίστατων

τοῦ Γιώργου Καρρά

Τὸ ἄρθρο τοῦ Γιώργου Καρρά «ΠΑΣΟΚ καὶ μαζικά κινήματα» στὸν περασμένο «Πολίτη» (Ἰούλιος, τεῦχ. 36) προκάλεσε τὶς ἀπαντήσεις τῶν Χρύσανθου Λαζαρίδη καὶ Ἀντρέα Παπᾶ, πού δημοσιεύουμε στὶς ἐπόμενες σελίδες τοῦ περιοδικοῦ. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ στὸν Γ. Καρρά νὰ κατα-
 πισταεῖ διεξοδικότερα μὲ ὀρισμένες ἀπόψεις πού ἀπασχολοῦν σήμερα τὶς δυνάμεις τῆς ἀνανεωτικῆς
 Ἀριστερᾶς. Ἐλπίζουμε ὅτι ὁ προβληματισμός θὰ συνεχιστεῖ καὶ θὰ ἐμπλουτιστεῖ, τόσο στὶς σελίδες
 τοῦ «Πολίτη» ὅσο καὶ σὲ ἄλλα ἐντυπα τοῦ «ἀνανεωτικοῦ χώρου».

Ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο «συζητητές*» ἐπιμένουν ὅτι τὸ κείμενο στὸν περασμένο *Πολίτη* ἀπαγορεύει τὸ διά-
 λογο, ὅς προηγηθῶν λίγα περὶ διαλόγου. Νομίζω, λοιπόν, ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ἴδια μας
 τὰ κείμενα: μέσα σ' αὐτὰ καὶ καθὼς λέμε τὰ ὅσα ἔχουμε νὰ ποῦμε, πρέπει νὰ μάθουμε νὰ συζητᾶμε
 ταυτόχρονα, γιὰ νὰ συμφωνήσουμε ἢ νὰ τσακωθοῦμε, καὶ ἄλλες ἐπάνυμες ἀπόψεις. Γιατὶ διάλογος γίνεται
 μὲ ἀπόψεις πού συγκρούονται δημόσια, πού ἀνοίγουν μέτωπα, πού ἀποκλείουν σὰν λογικὴ τὶς ἀντίθετες,
 πού πλησιάζουν ἢ καὶ ἀνταμώνουν κάποιες τρίτες, πού ἀλλάζουν ἀπὸ τὴν τριδὴ μὲ τὶς συγγενικές. Ἀλλὰ
 αὐτὸ, ἂν' ὅσα τουλάχιστον μαρτυρᾶ ἡ τρέχουσα εὐαισθησία τῶν ἀριστερῶν, δέν γίνεται «αὐθόρμητα».
 Ὁ διάλογος, μὲ δύο λόγια, φαίνεται πὼς πρέπει νὰ προκληθεῖ, νὰ ἐκμαιευθεῖ, νὰ ἐκβιαστεῖ. Ἀλλὰ
 ταυτόχρονα μιά ἀποψη, ἓνα ναί, εἶναι ἀσαφές, παρε-
 ξηγήσιμο, ἀνενεργό, χωρὶς τὰ ὄχι του. Ἄν θέλουμε,

μεταξὺ ἄλλων, νὰ ποῦν οἱ ἀπόψεις μας κάτι σὲ κά-
 ποιους, αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιδιώκουμε νὰ γίνεῖ ὄχι ἐλ-
 λείψει ἀλλὰ εἰς βάρος ἄλλων ἀπόψεων.

Στὸν προηγούμενο *Πολίτη* θεώρησα σκόπιμο νὰ
 νομιμοποιήσω καὶ τυπικὰ αὐτὴ τὴν κατάσταση. Καὶ
 ἀναφέρθηκα ὀνομαστικὰ σὲ δύο ἄρθρα πού, φυσικά,
 θὰ μπορούσαν κάλλιστα νὰ εἶναι κάποια ἄλλα. Δέν
 «ἀπαντοῦσα» στὸν Ἀ. Παπᾶ καὶ τὸν Χ. Λαζαρίδη·
 τὴν ἀποψή μου ἔλεγα ὁ ἄνθρωπος καὶ μὲ ἀπόψεις τὰ
 ὄχι. Τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο. Πολύ
 φοβᾶμαι ὅμως ὅτι στὰ περὶ πολιτικῆς, κι ὄχι μόνο σ'
 αὐτὰ, γραφόμενα τὰ περὶ διαλόγου ἤθη εἶναι κάπως
 παράξενα: ὁ καθένας «λέει τὴν ἀποψή του», παρθε-
 νογεννημένη, μονογενή, ἐρημη κι ἀπαστραπτουσα,
 καὶ κάνει τὴν ἐκλογὴ (ἐκλογὴ σημαίνει συνάμα καὶ
 ἀπόρριψη) δημοψήφισμα: ναί ἢ ὄχι; 1-0 λοιπόν ἀνευ
 ἀγῶνος καί, φυσικά, ἀντιπάλου. Κάπου ἄλλου, σὲ
 ἄλλα ἐντυπα ἢ καὶ σὲ ἄλλες σελίδες τοῦ ἴδιου ἐντύ-

που, κάποιο άλλοι θά κερδίζουν τὰ δικά τους. 1-0, χωρίς δίχτυα, χωρίς δοκάρια, χωρίς μπάλα, χωρίς αντιπάλους. Μόνο με συμπαίχτες. Καί αυτά όλα βέβαια στό όνομα πάντοτε τού διαλόγου.

Όπου ως διάλογος έννοείται πλέον ή δημοσίευση, έδώ κι εκεί, «άγνωστων» μεταξύ τους απόψεων πού —μικρός είναι ό κόσμος καί μέγας ό Κύριος— θά συγκρουστούν, λέει, «άντικειμενικά». Διάλογος λαλίστατων πλύν κουφών... Άν λοιπόν κάποιος έγραφε *άκριβώς* τὰ ίδια πράγματα, χωρίς όμως νά αναφέρει ή νά υπαινιχθεί τό όνομα ή τὰ άρχικά τού άρθρογράφου, δέν θά άντιμετώπιζε σχεδόν ποτέ τήν όποιαδήποτε άντίδραση. Άν άντίθετα, λέγοντας τὰ δικά του καί από τήν άνάγκη νά τὰ στοιχειοθετήσει καλύτερα, άσχοληθεί ρητά με τίς *άπόψεις* άλλων άνθρώπων, άτόμων, άρθρογράφων, τὰ σημερινά νοσηρά ήθη επιτρέπουν μιά καί μόνη έρμηνεία: γιά μένα λέει, μου άπάντησε· θά τού άνταπαντήσω άμέσως. Καί έτσι, με τό να υπερασπίζεται κανείς, καί μάλιστα άκαριαία, όχι τίς άπόψεις του αλλά τό «άτομό» του, άφενός καί κυρίως έξοστρακίζει τὰ πραγματικά προβλήματα από τὰ γραφόμενα καί, άρα, προσωποποιεί τήν κουδέντα, δηλαδή άφήνει τούς άλλους άπέξω, τούς κόβει κάθε διάθεση καί ενδιαφέρον νά παρέμβουν (Ισως, λέω Ισως, νά επρόκειτο νά μπουν καί κάποιιο άλλοι στή συζήτηση· τώρα ποίος θά τολμήσει, χωρίς νά 'χει άναφερθεί τό όνομά του, νά παρεμβληθεί — άκάλεστος! — στή «συζήτηση» Παππά-Λαζαρίδη-Καρρά;). Καί άφετέρου τραβάει τόν άλλο, στήν περιπτωσή μας έμένα (γιατί άν οι άπαντήσεις ήταν άλλες δέν θά είχα κανένα λόγο νά επανέλθω άμέσως ή καν), σέ έναν άγώνα δρόμου μέχρι τελικής πτώσεως, τόν έξαναγκάζει νά άνταπαντήσει χωρίς χρονοτριβή καί σκέψη, βεδισμένα, με τό μαχαίρι στό λαιμό, με κίνδυνο νά τού θυγούν τελικά άπόψεις πού δέν έχει, με κίνδυνο νά πλαστογραφήσει αυτά πού θά είχε, ύπό άλλους όρους, νά πει. Παρ' όλα αυτά προσπάθησα νά είμαι καί ούσιαστικός.

Φαίνεται ότι με τόν Ά. Παππά δέν ύπάρχουν καί πολλά περιθώρια γιά συζήτηση. Κι αυτό όχι τόσο γιατί θεώρησε ότι έκατσα, τριάντα χρονών άνθρωπος, νά γράψω με μοναδική μου πρεμούρα νά άσχοληθώ με τό «άτομό» του,¹ καί άρα είναι εκτός θέματος.

1. Άς άρκέσει ένα ήλαρό καί σόκιν παράδειγμα: στόν περασμένο Πολίτη άναφέρθηκα σέ «διεξόδους καί λύσεις ύπαρξιακού κατά τεκμήριο χαρακτήρα». Πράγμα πού προφανώς παρέπεμπε στό πώς πολύ συχνά οι άνάγκες, άνθρώπων, ομάδων καί όργανώσεων νά βρουν τρόπους νά ύπάρξουν τούς οδηγεί σέ λύσεις πού δέν πηγάζουν από έναν πολιτικό στοχασμό πάνω στή γενική κατάσταση τής άριστεράς αλλά από τίς, εκ τών πραγμάτων άποσπασματικές καί μωπικές, ειδικές άνάγκες τους, τίς όποιες συχνά θεωρητικοποιούν έν είδει προτάσεων πρός τούς άλλους. Ό Ά. Παππάς τό άντελήφθη πλήρως: «έκτός από τίς "ύποπτες" πολιτικές μου προθέσεις καταλήγουμε στό νά άνιχνεύονται από τό άστυνομικό-ψυχολογικό δαμόνιο τού Γ.Κ. καί τὰ ύπαρξιακά μου προβλήματα. Κάτω άπ' αυτές τίς συνθήκες πρέπει νά είμαι Ισως εύχαριστήμένος πού τό μένος τού Γ.Κ. δέν έφθασε μέχρι τή σεξουαλική μου ζωή, άποδίδοντας κάποια άποψη μου σέ πιθανά ή "διαφανόμενα" σεξουαλικά μου προβλήματα!» Τό γιατί πάντως ό Ά. Παππάς μπάζει, άπόρρολητα, στήν κουδέντα τὰ σεξουαλικά του προβλήματα ξεφεύγει από τό άντικείμενο αυτού τού σημειώματος.

Άλλά γιατί τὰ χνώτα τών άπόψεών μας δέν ταιριάζουν. Οι διαφορές μας λοιπόν δέν έχουν σχέση με τό κατά πόσον τό ΠΑΣΟΚ θά πάρει τελικά τίς έκλογές. Περι άριστεράς είναι ό λόγος.

Άς ξεκινήσουμε από τή γνώμη τού Ά. Παππά ότι τό σημειώμα μου ήταν εύτελής «προσπάθεια νά ενεργοποιηθούν καί νά τεθούν σέ κίνηση τὰ πιό στοιχειώδη άντανακλαστικά αυτοάμυνας καί αυτοσυντήρησης» τού έλληνα άνανεωτή ή άριστερού. Πράγμα αυτόπόδεικτα, ύποτίθεται, άπαράδεκτο. Πραγματικά, λοιπόν, ένα από τὰ στοιχεία πού ένυπήρχαν στό κείμενο εκείνο ήταν άκριβώς αυτό. Καί πιστεύω μάλιστα ότι τὰ πιό στοιχειώδη αυτά άντανακλαστικά είναι τὰ ύψηλότερα καί εύγενέστερα τού είδους. Προϋποθέτουν όμως μακριά, πολύ μακριά ιστορία, ιστορία δεκαετιών. Πού δέν είναι φυσικά ιστορία άτομική. Πρόκειται γιά τήν ιστορία ενός δλόκληρου κινήματος. Άριστερός, μαζί με άμπολλα άλλα, σημαίνει καί τό νά έχεις κάνει δική σου αυτή τήν ιστορία «άλλων». Καί αυτά τὰ άντανακλαστικά, συλλογικά καί ιστορικά διαμορφωμένα καθώς είναι, δέν άναφέρονται βέβαια σέ κάποια άτομική αυτοάμυνα καί αυτοσυντήρηση. Ή άποψη τού Ά. Παππά έδειξε ότι τὰ σημειείται.

Μιά λοιπόν καί — άκόμα καί στούς σημερινούς ύποπτους καί άνύποπτους καιρούς — τό τί είναι κομμουνιστής καί άριστερή πολιτική δέν μπορούν νά άποτελέσουν, άπως νομίζει, άντικείμενο «άτομικής έπιλογής» καί, πολλώ μάλλον, «προσωπικής έρμηνείας», σέ κείνους άκριβώς με τὰ «πιό στοιχειώδη άντανακλαστικά» άπευθυνόταν τό σημειώμα μου. Γιατί γι' αυτούς, καί μόνο γι' αυτούς, μπορεί νά έχει κάποιο νόημα ή διατύπωση «μαρξιστής άριστερός σημαίνει πριν άπ' ότιδήποτε άλλο ιδεολογικός αντίπαλος όλων τών άλλων». Διατύπωση πού ή σκληρή, πολύ σκληρή πραγματικότητα από τήν όποια πηγάζει βαφτίστηκε από τόν Ά. Παππά «ύπόδειγμα άριστερης σκέψης πού πάσχει από άγκύλωση καί άθεράπευτη άκαμψία».

Αυτή λοιπόν ή άντιπαλότητα δέν πλανιέται στόν άφηρημένο χώρο τών ιδεών: τήν ύλικότητά της τήν άντλεί από τίς τρέχουσες καί τίς άέναιες συγκρούσεις· καί τήν επιβεβαιώνει μέσα από τήν πολιτική. Είναι άκριβώς ή κάθε άλλο παρά άυλη, ή στήν πάλη με τούς άλλους πραγματοποιούμενη ιδεολογική καί θεωρητική συγκρότηση, πού χαρακτηρίζει τήν άριστερά, πού τής επιτρέπει νά γίνει καί νά παραμείνει όχι άπλώς πολιτική δύναμη (πρός τί; ύπάρχουν κάμποσες) αλλά άριστερή πολιτική δύναμη. Ήπανάστατική. Καί τούτη ή έξόχως άντιφατική καί ένμέσω συγκρούσεων συγκρότηση είναι πού επιτρέπει στήν άριστερά νά χωριστεί από τούς άλλους, δηλαδή νά ύπάρξει αυτόνομη, όχι με δάνεια αλλά με τή δική της παραγωγή: με τή μετάπλαση, με τήν έπεξεργασία με τὰ δικά της εργαλεία τού ύλικού πού άποσπασματικά παράγει ή πάλη τών κοινωνικών δυνάμεων. Άλλά ό ένλόγω χωρισμός ούτε προϋπάρχει ούτε καν προηγείται· γιατί δέν μπορεί παρά νά στοιχειοθετείται, νά φτιάχεται μέσα στήν πολιτική καί τήν καθημερινή τριβή. Ούτε, πάλι, άπολυτοποιεί τήν άντιπαλότητα τής άριστεράς πρός τούς άλλους. Άπεναντίας. Γιατί είναι αυτός άκριβώς ό χωρισμός, αυτή ή άυτονομία

τῆς ἀριστερᾶς, πού τῆς ἐπιτρέπει ὄχι νά πολεμαίει στά τυφλά ὄλους τούς ἄλλους ἀρχῆς γενομένης ἀπό τούς διπλανούς της, ἀλλά νά διακρίνει ἐχθρούς καί νά βρῖσκει φίλους, νά βγαίνει νά ἀναζητήσει κάποιους, τούς πολλούς, νά τούς προϋπαντήσει, νά τούς ἀνταμώσει, νά τούς «τραβήξει», νά τούς διδάξει καί νά μάθει ἀπ' αὐτούς, νά τούς κάνει νά θέλουν νά τήν πλησιάσουν. Ἡ δράση λοιπόν τῆς ἀριστερᾶς, ἄν γιά ἀριστερά μιλάμε, δέν μπορεῖ νά εἶναι, τελικά, παρά μιὰ τέτοια ἐγγενῶς ἀντιφατική καί πολυδιάστατη πορεία *χωρισμοῦ-συναντήσεων*. Παντοῦ, ἀπό τήν πιό ἀσήμαντη ψηφοφορία στό μαζικό ὄργανο κάποιου χώρου μέχρι τή Βουλή καί τήν ἀνοιχτή πάλη τῶν μαζῶν, ἡ ἀριστερά ὀφείλει νά συγκροτεῖ, συγκρουόμενη, τήν ἰδεολογία της καί νά ἐπεξεργάζεται τήν ξένη καί ἐχθρική πρὸς τίς ἀστικές, μικροαστικές, δεξιές, σοσιαλδημοκρατικές, σταλινικές κ.λπ. θεωρία της· καί μαζί, τήν ἴδια στιγμή, μέ τήν πολιτική της παρουσία καί δράση νά συναντᾷ, ἀκόμα καί νά διαπλάθει, νά φτιάχνει, τίς δυνάμεις ἐκείνες μέ τίς ὁποῖες πρέπει, μπορεῖ καί θέλει νά συμμαχήσει. Γιατί ὅλα αὐτά;

Ἡ αὐτόνομη δράση τῆς ἀριστερᾶς εἶναι ἀναγκαῖα γιατί αὐτή εἶναι τό μόνο κίνημα ἱστορικής προοπτικῆς μέσα στόν καπιταλισμό. Πού, μεταξύ ἄλλων, σημαίνει ὅτι μόνη αὐτή εἶναι σέ θέση νά θέσει πολιτικά τό ζήτημα τῆς ἐξουσίας (ὄχι ἀπλῶς τῆς κυβέρνησης), τῆς ἀλλαγῆς τῆς κοινωνίας (ὄχι ἀπλῶς τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς). Ἀπύθμενος σχεταρισμός; Κάθε ἄλλο: ἀκριβῶς ἐπειδή *μόνη αὐτή* ἔχει τά φόντα νά θέσει μέ πολιτικούς ὁρους τό ζήτημα τῆς ἐξουσίας, γνωρίζει πῶς δέν μπορεῖ νά τό θέσει καί νά τό ἀντιμετωπίσει μόνη της. Εἶναι ἀκριβῶς ὁ χωρισμός της ἀπό τούς ἄλλους πού τήν κάνει νά ξέρει ὅτι αὐτό γίνεται μόνο μαζί μέ πολλούς ἀπό αὐτούς τούς ἄλλους, ἀπό ἓνα εὖρος κοινωνικῶν καί πολιτικῶν δυνάμεων, ἀπό μιὰ συμμαχία κοινωνικῶν τάξεων καί ἔναν συνασπισμό πολιτικῶν δυνάμεων. Καί ἐπειδή αὐτό μόνο αὐτή τό ἔχει συνείδηση, ξέρει πῶς αὐτά τά πράγματα δέν μπορεῖ νά τά περιμένει ἀπό πουθενά, πῶς παρᾶ εἶναι σοβαρά γιά νά τά ἀφήσει ἐρμαιο στίς κατά καιρούς ἐπιλογές τῶν ἄλλων καί στίς ἐκάστοτε ἀνάγκες τοῦ στενοῦ ἢ πλατιοῦ κομματικοῦ τους συμφέροντος. Μόνη αὐτή μπορεῖ νά εἶναι τό συνεκτικό στοιχεῖο τοῦ μετώπου ἢ συνασπισμοῦ, καί ἄρα αὐτή *χρεώνεται* τελικά τή δημιουργία του. Σήμερα λοιπόν τέτοια δύναμη στήν Ἑλλάδα δέν ὑπάρχει.

Γιατί τέτοια δύναμη, μᾶς τό ἔχουν δείξει πιά, δέν εἶναι οὔτε ἡ ἐγγενῆς ἀλλοπροσαλλοσύνη καί ὁ τυχαῖος σοσιαλισμός τοῦ ΠΑΣΟΚ οὔτε ἡ ὀρκωτή δουλποφροσύνη καί ὁ ριζικός συντηρητισμός τοῦ ΚΚΕ. Ὅσο γιά μᾶς, τήν ἀνανεωτική ἀριστερά, δηλαδή τήν ἀριστερά, κάτισχνοι πολιτικά, ἀρχοί καί πελαγωμένοι ἰδεολογικά, ἄμορφοι ὀργανωτικά, ἀνά δύο καί ἀνά τρεῖς νά καθγαδίζουν καί νά μισοῦνται τά κόμματα, οἱ ὀργανώσεις καί οἱ ἄνθρωποι, διασπάσεις καί ἀναδιασπάσεις, μέ τό ζόρι οἱ λίγες ψῆφοι, ψιχία ἡ κοινωνική ἀναφορά, λίγοι καί λιγομίλητοι στός κοινωνικούς χώρους, βουβά μέλη τοῦ χοροῦ στό δράμα τῆς πολιτικῆς σκηνῆς. Μηδέν. Αὐτό θά δεῖ ἡ λογική τοῦ Ἄ. Παπᾶ καί ρεαλιστικά (ὁ συσχετισμός τῶν δυνάμεων...) θά συμπεράνει: ἔ, τί νά κάνουμε; Ἄς περιτριγυρίσουμε τό ΠΑΣΟΚ κι ὅ,τι ἀρπάξουμε.

Ἐμεῖς θά σώσουμε τόν κόσμο;

Ἐμεῖς. Ἄς μοῦ συγχωρεθῆ ἡ μισοκυριολεξία-μισομεταφορά, ἀλλά ἐμεῖς, οἱ ἀριστεροί καί κομμουνιστές τῆς ἀνανέωσης θά σώσουμε τόν κόσμο. Καί τοῦτο, ἀπόψεις νομαδικές, ταξιδιάρικες, ἀποδημητικές· ἀπόψεις πλημμυροπαθεῖς· ἀπόψεις-βδέλλες σέ ξένους ὀργανισμούς μέ ἄλλο ρέζους· ἀπόψεις πού ζητοῦν φιλοξενία καί γυρεύουν ἐπενεικίαση· ἀπόψεις χωρίς πάθος, χωρίς μίση καί ἀγάπες, οὔτε τό μποροῦν οὔτε τό θέλουν.

Κάναμε πρῖν τήν «προφανή» σοῦμα τῆς ἀνανέωσης καί ὄχι μὴδέν. Εὐτυχῶς πού τά πράγματα εἶναι ἔτσι μόνο στά μάτια τοῦ ἀριθμόπληκτου συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων. Γιατί «*ὑπάρχουν καί ἄνθρωποι καί ἰδέες καί προσπάθειες καί ἐστίες καί ἀντιστάσεις*», γιά νά ἀντιγράψω ἀπό κείμενο μιᾶς τέτοιας προσπάθειας. «*Σέ δύο βουλευτικές ἐκλογές, σ' ἓνα δημοψήφισμα, σέ δύο δημοτικές ἐκλογές, σέ ἑκατοντάδες ἐργατικές ἀπεργίες, σέ ἄπειρες μικρές καί μεγάλες κινητοποιήσεις ἐπαγγελματικῶν κλάδων, στά διανοούμενα ἐπαγγέλματα, στό χώρο τῶν ἰδεῶν, στήν ἐπιστήμη, στή δημιουργία, στήν παιδεία καί στόν πολιτισμό, οἱ ἀνανεωτικές δυνάμεις τῆς ἀριστερᾶς ὑπῆρξαν*». Καί ἀνά λίγες ἢ πολλές μέ ὄλους τούς συνδυασμούς, ἡ καί ὄλες μαζί, συνδικαλιστηκαν, συσπειρώθηκαν, ἐκδήλωσαν, διαδήλωσαν, ψήφισαν, τά βρήκαν, τσακώθηκαν μέ τούς ἄλλους καί ἀναμεταξύ τους. Διατάχθηκαν καί ἀναδιατάχθηκαν, ὅμως ὑπάρχουν. Καί τοῦτο τό λίγο ἀλλά ὑπαρκτό ἀποδείχθηκε σχεδόν πάντα «*ἡ μόνη ζωογόνα πνοή μέσα στή γενική συμβατικότητα καί κοινοτυπία*», ὅ,τι πιό «*ζωηφόρο, στοχαστικό καί δυναμικό*».

Δέν εἶναι πλάσμα ἐξημμένης φαντασίας αὐτός ὁ χώρος, ὁ μασιζόμενος ἀπό τήν ἀμηχανία καί τήν ἀπορία του, ὅσο κι ἄν ἔχει ἀνάγκη ἀπό φαντασία καί ἐξημμένη καί τολμηρή. Ἄν μή τί ἄλλο ἐπειδή ὄλοι μιλοῦν γι' αὐτόν. Οἱ ἀπέξω: γιά νά τόν βαρῆσουν, νά τόν σκορπίσουν, γιά νά τόν διαλύσουν, γιά νά τόν ἀφομοιώσουν ὅπως τά ἰδεολογικά τους μαθήματα, γιά νά τόν κάνουν ἀνήμερη ὁμάδα περιφρούρησης· ἢ γιά νά τόν στουμπώσουν μέ τό Λόγο τοῦ Ἄρχηγου. Οἱ ἀπομέσα: ἄλλοι γιά νά διαχωρίσουν τίς εὐθύνες καί τή θέση τους, ἄλλοι γιά νά τόν τραβήξουν στή μετανάστευση, ἄλλοι γιά νά τόν κάνουν δεξαμενῆ νά ἀντλήσει κόσμο ὁ πόλος σύγκλισης πού σκαρφίστηκαν, ἄλλοι γιά νά τοῦ παραχωρήσουν μεγαλόψυχα τό δικαίωμα νά τούς ψηφίσει καί νά ζαλιστεῖ ἀπό τήν ἀκτινοβολία τους. Ἄλλοι, τέλος, γιά νά ποῦν: ὁ χώρος ὑπάρχει· νά θελήσει νά ὑπάρξει ἀλλιῶς, νά θελήσει νά γίνει *παράταξη*.

Δηλαδή νά νομιμοποιήσει μιὰ κατάσταση πού ὑπάρχει, τήν ἔστω καί ἀρνητικά κατά βάση ὀρισμένη κοινότητά του, καί νά τήν δουλέψει, νά τήν φανταστεῖ ἀλλιῶς, νά τήν κάνει ἀλλιῶς (καί τοῦτο, ἄν ἀρχίσει, δέν θά ἔναι «ὀργανωτικά» ἢ μέ τό συγκεκριμένο τῆς μιᾶς πλατφόρμας μέ τήν ἄλλη· δέν μπορεῖ παρά νά ἀρχίζει μέ τήν τριβή, τό νταραβέρι, τό συγχρωτισμό, λίγο λίγο, ἐδῶ κι ἐκεῖ, ψηλαφητά, χύμα, ἄτσαλα, μαζί αὐθόρμητα καί συνειδητά). Γιατί μόνο ἀπό δῶ θά μπορέσει νά προκύψει, μέσα ἀπό ἄγνωστους καί πρωτότυπους, ἱστορικά νέους ἄν θέλετε, δρόμους, τό πολιτικό ὑποκείμενο πού θά θέσει, μέ βάση τά πραγ-

ματικά δεδομένα και τούς υπαρκτούς συσχετισμούς, τό ζήτημα τής έξουσίας στόν έαυτό του, στους άλλους, επίταπτος.

Στους άλλους. Γιά νά σταθούμε λοιπόν στό ΠΑΣΟΚ, άφού και περί αυτού ή κουβέντα. Ή πρόταση γιά τήν κριτική ύποστήριξη στό ΠΑΣΟΚ, πρós έναν χώρο άσυγκρότητο, άνοργάνωτο, άμορφο, άντιστρατευέται αυτή άκριδώς τήν προοπτική. Μιά προοπτική όχι πολιτικού πολέμου πρós τό ΠΑΣΟΚ αλλά, έντελώς άλλο πράγμα, αυτόνομης συγκρότησης και παρουσίας. Και είναι πάλι εκτός θέματος ό 'Α. Παππής όταν μου άποδίδει τήν θέση ότι τάχα «τό ΠΑΣΟΚ, πολύ άπλά, δέν έχει και δέν μπορεί νά έχει καμιά σχέση μέ τήν άριστερά». 'Ισα ίσα. Ή μή κριτική ύποστήριξη σήμερα πρós τό ΠΑΣΟΚ και ή συνειδητή προσπάθεια γιά νά συγκροτηθεί ή άριστερή άνανεωτική παράταξη θά μπορέσουν, ίσως, κάποτε, νά μäs επιτρέψουν νά «ξαναβρούμε» τό ΠΑΣΟΚ μέ άλλους όρους, νά τό «δοθησουμε», νά τό αλλάξουμε, νά τό ξαναγκάσουμε νά συμμαχήσει. Μαζί μας και μέ άλλους. Και από τήν άποψη τουλάχιστον αυτή τό ΠΑΣΟΚ έχει και παραέχει σχέση μέ τήν άριστερά. Ποιά θά είναι όμως αυτή ή άριστερά άν πάρουμε στά σοβαρά σήμερα τή συμβουλή του 'Α. Παππά, άν εγκαταλείψουμε τά όσα μäs συνδέουν και μäs καλούν, και τρέξουμε νά τσαλαβουτήσουμε στίς «μάζες» του ΠΑΣΟΚ;

Γιά νά συντομεύουμε. Ήγραφα στόν περασμένο Πολίτη ότι ή λογική του 'Α. Παππά έμπεριέχει εκ των πραγμάτων τόν όπορουτισμό (ή λέξη δέν είναι βρισιά) επειδή δέν έχει από πού νά κρατηθεί, δέν έχει τίποτα νά πεί γιά τό τί είναι τελοσπάντων αυτή ή άριστερά, γιατί ύπάρχει, άν πρέπει νά ύπάρχει, πούθε έρχεται και κατά πού τραβάει. Αυτός όρέθηκε, όπως πάντα, εκτός θέματος: «'Ας μέ συγχωρήσει ό Γ.Κ. αλλά δέν ήξερα πώς όταν κάποιος άριστερός γράφει γιά όποιοδήποτε πολιτικό θέμα πρέπει νά αρχίζει εξηγώντας τί πράγμα είναι ή άριστερά(!), γιατί ύπάρχει(!)...» Και συνέχισε ευδιάθετα: «Ευτυχώς πού ό Γ.Κ. δέν μέ κατηγορεί γιά τή σιωπή μου πάνω στό πώς έμφανίστηκε ή ζωή στη γή». Πρώτον δέν τόν κατηγορώ γιατί ό καθένας μιλάει μέ όσα κατάλαβε. Δεύτερον, δέν είναι ή κουβέντα γιά «όποιοδήποτε πολιτικό θέμα». Τρίτον, μιλούσα φυσικά γιά τή λογική του, όχι γιά τό κείμενό του. Τώρα όμως, εκεί πού έχουν φτάσει τά πράγματα, τόν παρακαλώ, άν θελήσει νά επανέλθει, τό κείμενό του πιά νά τό «αρχίσει εξηγώντας» αυτά άκριδώς τά περί άριστεράς «αυτονόητα» πράγματα.

Γιά όποιον έχει διαβάσει τά άρθρα πού μäs άπασχολούν θά είναι σαφές ότι ή (όποια τελοσπάντων) άποψη του Χ. Λαζαρίδη δέν είναι ξένη πρós τά λίγα και σχηματικά πού προηγήθηκαν, παρότι συχνά επιχείρησε νά τά διαστρέψει και νά τά στρέψει εναντίον τών όσων γράφτηκαν στόν περασμένο Πολίτη. Ήξισου σαφές θά είναι, συνεπώς, ότι ό ισχυρισμός του «τίς διαφορές μου μέ τόν 'Α. Παππά τίς έχω ήδη εξαντλήσει» δέν εϋσταθεί. Διότι τίς διαφορές του ούτε καν τίς άκούμπησε (γεγονός πού ό 'Α. Παππής εκτίμησε: στήν απάντησή του στόν Χ. Λαζαρίδη, 'Αντί, άρ. 159, 29.8.80, θεωρεί ότι οι άπόψεις τών δυό τους είναι «σχεδόν ταυτόσημες» σε πολλά «θέματα-κλειδιά», εν οίς φυσικά και «ή κρίση τής άριστεράς». Κομπλιμάν πού έλπίζω νά μή χαροποιήσει τόν

Χ. Λαζαρίδη). Όσο, τέλος, γιά τόν ισχυρισμό του ότι ό γράφων «δέν έθιξε στό παραμικρό τήν πολιτική λογική του 'Α. Παππά... άρα τήν άποδέχθηκε», ό τελευταίος του έχει απαντήσει. Μέ τό νά μή μου χαρίσει – δικαίως ό άνθρωπος – ούτε μία γλυκιά κουβέντα.

Τό ποιόν λοιπόν τής απάντησης του Χ. Λαζαρίδη τό υπαινίχθηκα· άς τό κατονομάσω: εκφράζω δημόσια τήν πίκρα και τήν όργή μου γιά αυτή τήν κατάλληλη γιά άνθολογία διαδικαστικο-συνδικαλιστική απάντηση πού έστειλε· απάντηση πού, άγνοώντας επιδεικτικά τή σοβαρότητα τών ζητημάτων και έλισσόμενη ως ξεκολισμένος έγγελος, μοιάζει μέ λογίδριο πού άποσκοπεί νά άποσπάσει – πάση, έντελώς πάση, θυσία – τήν ψήφο σε κάποια φανταστική (για μένα· γιά κείνον μάλλον όχι) γενική συνέλευση όργιώδους βλάστησης. Ήπί τής διαδικασίας, επί του προσωπικού, επί του κανονισμού, επί κοντώ. Και τά επί τής ούσίας; Τά επί τών άπόψεων;

«Όυτε σκοπεύω νά υπερασπίσω τίς άπόψεις μου από τήν κριτική του Γ. Καρρά». Τί συμβαίνει όταν κάποιος όχι άρνεύεται νά επανέλθει (θεμιτό αυτό) αλλά επανέρχεται άρνούμενος νά υπερασπιστεί τίς άπόψεις του; Έχοντας διαβάσει πέραν του ενός κείμενα του Χ. Λαζαρίδη, είχα τήν επίγνωση ότι ένδεχομένως τόν άδικούσα. Τό κείμενό του πάντως δέν τό άδίκησα στό ελάχιστο γιατί εκεί αυτά έλεγε. 'Ασχολήθηκα λοιπόν μ' αυτό κι όχι μ' αυτόν, άφενός γιά νά εκφράσω τήν αντίθεσή μου μέ μία τοποθέτηση επικίνδυνη, διαδεδομένη και πιστευτή, αλλά και γιά νά τόν «προκαλέσω», άς πούμε, νά μιλήσει πιο ουσιαστικά, και γιατί όχι, πιο αντιφατικά. Δέν τό δέχτηκε και άρνεύεται νά υπερασπιστεί τίς άπόψεις του υπερασπιζόμενος τόν έαυτό του. Ήπειδή όμως σκέψεις και άπόψεις εκφράζονται και στήν απάντησή του και μάλιστα πολύ πιο ένδιαφερούσες από τό άρθρο στό 'Αντί, θά ήθελα νά σταθώ σε όρισμένες απ' αυτές, κυρίως βέβαια γιατί, ξεπερνώντας τήν άτομική περίπτωση του άρθρογράφου, είναι ή διάχυτη στάση ενός δόλοκληρου κόσμου. 'Αλλά εδώ, όπως θά είναι πασίδηλο, ή συζήτηση γίνεται σε κάποιο άλλο επίπεδο από εκείνη μέ τόν Α. Παππά.

Στόν προηγούμενο Πολίτη ή κουβέντα ήταν γιά μία άποψη πού, επειδή βλέπει στό ΚΚΕ έσ. έναν έχθρό, άρνεύεται τήν άνάγκη νά συμπαραταχθεί και νά συγκροτηθεί δόλοκληρος ό άνανεωτικός χώρος, καταφεύγοντας σε εκ τών ένόντων θεωρητικοποιήσεις. 'Ας προχωρήσουμε όμως λίγο: τί είναι τελικά αυτή ή αντίθεση; Είναι πολιτική, είναι ιδεολογική, και πόσο; Ήρώτημα θεμιτό, ιδιαίτερα μάλιστα όταν ή ένλόγω έχθρότητα προέρχεται συχνά από άνθρώπους πού, όντας παλιότερα μέλη του ΚΚΕ έσ., είχαν αναγάγει τότε σε ύπ' αριθμό ένα έχθρό τους τήν «εδαίτικη» λεγόμενη νοοτροπία, ως πολύ «δεξιά»· και πού τώρα, έξω από τό ΚΚΕ έσ., έχουν αναγάγει αυτό πλέον σε ύπ' αριθμό ένα έχθρό τους, επιδιδόμενοι ταυτόχρονα σε προσπάθειες κοινής εμφάνισης και συμμαχίας μέ τήν ΕΔΑ.

Τό κείμενο λοιπόν του περασμένου Πολίτη έλεγε ότι ή άνανεωτική άριστερά πρέπει νά κατέβει δόλοκληρη, νά ύπάρξει ενιαία στίς εκλογές², «γιατί ή ση-

2. Πράγμα πού, φυσικά, δέν άποτελούσε και τή θεμελιώδη θέση του κειμένου. Ό λόγος ήταν γιά τήν άριστερή παράταξη. Ήπαρξη αυτής τής παράταξης, έλεγε, σημαίνει παρουσία και δράση και στήν πολιτική σκηνή. Πολιτική

μερική άριστερά της ανανέωσης μπορεί να ελπίζει ότι θα υπάρξει μόνο αν συγκεντρώσει όλες τις δυνάμεις της, αν δημιουργήσει το πλαίσιο να συγκροστούν όλες οι τάσεις που τη συνιστούν, μόνο αν κινηθεί με όλα όσα διαθέτει». Και ακολουθούσε ένας χύμα κατάλογος που προσπαθούσε να σηματοδοτήσει, πρόχειρα και περιγραφικά, αυτά τα «όσα διαθέτει». Στο τέλος του πρόσθεσα και τους τέως και τους νυν βουλευτές της, γιατί καλώς ή κακώς (νά εξηγούμαστε: κάλλιστα) και τέτοιους διαθέτει. Και είναι επιπλέον αυτόνοτο, ελπίζω, ότι όποιος έχει την άποψη ότι το εν λόγω κόμμα είναι μέρος της ανανεωτικής άριστεράς κι ότι αυτή πρέπει να υπάρξει ένιαία, δέν μπορεί να πει: έμένα μου άρέσουν τά κάτωθι έπτά μέλη της Κεντρικής Έπιτροπής και οι έξις δώδεκα κομματικές οργανώσεις βάσης, τους άλλους δέν τους θέλω. Άνεφερα λοιπόν τους νυν βουλευτές όχι γιατί τρέφω καμιά προσωπική συμπάθεια προς τον Λ. Κύρκο, τον όποιο θεωρώ ένα από τά λιγότερο συμπαθή (πολιτικά έννοείται) στελέχη της ανανεωτικής άριστεράς και τή συμπλιωτική πολιτεία του παράδειγμα προς άποφυγή και καταπολέμηση, αλλά γιατί άπλούστατα ό Λ. Κύρκος τυγχάνει μέλος και στέλεχος του ΚΚΕ έσ.

Ό Χ. Λαζαρίδης τοίμπησε πρόθυμα τό άθέλητο δόλωμα: «Μέ τους σημερινούς όρους τί θά μπορούσε να σημαίνει ή κοινή εκλογική κάθοδος όλων των ανανεωτικών [χωρίς εισαγωγικά] κομμάτων κι οργανώσεων, «δεξιών και άριστερών», «άνοιχτών και σεχταριστικών», των πρώην και των νυν βουλευτών»; Άν δέν θέλουμε να χάσουμε τήν πρακτική διάσταση των όσων λέμε, κάτι τέτοιο θά ισοδυναμούσε με μιά σταυροφορία όλων μας για τήν επανεκλογή εκείνου του «νυν», ό όποιος στην περίπτωση του Άφγανιστάν νιοθέτησε δημόσια και κατ' αντιπαράθεση (sic) με τήν πλειοψηφία και αυτής της ήγετικής ομάδας του ΚΚΕ έσ., τήν πιο άνοιχτή σοβιετόφιλη γραμμή, τήν πιο άνεξίκαχη και μισημένη κριτική κατά της «σοβιετικής στρατιωτικής έμπλοκής». Έ λοιπόν, είδικά οι όπαδοί των «δημόσιων και διά γυμνού όρθαλου όρατών διαχωριστικών γραμμών» είναι εκείνοι που θά είχαν τις μεγαλύτερες άντιροήσεις για μιά τέτοια κοινή εκλογική κάθοδο του ανανεωτικού χώρου. Τουλάχιστον όπως έχουν τά πράγματα σήμερα...» Και ξαφνικά, ξεχνώντας μονομιάς τις άναλύσεις της «πολιτικής συγκυρίας»³ και τους διαλογι-

σκηνή σημαίνει και εκλογές. Κατά τον Χ. Λαζαρίδη ό γράφων «κατά κύριο λόγο» άπαντούσε «στό άν πρέπει να ψηφίζουμε και στό πως πρέπει να δώσουμε τελικά τήν ψήφο μας»!

3. Αυτή ή πρόσφατη μαζική ψύχωση με τή «συγκυρία», αυτό τό λαχανητό πίσω από τήν επικαιρότητα που βαφτίζεται συγκυρία, συχνά, άν όχι πάντα, είναι τό άλλοθι μιάς σιωπής ή, ακόμα σημαντικότερο, τό υποκατάστατο μιάς αδυναμίας να άντιμετωπιστούν πολιτικά κάποιες ευρύτερες και πιο παρατεταμένες «συγκυρίες». Παράδειγμα: τό ΚΚΕ έσ. θέλει, όταν τό ΠΑΣΟΚ θά πάρει τις εκλογές, «να πλασαριστεί σάν προνομιακός σύμμαχος του ΠΑΣΟΚ και, παρά τό μέγεθος του, να διαδραματίσει βαρύνοντα ρόλο. Αυτός είναι ό λόγος για τον όποιο τό ΚΚΕ έσ. δέν κάνει οικειοθελώς κανένα άνοιγμα που θά μπορούσε να άνατρέψει λεπτές έσωτερικές ισορροπίες κι όχι θέβαια εξαιτίας της πολιτικής του μωπίας, όπως υπαινίσσεται ό Γ. Καρράς». Άλλοι: «άν τό ΚΚΕ έσ. πολιτεύεται όπως πολιτεύεται αυτό συμβαίνει γιατί ποντάρει κι αυτό στην επικείμενη άνοδο του ΠΑΣΟΚ». Άνεξάρτητα από τήν όρθότητα αυτών των εκτιμήσεων, ποιά ήταν τά άνοίγματα και ή πολιτεία του ΚΚΕ έσ. πχ. τό 1975, όταν τό ΠΑΣΟΚ είχε λίγο πάνω από 10%;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ «ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ»

- Νηπιαγωγείο
- Δημοτικό
- Ξένες γλώσσες

ΚΑΝΑΡΗ 33 – ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
τη. 65.96.791

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ

P. ΒΑΝΕΓΚΕΜ 'Η Βίβλος των ήδωνών	170
M. ΜΠΟΥΚΤΣΚΙΝ-Κ. ΓΟΥΩΡΝΤ Αυθορημητισμός και Οργάνωση	80
M. ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ-Α. ΡΟΜΠΕΡΤΣ 'Η Οικολογία κι ή Επανάστατική Σκέψη	80
ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ 'Ιεραρχία και Κυριαρχία	60
ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ Τά Όρια της Πόλης: 'Η διαλεκτική της Ιστορικής άνάπτυξης των πόλεων ..	110
ΝΤΑΝΙΕΛ ΚΟΝ-ΜΠΕΝΤΙΤ Τό Μεγάλο Παζάρι	150
ΛΑΜΠΕΡΤ ΚΑΜΥ Ούτε Δήμιοι Ούτε Θύματα	60
ΛΑΝΤΟΥΣ ΧΑΣΕΛΕΨ 'Επιστροφή στον Θαυμαστό Νέο Κόσμο	100
Φ. ΠΕΡΛΑΜΑΝ-Ρ. ΒΑΝΕΓΚΕΜ 'Η Άναπαραγωγή της Καθημερινής Ζωής	100

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ – ΑΝΤΙΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ

ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ Οι Ρίζες της Σεξουαλικής Καταπίεσης	70
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ 'Η Πάλη των Τάξεων και ή Ψυχανάλυση	110
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ Τό Ξεπέρασμα του Οιδιπόδειου Συμπλέγματος	70
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ Έρωτισμός και Αυτοερωτισμός ..	80
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ Χειρόγραφα Βιοφυσικής	150
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ 'Ο Μαζοχιστικός Χαρακτήρας. 90	
ΛΑΙΝΓΚ-ΖΑΑΣ Δύο Δοκίμια για τήν Ψυχιατρική Καταπίεση	60

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Κιαφας 3, Αθήνα, τηλ. 3639980

σμούς περί κρίσης της άριστεράς ό Χ. Λαζαρίδης αναφωνεί: «έ, όχι και τόν Κύρκο!» Καί αυτό τό κράμα έναρθρης και άναρθρης κραυγής, γιατί περί κραυγής βέβαια πρόκειται, έρχονται νά τό άνταμώσουν πολλές παρόμοιες κραυγές άλλων, από τίς όποιες άντλεί και στίς όποιες άφιερώνει τή δική του ό άρθρογράφος.

Όυτε κατά διάνοια θέλω, και δέν έχω έξάλλου κανένα άπολύτως δικαίωμα νά ύποτιμήσω, όσα ένας δλόκληρος και μαχητικός κόσμος τράβηξε (και ένας άλλος τραβάει) από τήν καθοδήγησή του και πιό ειδικά τή σητορεία του Α. Κύρκου, τήν ίερή αγανάκτηση άνθρώπων, κομμουνιστών, πού οί ήγεσίες τους, αυτοί άκριβώς πού όφειλαν νά αναδείξουν και νά γονιμοποιήσουν τήν κριτική του, τόν έξώθησαν στόν άνταρτοπόλεμο του παρασκηνίου και τής διαδικασίας, τόν προηλάκισαν, τόν άπομόνωσαν, τόν χαρακτήρισαν, ακόμα και τόν άπόδιωξαν, για τόν άλλο λόγο ότι ήταν κριτικός και διεκδικούσε - σωστά ή λάθος, παντελώς άδιάφορο - τό δικαίωμα τής άποψής του. Άλλά ή κραυγή όσο δικαιολογημένη, δέν είναι αυτοδύναμη και πολιτική στάση άπέναντι στό πράγματα (όχι τής άτομικής ιστορίας του καθένα ή πολλών άλλά) τής άριστεράς. Υπάρχουν φυσικά και πολιτικές και ιδεολογικές διαφορές πού κανείς δέν μπορεί νά διαγράψει ή νά ύποτιμήσει και άπόψεις, και θέσεις και προτάσεις και ιδέες και κατευθύνσεις: όσο όμως και νά θεωρητικοποιείται, όσο και νά έξωρατίζεται μέ τήν άνάλυση τής «συγκυρίας», από τό βάθος τών προτάσεων και θέσεων ή κραυγή θά άντηχει πάντα σάν κραυγή: αγανακτισμένη αλλά μίζερη. Καί βέβαια ουτε οί κραυγές ουτε οί ψίθυροι είναι και στοχασμός για τό παρόν και τό μέλλον τής άριστεράς. Καί για όσον καιρό θά επισκιάζουν τό μέγα ερώτημα τής άριστερής ανανεωτικής παράταξης, θά βαδίζουμε μέ δήμα σημειωτόν. Δέν θά μένουμε όμως και στάσιμοι. Η γή κινείται.

Τά προηγούμενα ισχύουν, νομίζω, στη γενικότητα τους. Ευτυχώς όμως τά πράγματα είναι πολύ περισσότερο αντιφατικά από τόσο. Τό κείμενο του γράφοντος στόν τελευταίο Πολίτη είχε δυό κεντρικά σημεία: τήν ανάγκη νά συγκροτηθεί ή ανανέωση σε παράταξη· και τό ότι μέσα στην ανανέωση, μαζί μέ όλους μας, είναι και τό ΚΚΕ έσ. Στο πρώτο σημείο θεωρώ ότι ή συμφωνία του Χ. Λαζαρίδη είναι πλήρης (κι άς τό 'κρυψε από τόν 'Α. Παππά). Άλλά και στο δεύτερο, νομίζω, δέν διαφωνεί ριζικά: είναι άπλως αντιφατικός. "Όχι τόσο γιατί όταν μιλάει για τίς ανανεωτικές δυνάμεις συμπεριλαμβανομένου του ΚΚΕ έσ. μιá τίς βάζει σε εισαγωγικά και μιá όχι. Άλλά γιατί πουθενά στίς 30 χειρόγραφες σελίδες του δέν αναφέρει ότι τό ΚΚΕ έσ. είναι εκτός ανανέωσης, καθώς έπίσης και γιατί, ακόμα παραπέρα, μιλάει ρητά για τίς πιέσεις πού μπορούν και πρέπει νά άσκηθούν στο ΚΚΕ έσ. από όσους «συνειδητοποιούν τήν κρίση τής άριστεράς», μέ τό νά «αναλάβουν πρωτοβουλίες, νά άσκήσουν πιέσεις, νά εκδιáσουν καταστάσεις, νά ταράξουν τά νερά, νά θροπν δρόμους σύγκλισης...», πράγμα πού μπορεί, όπως λέει, νά οδηγήσει ακόμα και στην κοινή κάθοδο του ανανεωτικού χώρου στίς εκλογές. Προσθέτει άπλως τήν ακόλουθη άνώδυνη, καθότι αυτόνοητη ή διφορούμενη, φράση: «όχι όμως χωρίς ανακατατάξεις, όχι χωρίς άπώλειες, όχι χωρίς ανατροπές λεπτών και μη ίσοροπιών».

Μιλήσαμε για αντιφατικότητα: τό ΚΚΕ έσ. και άνήκει και δέν άνήκει στην ανανεωτική άριστερά. Η

άποψη αυτή προσπαθεί νά συνταιριάξει τήν κραυγή μέ τό κραυγαλέο γεγονός ότι τό ΚΚΕ έσ. είναι δύναμη του ανανεωτικού χώρου. Καί αναγκάζεται έτσι νά καταφύγει σε ένα φανταστικό θεωρητικό σχήμα, σε μιá διαδομένη όσο και αυθαίρετη έκδοση τής κρίσης τής άριστεράς. Έπειδή ό Χ. Λαζαρίδης κάνει πώς δέν καταλαβαίνει ότι περί αυτής τής κρίσης, και έξαιτίας της, είναι ό λόγος, και ισχυρίζεται ότι ό γράφων «δέν μας λέει έστω και μιá κουδέντα για τήν κρίση τής άριστεράς», άς πούμε δυό κουδέντες συγκεκριμένες.

Για όρισμένους, λοιπόν, ή κρίση τής άριστεράς είναι γεγονός ύπαρκτό, αλλά μόνο στό κόμμα. Κρίση τής άριστεράς=κρίση τών κομμάτων, και πιό ειδικά, στην περίπτωση μας, του ΚΚΕ έσ. Καί οί ύπόλοιποι; Αυτοί, λέει, είναι προϊόντα της αλλά δέν δριόκονται μέσα της: είναι οί περιβόητες «εί, άμεις πού άποδεσμεύει ή κρίση τής άριστεράς» ή πού, ακόμα χειρότερα, τίς «άπελευθερώνει». Είναι οί δυνάμεις πού άποχωρώντας από τά κόμματα άποχωρούν ταυτόχρονα και από τήν κρίση τής άριστεράς, γιατί ή άποχώρηση από τά κόμματα τίς φιλτράει, τίς άποστειρώνει, τίς άποκαθαίρει και τίς παραδίδει, άσπιλες, αναγεννημένες και ουδέν γνωρίζουσες για τό έγκλημα, σε κάποιον άπολυμασμένο χώρο έξω από τήν κρίση τής άριστεράς. Είναι οί δυνάμεις, εν αϊς και αυτές πού κατά τόν Χ. Λαζαρίδη «στρατεύονται στην προοπτική τής κομμουνιστικής ανανέωσης», στίς όποιες συμπεριλαμβάνεται τό εντός κρίσης ΚΚΕ έσ. Είναι οί δυνάμεις πού τόσο συχνά κι έπίμονα καλούνται νά συγκροτήσουν τόν περίφημο «πόλο σύγκλισης» ή «πόλο αναφοράς» τους. "Εναν πόλο έχθρικό προς τό ΚΚΕ έσ. Άλλά και φιλικό προς τό έπιθυμητό προείκασμα ενός «άλλου» ΚΚΕ έσ., ενός διαλυμένου ή αναδιαταγμένου ΚΚΕ έσ. ή φιλικό προς κάποιο φανταστικό ΚΚΕ έσ. - δεξαμενή άντλησης άτόμων για τόν πόλο. Είναι οί δυνάμεις, τέλος, πού δέν υπάρχουν.

"Όχι γιατί δέν πληθαίνουν οί διασπάσεις ή οί άποχωρήσεις, όχι γιατί δέν φουντάνουν οί στρατιές τών «πρώην», όχι γιατί άνάμεσα στο ΚΚΕ έσ. και όλους τους ύπόλοιπους δέν υπάρχουν σημαντικότερες διαφορές, πού συμπεριλαμβάνονται στην από πάμπολλες άπόψεις σωστή διατύπωση πού τό κατατάσσει στην «έπίσημη κομματική άριστερά». Άλλά γιατί, αν άποχωρώ από ένα κόμμα δέν σημαίνει και άποχωρώ από τήν άριστερά, ή κρίση δέν είναι τών κομμάτων (ή όσοι θέλουν άς τήν ονομάσουν έτσι), είναι τής άριστεράς. Η οργανωτική, ή πολιτική, ή ιδεολογική κρίση της, ή κρίση ήγεσίας της, είναι ή κατάσταση πού όλοι ζούμε στο πετσί και σε κάθε δήμα μας, είμαστε όλοι μέσα της, ό καθένας άτομικά και όλοι μαζί. Γιατί όλοι βέβαια θέλουμε, όσοι θέλουμε, νά είμαστε και είμαστε μέσα στην άριστερά. Άλλά μαζί μέ τήν άριστερά· τεί και ή κρίση της. Είναι καιρός πιά νά διεκδικήσουμε "οι τό δικαίωμά μας σ' αυτή τήν κρίση. Οί άμόλυντοι άς κάνουν τήν κρίση τους άκρισία.

Μόνο λοιπόν αν δεχθούμε τήν κρίση μας και πάψουμε νά τή βαπτίζουμε κρίση τών άλλων, θά μπορούμε νά δούμε τά πράγματα στην αντιφατικότητά τους. Θά είμαστε, οί πάντες, αναπόφευκτα και μοιραία αντιφατικοί. Άς είναι όμως αυτό όχι γιατί λέμε διάφορα πράγματα μαζί μέ τά αντίθετά τους, αλλά γιατί αυτή τήν αντιφατικότητα αναγνωρίζουμε και άποδεχόμαστε. Αυτή λοιπόν άκριβώς τήν αντιφατι-

κόητη είχε στό νου του τό σημείωμα στόν προηγούμενο *Πολίτη* λέγοντας ότι όταν ό ύποφαινόμενος ψήφισα τό ΚΚΕ ές. και τή Συμμαχία τό έκανα, όπως πολλοί, κριτικά. Καί ότι ήταν επιλογή άριστερή, έστω και εκδιασμένη. Καί ότι, τέλος, και οι εκδιασμένες επιλογές, ή, πίο άμά, οι επιλογές σε ποιόν εκδιασμό θα ύποκύψεις, παραμένουν επιλογές πολιτικότητας. Ό Χ. Λαζαρίδης θεώρησε ότι τό παραπάνω «νομιμοποιεί» τή θέση «τών ελεύθερων σκοπευτών πού, παραμένοντας έξω από τά πολιτικά πράγματα, ύποκύπτουν εκάστοτε σε ποικίλα εκλογικά διλήμματα και ψηφίζουν, εκόντες άκοντες, αυτό πού οι ίδιοι θεωρούν «μικρότερο κακό»». Λάθος. Πρώτον, διότι τά παραπάνω αναφέρονται στό παρελθόν. Καί στόχο τους είχαν τήν άποψη του Χ. Λαζαρίδη (κριτική ύποστήριξη ίσον σκέτη ύποστήριξη) πού, ξεχασιάρα, δέν θυμάται τίποτα περί εκδιασμών και κριτικών ύποστηρίξεων: μά τί θα έλεγε τελοσπάντων εκείνος, μέλος του ΚΚΕ ές. τότε, εάν τό Νοέμβρη του 1977, γιά παράδειγμα, κάποιος του έλεγε ότι άρνεϊται τον εκδιασμό τής Συμμαχίας γιατί «νομιμοποιεί κ.λπ.» και ότι σκοπεύει νά ψηφίσει τήν ιστορία, τήν πάλη των τάξεων, τήν Πολιτική; Ή μήπως δέν ύπήρχαν και τότε τά ίδια ακριβώς προβλήματα (π.χ. ό κόσμος των άπογοητευμένων ή οι άνέντακτοι κομμουνιστές) πού πολλοί ανακάλυψαν εκθαμβοί πρόσφατα; Ή μήπως, τέλος, αφού όλοι στό ίδιο καζάνι βράζουμε, ή κριτική πού αναπτύχθηκε μέσα στα κόμματα, και έξακολούθει νά αναπτύσσεται, δέν έχει καμιά σχέση με τήν κριτική πού ακούγεται και ακουγόταν απέξω;

Λάθος λοιπόν γιατί, δεύτερον, τά παραπάνω, τά περί κριτικής (έπιμένω) και ταυτόχρονα εκδιασμένης ύποστήριξης, ύποδηλώνουν μία σάση, πηγάζουν από τά στοιχειωδέστατα εκείνα άντανακλαστικά αυτόάμυνας και αυτοσυντήρησης του άριστερου και του άριστερου χώρου πού δέν άρρεσαν στόν Ά. Παππά. Ούτε όμως ή αυτόάμυνα ούτε ή αυτοσυντήρηση, και άρα ούτε ή κριτική ή μή ύποστήριξη, είναι όνειρο και δραμα γιά τό μέλλον. Μέχρι πότε μπορεί κανείς νά άμύνεται και νά αυτοσυντηρείται;

Κι αυτό δέν τό έχει καταλάβει, περισσότερο από όλους, τό ίδιο τό ΚΚΕ ές. Πού μέλη του, πολλά μέλη του, συμφωνούν από καρδιάς και μή με πολλά και διάφορα πού λέγονται έξω άπ' αυτό, τά όποια άρα – αυτό θα πεί «συμφωνώ» – είναι και ή δική τους άποψη, αλλά πού ούτε τους περνάει, άπ' ό,τι φαίνεται, από τό μυαλό ότι τήν άποψη του δέν άρκει νά τήν έχει κανείς, ότι είναι ύποχρεωμένος νά τήν θέσει και νά τήν κουδεντιάσει παντού, και προπαντός εκεί πού κατεχογήν πρέπει νά κουδεντιάζονται αυτά τά πράγματα, σίς κομματικές οργανώσεις.⁴ Τό ΚΚΕ ές., πού περισσότερο από όποιονδήποτε άλλον μάς καλεί όλους μας, μαζί ίσως και τά μέλη του, νά ζήσουμε ελεύθεροι πλύν άσφαιροι σκοπευτές και όλιγαρκείς όπαδοί, εκδιασμένοι ψηφοφόροι και άμίλητοι συμπαράστατες, ύποστηρικτές γεμάτοι ύποχρεώσεις και γυμνοί από δικαιώματα. Πού χρόνια τώρα διακηρύσσει φιλάρεσκα, με τελευταίο κρούσμα τή φεστιβαλική *Αγγή*, 19.9.80, ότι «ή ύπόθεση γιά ένα κομμουνιστικό κόμμα πού θα πατάει γερά στήν Έλλάδα και στό λαό της δρίσκειται σε ύπεύθυνα χέρια. Αυτό βεβαιώνει όλος αυτός ό κόσμος πού συρρέει στό πάρκο», λές και ή ύπόθεση αυτή μπορεί νά άφραθει σε έξουσιοδοτημένα χέρια, λές και δέν είναι τά χέρια «όλου αυτού του κόσμου» πού πρέπει νά τήν αναλάβουν και πού τό ΚΚΕ ές. τά θέλει μόνο γιά παλαμάκια. Πού απέ-

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ “Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ”

Δ/ΝΣΗ: Κ. ΣΤΡΑΤΗΓΗ
ΠΤΥΧ. ΠΑΝΤΕΙΟΥ & ΝΟΜΙΚΗΣ

ΚΩΛΕΤΤΗ 32 (ΠΑΡΑΛ. ΣΟΛΩΝΟΣ)
ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 3617833

ΠΡΟΣΟΧΗ!!!
ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΜΑΣ
ΕΦΑΡΜΟΣΑΜΕ
ΕΙΔΙΚΟ ΕΚΠΤΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
20 – 30%

ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ: 15%
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΣ – ΣΕΙΡΕΣ ΔΕΜΕΝΕΣ
40-50%

ΕΚΤΕΛΟΥΜΕ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ
ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΩΣ «ΕΠΙ ΑΝΤΙΚΑΤΑΒΟΛΗ»

**ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ Η Β' ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΗ**

**Α' ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

Στόν τόμο αυτό δρίσκονται συγκεντρωμένες οι εισηγήσεις του Α' Συνέδριου Παιδείας τής Ο.Ι.Ε.Λ.Ε. (Όμοσπονδίας Ίδιωτικών Έκπαιδευτικών Λειτουργών Έλλάδας) πού πραγματοποιήθηκε στήν Άθήνα σίς 24,25,26 του Νοέμβρη και 1,2,3 του Δεκέμβρη 1979. Οι εισηγήσεις αυτές καταγράφονται όπως ακριβώς ακούστηκαν και άποτελούν ένα πολύτιμο ύλικό πού καλύπτει ένα πλατύ φάσμα από τά πίο ζωτικά προβλήματα τής σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟ
ΖΩΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 17 – ΤΗΛ. 6448510**

ναντι στά σοβαρά, σοβαρότατα πράγματα, απέναντι σέ έναν δλόκληρο κόσμο, απέναντι σέ «ιστορικούς κομμουνιστές και νέους, αντιστασιακούς, σοσιαλιστές, παλιούς και νέους εδαίτες, ανεξάρτητους κομμουνιστές, αριστερούς, “αριστεριστές”, απόμαχους», απέναντι σέ όλους αυτούς πού συναποτελούν τήν ανανεωτική αριστερά, τό μόνο πού έχει νά πεί ύστερα από ώριμη σκέψη είναι: «σās επιτρέπω νά μέ ψηφίσετε». Πού εκμεταλλεύομενο τήν (τρόπος τού λέγειν) ισχύ του και τό όνομά του – όνομα πού απέκτησε μέ μέλη πού στή συντριπτική τους πλειοψηφία έχουν φύγει – μάς εκδιάζει εκ συστήματος όλους έμάς, χωρίς τούς όποιους δέν υπάρχει. Πού τρέμει τό κάθε άνοιγμα, γιατί άνοιγμα σημαίνει ρίσκο, σημαίνει στοιχημα, κι αυτά τά άποφεύγει όπως ό διάβολος τό λιβάκι κι ό κνίτης τό μαρξισμό προκειμένου νά διατηρήσει τήν πλαστή τάξη και τή μίζερη ασφάλεια στις γραμμές του. Γραμμές του πού, όταν τά πράγματα ζορίζουν, δέν διατάζει εύσήμως ή έντοτε και άσχημώς νά εκκαθαρίσει. Πού ούδέποτε πέρασε από τό μυαλό τών «αυτοκριτικών» τής ήγεσίας του ό καταστροφικός του ρόλος γιά τήν ανανέωση τού κομμουνιστικού κινήματος, ή συνέργειά του στή λαοθάλασσα τού ΠΑΣΟΚ και τή λιμνοθάλασσα τού ΚΚΕ, στόν εκχυδαισμό τής πολιτικής ζωής. Πού ούδέποτε πρόρεσε, τέλος, νά δει ότι ή τύχη του και ή μοίρα του δέν είναι άποκλειστική του ύπόθεση, ότι δέν είναι ό έαυτός του πού διακυβεύεται αλλά όλοι μας, οι πάντες, ή αριστερά και τό μέλλον της, και ότι αυτά τά πράγματα δέν μπορεί νά είναι προνόμιο κανενός και κανείς δέν έχει τό δικαίωμα νά τά χειρίζεται κατά τό κομματικό δοκοϋν και άνάλογα μέ τά δικά του άτομικά(;) συμφέροντα.

Είναι ακριβώς αυτό τό τελευταίο (πού ούτε ό Χ. Λαζαρίδης δείχνει νά καταλαβαίνει) πού πρέπει, νομίζω, νά αποτελέσει τό σημείο άφετηρίας γιά κάθε σχετική συζήτηση: ότι δηλαδή τά μεγάλα ζητήματα τής αριστεράς δέν μπορούν πλέον νά επισκιάζονται από τήν ύπαρξη τών διαφορών, ούτε μπορεί τό ζήτημα μιάς δλόκληρης παράταξης, πού μόνη αυτή μπορεί – κάποτε – νά θέσει στόν έαυτό της και τούς άλλους τό ζήτημα τής έξουσίας, νά είναι έξμαιο τών πνιγηρά στενών κομματικών αναγκών, τών τραυματικών θεωρητικοποιήσεων, τού άνεμοδείκτη. Ότι δλόκληρη ή ανανεωτική αριστερά όφείλει, άν πραγματικά σκέφτεται όχι ως πρόσκαιρο άθροισμα άτομων και οργανώσεων αλλά ως κίνημα ιστορικής προοπτικής, νά βρει τρόπους νά πλάσει τήν ένότητά της, νά συνυπάρξει παρά και μέ τις διαφορές της, νά φαντα-

4. “Ας μου συγχωρηθεί μιά άυστηρά προσωπική παρέμβαση. Γιά τό κείμενο τού περασμένου *Πολίτη* άκουσα από πολλά μέλη τού ΚΚΕ έσ. τά καλύτερα λόγια. Έπειδή πχ. τά ‘δαζε μέ τόν Χ. Λαζαρίδη και άρα, ύποτίθεται, μέ τή Β΄ Πανελλαδική τής όποιας είναι στέλεχος; Έλπίζω όχι. Καί έτσι πάντως νά έχει τό πράγμα, οι κίνδυνοι αυτοί είναι εκ τών προτέρων γνωστοί και, όταν τά ζητήματα πού συζητιούνται είναι τόσο σπουδαία, άξίζει μου φαίνεται τόν κόπο νά τούς άντιμετωπίζει κανείς.

στεί άλλίως τό μέλλον της. Κι άν τού ένός δέν τού άρέσει, και δικαίως, ό άλλος, άν τόν θεωρεί δεξιό ή αριστεριστή, φραξιονιστή ή δολοπλόκο, τί νά κάνουμε; Αυτοί είμαστε και άλλοι δέν υπάρχουν. Παρά λοιπόν τή σημασία τους είναι, έλπίζω, περισσότερο από σαφές ότι δέν είναι περί εκλογών ό λόγος. Ίσα ίσα. “Αν δέν σκεφτούμε, άνεξαρτήτως εκλογών, σάν αριστερά, ό λόγος θά ‘ναι τελικά πάντα και μόνο περί εκλογών. “Άλλοι τότε θά παίρνουν τά άκατοίχητα αλλά άκακα βουνά, κι άλλοι θά τρέχουν νά συρραψουν παράταιρες συμμαχίες ή θά ρίχνονται μέ τά μούτρα στήν άτομική τους μονομαχία μέ τήν κάλπη. Καί όρισμένοι, έν οις και ό γράφων, θά έξακολουθούμε νά ψηφίζουμε. Μόνο πού θά ψηφίζουμε τή συμφορά μας.

Νομίζω, έλπίζοντας πώς δέν αθθαιρειτώ, ότι ό Χ. Λαζαρίδης δέν διαφωνεί μέ τά όσα προηγήθηκαν. Τό βασικό του πρόβλημα φαίνεται νά είναι ότι «τό ΚΚΕ έσ. δέν θέλει και δέν μπορεί», πρόβλημα πού δέν είναι βέβαια ούτε καινούριο, ούτε πρωτότυπο, ούτε μόνο δικό του αλλά όλων μας. Γι’ αυτό και στις εκφράσεις του είναι γενικά άπλως επιφυλακτικός: «μέ τούς σημερινούς όρους», «τουλάχιστον όπως έχουν τά πράγματα σήμερα», «φαίνεται αντιρεαλιστική», ή πολιτική συμμαχιών είναι «άπίθανη γιά τό προβλεπτό μέλλον», προτάσεις «άνέφικτες».

Γιά νά αφήσουμε λοιπόν τό «ρεαλισμό» σέ άλλους, τό έρώτημα δέν μπορεί παρά νά είναι: αφήνοντας στήν πάντα όλα τά «άπίθανα» και τά «άνέφικτα», μάς ενδιαφέρει ή δέν μάς ενδιαφέρει αυτή ή ύπόθεση; Είναι ή δέν είναι αυτή ή στάση μας; Καί άρα τά πάντα πού λέμε και κάνουμε αυτό έχουν από πίσω τους, εκεί τείνουν, τό έμπεριέχουν, τό αναδεικνύουν (κι όχι, μέ άλλοθι τό εύκαιρό μέν αλλά άνέφικτο, τό αντιστρατεύονται); Καί μάλιστα χωρίς άπολύτως καμιά έγγύηση ότι κάτι θά προκύψει; Καί από δω αρχίζει μιά κουβέντα πού είναι πλέον ύποχρεωμένη νά θεωρήσει σάν δεδομένα τά έξής άπειρώς αντιφατικά: ότι 1) τό ΚΚΕ έσ. έχει κάνει τό *μεγαλύτερο κακό* πού ήταν δυνατόν νά γίνει στήν ύπόθεση τής ανανεωτικής αριστεράς· 6) *εύτυχώς* πού ανανέωση δέν είναι μόνο τό ΚΚΕ έσ.· 7) *εύτυχώς* πού τό ΚΚΕ έσ. υπάρχει. Καί από δω αρχίζει μιά κουβέντα γιά νά δει και νά καταλάβει τό ίδιο τό ένλόγω κόμμα, ή όσοι τελοσπάντων είναι σέ θέση, τά δύο πρώτα δεδομένα. Καί γιά νά καταλάβουμε οι υπόλοιποι, όσοι τελοσπάντων είμαστε σέ θέση, τό τελευταίο. Καί από δω, τέλος, αρχίζει, άν αρχίζει, μιά κουβέντα μακριά και έπώδυνη, πού όμως έχει κάποιους πολύ σκληρούς λόγους νά φτουρήσει.

Έλπίζω, γιά νά τελειώνουμε, ότι ό Χ. Λαζαρίδης θά επανέλθει σέ κάποια στιγμή, και όχι κατ’ ανάγκην άστραπιαία. Γιατί, καιτοι επιμένει ότι «τελικά ό Γ. Καρράς δέν κατάλαβε τίποτα», κατάλαβα τουλάχιστον καλά ότι άν θελήσει νά αφήσει στό πλάι τό κακομαθημένο σόου και τις ζαβολιές τής τωρινής του απάντησης θά είναι και γόνιμος και έποικοδομητικός.

συζήτηση

'Απόψεις και θέσεις γιά τήν «άνανεωτική άριστερά»

Συζήτηση
τελειωμένη
συζήτηση
χωρίς τελειωμό

του Χρυσανθου Λαζαρίδη

Στό τεύχος 36 του *Πολίτη*, ο Γ. Καρράς μέ τό άρθρο του «ΠΑΣΟΚ και μαζικά κινήματα - Τά νέα διλήμματα» σχολίασε αναλυτικά δύο κείμενα διαλόγου πού είχαν δημοσιευτεί στό περιοδικό *ANTI* σχετικά μέ τίς σημερινές προοπτικές τής Άριστεράς, τόν ιδιαίτερο ρόλο του ΠΑΣΟΚ και τή στάση τών άδέσμευτων άριστερών. Πρόκειται γιά τό άρθρο του Ά. Παππά «Τό ΠΑΣΟΚ, τά διλήμματα εξουσίας κι ο άνανεωτικός χώρος» (*ANTI*, άρ. 151) και τήν απάντηση του υπογράφοντος, «Άριστερά και Έξουσία» πού έρχόταν νά άντικρούσει τό προηγούμενο (*ANTI*, άρ. 154).

Στίς γραμμές πού ακολουθούν δέν έχω καμιά πρόθεση νά ανακινώσω τή συζήτηση. Άλλωστε τίς διαφορές μου μέ τόν Ά. Παππά τίς έχω ήδη εξαντλήσει. Ούτε σκοπεύω νά υπερασπίσω τίς απόψεις μου από τήν κριτική του Γ. Καρρά. Γιατί τό πιό ένδιαφέρον στό άρθρο του Γ. Καρρά βρίσκεται άλλου. Άποκαλύπτει μιά προβληματική άρκετά διαδεδομένη στό χώρο τών άνέντακτων άριστερών, προβληματική πού - πράγμα παράδοξο από πρώτη άποψη - καταντάει τελικά άπαγορευτική γιά κάθε συζήτηση! Κι είναι πράγματι παράδοξο νά διαπιστώνει κανείς ότι εκείνος άκριβώς ο χώρος τής άριστεράς πού έχει περισσότερο τήν ανάγκη του διαλόγου και τό μεγαλύτερο συμφέρον από τήν προώθησή του, γίνεται έξαφνα τόσο στενός, τόσο στείρος και φορμαλιστικός, όταν ή συζήτηση τείνει νά πάρει άμεσα πολιτικό χαρακτήρα. Άς δούμε όμως περί τίνος πρόκειται.

Άπό πρώτη άποψη ο διάλογος μοιάζει νά υποκινήθηκε από τήν προοπτική τών έπερχόμενων εκλογών μιά πού οί κομματικά άνέντακτοι άριστεροί ψηφοφόροι κάθε άλλο παρά άμελητέοι είναι σέ όγκο, τουλάχιστον γιά τά μέτρα και τούς έσωτερικούς συσχετισμούς τής άριστεράς. Στό υπέδαφος όμως του διαλόγου βρίσκεται αυτό καθαυτό τό φαινόμενο τών μή κομματικά ένταγμένων άριστερών, τό γεγονός δηλαδή ότι τά τελευταία χρόνια αυξήθηκε τό είδικό βάρος τών άριστερών πού άμφισβητούν τήν επίσημη Άριστερά, συνειδητοποιούν τά άδιέξοδά της και δραστηριο-

ποιούνται έξω από τά κομματικά της στεγανά.

Στό υπόβαθρο τής συζήτησης βρίσκεται λοιπόν ή άδυναμία τής άριστεράς νά έγγυηθεί μιά πειστική προοπτική έξουσίας, ή πλήρης ύποταγή της στίς πρωτοβουλίες τής δεξιάς, ή κρίση τών διεθνών της προτύπων, ή άνεπάρκεια του ιδεολογικού της όπλοστασιού, ο θεωρητικός της πρωτογονισμός, αυτό πού μέ δυο κουβέντες ονομάζουμε σήμερα κρίση τής Άριστεράς. Γι' αυτό και τά ζητούμενα τής συζήτησης δέν μπορούν νά εξαντλούνται στό άν πρέπει νά ψηφίζουμε και πού πρέπει νά δώσουμε τελικά τήν ψήφο μας. Τέτοια είναι ώστόσο τά ερωτήματα στά όποια απαντούν κατά κύριο λόγο τόσο ο Α. Παππάς όσο κι ο Γ. Καρράς. Πολύ περισσότερο στή συζήτηση αυτή δέν μπορούν νά υπάρχουν έκ τών προτέρων δεδομένα «πρέπει» και συνταγές απόλυτης έγκυρότητας και γενικής ισχύος. Κι εδώ θα διακινδυνεύσω μιά πρώτη παρατήρηση:

Άν θέλουμε νά υπάξει συζήτηση πρέπει νά αποφύγουμε τό εύκολο τρόπο μέ τόν όποιο ο Γ. Καρράς έθεσε τό πρόβλημα τών εκλογών γιά τούς άνέντακτους άριστερούς, και παρέκαμψε τό πρόβλημα τής κρίσης τής Άριστεράς.

'Αρχές και πολιτική: Τό σύνδρομο του άριστερισμού

Άς παρακολουθήσουμε όμως από κοντά τήν λογική του. Σύμφωνα μέ τή άποψη του Γ. Καρρά, μαρξιστική άριστερά σημαίνει πρίν άπ' όλα ιδεολογικός αντίπαλος όλων τών άλλων. Μ' άλλα λόγια ή αυτοκατάφαση τής μαρξιστικής άριστεράς σημαίνει «τή δημιουργία ορατών διά γυμνού οφθαλμού και δημόσιων διαχωριστικών γραμμών, άμετάκλητων και άπαγορευτικών, τή συνεχή αντίσταση στα λόγια, στα έργα, στα γραπτά, στή θεωρία, στήν πρακτική άπέναντι σέ κάθε προσβολή από ιδεολογίες ξένες. Δηλαδή έχθρικές». Ο Γ. Καρράς είναι άρκετά προσεκτικός, ώστε τό αίτημα αυτό τής ιδεολογικής αυτονομίας και αντιπαλότητας νά μήν τό έπεκτείνει στή σφαίρα τής πολιτικής. Έτσι όμως όμολογει έμμεσα ότι ή αντίρρησή του έχει ξαστοχήσει. Γιατί έναντι μιάς πολιτικής πρότασης πού

καταλήγει στην «κριτική υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ», ὁ ἴδιος ἀντιπαράθεσε τὴν ἀνάγκη ἰδεολογικῆς αὐτονομίας τῶν κομμουνιστῶν, προειδοποιώντας μάλιστα ὅτι ἡ ἀντίρρηση του θὰ μᾶς παγιδεύσει ἀν ἐπεκταθεῖ στὴ σφαῖρα τῆς πολιτικῆς.

Τὰ πυρὰ τοῦ Γ. Καρρᾶ εἶναι ἀσφαιρα λοιπόν! Ὁ Ἄ. Παππᾶς μᾶς μίλησε «πολιτικά» δταν μᾶς ζήτησε νὰ στραφοῦμε κριτικά πρὸς τὸ ΠΑΣΟΚ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀρθρου τοῦ υποστήριξε δύο πράγματα: Πρῶτον, ὅτι στὸ ἐγγὺς μέλλον τὸ ΠΑΣΟΚ θὰ πάρει τὴν ἐξουσία, καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ «προαγωγή» αὐτῆ τοῦ ΠΑΣΟΚ δέν εἶναι πιθανὸ νὰ τὸ οδηγήσει στὴν «ἐνωμάτωση» ἢ στὴ «σοσιαλοδημοκρατία». Ἐφ' ὧ καὶ τὰ συμπεράσματά του. Ὁ Γ. Καρρᾶς ἀντιπαράθετοντας κάποιες λενινιστικὲς ἀρχές καὶ μιλώντας γιὰ τὴ σημασία τῆς αὐτόνομης ἰδεολογικῆς συγκρότησης δέν ἔδιδε στὸ παραμικρὸ τὴν πολιτικὴ λογικὴ τοῦ Ἄ. Παππᾶ. Σιωπηρὰ τὴν παρέκαμψε. Ἄρα τὴν ἀποδέχτηκε.

Ἐξἄλλου ὑπάρχει καὶ τὸ χειρότερο. Στὴ σφαῖρα τῆς πολιτικῆς, τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Γ. Καρρᾶ μποροῦν εὐκόλα νὰ στραφοῦν ἐναντίον του. Διότι ἡ «ἱστορικὴ ἀνανέωση», καὶ συγκεκριμένα τὸ ΚΚΕ ἐσ. τὴν υποστήριξε τοῦ ὁποίου θεωρεῖ ἀναπόφευκτη, ἀναγκαῖα καὶ αὐτονόμη, εἶναι τὸ κατεξοχὴν πολιτικὸ ρεῦμα πού δέν ἔχει τραβήξει διαχωριστικὲς γραμμές, ἢ μάλλον ἔχει ἀκολουθήσει συνειδητὰ πολιτικὴ μὴ καθαρῶν μετώπων, τόσο πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ σοβιετοφιλοῦ ΚΚΕ, ὅσο καὶ πρὸς τὴν πλευρὰ ὄλων τῶν ἄλλων κομμάτων τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀντιπολίτευσης. Καὶ στὴν πολιτικὴ αὐτὴ ἐπιμένει μέχρι σήμερα. Μὲ τούς σημερινούς ὅρους τί θὰ μποροῦσε νὰ σημαίνει ἡ κοινὴ ἐκλογικὴ κάθοδος ὄλων τῶν ἀνανεωτικῶν κομμάτων καὶ ὁργανώσεων, «δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν», «ἀνοιχτῶν καὶ σχεταριστικῶν», «ὄλων τῶν πρώην καὶ νῦν δουλευτῶν»; Ἄν δέν θέλουμε νὰ χάσουμε τὴν *πρακτικὴ* διάσταση τῶν δυνάμεων, κάτι τέτοιο θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ σταυροφορὰ ὄλων μας γιὰ τὴν ἐπανεκλογή ἐκείνου τοῦ «νῦν», ὁ ὁποῖος στὴν περίπτωσή τοῦ Ἀφγανιστάν υἱοθέτησε δημόσια, καὶ κατ' ἀντιπαράθεση μὲ τὴν πλειοψηφία καὶ αὐτῆς τῆς ἡγετικῆς ομάδας τοῦ ΚΚΕ ἐσ., τὴν πιὸ ἀνοιχτὴ σοβιετοφιλικὴ γραμμὴ, τὴν πιὸ ἀνεξίκακη καὶ μασημένη κριτικὴ κατὰ τῆς «σοβιετικῆς στρατιωτικῆς ἐμπλοκῆς». Ἐ λοιπόν, εἰδικὰ οἱ ὁπαδοὶ τῶν «δημοσίων καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατῶν διαχωριστικῶν γραμμῶν» εἶναι ἐκείνοι πού θὰ εἶχαν τὶς μεγαλύτερες ἀντιρρήσεις γιὰ μιὰ τέτοια κοινὴ ἐκλογικὴ κάθοδος τοῦ ἀνανεωτικοῦ χώρου. Τουλάχιστον ὅπως ἔχουν τὰ πράγματα σήμερα...

Τέλος τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Γ. Καρρᾶ πού συνοψίζονται στὸ αἴτημα τῆς ἰδεολογικῆς αὐτονομίας, ἔχουν μιὰ ἀπολυτότητα πού κατανεῖ ἀντιστορικῆ. Διότι ὑπενθυμίζει τὸ παράδειγμα τῶν κομμουνιστικῶν πυρήνων πού «σ' ἕνα

κόσμο ἀμείλικτα ἐχθρικό ἀποτολμοῦσαν τὴν ἴδρωση Κομμουνιστικῶν Κομμάτων στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα», ξεχνώντας ὅμως ὅτι ἡ ἐνοποίηση τῶν διάφορων σοσιαλιστικῶν ομάδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔγινε μὲ κριτήρια ἀρκετὰ ἐλαστικά, ὅπου οἱ ἀκαδημαϊκοὶ μαρξιστὲς συνυπῆρχαν μὲ ἐπαναστάτες ἐργατικούς καὶ ἀπροκάλυπτοι οἰκονομιστὲς συνεργάζονταν μὲ ἔξτρεμιστὲς τῆς ἀριστερᾶς – χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ πῶς συγκροτήθηκε. Κι αὐτὸ συνέβη, γιὰ τὴν ἑνιαία πολιτικὴ συγκρότηση καὶ καταγραφή τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος – ἡ ἐμφάνισή τοῦ προσκλήνει τῆς σοσιαλδημοκρατίας, ὅπως τὸ λέγαν τότε, ἦταν αἴτημα πού εἶχε ἱστορικὴ προτεραιότητα σὲ σχέση μὲ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν «ξένων ἰδεολογιῶν». Τὸ δεύτερο μποροῦσε νὰ γίνεῖ καὶ ἔγινε μέσα ἀπὸ πολὺχρονη διαμάχη στὰ πλαίσια τοῦ πρώτου. Οἱ μπολσεβίκοι ὑπῆρξαν ὄχι γιὰ τὸν ἄλλον ἀλλὰ γιὰ τὸν ἴδιον ἵδρῶναι ἕνα Κομμουνιστικὸ Κόμμα ξεκινώντας ἀπὸ τὸν «πυρήνα του», ἀλλὰ διαμορφώθηκαν ὡς ρεῦμα μέσα ἀπὸ μιὰ μακρόχρονη διαμάχη στὰ πλαίσια τοῦ Ρωσικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος, ὅπου ὁ Λένιν δέχτηκε κατ' ἀρχὴν νὰ συνυπάρξει πολιτικὰ μὲ ἰδεολογικὰ ρεύματα ξένα καὶ ἐχθρικά πρὸς τὸν ἐπαναστατικὸ μαρξισμό.

Μίλησα κάπου γιὰ ἀριστεριστικὰ καμώματα. Μόνιμα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀριστερισμοῦ εἶναι, ὅπως ξέρομε ὅλοι, ἡ ὑποκατάσταση τῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὴν ἰδεολογία, ἡ ἀδυναμία κατανόησης τῆς πολιτικῆς συγκυρίας, ἡ ἐπίκληση «ἀρχῶν», ἡ ἀπολυτοποίηση τῆς λενινιστικῆς ἐμπειρίας καὶ ταυτόχρονα ἡ ἀντιστορικὴ κατανόησή της, τελικὰ ἡ παραποίηση τῆς ἴδιας τῆς λενινιστικῆς κληρονομιάς. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δέν ἀπέφυγε ὁ Γ. Καρρᾶς. Καὶ αὐτὸ ὅσο ὅσο εἶναι τὸ λιγότερο...

Συζήτηση τελειωμένη

Τὸ σοβαρότερο πρόβλημα μὲ τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Καρρᾶ εἶναι ἄλλο. Διαβάζοντας τὸ κείμενό του μὲ ἐκπληξη διαπιστώνει κανεὶς ὅτι ἡ ἀποψή του εἶναι ἀπαγορευτικὴ γιὰ ὅποιαδήποτε περαιτέρω συζήτηση. Καὶ νὰ γιατί.

«Κριτικὴ υποστήριξη» καὶ κομματικοὶ ἐκδιασμοί

Πρῶτον, νομοποιεῖ τὴ στάση τῆς «κριτικῆς υποστήριξης». Δηλαδή, τὴ θέση τῶν ἐλευθέρων σκοπευτῶν πού παραμένοντας ἔξω ἀπὸ τὰ πολιτικὰ πράγματα ὑποκύπτουν ἐκάστοτε σὲ ποικίλα ἐκλογικὰ διλήματα καὶ ψηφίζουν, ἐκόντες – ἄκοντες, αὐτὸ πού οἱ ἴδιοι θεωροῦν «μικρότερο κακό».

Μήπως ἡ κριτικὴ αὐτὴ εἶναι ἀδικη ἢ, ἔστω, ὑπερβολικὴ; Κάθε ἄλλο! Ὁ ἴδιος ὁ Γ. Καρρᾶς ἔρχεται ἐδῶ νὰ τὴν ἐπαλη-

θεύσει. Ἄναφερόμενος στὴν προσωπικὴ του περίπτωση, ἀπαριθμεῖ τὶς περιπτώσεις ὅπου ψήφισε, «κριτικά», τὸ ΚΚΕ ἐσ. καὶ τὴ συμμαχία: «Ἦταν μὲ δύο λόγια συνειδητὴ καὶ, ἐπιμένω, ἀριστερὴ ἐπιλογή, ἔστω καὶ ἐκδιασμένη. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἐκδιασμένους ἐπιλογές δέν εἶναι τάχα ἐπιλογές;»

Καμιὰ ἀντίρρηση. Περί ἐκδιασμένων ἐπιλογῶν πρόκειται λοιπόν, καὶ τέτοιες ἐπιλογές εἶναι μάλλον δύσκολο νὰ ἐκφράζουν ὅποιασδήποτε μορφῆς κριτικὴ στάση. Γιατί ἂν δέν θέλουμε νὰ χάσουμε οἱ λέξεις τὴν σημασία τους, κριτικὴ υποστήριξη δέν μπορεῖ νὰ σημαίνει: παίρνω τὶς ἀποστάσεις μου καὶ διαχωρίζω τὶς εὐθύνες μου ἀπὸ τὸ Κόμμα πού ἀναγκαστικά ὑποστηρίζω, μὴ ὑπάρχοντος καλύτερου. Ἐκτός πιά, καὶ ἂν ὅλοι ἐμεῖς τῆς μαρξιστικῆς ἀνανέωσης ἀποφασίσουμε νὰ γίνουμε Πόντιοι Πιλάτοι τῆς πολιτικῆς.

Ὅταν δέν ὑπάρχει ὅποιασδήποτε τρόπον νὰ ἐπηρεάσεις, νὰ διαφοροποιήσεις ἢ νὰ ἀλλάξεις αὐτὸ πού υποστηρίζεις, τότε, κακὰ τὰ ψέματα, ὁ ὅρος κριτικὴ υποστήριξη δέν ἔχει πραγματικὸ ἀντίκρισμα. Προσφέρεται μονάχα γιὰ νὰ τακτοποιεῖ προβλήματα συνειδήσεως. Καὶ, ὅπως φαίνεται, ἀρκετὰ ἀποτελεσματικά...

Ἄς μὴ νομιθεῖ ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ παιχνίδι μὲ τὶς λέξεις. Γιατί στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει καὶ μιὰ οὐσιαστικὴ διαφορά: Ἄς μπορέσει νὰ ὑπάρξει πράγματι ἕδαφος γιὰ συζήτηση ἀνάμεσα στὶς δυνάμεις πού ἀποδεδειγμένως σήμερα ἀπὸ τὴν κρίση τῆς Ἀριστερᾶς, ἂν αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ στάση τοῦ «ἐλευθέρου σκοπευτῆ» τὴν ἀμφισβητήσουμε καὶ τὴν ξεπεράσουμε ὀριστικά. Ἄν πάθουν κάποτε οἱ ἀδέσμευτοι ἀριστεροὶ νὰ ἐκδιάζονται, καὶ νὰ ὑποκύπτουν σὲ ἐκδιαστικὰ διλήματα – νομιζοντας μάλιστα ὅτι αὐτὴ τὸς ἡ πολιτικὴ δηλώνει καὶ κριτικὴ στάση. Ἄν ξεπεράσουν τὴν παθητικότητά τους, ἂν σπάσουν τὴ σιωπὴ τους, ἂν πάρουν οἱ ἴδιοι πρωτοβουλίες.

Ὅσο ὁ μῦθος τῆς «κριτικῆς υποστήριξης» κυριαρχεῖ, οἱ δυνάμεις πού ἀποδεδειγμένως ἀπὸ τὴν κρίση τῆς ἀριστερᾶς θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι παγιδευμένες στὴ τροχιά τῶν κομμάτων πού ἴσα-ἴσα ἀμφισβητοῦν. Θὰ μετατρέπονται ἀγγελιδόν σὲ ψηφοφόρους, ψηφοφόρους τοῦ ΠΑΣΟΚ – μαγνητισμένους ἀπὸ τὸ μῦθος τῆς ἐξουσίας. Ψηφοφόρους τοῦ ΚΚΕ – σαγηνευμένους ἀπὸ τὸ μῦθος τοῦ «ἐνός καὶ μοναδικοῦ». Ἦ ἔστω, ψηφοφόρους τοῦ ΚΚΕ ἐσ. – λύση ἀνάγκης – γιὰ ὅσους δυσπιστοῦν ἀπέναντι στὸ πρῶτο καὶ ἀποστρέφονται τὸ δεύτερο. Πρὸς δόξαν τῶν ἐπίσημων κομμάτων, τῶν ἡγεσιῶν τους, τῶν στεγανῶν καὶ τῶν ἀδιεξόδων τους, οἱ ἀδέσμευτες δυνάμεις τῆς ἀριστερᾶς θὰ περιορίζονται στὸν ἄχαρο ρόλο τοῦ ὀπαδοῦ – ψηφοφόρου – πάντα «κριτικά» καὶ πάντα ἐκδιασμένα. Πρέπει κάποτε νὰ τελειώνουμε μὲ τὴ λογικὴ τῆς κριτικῆς υποστήριξης. Γιατί ἀλλιῶς ἡ συζή-

τηση δέν έχει νόημα ή τά δριά της είναι πάρα πολύ στενά.

Τά «αυτονόητα» και τά ανέφικτα

Δεύτερο – και σπουδαιότερο – ή τελική πρόταση του Γ. Καρρά δχι μόνο κλείνει όλα τά προβλήματα εξαφανίζοντας έτσι τό πεδίο συζήτησης – αλλά, όπως ο ίδιος για μία ακόμα φορά δημολογεί έμμεσα, είναι μη πραγματοποιήσιμη. "Αρα δέν έχει και προοπτική... «Ούτε όμως τό ΚΚΕ έσωτ., απ' δτι τουλάχιστον μαρτυρά ή μέχρι τώρα πολιτεία του, έχει αντίληφθει δτι ανανεωτική άριστερά δέν είναι άλλως δ εαυτός του σύν κάποιες τόντες από δω κι από κεί... Φέρθηκε και πολιτεύθηκε, και τίποτε δέν δείχνει δτι ή επίσημη στάση του αλλάζει, σάν τό κόμμα πού κανένα δέν έχει ανάγκη και όλοι τό έχουν: κλειδαμπαρώθηκε στό καθούκι του περιμένοντας ψήφους και προσχωρήσεις...». Μήπως πρέπει νά περιμένουμε κάποιο άνοιγμα της τελευταίας στιγμής; Ο Γ. Καρράς όμως δέν είναι αφελής, και μάς διευκρινίζει εύθως άμέσως: «... δέν θά έχει απολύτως κανένα νόημα και καμιά προοπτική τό οποιοδήποτε σπασμωδικό άνοιγμα επιχειρηθεί τή στιγμή πού θά εκπνέουν οι προθεσμίες» Κι όπως γνωρίζουμε όλοι μας, οι προθεσμίες ήδη έχουν άρχισι νά εκπνέουν...

Πρός τί λοιπόν ή συζήτηση; Σύμφωνα μέ τήν άποψη του Γ. Καρρά, μία είναι ή αυτονόητη λύση, και αυτή άπραγματοποίητη. Η άναζήτηση κάθε άλλης παραβιάζει τά αυτονόητα. Και ή έμμονή σ' αυτήν φαίνεται άντιρεαλιστική. Η συζήτηση είναι τελειωμένη λοιπόν. Η κάτι χειρότερο: μάταιη!

Κάτι πού δέν υποτιμάται ο Γ. Καρράς είναι δτι ή συζήτηση άρχίζει απ' τό σημείο άκριδώς πού τελειώνει τό άρθρο του. Διάλογος μπορεί νά υπάρξει μόνο έξω από τά όρια της λογικής του: "Επειδή τό ΚΚΕ έσωτ. δέν θέλει και δέν μπορεί νά κάνει τά άνοίγματα πού ο ίδιος θεωρεί άπαραίτητα, όλες οι δυνάμεις πού συνειδητοποιούν τήν κρίση της άριστεράς και ιδιαίτερα αυτές πού στρατεύονται στην προοπτική της κομμουνιστικής ανανέωσης – είτε άνήκουν σέ κόμματα και οργανώσεις είτε είναι άνέντακτες – πρέπει επιτέλους νά αναλάβουν πρωτοβουλίες, νά άσκήσουν πιέσεις, νά εκδιώξουν καταστάσεις, νά ταραξουν τά νερά, νά βρουν δρόμους σύγκλισης.

Πάνω στό χαρακτήρα και τήν κατεύθυνση αυτών των πρωτοβουλιών μπορεί νά γίνει όντως πολλή συζήτηση και νά προκύψουν πολλά «διά ταύτα». Και τότε ο χώρος του ΚΚΕ έσωτ. δέν θά μείνει άνεπηρέαστος. Και τότε οι πιέσεις πού θά άσκηθούν επί του ΚΚΕ έσωτ. και μέσα στό ΚΚΕ έσωτ. μπορεί νά δδηγήσουν και στό κοινό κατέβασμα των «ανανεωτικών» δυνάμεων. Όχι όμως χωρίς ανακατατάξεις, δχι χωρίς

απώλειες, δχι χωρίς άνατροπές λεπτών και μη ίσορροπιών. Μπορούν ακόμα νά δδηγήσουν και σέ άλλα πιθανά «σενάρια». Όποιοδήποτε όμως πρωτοβουλίες, αν δέν άνταποκρίνονται στό αίτημα σύγκλισης των δυνάμεων πού άπελευθερώνει ή κρίση της άριστεράς, αν αυτές άκριδώς τίς δυνάμεις δέν εκπροσωπούν, αν δέν συμπυκνώνουν τίς ποικίλες ιστορικές έμπειρίες τους, αν δέν εκφράζουν τόν πλουραλισμό τους και τίς όποιες κοινές όριοθετήσεις τους, τό πλήρες φάσμα τους και τίς αντιθέσεις τους, τή δυναμική και τίς αδυναμίες τους, τότε δέν θάχουν καμιά προοπτική.

Οι πρωτοβουλίες αυτές ώστόσο δέν «χωράνε» στην προβληματική του Γ. Καρρά. Γι' αυτόν είναι δεδομένη ή άνανέωση, δεδομένες οι όριοθετήσεις της προς τούς άλλους πολιτικούς σχηματισμούς, δεδομένη ή άνάγκη ενότιος και ένιαίας παρουσίας των κομμάτων και οργανώσεών της, δεδομένη και ή θέληση κάθε σημερινού άριστερου – «πολλώ μάλλον κομμουνιστή» – για τήν επίτευξη αυτής της ενότητας. "Όπερ έδει δειξάι! Όμως ή συζήτηση πού ξεκινάει θεωρώντας τά ζητούμενα σά δεδομένα έχει άκρωθεί πριν καν ξεκινήσει...

● Άριστερά και Έξουσία: Η άδιαφάνεια της κρίσεως

Νομίζω δτι τελικά ο Γ. Καρράς δέν κατάλαβε τίποτα! Δέν κατάλαβε γιατί ο Α. Παπαδς προτείνει τήν «κριτική ύποστήριξη» του ΠΑΣΟΚ. Ούτε γιατί αυτή ή πρόταση σήμερα πιάνει τόπο. Ούτε γιατί εγώ διαφωνώ. Ούτε πώς προσπαθώ νά τήν άντικρούσω. Ούτε γιατί τό ΚΚΕ έσωτ. πολιτεύεται όπως πολιτεύεται και πού άποσκοπεί μέ τό νά «κλειδαμπαρώνεται στό καθούκι του περιμένοντας ψήφους και προσχωρήσεις». Αυτό όμως δέν σημαίνει δτι όλα τούτα είναι άκατανόητα. Για νά τά κατανοήσουμε ώστόσο μάς χρειάζεται μία προβληματική πού νά παίρνει ύπόψη της τήν πολιτική συγκυρία και τόν ιδιαίτερο τρόπο μέ τόν όποιο έσωτερικεύονται οι πολιτικές εξελίξεις μέσα στην Άριστερά. Μιά προβληματική, δηλαδή, διαφορετική απ' αυτή του Γ. Καρρά.

Έξηγοΰμε λοιπόν: Πρέπει νά καταλάβουμε τί σημαίνει σήμερα τό γεγονός δτι τό ΠΑΣΟΚ έμφανίζεται σάν άμεσος διεκδικητής της έξουσίας και ύπόσχεται νά θέσει στην ήμερήσια διάταξη τό αίτημα της κοινωνικής άλλαγής και του σοσιαλισμού. Πρέπει ακόμα νά προσέξουμε ιδιαίτερα δτι ή αίσθηση του «άνερχόμενου» ΠΑΣΟΚ δεσπόζει σά πολιτικά μας πράγματα, και – πράγμα περίεργο από πρώτη άποψη – τροφοδοτείται από ποικίλες κατευθύνσεις, έξυπηρετώντας τίς πιο διαφορετικές σκοπιμότητες:

– Άποφιλώνει και περιθωριοποιεί τήν κομμουνιστική άριστερά.

– Καθλώνει στην λογική της κοινοβουλευτικής άναμονής και παθητικότητας μία σειρά δυνάμεις πού πλήττονται από τήν κοινωνική κρίση – είναι οι κατ' έξοχήν δυνάμεις πού στρέφονται σήμερα προς τό ΠΑΣΟΚ και πού εν δψει της βέβαιας επικράτησης του κ. Παπανδρέου αναστέλλουν κάθε άμεση αντίδρασή τους. Τό έκλογικό παιχνίδι άπορροφά έτσι τίς επικίνδυνες κοινωνικές έντάσεις, έπειδή άκριδώς ή επικράτηση του ΠΑΣΟΚ φέρεται σάν έξαιρετικά πιθανή.

– Η ραγδαία άνοδος του ΠΑΣΟΚ λειτουργεί σάν φόβητρο και συνασπίζει τό συντηρητικό κόσμο υπό τήν αιγίδα της μετριοπαθούς δεξιάς πού εκφράζει ο κ. Ράλλης, επικυρώνοντας και τίς εξελίξεις στην Ν. Δημοκρατία.

– Χρησιμοποιείται ακόμα από τήν σημερινή κυβέρνηση σάν εκδιαστικό χαρτί άπέναντι στους δικτικούς συμμάχους – Ευρωπαίους και μη – για τήν επίτευξη έννοικών διακανονισμών σά «έθνικά» θέματα όσο είναι καιρός και «πριν τό ΠΑΣΟΚ έλθει στην έξουσία».

Άλλά και ή κομμουνιστική άριστερά στοιχίζεται πίσω απ' τό «άνερχόμενο» ΠΑΣΟΚ διαμορφώνοντας τήν προοπτική της παραπληρωματικά προς τήν προεξοφλούμενη άνοδό του: Τό ΚΚΕ άποσκοπεί σ' ένα τέτοιο έκλογικό ποσοστό πού νά του έξασφαλίζει ρυθμιστικό ρόλο και νά του έπιτρέπει νά λειτουργήσει εναντι του ΠΑΣΟΚ σάν μοχλός πίεσης από τά «άριστερά». Δηλαδή σά μοχλός των συμφερόντων και δλέψεων του σοβιετικού συνασπισμού. Τό ΚΚΕ έσ., έξάλλου, γνωρίζει δτι αν καταφέρει νά επιζήσει σάν πολιτική άποψη περιβλημένη μέ τό «κύρος» της μετριοπαθούς άριστεράς, μπορεί νά πλάσαρισει σά προνομιακός σύμμαχος του ΠΑΣΟΚ και, παρά τό μέγεθος του, νά διαδραματίσει βαρύνοντα ρόλο. Αυτό είναι ο λόγος για τόν όποιο τό ΚΚΕ έσ. δέν κάνει οικειοθελώς κανένα άνοιγμα πού θά μπορούσε νά άνατρέψει τίς λεπτές έσωτερικές του ίσορροπίες. Κι δχι βέβαια έξαιτίας της πολιτικής του μυωπίας, όπως ύπαινίσσεται ο Γ. Καρράς.

Αν κάποιος ανανεωτής μαρξιστής στρέφεται προς τό ΠΑΣΟΚ, αυτό συμβαίνει γιατί πείθονται δτι τό ΠΑΣΟΚ πράγματι θά άνοξει τό δρόμο για τήν Σοσιαλιστική Άλλαγή. Κι αν κάποιος άλλος στρέφεται προς τό ΚΚΕ αυτό συμβαίνει διότι θεωρούν δτι, μέ τό ΠΑΣΟΚ σά πρόθυρα της έξουσίας, χρειάζεται ένα ισχυρό αντίβαρο από τ' «άριστερά». Κι αν τό ΚΚΕ έσ. πολιτεύεται όπως πολιτεύεται, αυτό συμβαίνει γιατί ποντάει κι αυτό στην επικείμενη άνοδο του ΠΑΣΟΚ. Αν λοιπόν άμφισβητούμε τά στεγανά της επίσημης άριστεράς, αν θέλουμε νά σταθούμε κριτικά άπέναντι της, αν θέλουμε νά δικαιολογήσουμε τήν ύπαρξή μας, αν θέλουμε νά διασωθούμε από τίς Συμ-

πληγάδες των δύο μεγάλων κομμάτων, αν θέλουμε σοβαρά να μιλήσουμε για προοπτική, τότε, πριν απ' όλα, πρέπει να αμφισβητήσουμε τον ισχυρισμό ότι επίκειται η ώρα της αλλαγής, ότι η δεξιά έφαγε τα ψωμιά της κι ότι όπου νά-ναι το ΠΑΣΟΚ παίρνει την έξουσία. Μόνο έτσι μπορεί να δικαιολογηθεί σήμερα **πολιτικά** ή ανάγκη μιάς «άλλης» Αριστεράς.

Απαντώντας στον Α. Παππά εκεί ακριβώς συγκέντρωσα την προσοχή μου. Δέ μιλήσα μόνο η κύρια γιά τα εκλογικά ποσοστά και τις πιθανές διακυμάνσεις τους. Αναφέρθηκα στή διάταξη των δυνάμεων στήν πολιτική σκηνή γιά να εξηγήσω γιατί ο παραμερισμός της δεξιάς είναι περίπου αδύνατος και τά περιθώρια ελιγμών και αντιθέσεων από την πλευρά της τεράστια. Αναφέρθηκα ακόμη στήν πολιτική συμμαχιών που είναι άνοητη γιά τό προβλεπτό μέλλον. Αναφέρθηκα στά προφανή αδιέξοδα που έχει νά αντιμετωπίσει τό ΠΑΣΟΚ εξαιτίας των αντι-

φάσεων του που τώρα μόλις έρχονται στήν επιφάνεια και που μέσα στό κλίμα τής γενικής ευφορίας πολύ λίγοι και πολύ λίγο φαίνεται νά τά παίρνουν υπόψη τους. Αναφέρθηκα, τέλος, στίς εναλλακτικές λύσεις του άστισμού και στή προεξοφλούμενη αδυναμία του ΠΑΣΟΚ νά τίς αντιμετωπίσει μέσα στίς συνθήκες του γενικού εφησυχασμού και τής αντιπολιτευτικής παθητικότητας που τό ίδιο έχει καλλιεργήσει ως σήμερα. Γιά τον Γ. Καρρά όμως δέν είναι αυτά που προσέχουν. Είναι τά ζητήματα «άρχης» – κατά την ντεμοντέ έκφραση. Νά γιατί η προβληματική του κινδυνεύει τελικά νά γίνει **απολιτική**.

Είναι φανερό λοιπόν γιατί δέ μās λέει έστω και μιά κουθέντα γιά την κρίση τής αριστεράς, γιά τίς δρατές και μή, προβλεπτές και μή, άμεσες και άπώτερες επιπτώσεις της. Γιατί δέ βλέπει την **πολιτική άμεσότητα** αυτής τής κρίσης. Γιατί κατανοεί σάν ρουτινιέρι-κες και συνηθισμένες τίς ιστορικές ανακατάξεις που συντελούνται σήμερα σ' όλα τά επίπεδα τής κοινωνικής ζωής

και ιδιαίτερα στόν πολιτικό χώρο. Και, κατά συνέπεια, τίς άγνοεί. Έτσι όμως δέν μπορεί νά καταλάβει πώς οι ανακατατάξεις αυτές τείνουν νά εσωτερικευτούν μέσα στήν επίσημη αριστερά, γενικεύοντας την άφερεγγυότητά της κι επιτείνοντας την κρίση της. Δέν μπορεί κατά συνέπεια, νά κατανοήσει την κρίση τής Αριστεράς, ως **πεδίο πολιτικής έπέμβασης**.

Γιά νά τελειώνω λοιπόν: Η προβληματική του Γ. Καρρά κινείται έξω από την πολιτική συγκυρία, άδιαφορώντας γιά τίς διεργασίες τόσο του κοινωνικού υπεδάφους όσο και τής πολιτικής σκηνής, άγνοώντας την κρίση τής αριστεράς, προσφεύγοντας στά πιο άμφιλεγόμενα «αυτόνομα» και καταλήγοντας σέ προτάσεις εκ προοιμίου άνέφικτες. Νά λοιπόν μιά προβληματική από την όποία πρέπει νά αποκολληθούμε. Χωρίς ένδοιασμούς. Και όριστικά!

Αφορμή γιά τό κείμενο αυτό αποτέλεσε τό άρθρο-άπάντηση – πρós τον Χρυσάνθο Λαζαρίδη και έμένα συλλήβδην – του Γιώργου Καρρά με τίτλο «ΠΑΣΟΚ και μαζικά κινήματα – Τά νέα διλήμματα» στό Νο 36 του *Πολίτη*.

Θά μπορούσα καταρχήν νά δηλώσω πώς είμαι ικανοποιημένος γιά τό ότι ο (νέος;) προβληματισμός που επιχειρούσε νά θέσει τό άρθρο μου «Τό ΠΑΣΟΚ, τά διλήμματα τής έξουσίας και ο άνανεωτικός χώρος» (*ANTI*, Νο 151) προκάλεσε ήδη έναν όρισμένο αριθμό απαντήσεων [Χρυσάνθου Λαζαρίδη, «Αριστερά και έξουσία» (*ANTI*, Νο 154), Δ. Κοσμίδη-Β. Ξυδιά, «Τό ΠΑΣΟΚ, τό διλήμματα του Αντρέα Παππά και ο άνανεωτικός χώρος» (*Αγώνας* Νο 11), Γιώργου Καρρά «ΠΑΣΟΚ και μαζικά κινήματα – Τά νέα διλήμματα» (*Πολίτης*, Νο 36)] και άρα, άντικειμενικά, άνοιξε κάποιο διάλογο πάνω στή συγκεκριμένη πρόταση (τής κριτικής ύποστήριξης στό ΠΑΣΟΚ) στά πλαίσια τής άνανεωτικής αριστεράς.

Περνώντας τώρα στή συγκεκριμένη κριτική που άσκειται στήν

άποψη μου από τον Γ. Καρρά, φοβόμαι ότι πρέπει νά ξεκινήσω επισημαίνοντας πώς τόσο τό ύφος όσο και τό γενικότερο πνεύμα του κειμένου του Γ.Κ. δέν είναι τέτοια που νά προάγουν τό διάλογο (μέ την ουσιαστική έννοια τόσο τής λέξης «διάλογος» όσο και τής λέξης «προάγω»). Αν κάτι χαρακτηρίζει κυρίαρχα τό άρθρο του Γ.Κ. αυτό είναι η καχυποψία, η άνίχνευση προθέσεων, οι εύκολες κατηγορίες και η «παιδική», θά έλεγα, τάση νά άποδείξει κάποιος ότι είναι πιο αριστερός από τους άλλους ή ότι, γενικά, είναι πολύ αριστερός. Αντί ο Γ.Κ. νά υποβάλει στήν πιο έξουχιστική δυνατή, αν θέλει, κριτική την πρότασή μου και νά άνασκευάσει τά επιχειρήματά μου – όπότε δέ θά είχα πραγματικά κανένα πρόβλημα – , άνάλισκεται σέ έξυπνακλιστικούς ύπαιγιμούς και άτυχες, πιστεύω, κατά κανόνα ειρωνείες. Αποτέλεσμα: ο διάλογος μετατρέπεται νομοτελειακά σέ διάλογο κουφών ή, πιο παραστατικά, έξομοιώνεται μέ συζήτηση φοιτητών σέ πηγαδάκι έξω από τό Πανεπιστήμιο μετά τή γενική συνέλευση.

**« Άνανεωσιοκτόνοι »
και
« άνανεωσιοσωτήρες »**

του Ανδρέα Παππά

Καί πρώτα-πρώτα κατατίθεται από τόν άρθρογράφο ή λογοτεχνικής ύψης μεταφορά του άνεμοδείκτη άπλά και μόνο για να παραπέμψει έμμεσα στην κοινότατη λαϊκή έκφραση «όπου φυσάει ο άνεμος». Έτσι, ο άναγνώστης προειδοποιείται, κατά κάποιον τρόπο, από τόν Γ.Κ. να «κουμπωθεί», γιατί ο Α.Π. (έγώ) είναι όπορτουμιστής, πολιτικάντης ή κάτι άνάλογο. Πιο κάτω άλλωστε ο Γ.Κ. δέ θά διατάσει να χρησιμοποιήσει για τό ίδιο θέμα και ώμότερες εκφράσεις γράφοντας πώς ή λογική μου:

«...έμπεριέχει εκ τών πραγμάτων τόν όπορτουμισμό για τόν άπλό λόγο ότι δέν έχει από πού να κρατηθεί: δέν έχει τίποτα να πεί περί του τί πράγμα είναι τελοσπάντων αυτή ή άριστερά, γιατί υπάρχει και άν πρέπει να υπάρχει, πόθεν προήλθε και προς τά πού τραβάει».

Άς μέ συγχωρήσει ο Γ.Κ. αλλά δέν ήξερα πώς, όταν κάποιος άριστερός γράφει για όποιοδήποτε πολιτικό θέμα, πρέπει να αρχίζει έξηγώντας τί πράγμα είναι ή άριστερά (!), γιατί υπάρχει (!), άν πρέπει να υπάρχει (!), πόθεν προήλθε (!) και προς τά πού τραβάει (!) (εϋτυχώς πού ο Γ.Κ. δέν μέ κατηγορεί και για τή σιωπή μου πάνω στο πώς έμφανίστηκε ή ζωή στη γή). Και μάλιστα όχι άπλως ή παράλειψη όλων αυτών αποτελεί όλίσθημα, αλλά και ή κατηγορία πού έπιούρει είναι βαρύτερη: όπορτουμισμός.

Σέ άλλο πάλι σημείο του κειμένου του Γ.Κ. διαβάζω πώς:

«Πολλά από τούτα, λύσεις και διέξοδοι ύπαρξιακού κατά τεκμήριο χαρακτήρα, τυλίγονται συχνά σε περίβλημα κοινωνιολογίζουσας ή μαρξίζουσας προέλευσης ώστε να μπορούν άνέξοδα να φαντάζον, μέσα στο γενικευμένο κομπούζιο, "ρεαλιστικά" ή ακόμη και "έπαναστατικά"».

Έτσι λοιπόν, εκτός από τις «ύποπτες» πολιτικές μου προθέσεις, καταλήγουμε στο να άνιχνεύονται από τό άστυνομικό-ψυχολογικό δαιμόνιο του Γ.Κ. και τά ύπαρξιακά μου προβλήματα. Κάτω άπ' αυτές τις συνθήκες, θά πρέπει ίσως να είμαι εϋχαριστημένος πού τό μένος του Γ.Κ. δέν έφτασε μέχρι τή σεξουαλική μου ζωή, αποδίδοντας κάποια άποψη μου σε πιθανά ή «διαφαινόμενα» σεξουαλικά μου προβλήματα. Λυπάμαι αλλά δέν

μπορώ να μήν έπισημάνω πώς τό είδος αυτό κριτικής όχι μόνο δέν προωθεί σε καμιά περίπτωση τό διάλογο αλλά και μου θυμίζει έντονα τό μεσόκοπο βολεμένο ή άπολίτικο πού κριτικάρει και ειρωνεύεται τήν άριστερή στρατευση κάποιου νεολαού, ύταινισόμενος πώς πρόκειται για άπλή άναζήτηση λύσης σε κάποια ύπαρξιακά προβλήματα.

Αυτά τά λίγα για τό ύφος και τό ήθος του κειμένου του Γ.Κ. σε σχέση με τό άτομό μου και τίς άπόψεις μου. Και τώρα μερικές παρατηρήσεις για τήν κριτική του στην ουσία τής πρότασης μου.

Από τήν πρώτη κιόλας φράση του άρθρου του, ο Γ.Κ. θά σπεύσει να μάς δώσει ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τής σκέψης του γράφοντας:

«Η κατάσταση πού επικρατεί τά τελευταία χρόνια στην άριστερά, δηλαδή (;) τήν άνανεωτική λεγόμενη άριστερά, έχει αναγάγει τήν ιδιότητα του κομμουνιστή και τούς προσδιορισμούς τής άριστερης πολιτικής από συλλογικά (ζητήματα προφανώς) σε ζητήματα άτομικής έπιλογής και προσωπικής έρμηνείας».

Τό πρόβλημα λοιπόν του τι ακριβώς σημαίνουν οι φράσεις «είμαι κομμουνιστής» και «κάνω άριστερή πολιτική» φαίνεται ότι για τόν Γ.Κ. όχι άπλως είναι δυνατό να άπαντηθεί σαφέστατα, κατηγορηματικά και με άπόλυτες όριοθετήσεις αλλά και έχει ήδη άπαντηθεί και λυθεί στο προσφιλές του - όπως θά φανεί και παρακάτω - έπίπεδο τών «ζητημάτων άρχής». Κάθε προσπάθεια επομένως «άτομικής έπιλογής και προσωπικής έρμηνείας» στο πρόβλημα, είναι φυσικό να άποπνέει έξ όρισμού τυχοδιωκτισμό και σοσιαλθολούρα. Δέν ξερω πώς ακριβώς στοιχειοθετείται ή άνανεωτική αντίληψη του Γ.Κ. πάνω στο πρόβλημα, πάντως ή δική μου αντίληψη για τή μαρξιστική άνανέωση συνεπάγεται και τόν άγώνα για να πάψει να καθορίζεται δεσμευτικά και διά διατάγματος τό περιεχόμενο του «κομμουνιστή» ή τής «άριστερης πολιτικής».

Όσο για τήν έπίμαχη φράση-έννοια του «συσχετισμού δυνάμεων», ή ο Γ.Κ. δέν καταλαβαίνει με ποιά έννοια αναφέρομαι στη φράση σαν «φράση-κλειδί τής συλλογιστικής μου» ή κάνει πώς δέν καταλαβαί-

νει. Διαφορετικά, μου είναι άδύνατο να καταλάβω (έγώ τώρα) πώς βγαίνει τό συμπέρασμα ότι:

«Τό μόνο πού μπορεί να σημαίνει ή «φράση» σαν φράση είναι τό έξης: όταν σε ρωτάνε «τί είσαι πολιτικά», «μέ ποιόν είσαι», «τί ψηφίζεις», «σύ άπαντάς: «μισό λεπτό να δώ πρώτα τό συσχετισμό τών δυνάμεων».

Όμως έγώ έγγραφα:

«Όσα προγράμματα δημοκρατικής διεξόδου - άκόμη και τά πιό σωστά - κι άν συντάξει ή ήγεσία του ΚΚΕ.σ. και όσες εκκλήσεις για ένότητα και άν άπευθύνει ο συμπαθέστατος πρόεδρος τής ΕΔΑ, είναι σήμερα καταδικασμένα να πέφτουν στο κενό, στο βαθμό πού ο χώρος αυτός δέν εκφράζει κάποιες κοινωνικές δυνάμεις πού θά στηρίξουν τήν όποιοδήποτε πρόταση και στο βαθμό πού πολιτική σημαίνει συσχετισμός δυνάμεων. Η ίδια λοιπόν ή άδυναμία του άνανεωτικού χώρου και ο άμείλικτος σε βάρος του συσχετισμός στα πλαίσια τής έλληνικής άριστερας είναι φυσικό να μετατρέπουν τίς όποιες προτάσεις του σε ευχολόγια και τόν ίδιο σε κομπάρσο τής πολιτικής ζωής του τόπου».

Και παρακάτω:

«Μιά τέτοια πολιτική (κριτικής ύποστηρίξης) δέ σημαίνει ότι ζητάμε να μπορούμε στο μηχανισμό του ΠΑΣΟΚ έτσι και σαν σύμμαχοι, ούτε ότι ξαφνικά αρχίζουμε να τό λιβανίζουμε ή να του «κρατάμε τό ίσο», ούτε καν ότι ζητάμε να διαπραγματευτούμε τούς όρους αυτής μας τής ύποστήριξης μαζί του, όποτε με δέος θά έπρεπε να άντιμετωπίσουμε και πάλι τό τέρας αυτό πού λέγεται συσχετισμός δυνάμεων».

Όσο τό ΠΑΣΟΚ θά έχει πίσω του, με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο, εκατομμύρια λαού ενώ έμεις θά άποτελούμε άπλως ομάδες συμπαθέστατων κατά τά άλλα άτομων ξεκομμένων όμως από κάθε σχεδόν μαζική διαδικασία, τό ΠΑΣΟΚ δέν πρόκειται να διαπραγματευτεί μαζί μας καμιά συνεργασία...»

Είναι νομίζω λοιπόν προφανές πώς τό «συσχετισμό δυνάμεων» δέν τόν χρησιμοποιώ ούτε σαν ξεκάμφωτη φράση ούτε μέσα από μιá τεχνοκρατική αντίληψη τής πολιτικής. Και φυσικά (λυπάμαι πραγματικά πού αναγκάζομαι να διευκρινίσω τόσο όφθαλμοφανή και άπλά πράγματα) ή λογική μου δέν είναι

μιά λογική του τύπου «εφόσον ο συσχετισμός δυνάμεων είναι υπέρ του ΠΑΣΟΚ, ως ακολουθήσουμε τό ΠΑΣΟΚ» – πού θά μπορούσε αύριο «φυσιολογικά» νά οδηγήσει στό «άφου ο συσχετισμός δυνάμεων είναι υπέρ τής Νέας Δημοκρατίας ή του ΚΟΔΗΣΟ, τί άλλο νά κάνουμε παρά νά πάμε μέ τή Ν.Δ. ή τό ΚΟΔΗΣΟ». Κάποια τέτοια αντίληψη γιά τό συσχετισμό δυνάμεων φαίνεται νά φοβάται (δικαιολογημένα) και νά μου καταλογίζει (άδικαιολόγητα) ό Γ.Κ., όπως άλλωστε προκύπτει και από παραδείγματα τών ανά τόν κόσμο κομμουνιστικών κομμάτων στίς αρχές του αιώνα πού παραθέτει γιά νά ενισχύσει τήν άποψη του.

Αυτά ώστόσο πού εγώ ήθελα νά τονίσω μέ τήν επίμονη επανάληψη τής φράσης «συσχετισμός δυνάμεων» είναι:

α) πώς άποτελεί άκρογωνιαίο λίθο κάθε άριστερης (και όχι μόνο άριστερης) πολιτικής σκέψης και πολιτικής πρότασης τό νά ξεκινάει κανείς μέ τήν εκτίμηση του συσχετισμού δυνάμεων· κι αυτό όχι βέβαια γιά νά ύποταγει στή συνέχεια σ' αυτόν, αλλά γιατί άν θέλει νά άγωνιστεί γιά τήν άνατροπή του, πρέπει πρώτα άπ' όλα νά έχει μιά σαφέστατη εικόνα του και επίγνωσή του.

β) πώς όποιαδήποτε πολιτική πρόταση, όσο σοφή κι άν είναι, έχει ανάγκη από κάποιες κοινωνικές δυνάμεις πού θά τήν στηρίξουν και θά τήν υλοποιήσουν· και

γ) πώς, άν ύποθεθεί ότι συμφωνούσαμε γιά μιά πολιτική κριτικής ύποστήριξης στό ΠΑΣΟΚ, δέ θά έπρεπε νά τρέφουμε αυταπάτες ότι μπορούμε νά «διαπραγματευτούμε» τήν ύποστήριξη μας αυτή, γιατί τό «πόσες μεραρχίες έχει ό Πάπας» θά ήταν πραγματικά συντριπτικό γιά μäs.

Ώς περάσουμε όμως στήν καρδιά του προβλήματος, στό κατά πόσο δηλαδή είναι νοητή και επιθυμητή γιά τόν άνανεωτικό χώρο μιά πολιτική κριτικής ύποστήριξης πρós τό ΠΑΣΟΚ. Ο Γ.Κ. άπαντάει στό έρώτημα ώμά και άπερίφραστα: όχι. Και άφου πρώτα εύστοχα επισημάνει πώς τό πρόβλημα δέν είναι εκεί πού έδράζει τήν κριτική του ό Χρύσανθος Λαζαρίδης (ούτε, δηλαδή, στό ότι δέν νοείται κριτική ύποστήριξη στήν πολιτική γενικά, ούτε στό ότι δέν πρόκειται τό ΠΑ-

ΣΟΚ νά κληθεί νά κυβερνήσει), ό Γ.Κ. θά δηλώσει πώς μιά τέτοια πολιτική στάση είναι άδιανόητη «γιά λόγους αρχής». Συγκεκριμένα:

«Γιατί έξακολουθούμε νά ξε-
ρουμε, άν μή τί άλλο, ότι μαρξιστής άριστερός σημαίνει πριν από οτιδήποτε άλλο ιδεολογικός αντίπαλος όλων τών άλλων, άνεξαρτήτως άντανακλάσεων, του λαού εν ανάγκη συμπεριλαμβανομένου. Και αυτοκατάφαση σημαίνει, γιά τή μαρξιστική τουλάχιστον άριστερά, τή δημιουργία όρατών διά γυμνού όφθαλμού και δημόσιων διαχωριστικών γραμμών, άμετάκλητων και άπαγορευτικών, τή συνεχή αντίσταση στό λόγια, στό έργα, στό γραπτά, στή θεωρία, στήν πρακτική άπέναντι σέ κάθε προσβολή από ιδεολογίες ξένες. Δηλαδή έχθρικές».

Μäs λέει λοιπόν ό Γ.Κ. πώς μιά τέτοια πολιτική είναι άδιανόητη γιά μäs τούς μαρξιστές τής άνανέωσης γιατί τό ΠΑΣΟΚ, πολύ άπλά, δέν έχει και δέν μπορεί νά έχει καμιά σχέση μέ τήν άριστερά καθώς ανήκει στήν κατηγορία τών «...ξένων, δηλαδή έχθρικών ιδεολογιών». Έπομένως, ή πρότασή μου ίσοδυναμεί, κατά τόν Γ.Κ. πάντοτε, μέ πρόταση νά πουλήσουμε τήν ψυχή μας στό διάβολο. Η άποψη ώστόσο του Γ.Κ. ότι «μαρξιστής άριστερός σημαίνει πριν από οτιδήποτε άλλο ιδεολογικός αντίπαλος όλων τών άλλων, άνεξαρτήτως άντανακλάσεων» άποτελεί, στήν καλύτερη περίπτωση, άνησχητικό δείγμα μανιχαϊστικού δογματισμού και, στή χειρότερη, πραγματικό υπόδειγμα άριστερης σκέψης πού πάσχει από άγκύλωση και άθεράπευτη άκαμψία. Στο είδος όμως αυτό κριτικής και άριστερης σκέψης είχα ήδη άπαντήσει προληπτικά στό ίδιο μου τό άρθρο όταν έγραφα:

«Ίσως όμως, πριν άπ' αυτό, νά πρέπει κανείς νά άπαντήσει στό έρώτημα τί σχέση έχουμε εμείς οί άνανεωτικοί μέ όλο αυτό τό «νταραβέρι» και γιατί τελικά πρέπει «νά υπάρξουμε σέ σχέση μ' αυτό» (τό ΠΑΣΟΚ). Υπάρχουν, λ.χ. άπόψεις όπως εκείνη του Σωτήρη Βαλντέν στο τελενταίο τεύχος τής ΚΟΜΘΕΠ, θεωρητικού όργάνου του ΚΚΕέσ. πού πολύ άπλά ύποστηρίζουν: «τό ΠΑΣΟΚ είναι κεντρικό κόμμα και κάνει τούς άνένδοτους άγώνες του σέ σύγχρονη

έκδοση· εμείς, αντίθετα, είμαστε άριστεροί και ό χώρος πού μäs ενδιαφέρει άμεσα είναι ό χώρος τής παραδοσιακής άριστεράς». Είναι σίγουρο πώς μιά τέτοια άποψη κλείνει τό θέμα. Φοβάμαι, όμως, πώς μαζί μέ τό θέμα κλείνει και τά μάτια μας, σπρώχνοντάς μας στή μακαριότητα τής αυτοϊκανοποίησης και του ξορκίσματος του κακού. Τότε, άνενόχλητοι πιά θά μπορούσαμε νά παρακολουθήσουμε τή μεγάλη μάζα του ελληνικού λαού – γιά νά μήν πώ και τήν ιστορία τήν ίδια – νά περνάει πάνω από τά κεφάλια μας, άποδεικνύοντας έτσι, γιά μιά άκόμη φορά, πώς ή άριστερά στον τόπο μας έχει πάρει πιά όριστικό αλλά και «κοινή συναινέσει» διαζύγιο μέ τήν έξουσία».

Φοβάμαι πώς ή άποψη του Γ.Κ.

Παιδικός σταθμός
«ό Παιδότοπος»
Γιά παιδιά άπό
2 – 6 χρονών

Νότη Μπότσαρη 5
(πάροδος Βείκου)
Κουκάκι
τηλ. 9228119

για τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι τελικά παρά ἡ ἀποψη τοῦ Σωτήρη Βαλντέν μέ ἄλλα λόγια διατυπωμένη. Καί ἡ ὑπαρξη μιᾶς τέτοιας ἀποψης στά πλαίσια τοῦ ἀνανεωτικοῦ χώρου καί γνωστή εἶναι φυσικά καί ἀπόλυτα νόμιμη. Ἐκεῖνο ὅμως πού δὲν εἶναι νόμιμο εἶναι αὐτό πού ὑποστηρίζει ὁ Γ.Κ. στήν τελευταία φράση τοῦ κειμένου του πού ἀφορᾷ τή δική μου προβληματική καί ἄπου διαβάζουμε:

«Ἐπειδή λοιπόν ὁ ὀρισμός τοῦ ἀριστεροῦ δέν εἶναι «αὐτός πού θέλει νά φύγει ἡ δεξιὰ ἀπό τήν ἐξουσία» (αὐτό πάλι ποιός τό εἶπε) ἡ πρόσκληση νά περιφερθοῦμε ἄστεγοι, γυμνοί καί ἀπάτριδες στίς παρυφές τοῦ «ἐλληνικοῦ» ΠΑΣΟΚ καί νά τό ὑποστηρίζουμε κριτικά ἰσοδυναμεῖ, στίς συνθήκες τοῦ σήμερα, μέ τό ἐγκαταλειφθεῖ κάθε ἀπό κοινοῦ προσπάθεια γιά τήν ἀνανέωση τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος· μέ τήν πρόσκληση, κοντολογίς, νά ὑπάρξει ἡ ἀριστερά χωρίς χτές, χωρίς σήμερα, χωρίς αὔριο. Ὅπως ἤδη ὑπάρχει στά μυαλά πολλῶν».

Ποντάροντας στήν εὐαισθησία καί στόν καημό τοῦ κάθε ἀγωνιστή τῆς μαρξιστικῆς ἀνανέωσης ὁ Γ.Κ. προβάλλει – χρησιμοποιώντας μιᾶ πανάρχαιη καί πασίγνωστη στούς κόλπους τῆς ἀριστερᾶς μέθοδο – τό σκιᾶτρο, τόν μπαμπούλα ἐκείνου πού «ἀντικειμενικά» (ὁ Γ.Κ. χρησιμοποιεῖ τήν ἔκφραση «ἡ πρόταση ἰσοδυναμεῖ μέ») ἀπεργάζεται τήν καταστροφή τῆς ἀνανέωσης· καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί ἐπιδιώκει «μιᾶ ἀριστερά χωρίς χτές, χωρίς σήμερα, χωρίς αὔριο». Ἐχουμε ἔτσι μιᾶ μανιχαϊστικότητα κατανομή τῶν ρόλων μέ ἐμένα καί τήν πρότασή μου στό ρόλο τῶν «ἀνανεωσιοκτόνων» δυνάμεων καί τό Γ.Κ. καί τίς ἀπόψεις του στό ρόλο τῶν δυνάμεων ἐκείνων πού θεωροῦν ἑαυτές «ἀνανεωσιοσωτήριες». Πρόκειται, πιστεύω, γιά ἕνα ἀρκετά ἔντεχνο ἀπό ἀποψη πολιτικῆς προπαγάνδας «ψάρεμα» στό συναισθηματικό κόσμο τοῦ «κατακαυμένου» Ἑλληνα ἀνανεωτή καί γιά μιᾶ προσπάθεια νά ἐνεργοποιηθοῦν καί νά τεθοῦν σέ κίνηση τά πιό στοιχειώδη του ἀνταντακλαστικά αὐτοάμυνας καί αὐτοσυντήρησης. Γι' αὐτό καί ὄχι ἐκεῖνα τά θαρῦνδοπα περί «ζητήματος ἀρχῆς», γιά τό ὅποιο, φυσικά, δέν μπορεῖ νά γίνει καν συζήτηση (ἔτσι ξεφεύγουμε ἀπό τόν κίνδυνο νά γί-

νει τελικά συζήτηση καί ἐμεῖς νά μὴν ἔχουμε ἐπιχειρήματα), καί περί «ἐκείνων πού θέλουν νά ὑπάρξει ἡ ἀριστερά χωρίς χτές, χωρίς σήμερα, χωρίς αὔριο».

Παρ' ὅλα ὅσσο αὐτά, κάτι θετικό μένει, κατά τήν ἀποψη μου πάντοτε, ἀπό τό διάλογο ἢ τό «διάλογο» αὐτό μέ τόν Γ.Κ. Σέ ἀντίθεση μέ τόν Χρῦσανθο Λαζαρίδη, πού προτιμᾷ νά δηλώσει στό κείμενο του (βλ. ANTI, No 154) ὅτι «ἐγώ διά ταῦτα δέν ἔχω νά προτείνω» (ἀσχετο βέβαια ἀν ἀμέσως παρακάτω προτείνει διάφορα), ὁ Γ.Κ. λέει πολύ καθαρά ποιά εἶναι ἡ ἀντιπρότασή του:

«Γιά ὅλους αὐτούς τούς λόγους, θεωρῶ ὅτι στίς ἐπόμενες ἐκλογές ἡ ἀνανεωτική ἀριστερά ὀφείλει, ἐπίμονα καί γιά μιᾶ ἀκόμη φορά, νά ὑπάρξει αὐτοδύναμη. Ὅχι γιά νά διατυμπανίσει τό κυβερνητικό της πρόγραμμα ὡς ἰσοδύναμο ἄλλο, οὔτε γιατί ἔτσι θά ἀρχίσει ἀπό σήμερα ἡ περιδότηση «πολιτικῆ συγκρότηση (δηλαδή ἡ ὀργανωτικῆ συγκρότηση) τῆς ἐπαναστατικῆς ἀνανέωσης», πού τόσο πολύ προβάλλεται ὡς τό ἄμεσο πρακτικό αἷτημα τῶν καιρῶν. Ἀλλά γιά νά ἐνισχύσει, ἀκόμα καί νά ἐκμαιεῖσει, τήν πρόθεση ἑνός κάποιου κόσμου νά ἀντισταθεῖ, νά παραμείνει ξένος πρὸς τά μεγάλα κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης, ὄχι ὅμως καί πρὸς τήν πολιτική...»

Πιστεύω πραγματικά πῶς ὁ Γ.Κ. καταθέτοντας τόσο καθαρά τήν ἀποψη του, βοηθεῖ καί τούς ἀνανεωτικούς γενικότερα καί ἐμένα προσωπικά νά σχηματίσουμε μιᾶ σαφῆ ἀντίληψη γιά τό ποιές ἀκριβῶς εἶναι οἱ ἐναλλακτικές προτάσεις πού κυκλοφοροῦν στό χώρο, καί αὐτό δέν μπορεῖ κανεῖς παρὰ νά τό καταλογίσει στά ὑπέρ του.

Καί πρὶν ἀπ' ὅλα, μπορεῖ ὁ Γ.Κ. νά εἶναι βέβαιος πῶς ἡ πρόταση αὐτή πού διατυπώνει δέν εἶναι μόνο δική του ἢ ἔστω πρῶτιστα δική του. Τήν ἴδια ἀκριβῶς ἀποψη γιά τό πρόβλημα ἔχει καί τό «ἐκ τῶν πραγμάτων μεγαλύτερο, ἰσχυρότερο καί ἀπαιτητικό κόμμα τῆς ἀνανέωσης» (ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Γ.Κ. – καί σωστά – τό ἀποκαλεῖ): τό ΚΚΕ ἐσ. Τά ἴδια ἀκριβῶς λέει καί προτείνει πρὸς τό χώρο καί τό ΚΚΕ ἐσ. ἐδῶ καί ἀρκετόν καιρό – καί μάλιστα ὄσο πιό καθαρά φαίνονται στόν ὀρίζοντα οἱ ἐκλογές, τόσο πιό ἐπίμονα προβάλλει καί θά προβάλλει τίς προτάσεις του αὐτές.

Καί ἐπειδή, ὅπως ἀπό τήν ἀρχή δήλωσα ρητά, ἀπεχθάνομαι εἰλικρινά τίς ἀνιχνεύσεις προθέσεων καί τίς ἀστυνομικές ἐρμηνείες τῆς ἱστορίας, σπεύδω νά διευκρινίσω πῶς μ' αὐτά ὄλα δέν ὑπαινίσσομαι καθόλου εἴτε ὅτι ὁ Γ.Κ. ἀποτελεῖ φερέφωνο τοῦ ΚΚΕ ἐσ. εἴτε ὅτι τό μόνο πού ἐπιδιώκει εἶναι νά τό ἐξυψηρετήσῃ. Ἄλλωστε εἶναι ἀπόλυτο δικαίωμα τοῦ ὁποιοῦδήποτε νά ἔχει φτάσει στήν ἴδια ἀκριβῶς ἀποψη μέ κάποιον μέσα ἀπό μιᾶ διαφορετικῆ ἐνδεχομένως συλλογιστική.

Θά ἤθελα πάντως, μ' αὐτή τήν εὐκαιρία, νά καταθέσω κι ἐγώ ὀρισμένες σκέψεις μου πάνω στήν πρόταση τοῦ ΚΚΕ ἐσ., τοῦ Γ.Κ. καί ἄλλων πολλῶν φυσικά, ἐντεταγμένων ἢ ἀνέντακτων, ἀνανεωτῶν:

α) Τό 1977, σέ μιᾶ ἐποχῆ δηλαδή πού τά πράγματα ἦταν, κατά γενική ὁμολογία, καλύτερα ἀπό σήμερα γιά τήν ἀνανέωση, ὁ ἀνανεωτικός χώρος ἐμφανίστηκε ἐνωμένος καί συσπειρωμένος πρῶστα στόν ἑλληνικό λαό, καί μάλιστα τότε τοῦ πρότεινε καί πρόγραμμα (πού, ὅπως πολλοί ἀπό μᾶς ξέχουμε πολύ καλά, τρέχαμε νά τό συντάξουμε καί νά τό συρράψουμε ἀφ' οὗ προκηρῦχτηκαν οἱ ἐκλογές). Τό ἀποτέλεσμα τῆς ἐμφάνισης αὐτῆς τοῦ ἀνανεωτικοῦ χώρου καί τῆς προσπάθειάς μου νά καταγραφεῖ (τουλάχιστον) στήν πολιτικῆ σκηνή (κάτι πολύ σχετικό, δηλαδή, μ' αὐτό πού ὁ Γ.Κ. σήμερα μᾶς προτείνει) εἶναι γνωστό, καί ἡ ὑπενθύμωσή του ἀρκετά ἐπώδυνη. Τό πρόβλημα λοιπόν δέν εἶναι πῶς θά βροῦμε ἕναν τρόπο νά συμπαρατάξουμε τήν τελευταία στιγμή τούς ἀνανεωτές, προσκολλώντας τους μηχανιστικά στήν ἐκ τῶν πραγμάτων ἡγεμονική δύναμη τοῦ χώρου (τό ΚΚΕ ἐσ). Ἡ τέτοιου τύπου ἀφηρημένη, συναισθηματικῆ καί τῆς παραμονῆς τῶν ἐκλογῶν ἐνότητα τοῦ χώρου ἔχει ἤδη δοκιμαστεῖ τό 1977 καί χρεοκόπησε μέ τόν πιό πανηγυρικό τρόπο. Ὅπως χαρακτηριστικά τονίζει καί ὁ Γ. Μηλιός στό ἀρθρο του μέ τίτλο «Κομμουνιστικῆ ἀνανέωση: Ἐπαναστατικῆ διέξοδος ἢ ἐθνικοενωτικῆ στροφή» (Ἀγῶνας, No 10):

«Ἡ πρόταση ἐπομένως γιά «ἐνότητα τῶν ἀνανεωτικῶν δυνάμεων» (καί μάλιστα γύρω ἀπό τό ἐκλογικό πρόγραμμα τοῦ ΚΚΕ ἐσ) ὄχι μόνο δέν μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ στίς δυνάμεις αὐτές καί στόν ἀνα-

νεωτικό χώρο συνολικά μιά πορεία ανάκαμψης, αλλά αντίθετα αποτελεί τον δρο για τον (έπαν)εγκλωδισμό τους στην πολιτική που οδήγησε την κομμουνιστική ανανέωση στην αποσύνθεση και τη διάλυση».

6) Τό ότι η πρόταση για κριτική υποστήριξη στο ΠΑΣΟΚ είναι όπορτουρισμός αποτελεί απλή υποψία ή έστω άποψη του Γ.Κ. Τό να λέει όμως τό ΚΚΕ ές. μέχρι πριν λίγον καιρό ότι «ή Β' Πανελλαδική είναι δύναμη που δέν άνήκει στό χώρο τής κομμουνιστικής ανανέωσης, αλλά αποτελεί ιδιόμορφο άρτιστερίστικο, μέ άναρχικές τάσεις, ρεύμα» και, μετά από λίγους μήνες (δταν πιά ή έλπίδα ή έστω ή εκτίμησή του ότι θά έξαφανιστεί, όπως και κάθε διάσπαση, έχει άποδειχτεί άπατηλή και αντίθετα διαπιστώνει

πως, καθώς συσπειρώνει [ή Β' Πανελλαδική] έναν κάποιον κόσμο, μπορεί να του είναι εκλογικά χρήσιμη), να την καλεί «άδελφικά» να συμπαραταχθεί μαζί του στον κοινό άγώνα για τήν κομμουνιστική ανανέωση, λυπάμαι αλλά είναι άποδειγμένα όπορτουρισμός - όπως όπορτουριστικότητα ήταν, για να πούμε κάποτε τά πράγματα μέ τό όνομά του, και ό τρόπος που όλοι μας, μαρξιστές ανανεωτές και άλλοι, στήσαμε και διαλύσαμε τήν περίφημη «Συμμαχία» τό '77.

Η πρόταση λοιπόν του ΚΚΕ ές., του Γ.Κ. και τών όποιων άλλων, έμένα τουλάχιστον - αλλά και άρκετούς άλλους ανανεωτές άπ' ό,τι ξέρω - δέν είναι καθόλου εύκολο να μέ πείσει. Η ιδέα να μάς «στήνει» γύρω του τό ΚΚΕ ές. όλους

εμάς τούς ανανεωτικούς μή μέλη του κάθε τέσσερα χρόνια λυπάμαι και πάλι αλλά ούτε μέ έμπνέει ούτε και προβλέπω να μέ έμπνεύσει, στό άμεσο όρατό μέλλον τουλάχιστον.

Αν όποιοσδήποτε από μάς που άποφασίζει να προτείνει κάτι για τό χώρο έπαιρνε ύπόψη του όλα αυτά, ίσως τότε να ήταν πιο προσεκτικός πριν μιλήσει για «άνανεωσιολογίες» και «άνανεωσιολογίες» προτάσεις ή έστω πριν σπείσει να άποδώσει στην πρόταση μέ τήν όποία διαφωνεί προμελετημένες ή εκ τών πραγμάτων τάσεις «άνανεωσιολογίες» ή «έγκατάλειψη κάθε προσπάθειας για τήν ανανέωση του κομμουνιστικού κινήματος».

Αντρέας Παππάς

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ¹⁶

πεζό - ποίηση - κριτική

Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ: Φόνος, λόγος και άλήθεια (Μελέτη). CHR. DELA-CAMPAGNE : 'Ο φιλόσοφος πίσω άπ' τή μάσκα (διάλογος άπόδοση: Π. Στράνης). GABRIEL GARCIA MARQUEZ: 'Ο πιο όμορφος πνιγμένος του κόσμου (διήγημα: άπόδοση: Σπ. Ηλιόπουλος). ΝΑΣΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ: Μικροιστορία τής αγοράς (διήγημα). ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΙΚΑΚΗΣ: 'Ελεύθερος σκοπευτής (ποίημα). ROLAND BARTHES: 'Η κριτική σαν γλώσσα (δοκίμιο: άπόδοση: Σπ. Ηλιόπουλος). ΔΗΜ. ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ: Άτίτλο πρós τό παρόν (ποίημα). BOSCH: Δύο σγέδια. ΜΑΝΩΛΗΣ ΞΕΣΑΚΗΣ: Τό ρεύμα στό μαγαζί (διήγημα). FLANN O'BRIEN: 'Ο άδελφός του Τζών Ντάφου (διήγημα: άπόδοση: Σπ. Ηλιόπουλος). ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΣ: Δύο ποιήματα. ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΤΕΡΙΑΔΗΣ: Ένα ποίημα. ΝΑΝΑ ΗΣΑΙΑ: Ένα ποίημα. OCTAVIO PAZ: Ποίηση και ιστορία (δοκίμιο: άπόδοση: Κώστας Μαυρουδής). FRANCIS PICABIA: Δύο ποιήματα. ΓΙΩΡΓΟΣ ΡΩΜΑΝΟΣ: Μικρή έκδρομή (διήγημα). ΝΑΣΑ ΠΑΤΑΠΙΟΥ: Τρία ποιήματα. ΜΙΡΑΝΤΑ ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ: Ένα ποίημα. PAUL MORAND: Τρία ποιήματα. ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ: Βιβλία που ξεχωρίζουν. ΤΑ ΦΥΛΑΑ: Σχόλια για τήν πνευματική έπικαιρότητα.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ Η ΚΟ.ΘΕ.Π. ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΠΑΜΠΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ:
'Η κρίση τών διεθνών σχέσεων και ό άγώνας για τήν ειρήνη.
Γ. ΜΠΑΝΙΑΣ:
'Ο δρόμος για τήν ένότητα τών ανανεωτικών δυνάμεων. Έπιτροπή διαφώτισης του Κ.Σ. του Ρ.Θ. Ένα συνέδριο άνοιχτό στη γαλαρία και τούς προβληματισμούς της.
ΜΑ. ΣΤΑΒΕΡΗΣ:
Τό «Συνδικάτο» (τής ΕΣΑΚ-Σ) κίνησης οργανωτικής διάσπασης του συνδικαλιστικού κινήματος.
ΑΝ ΤΑΡΠΑΓΚΟΣ:
Εργασιακό συνδικάτο και σοσιαλιστική ένταλλαξη.
Μ. ΑΝΔΡΗΣΤΑΚΗΣ:
Πάνω σ' ένα θέμα άμεσα άνοιχτό.
Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ:
Τά έρετήματα για τόν ύπαρκτό σοσιαλισμό και τό ΚΚΕ έσωτερ.
Α. Π. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ:
1948 Ένα ιστορικό όχι. Έκκίνημα νέων δρόμων πρós τό σοσιαλισμό
ΔΗΜ. ΒΑΝΔΩΛΑΣ:
Συμπεράσματα μιάς πολιτάραχης τριακονταετηστείας περιόδου 1949 - 1979.
Ο ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΡΤΙΣΑΙΔΗΣ
Μ. ΠΑΡΤΙΣΑΙΔΗΣ:
Στα 50 χρόνια του ΚΚΕ
Μ. ΠΑΡΤΙΣΑΙΔΗΣ:
Άηλωση για τά γεγονότα τής Τεχνολοοδικίας (1968). Πόλυς Αργυρόπουλος (1912 - 1980).
Σ η μ ε ί ω σ η Σ.Ε.: 'Η-Όλη τής ΚΟ.ΘΕ.Π. ανέλαβε στό τυπογραφείο τών τά πολιτικά γεγονότα. Στο ένάμισο τόμος 6' αναφερόμε σ' αυτά.

ΚΑΘΕ ΠΡΟΙ

αφραζε

διαβαζε

διαδιδε

την ΑΥΓΗ

τη δίκμη 68

φωνη

καί γράμματα γνωρίζω

Α' Συνέδριο Παιδείας της ΟΙΕΛΕ Προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης

Έκδόσεις «Τεκμήριο», Αθήνα
1980, σ.σ. 212

Η διερεύνηση της ιστορίας της νεοελληνικής εκπαίδευσης μάς επιτρέπει να υποστηρίξουμε την άποψη πως η παρέμβαση των δασκάλων και καθηγητών στη διαμόρφωση των πλαισίων και του περιεχομένου της εκπαίδευσης στάθηκε, σε γενικές γραμμές, περιθωριακή. Οι λόγοι αυτής της αδυναμίας των εκπαιδευτικών πρέπει να αναζητηθούν, ανάμεσα σ' άλλα, και στους ιδιαίτερους τρόπους με τους οποίους εγγράφεται στο σχολικό μηχανισμό ο κοινωνικός έλεγχος. Ένας τέτοιος αποτελεσματικός τρόπος ήταν ασφαλώς η προώθηση και καθιέρωση των διάφορων «εκπαιδευτικών συνεδρίων» που γίνονταν με πρωτοβουλία και ευθύνη των επιθεωρητών και σε τελευταία ανάλυση του υπουργείου Παιδείας. Τά συνέδρια αυτά, παρόλη την επίφαση επιστημονικής αντιμετώπισης

των εκπαιδευτικών προβλημάτων, λειτουργήσαν πάντοτε, χάρη σε φανερά και λαθρόνιστα χαρακτηριστικά τους, ως επιβοηθητικά πλαίσια για την απρόσκοπτη υλοποίηση της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Ο χαρακτήρας εξέλλου των τακτικών γενικών συνελεύσεων τόσο των δασκάλων (ΔΟΕ) όσο και των καθηγητών (ΟΛΜΕ) δεν ευνόησε ποτέ μία συστηματική και σε βάθος αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων μέσα από μία τέτοια διαδικασία, ακόμα κι όταν οι γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες ήταν ως ένα σημείο ενοϊκές.

Η κατάσταση αυτή φαίνεται πως άρχίζει να αλλάζει. Μπορεί να επισημάνει κανείς την πρώτη σοβαρή ένδειξη μιάς ορισμένης μεταστροφής και μιάς αντίστοιχης διεύρυνσης του πεδίου της μαζικής και οργανωμένης παρέμβασης δασκάλων και καθηγητών, στην πραγματοποίηση του Α' Συνεδρίου Παιδείας της Ομοσπονδίας Ίδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας (ΟΙΕΛΕ) και στο περιεχόμενο των σχετικών εισηγήσεων που εκδόθηκαν πρόσφατα σε βιβλίο. Η παραπάνω διαπίστωση δεν είναι αυθαίρετη, αλλά στηρίζεται στους επόμενους δύο λόγους: Πρώτο, γιατί το συνέδριο της ΟΙΕΛΕ αποφασίστηκε και πραγματοποιήθηκε από την ίδια την Ομοσπονδία χωρίς την παρέμβαση του κράτους και επομένως ο χαρακτήρας του εκφράζει συνολικά μία «εκ των κάτω» τοποθέτηση σε κρίσιμα εκπαιδευτικά θέματα και δεύτερο, γιατί οι εισηγήσεις που ακούστηκαν εκεί και δημοσιεύονται τώρα αποτελούν, στο μεγαλύτερο μέρος τους, την πρώτη συστηματική και σε βάθος αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων από συλλογικό όργανο εκπαιδευτικών. Γι' αυτό και τονίζεται επιγραμματικά στην εισαγωγή του βιβλίου πως το συνέδριο είχε σκοπό όχι μόνο «να συντελέσει, μαζί με όλες τις αντίστοιχες προσαρμογές των προοδευτικών δυνάμεων, στην αναμόρφωση της εκπαίδευσης», αλλά και «να αποκρυσταλλωθούν συγκεκριμένες προτάσεις, ώστε να είμαστε (= οι εκπαιδευτικοί) σε θέση να διεκδικήσουμε και δυναμικά ένα δικαίωμα που έχει τόσο σημασία όσο και τό ψωμί».

Οι εισηγήσεις του συνεδρίου, τυπωμένες από τις εκδόσεις «Τεκμήριο», θα μπορούσαν να ένταχθούν, με κάποιους περιορισμούς, στην επόμενη γενική θεματολογία: 1) Θεωρία της παιδείας (εισήγηση: Άλωση Σιδέρη - Άγγελα Νικηφορίδου). 2) Εκπαίδευση στο σύγχρονο κόσμο (εισήγηση: Μαρία Ήλιού). 3) Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης (εισήγηση: Ελένη Λαπαθιώτη - Σπύρος Τουλιάτος - Μαρία Σηφάκη). 4) Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και

μηχανισμοί της αντιμεταρρύθμισης (εισήγηση: Άλξης Δημαράς, Δημήτρης Τσιαγκλής (με συνεργασία επιτροπής), - Κυβέλη Γλυκοφρύδη). 5) Αναλυτικό πρόγραμμα και σχολικά βιβλία (εισηγήσεις: Μάρκος Κυνηγός, Ελληνική Μαθηματική Έταιρεία, Παναγιώτης Ξένος (με συνεργασία επιτροπής) - Γεράσιμος Βανδώρος, Ένωση Ελλήνων Φυσικών). 6) Έπιμόρφωση εκπαιδευτικού προσωπικού (εισήγηση: Ελένη Μπότσογλου). 7) Υλικοτεχνική υποδομή της γενικής εκπαίδευσης (εισήγηση: Θανάσης Φιλίας). 8) Το σχολείο μέσα στην ελληνική κοινωνία (εισηγήσεις: Άννα Φραγκουδάκη, Μαρία Νασιάκου). 9) Προσχολική άγωγή (εισήγηση: Ελένη Φαναριώτη - Άνθη Δεσποτιδίη). 10) Ίδιωτική εκπαίδευση (εισήγηση: Κώστας Βολιώτης - Σπύρος Τουλιάτος - Μαρία Κουμάτου). 11) Το σχολείο ως κοινωνία (εισηγήσεις: Μαρία Χατζηνικολή, Άλωση Σιδέρη, Άγγελα Νικηφορίδου).

Τόσο η επισκόπηση της θεματολογίας όσο και η μελέτη των επιμέρους εισηγήσεων μπορούν να μάς οδηγήσουν στις επόμενες θετικές διαπιστώσεις που χαρακτηρίζουν τό περιεχόμενο των εισηγήσεων και προσδιορίζουν, κατά τη γνώμη μας, τη σπουδαιότητα του βιβλίου: α) Τά θέματα που μελέτησαν και εισηγήθηκαν οι όμιλητές καλύπτουν τη μεγαλύτερη έκταση των προβλημάτων της ελληνικής εκπαίδευσης, γεγονός που μάς επιτρέπει να αποκτήσουμε μία συνολική εικόνα βασικών λειτουργιών του ελληνικού σχολείου. β) Η άπουσία ξεχωριστής εισήγησης ειδικά για τίς μεθόδους διδασκαλίας - χωρίς ωστόσο να άπουσιάζουν επιμέρους σύντομες αναφορές σε μεθοδολογικά προβλήματα - αποτελεί μία σημαντική ένδειξη πως τό «φάντασμα της μεθόδου», που τυράννησε για πολλές δεκαετίες τούς εκπαιδευτικούς (δς θυμηθούμε την πρόσφατη και πασίγνωστη «τριμερή πορεία») και χρησίμεψε ως ιδεολογική κάλυψη καυτών εκπαιδευτικών - και κοινωνικών - προβλημάτων, άρχίζει σιγά σιγά να άπομυθοποιείται και από εκπαιδευτικούς. γ) Η κοινωνική όπτική - έξχωρα π.χ. από τίς εισηγήσεις της Μαρίας Ήλιού, της Άννας Φραγκουδάκη και της Μαρίας Νασιάκου, που αναφέρονται ειδικά σε προβλήματα της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, πλουτίζοντας έτσι τη θεματική του βιβλίου - χαρακτηρίζει, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, και τίς εισηγήσεις των μελών της Ομοσπονδίας. Αυτό μπορεί να σημαίνει πως η πρόσφατη επιστημονική προβληματική για τίς κοινωνικές λειτουργίες του σχολείου, που αναπτύχθηκε και στον τόπο μας, έπηρεάσε ως ένα βαθμό τίς στάσεις πολλών εκπαιδευτικών, τουλάχιστο στην θεωρητική διερεύνηση του σχολικού μηχανισμού. δ) Οι

περισσότερες από τις εισηγήσεις δέν περιορίστηκαν σέ μιά άπλή παράθεση θεωρητικών απόψεων και προτάσεων αλλά χρησιμοποιήσαν ταυτόχρονα και συγκεκριμένο αποδεικτικό υλικό από τή σημερινή σχολική πραγματικότητα. Μέ τόν τρόπο αυτό και τά τελευταία εκπαιδευτικά μέτρα αποτέλεσαν τό επίκεντρο τής προβληματικής του συνέδριου και τό περιεχόμενο των ίδιων των εισηγήσεων απόχτησε μεγαλύτερη πειστικότητα. ε) Οί περισσότερες εισηγήσεις συνοδεύονται από βιβλιογραφικές ενδείξεις ή πηγές, γεγονός πού όχι μόνο δείχνει τό βαθμό ενημέρωσης των ίδιων των εισηγητών αλλά και βοηθάει ποικιλώτρωπα τόν αναγνώστη πού ενδιαφέρεται γιά τά σύγχρονα εκπαιδευτικά προβλήματα.

Η κριτική αξιολόγηση τής κάθε μιάς εισήγησης θά μās οδηγούσε και πολύ μακριά και θά μās απομάκρυνε από τή συλλογική παρουσίαση και έκτίμηση του βιβλίου. Υπάρχουν θέματα εισηγήσεις σύντομες και εισηγήσεις έκτεταμένες, αλλά κάθε μιά φωτίζει μέ τόν δικό της τρόπο κάποια από τά προβλήματα του σημερινού ελληνικού σχολείου. Θά μπορούσε ωστόσο κανείς νά επισημάνει ένα είδος θεοντολογικής αντιμετώπισης των θεμάτων σέ κάποιες εισηγήσεις και νά παρατηρήσει άκόμα πώς τό αίτημα του εκδημοκρατισμού τής παιδείας δέν οδηγεί αναγκαστικά και από τό μόνο του στην άποδοχή «έξακριβωμένων πορισμάτων τής σύγχρονης επιστήμης». Θά μπορούσε τέλος νά μήν υιοθετήσει μιά έμμεση ή και λανθάνουσα α priori υποθάβμιση τής σημασίας ορισμένων από τά νέα εκπαιδευτικά μέτρα, πού διαφαίνεται σέ κάποιες εισηγήσεις και πού σχετίζεται άσφαλώς μέ τήν άπουσία επεξεργασμένων θεωρητικών τοποθετήσεων γιά τή συνολική λειτουργία του σχολικού μηχανισμού.

Θά ήταν όμως λάθος νά συμπεράνει κανείς πώς αυτές οι ένδεχόμενες αντιρρήσεις μειώνουν έστω και λίγο τή συνολική-συλλογική προσφορά τής ΟΙΕΛΕ και του βιβλίου. Ο χαρα-

κτήρας αντίθετα των εισηγήσεων πού είναι, όπως τονίζεται στην εισαγωγή, «σκέψεις γιά συζήτηση» διευκολύνει άκριθώς, μέσα από αυτή τήν αντιπαράθεση προσωπικών απόψεων, τή δημιουργία πολλαπλών έρεθισμάτων, γεγονός πού αποτελεί ένα επιπλέον θετικό χαρακτηριστικό του βιβλίου και πού «υποχρεώνει» τουλάχιστον τούς εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων νά τό διαβάσουν προσεκτικά.

Η ΟΙΕΛΕ φαίνεται πώς θά συνεχίσει τήν προσπάθεια πού άρχισε μέ τό Α' Συνέδριό της και άσφαλώς ή ίδια θά επιλέξει και τά πρόσφορα μέσα στο «μακρύ και δύσκολο άγώνα». Θά μπορούσε ωστόσο νά κάνει κανείς μιά πρόταση και μιά εύχή. Η πρόταση: Τό επόμενο συνέδριό της νά άσχοληθεί άποκλειστικά μ' ένα μόνο από τά θέματα πού αναπτύσσονται σ' αυτό εδώ τό βιβλίο ή μ' ένα καινούριο πού θά άφορά τά μέλη της. Μέ τόν τρόπο αυτό κάποιες από τις άπόψεις τής προβληματικής πού αναπτύσσονται εδώ θά κερδίσουν σέ περισσότερο βάθος: κι αυτό δέν είναι μιά μικρή υπόθεση. Η εύχή: Αυτή ή προσπάθεια των ιδιωτικών εκπαιδευτικών, πού συμπίπτει χρονικά τόσο μέ τις φιλότιμες προσπάθειες τής Διδακταλικής Όμοσπονδίας (βλ., «Α' Πανελλήνιο Έπιστημονικό Συνέδριο γιά τις παιδαγωγικές Άκαδημίες. Εισηγήσεις και συμπεράσματα», έκδοση ΔΟΕ, Άθήνα 1980) και μέ τά πετυχημένα προσυνέδρια τής Όμοσπονδίας των καθηγητών τής μέσης εκπαίδευσης εν όψει του δικού τους εκπαιδευτικού συνεδρίου (βλ. π.χ. ΟΛΜΕ, Πληροφοριακό Δελτίο, Μάρτη 1980, σσ. 6-7), νά αποτελέσει ένα πρώτο βήμα γιά τήν υλοποίηση κοινών στόχων στο μέλλον. Γιά νά μωρέσουν έτσι οι εκπαιδευτικοί, όπως εύστοχα τόνισε στο συνέδριο τής ΟΙΕΛΕ ο πρόεδρος της Γιώργος Φυσάκης, «νά αποτελέσουν μιά δύναμη ίκανή νά παρέμβει στη χάραξη τής εκπαιδευτικής πολιτικής».

Μπάμπης Νούτσος

Προβλήματα τής ελληνικής εκπαίδευσης

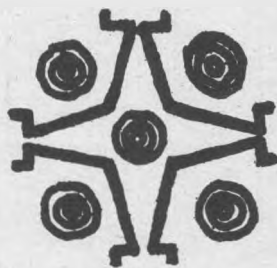
Α' Συνέδριο τής Παιδείας ΟΙΕΛΕ

Γιά τήν εισήγηση Θαν. Φίλια, «Υλικοτεχνική υποδομή τής εκπαίδευσης»

Στήν εισαγωγή του τόμου πού εκδόθηκε μέ τις εργασίες από τό Α' συνέδριο τής ΟΙΕΛΕ γιά τά Προβλήματα τής ελληνικής εκπαίδευσης, γραμμένη από τό Δ.Σ. τής ΟΙΕΛΕ αναφέρεται: «Δέν εκπληρώνεται θέβαια ο σκοπός αυτός, (δηλ. ή αναμόρφωση τής εκπαίδευσης), μόνο μέ αναλύσεις. Χρειάζεται νά άποκρυσταλλωθούν συγκεκριμένες προτάσεις, ώστε νά εμμαστε σέ θέση νά διεκδικήσουμε και δυναμικά ένα δικαίωμα πού έχει τόση σημασία όση και τό ψωμί...»¹ Πρόκειται γιά σκέψεις (στά ζητήματα παιδείας) πού προτείνονται γιά συζήτηση μέ όλους τούς εκπαιδευτικούς, αλλά και μέ κάθε ενδιαφερόμενο - και στο θέμα αυτό όλοι εμμαστε ενδιαφερόμενοι. Κατατίθεται λοιπόν τό βιβλίο αυτό ως άφετηρία διαλόγου, πού εύχόμαστε και έλπίζουμε νά είναι ελεύθερος και άπροκατάληπτος, δηλαδή γόνιμος. Άνταποκρινόμενος σ' αυτή τήν πρόκληση, και όχι πρόσκληση, θέλω ν' αναπτύξω τις σκέψεις μου γιά ένα θέμα πού δέν «συγκλόνησε» τούς συνέδρους δεδομένου ότι δέν άγγιζε τά επίδικα αντικείμενα τής «ίδεολογικής πάλης» των συνέδρων.

«Υλικοτεχνική υποδομή Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης», είναι τό

1. Προβλήματα τής ελληνικής εκπαίδευσης, σελ. 56.

συνεργατική
βιβλία αφίσσες

σινά 7αθηνα τηλ. 3615493

καί γράμματα γνωρίζω

θέμα, με εισηγητή τόν Θανάση Φιλια².

Ο εισηγητής, στην ιστορική ανακρίση που επιχειρεί, αρκείται στο να καταγράψει μία σειρά γεγονότων, χωρίς να επιχειρήσει μία πρώτη ανάλυση. Αναφέρει συγκεκριμένα: «Στό τέλος του 19ου και στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, η οικοδόμηση σχολικών κτιρίων γίνεται αποκλειστικά από τους δήμους και από δωρεές, (Τσοίτσειο, Αραάκειο, Μαράσειο, Βαρβάκειο κ.λπ.)»³ Σ' αυτή την καταγραφή υπάρχει μία «ανάκριση», φαινομενικά άσημαντη: «Η οικοδόμηση των κτιρίων από τους δωρητές δεν έχει την αρχή της στο τέλος του 19ου αιώνα, αλλά γύρω στα 1824.

Για παράδειγμα, ο Βαρβάκης⁴ από τα Ψαρά προσφέρει 600.000 πιάστρα για την ίδρυση ενός σχολείου στο Άργος, τό 1849 ο Ι. Δομπόλης από την Ήπειρο κληροδοτεί 2.000.000 δρχ. (οι κρατικές εισπράξεις τό χρόνο αυτό είναι 16,4 εκατομμύρια δρχ.)⁵, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο Βαλιάνος 500.000 λίρες για σχολεία, τό 1854 ο Δ. Βερναρδάκης έστειλε 120.000 δρχ. στο ελληνικό κράτος για ανάλογους σκοπούς. Αυτό έχει σημασία για την ανάπτυξη των σχολικών μηχανισμών, που δεν είναι ανεξάρτητη από τις προσφορές των λεγόμενων έθνικών εδεργετών. Η ανάπτυξη των σχολικών μηχανισμών στις πρώτες, μετά την επανάσταση, δεκαετίες, με δεδομένη την άθλια οικονομική κατάσταση και τη δημοσιονομική δυσπραγία του νεογέννητου κράτους, με γρήγορους ρυθμούς και με μία όμοιομορφία σ' όλες τις περιοχές της χώρας, αποτελεί τό «παράξενο» που έρμηνεύτηκε με την «προδιάθεση» των Ελλήνων για τά γράμματα κ.λπ.

Μία τέτοια έρμηνεία εκτός από την ανεπάρκεια της συσκοτίζει και τις πραγματικές κοινωνικές διαδικασίες, όπως ότι την υλικότεχνική ανάπτυξη του σχολικού δικτύου ανέλαθε η ελληνική αστική τάξη του εξωτερικού. Χαρακτηριστικά ο δημοσιογράφος Νεμπενγι παρατηρεί: «φαιίνεται πώς εδώ τά καθήκοντα της κυβέρνησης αναλαμβάνουν ιδιώτες που υποκαθιστούν τό κράτος».

Η χρηματοδότηση της εκπαίδευσης δεν έγινε μόνο στην πρωτεύουσα

αλλά και στις επαρχίες⁶. Και είναι απαραίτητο να σημειώσουμε ότι οι δωρεές των Βαλιάνου, Βαρβάκη, Βερναρδάκη, Δομπόλη, Κρίτση, Παπαδάκη, Ριζάρη, Σίνα, Τσοίτσειο και Χλωροπού έγιναν μέχρι τό 1870, ξεπερνούν τό άθροισμα των προϋπολογισμών του ύπουργείου Παιδείας μέχρι τόν ίδιο χρόνο.

Αν σημειώσουμε ακόμη και την παροχή επαγγελματικών διεξόδων σέ δσους «έκπαιδευέι» ή αστική τάξη του εξωτερικού, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι αυτή η ώθηση για την οικοδόμηση των σχολικών μηχανισμών σχετίζεται άμεσα με τά ταξικά συμφέροντα της αστικής περιφέρειας, (έλληνικά κέντρα της διασποράς).

Περί τό 1922, μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης που έπιφέρει ανακατατάξεις, σταματά η μεγάλη εισροή κεφαλαίων και την ανάπτυξη των σχολικών μηχανισμών την προωθούν οι βενιζελικές κυβερνήσεις, λόγω των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών, όπως εύστοχα σημειώνει ο εισηγητής, αλλά όχι με τούς ρυθμούς της προηγούμενης περιόδου.

Αποκαλυπτικές συγκρίσεις

Πρίν προχωρήσουμε στην ανάλυση του κόστους της εκπαίδευσης, θεωρούμε αναγκαία την παράθεση όρισμένων στοιχείων σχετικά με την διάθεση ποσοστού ΑΕΠ για να σχηματίσουμε μία πιο σαφή αντίληψη, συγκριτικά με άλλες χώρες. Γιατί ο εισηγητής αρκείται ν' αναφερθεί σέ 6 χώρες. Οι πίνακες που ακολουθούν είναι με βάση την οικονομική και γεωγραφική ταξινόμηση των χωρών, (ΕΟΚ, βιομηχανικές χώρες - εκτός ΕΟΚ -, χώρες με χαμηλό εισόδημα, Ίθνηρική Χερσόνησος, Σκανδιναβικές και Μεσογειακές χώρες).

Πίνακας 1⁷

(% ΑΕΠ για την εκπαίδευση)	
Δανία	6,94
Ο.Δ. Γερμανίας	4,15
Βέλγιο	4,76
Λουξεμβούργο	2,75
Γαλλία	2,91
Ίρλανδία	2,61
Όλλανδία	5,54
Βρετανία	5,34
Ίταλία	5,35

ΕΟΚ	
ΗΠΑ	5,98
Καναδάς	7,37
Αύστραλία	5,20
Ίαπωνία	2,91
Ίσπανία	1,81
Πορτογαλία	3,55
Σουηδία	5,00
Φιλανδία	5,55
Νορβηγία	7,08
Μπαγκλαντές ⁸	1,2
Αιθιοπία	2,4
Νεπάλ	0,73
Ζαΐρ	4,37
Ίνδία	2,69
Αφγανιστάν	1,18
Πακιστάν	2,8
Σουδάν	5,03

ΕΛΛΑΔΑ 2.00

Από τόν παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι ο μέσος όρος δαπανών για τις χώρες της ΕΟΚ είναι 4,37% επί του ΑΕΠ, για τις βιομηχανικές χώρες 5,365%, για τις χώρες της Ίθνηρικής χερσονήσου 2,68%, για τις Σκανδιναβικές χώρες 5,88%, για τις Μεσογειακές χώρες 3,21%.

Κόστος της εκπαίδευσης

Συνήθως μιλάμε για τις δαπάνες της εκπαίδευσης γενικά. Κινδυνεύουμε να καταλήξουμε σέ λανθασμένα συμπεράσματα αν δεν αναλύσουμε τις συνολικές δαπάνες που άπαιτούνται για την ίδρυση, συντήρηση και λειτουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος, (πράγμα που δεν κάνει η εισήγηση).

Τις δαπάνες ανάλογα με τόν προορισμό τους τις διακρίνουμε:

α) Δαπάνες Ίδρυσης και έγκατάστασης (άρχηκά κεφάλαια).
β) Δαπάνες συντήρησης και λειτουργίας (τρέχουσες δαπάνες).

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει την κατασκευή κτιρίων και την έγκατάσταση του εκπαιδευτικού έξοπλισμού. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις δαπάνες για τό προσωπικό και τά έξοδα λειτουργίας.

Η σχέση που διέπει τις δύο κατηγορίες φαίνεται να είναι η ίδια περίπου σέ αρκετές χώρες στά διάφορα επίπεδα εκπαίδευσης. Η σχέση 1:2

2. Στο ίδιο σ. 124 - 135.

3. Στο ίδιο σ. 125

4. Βλ. Κ Τσουκαλά: Έξάρτηση και αναπτυξη, σελ. 486, Αθήνα, 1977.

5. Βλ. Α. Σκαρπαλέζος, Επί της Ίστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, σελ. 48, Αθήνα 1964.

6. Στις περιοχές των Ίδιαιτέρων πατρίδων τους.

7. Πηγή: ΟΗΕ.

8. Τά στοιχεία των χωρών αυτών είναι του 1975.

μέχρι 1:3⁹ στις δύο κατηγορίες δαπανών μας δίνει τά παρακάτω ποσοστά:
 Άρχικά κεφάλαια 20 - 35%
 Τρέχουσες δαπάνες 60 - 75%

Στήν υλικοτεχνική υποδομή μας ενδιαφέρουν τά αρχικά κεφάλαια. Ένας υπολογισμός γιά τά αρχικά κεφάλαια, δίνει μιά σχέση 1:2,5 μεταξύ πρωτοβάθμιας καί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καί 1:8 - 1:14¹⁰ ανάμεσα στή Γενική Έκπαίδευση καί στήν τεχνική Έκπαίδευση.

Η σχέση αυτή δέν ισχύει γιά τήν Ελλάδα, δεδομένου ότι γιά κάθε μαθητή τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δαπανούμε 234 δολ. καί γιά κάθε μαθητή τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης 211 δολ. Οι δαπάνες αυτές είναι χαρακτηριστικές συγκριτικά μέ άλλες χώρες αλλά καί σάν σχέση, αυτή καθαυτή. Η κατανομή τών δαπανών, μέ βάση τίς γενικές σχέσεις πού παραπάνω προσδιορίσαμε καί ό παραπέρα αναλυτικός προσδιορισμός τους θά μάς βοηθήσει στήν άσκηση μιάς υπεύθυνης πολιτικής.

Πρέπει νά σημειώσουμε ότι ή υλικοτεχνική υποδομή συνδέεται μέ τήν διάρθρωση τού εκπαιδευτικού συστήματος καί ειδικότερα μέ τό κλασικό έσωτερικό διαρθρωτικό σχήμα «ήλικιακές τάξεις - αίθουσα - δάσκαλος», γι' αυτό ή άποκόλληση από αυτό καί ή υιοθέτηση κάποιων άλλων εύελικτων σχημάτων θά μάς βοηθήσει τόσο στό συγκεκριμένο θέμα όσο καί στή γενικότερη άλλαγή τού προσανατολισμού τού εκπαιδευτικού συστήματος.

Άποστόλης Άνδρέου

9. «Τό Παγκόσμιο Έκπαιδευτικό Πρόβλημα από τήν χρηματοδοτική πλευρά», Α Καλοφωλιάς, Περ. Σύγχρονα Θέματα, Περ Β', τ. 4, Άνοιξη 1979.

10. Α. Άνδρέου περ. Σπίτι καί σχολείο, «Τό χρηματοδοτικό πρόβλημα τής Έκπαίδευσης» (Στοιχεία γιά τόν έντοπισμό τού προβλήματος).

Η θεωρία τού Λένιν γιά τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό

τού Νίκου Γ. Μουσούρου

Έκδόσεις Άγώνας, σειρά Σήμερα, άρ. 4, Άθήνα 1979

Τρέχουσες πολιτικές ανάγκες καί σκληροί πρακτικοί λόγοι υπαγόρευσαν τή συγγραφή αυτής τής μπροσουράς. Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1970-71 στό περιοδικό Άγώνας τής Κομματικής Όργάνωσης Παρισίου τού ΚΚΕ έσωτερικού (καί ξαναδημοσιεύτηκε άργότερα μέσα στή δικτατορία, στό επίσημο έντυπο Διάλογος τού ίδιου κόμματος). Τότε δηλαδή πού μόλις είχε άρχισει, μετά τή διάσπαση τού '68, ή συνειδητή προσπάθεια γιά τήν ανανέωση τού κομμουνιστικού κινήματος, καί πού οι άγωνιστές του έβγαιναν από δεκαετίες άπαράβατης έφαρμογής -αυτού πού ό Μουσουρός όνομάζει «σταλινική κωδικοποίηση» τού δημοκρατικού συγκεντρωτισμού. Καί άκόμη τότε πού, όπως σημειώνει στόν κατοπινό του πρόλογο, ή «οργανωτική» πολιτική τής νέας ήγεσίας τού ΚΚΕ έσωτερικού είχε ήδη

δείξει ότι δέν σκόπευε νά διαφέρει ιδιαίτερα από τή μέχρι τότε. Η μπροσουρά αυτή σίγουρα έπαιξε τόν (κάποιο) ρόλο τής στά έσωκομματικά πράγματα τής εποχής, αλλά καί άργότερα.

Οι συγκρούσεις λοιπόν εκείνες είχαν τήν έκβαση πού είχαν. Έξακολουθεί όμως νά παραμένει, σήμερα πού όλοι γκρινιάζουμε γιά τή φτώχεια τής άριστερης παραγωγής στήν Ελλάδα, ένα πυκνό κείμενο Έλληνα μαρξιστή, τό μοναδικό άπ' όσο ξέρω πού άσχολείται στά σοβαρά μέ τό τεράστιο αυτό πολιτικό καί θεωρητικό ζήτημα καί άρα αναπόφευκτα, έστω καί άποσπασματικά, καί μέ τήν επί Λένιν ιστορία τού μπολσεβίκικου κόμματος καί τής ΕΣΣΔ. Καί τούτο δέν είναι τό μικρότερό του προτέρημα.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Σέ κάθε τεύχος:

- Παρουσίαση τών 30 σημαντικότερων βιβλίων τού μήνα
- Σενεντεύξεις μέ γνωστούς συγγραφείς
- Βιβλιογραφίες γιά θέματα έπιστήμης καί τέχνης
- Πορτραίτα έκδοτικών οίκων καί βιβλιοπωλείων
- Τά best-seller τού μήνα
- Ρεπορτάζ γιά τήν κίνηση τού βιβλίου στήν Ελλάδα καί στό έξωτερικό
- Περιλήψεις τών διατριβών πού έτοιμάζονται στις άνώτατες σχολές
- Βιβλιογραφικό δελτίο μέ όλες τίς νέες έκδόσεις
- Κριτικογραφία τού ήμερήσιου καί περιοδικού τύπου
- Άρθρα, σχόλια, χρονογράφημα

πολυσέλιδο — ανανεωμένο — υπεύθυνο

καί γράμματα γνωρίζω

Μέ μεγάλη συστηματικότητα καί μελέτη τών πηγών πού διέθετε καί τών 'Απάντων του Λένιν, ο Ν.Γ. Μουσούρος έδειξε, πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι ή πολιτική-θεωρητική δραστηριότητα του Λένιν στο οργανωτικό λεγόμενο ζήτημα τά χρόνια 1902-23 είναι μιά «έπιμέρους δυναμική ενότητα» καί συμπίπτει μέ τήν «πάλη γιά τήν εφαρμογή ορισμένων αρχών στο ζήτημα τής οργάνωσης, αρχών πού παραμένουν σταθερά οι ίδιες». Έχοντας πλήρη επίγνωση ότι οι ένλόγω αρχές δέν βρίσκονται εύχρηστα ταξινομημένες σε κάποιο κείμενο του Λένιν, ότι δηλαδή «είμαστε υποχρεωμένοι να εξαγάγουμε, να αποσπάσουμε τή θεωρία μέσα από τά κείμενα όπου, σε πάντοτε ιστορικά συγκεκριμένες συνθήκες, εφαρμόζεται», ο Ν.Γ. Μουσούρος προχωράει σε μιά συγκροτημένη παρουσίαση αυτής τής πολύπλοκης σύλληψης (καί ακόμα πολυπλοκότερης πραγματικότητας) πού λέγεται δημοκρατικός συγκεντρωτισμός. Καί τούτο, δείχνοντας ότι δέν πρόκειται θέβαια γιά κάποια άπλή «τεχνική» αλλά γιά έκ τών ών ούκ άνευ ιδεολογική-πολιτική συνθήκη γιά να υπάρξει κόμμα νέου τύπου, κομμουνιστικό κόμμα. Αυτό τό ήξεραν καλά στή Ρωσία τών αρχών του αιώνα μας: «Τό ρωσικό κόμμα επί Λένιν είναι κόμμα ζωντανό».

Τά όρια καί τό χαρακτήρα τής μπροσούρας, καθώς καί τήν πιεστική ανάγκη να συνεχιστεί αυτή ή δουλειά, τά αναγνώρισε πρώτος ο ίδιος ο συγγραφέας. Δέν θά 'χε λοιπόν κανένα νόημα να επισημάνουμε εδώ κάποιες ζωτικές πλευρές του θέματος πού άπλώς υπαινικτικά καί έμμεσα υπάρχουν στο κείμενο, όπως π.χ. τους τεράστιους δρόμους πού άνοίγει ή τοποθέτηση του Μάο «συγκεντρωτισμός είναι ή συγκέντρωση τών σωστών ιδεών», μιά κατεύθυνση πού επιτρέπει να δούμε τόν δημοκρατικό συγκεντρωτισμό πριν άπ' όλα σάν μιά συνεχή «διαδικασία παραγωγής» κομμουνιστικής στρατηγικής, μαζικής πολιτικής γραμμής καί σοσιαλιστικής ιδεολογίας, γεγονός πού αυτόχρονα καθιστά καταχρηστική καί αυθαίρετη τήν αναγωγή του στο «οργανωτικό» επίπεδο.

Πολύ περισσότερο νόημα θά 'χε να σταθούμε σε μιά κεντρική θέση του βιβλίου πού αναφέρεται στή διάκριση τής θεωρίας από τήν πράξη τής: ο Λένιν καί ο λενινισμός δέν είναι ούτε δυό διαφορετικά πράγματα ούτε ένα καί τό αυτό. Γι' αυτό ακριβώς καί ο συγγραφέας παραθέτει ένδεικτικά ορισμένους χειρισμούς του Λένιν πού ήρθαν σε κατάφωρη αντίθεση μέ τή θεωρία, τή λενινιστική ακριβώς θεωρία, του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού. Αυτή ή θεμελιώδης διάκριση είναι, νομίζω, ο μόνος έγκυρος δρόμος να προσεγγίσουμε τό ζήτημα καί να επεξεργαστούμε μιά θεωρία γιά τήν «οργάνωση» πού θά είναι ξένη καί έχθρική προς τή σταλινική, όντας όμως ταυτόχρονα μέσα στή θεωρητική καί πολιτική λενινιστική παράδοση. Καί αυτή ή επεξεργασία είναι άπολύτως απαραίτητη, έξου καί ή σημασία αυτής τής μπροσούρας γιά ένα διπλό λόγο: γιατί ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός, ή μάλλον ή άψυχη καρικατούρα του, είναι ο προσφιλής χώρος τής δεξιάς, άστικής καί μή, «κριτικής» στο λενινισμό· αλλά καί γιατί, τό σπουδαιότερο, γιά τους κομμουνιστές τουλάχιστον, χωρίς δημοκρατικό συγκεντρωτισμό δέν μπορεί να υπάρξει καί κομμουνιστικό κόμμα, μαζικό, πού θά βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από τις μάζες, καί μόνο ένα βήμα.

Γ. Κ.

ΧΝΑΡΙ.

γιώργος τσιλδερίκας

κίσφας 5 και ακαδημίας τηλ. 36.05.493
σωστη επιλογή βιβλιων χαμηλες τιμες

καί γράμματα γνωρίζω

Μίχας Παναγιώτης, 'Η παρεμβολή τῶν Γάλλων «νέων φιλοσόφων», ἐκδ. Παπαζήση, 1980.
Παπανικολάου Π. Ν., 'Ανθρωπιστικές μελέτες II, ἐκδ. ΝΕΑΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Ἀθήνα 1980.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

Τάκης Ἀντωνίου, 'Απόψεις γιά τό ἔργο - του, Ἐποπτεία.
Εὐτύης Ὀδυσσεύς, 'Αναφορά στόν Ἀντρέα Ἐμπειρικό, β' ἐκδ., Ὑψίλον / Βιβλία, Ἀθήνα 1980.
Λαμπριδίου - Πόθου Μαρία, Σάμουελ Μπέκετ. Ἡ ἐμπειρία τῆς ὑπαρξακῆς οὐδύνης.
«Νεοελληνικός Λόγος» Ἀφιέρωμα στό Γιάννη Ψυχάρη, Ἀθήνα 1980.
Χώλς Ἀλίκη, Τάσεις στή σύγχρονη λογοτεχνία, Χειμνογαυαίη - Φιτζέραλντ.
Τσβετάγεβα Μαρίνα, Ἡ τέχνη στό φῶς τῆς συνείδησης, μεταφρ. Νίκου Καλταμπάνου, Ἐρασμος 1980.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΟΙΗΣΗ

Βιτορίνι Ἐλιοτ, Σικελικοί Διάλογοι, μετάφραση Τατιάνα Νικολαΐδου, Ὀδυσσεύς.
Γιόζεφ Μπρόν, Τό Ρέκβιεμ τῆς Τερεζίν, μεταφρ. Ρενέ Ψυρούκη, Ἀθήνα, Ἐπικαιρότητα 1980.
Ἐμπειρικός Ἀνδρέας, Ἀργῶ ἡ πλοῦς ἀεροστάτου, Β' ἐκδοση, ἐκδόσεις Ὑψίλον / Βιβλία, 1980.
Γιώργος Ἰωάννου, Γιά ἓνα φιλότιμο, ΣΤ' ἐκδ., Κέδρος 1980.
Καλοκύρης Δημήτρης, Τό μετέωρο σῶμα, ποιήμ., Ὑψίλον / Βιβλία, Ἀθήνα 1980.
Κάλφας Ἀντώνης, Ἐκταση τῆς αἰσθηματικῆς ἡλικίας, ποιήματα, Ἀθήνα 1980.
Κολλάτος Δημήτρης, Ἡ γυναίκα τοῦ Σωκράτη, β' ἐκδ., Γνώση, 1980.
Lacarrigère Jacques, Τό ἑλληνικό καλοκαίρι, μεταφρ. Ι. Δ. Χατζηνικολῆ, ἐκδ. Χατζηνικολῆ, 1980.
Λώρενς Ντ. Χ., Ἐρωτευμένες γυναῖκες, μυθιστόρημα, μεταφρ. Γιάννης Λάμπρας, ἐκδ. Ἐξάντας, Ἀθήνα 1980.
Μάθρης Χρήστος, Οἱ θέσεις τοῦ Ἀπρίλη, ποιήματα, Λεμεσός 1980.
Μπόμπας Λάων, Ἐ, καί λοιπόν; ποιήματα, Μόντρεαλ 1980.
Μπράτσος Φώντας, Ἔνοι στή γῆ καί ἄλλα ποιήματα, ἐκδ. Ὀδυσσεύς, Ἀθήνα 1980.
Ναβίδης Ἀρχιλόχος, Πρελούτιο, ποιήματα. Μορφωτ. ἐκδοση Λεχαινῶν, Λεχαινά 1980.
Ντόμαλης Στέλιος, Ἀνθρωποκεντρισμός, ποιήματα, ἐκδ. «Πήγασος», Λάρισα 1980.
Σάκης Παπαδημητρίου, Πεζά 1960 - 1973, Θεσσαλονίκη 1980, ἐκδόσεις Διαγωνίου, ἀρ. 38.

Πεντζίκης Ν. Γ., Παλαιότερα ποιήματα καί νεώτερα πεζά.
Πρατικάκης Ἄντ., Ἡ παραλοισμένη ποιήματα, Ἄκμων 1980.
Σάντος - Λουίς Μαρτίν, Ἡ ἐποχή τῆς σιωπῆς, μετάφραση Τασούλα Καραϊσκάκη, Ὀδυσσεύς.
Τελόγλου Ἀλίκη, Παραμύθια τῆς Ἀγάπης, ἐκδ. Χατζηνικολῆ.
Τηλικίδης Στέφανος, Ρέκβιεμ γιά τὰ χερουβείμ, ποιήματα, Θεσσαλική Ἔστια, 1979.
Χατζόπουλος Γιώργος, Ἀναδρομή, ποιήματα 1980.
Χειμωνάς Γιώργος, Πεισιστρατος, Β' ἐκδ., Ὑψίλον / Βιβλία 1980.

—ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ—

ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ «ΠΟΛΙΤΗΣ»

Κύριοι,

Στό τεύχος 36 τοῦ περιοδικοῦ σας Ὁ Πολίτης καί συγκεκριμένα στή σελίδα 70 εἶδα δημοσιευμένη (πίο σωστά ἀναδημοσιευμένη, ἀπό τό τεύχος 15 τοῦ περιοδικοῦ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ) μιά φωτογραφία μου.

Σέ σχέση μέ τό γεγονός αὐτό ἔχω νά παρατηρήσω τά ἑξῆς:

1. Ἡ φωτογραφία αὐτή, ὅπως θά ξέρετε ἀλλωστε καλύτερα κι ἀπό μένα, δημοσιεύθηκε χωρίς τήν ἀδεία μου. Τό γεγονός αὐτό ἀποτελεῖ παράβαση ἐνός βασικοῦ νόμου πού περιμένω νά σέβονται τουλάχιστον ὄσοι φιλοδοξοῦν νά βοηθήσουν τόν ταλαίπωρο αὐτόν τόπο.

2. Ἡ φωτογραφία ἐμφανίζεται χωρίς λεζάντα καί χωρίς τ' ὄνομα τοῦ φωτογράφου. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μ' ὄλες σχεδόν τίς φωτογραφίες πού δημοσιεύονται σ' ἄλλες σελίδες τοῦ τεύχους 36.

Ἄν ὑπάρχει κάτι χειρότερο ἀπό τό νά μή ζητηθεῖ ἡ ἀδεία τοῦ φωτογράφου γιά τή δημοσίευση μιάς φωτογραφίας του, αὐτό εἶναι, πιστεύω, ἡ μή ἀναφορά τοῦ ὀνόματός του καί ἡ χρήση τῆς ἀποκομμένης ἀπό τόν τίτλο τῆς φωτογραφίας γιά τή διακόσμηση ἢ τήν ἐνδυνάμωση ἐνός κειμένου, μιάς ἐκθεσης κ.λπ.

3. Τό ἄρθρο, τό ὁποῖο ἡ φωτογραφία μου ὑποτίθεται ὅτι εἰκονογραφεῖ («ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ, ἡ ἄλλη ὄψη τοῦ πραγματικοῦ», τοῦ κ. Γιάννη Πανοῦση), ἦταν τελείως ἀσχετο μέ τό νόημα πού ἐγώ τουλάχιστο προσάθησα ν' ἀποδίδει τό πορτραῖτο.

Ἡ «χρησιμοποίηση» τῆς φωτογραφίας μου στό ἄρθρο αὐτό ἀλ-

λοῖωσε τό νόημά της καί τορπιλίζει τήν προσπάθειά μου.

Αὐτό τό τελευταῖο μέ λύπησε περισσότερο ἀπ' ὅλα, γιατί δείχνει ἔλλειψη σεβασμοῦ πρὸς τήν ἴδια τήν τέχνη τῆς φωτογραφίας, πού μόλις τώρα ἀρχίζει νά κερδίζει κάποια ἀναγνώριση καί ν' ἀντιμετωπίζεται μέ κάποια σοβαρότητα στόν τόπο μας.

Προσβλέποντας στή δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ γράμματος γιά τήν ἄρση κάθε παρεξήγησης,

Α.Ι. Μαρούλης
 Ἰκτίνου 3,
 Θεσσαλονίκη

Θά ἦταν κακοπιστία ν' ἀρνηθεῖ κανεῖς τό βάσιμο τῆς αὐστηρῆς κριτικῆς τοῦ κ. Μαρούλη. Καί πέρα ἀπό τήν ὀφειλόμενη συγγνώμη μας πού θά ἐλπίζαμε ὅτι θά δεχόταν μπορούμε νά τόν βεβαιώσουμε ὅτι κάθε ἄλλο παρά ἔλλειψη σεβασμοῦ πρὸς τήν τέχνη τῆς φωτογραφίας μας διακρίνει. Ἀπόδειξη ὅλα τά τεύχη τοῦ Πολίτη ὅπου προσπαθήσαμε, - εὐστοχα ἢ ἀστοχα, - αὐτό κρίνεται ἀπό τούς ἀναγνώστες -, νά δώσουμε μίαν ἄλλη διάσταση στά κείμενά μας μέ τήν χρησιμοποίηση φωτογραφικῶν. Ἀλλά, πράγμα πού ἐπίσης διαπιστώνεται ἀνετα, δέν χρησιμοποιοῦμε τίς φωτογραφίες ὡς στοιχεῖα νατουραλιστικῆς ἀπεκόνισης τοῦ γραπτοῦ λόγου καί τοῦ νοήματος. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τή φωτογραφία τοῦ κ. Μαρούλη: δέν πρέπει νά ἐκληφθεῖ ὡς εἰκονογράφηση τοῦ νοήματος τοῦ ἄρθρου τοῦ κ.Γ. Πανοῦση.

«Ο ΠΟΛΙΤΗΣ»